

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DERGİSİ**

**JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES
INSTITUTE**

YIL - YEAR 2019 | CİLT - VOLUME 7 | SAYI - ISSUE 13

**SUSBİD
ISSN 2147-8406
e-ISSN 2548-0111**

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

Yıl: 2019 Cilt: 7 Sayı: 13

ISSN 2147-8406

e-ISSN 2548-0111

Dergi içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Adına, Müdür
On the Behalf of Siirt University Institute of Social Sciences, Director
Doç. Dr. VeySEL OKÇU, Siirt Üniversitesi, Türkiye
Yılda İki Defa Yayınlanan Hakemli Bir Dergidir.
A Peer-Reviewed Journal Published Twice a Year.

Haziran 2019, Ankara

Yayın-Proje: Ayşe Açıkgöz
Dizgi-Grafik Tasarım: Ayşe Nur Yıldırım
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler - Ankara
(0312 341 36 67)

Yayıncı Sertifika No: 36306

Matbaa Sertifika No: 25931

Dergi İletişim

Tel: +90484 212 11 11

e-mail: sosbilens@siirt.edu.tr

<http://dergipark.gov.tr/susbid>

Dergi Yönetim ve Yazışma Adresi

Siirt Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Kezer Yerleşkesi
56100/ Siirt -Türkiye

Editörler / Editors

Doç. Dr. Veysel OKÇU

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Saki ÇAKIR

İngilizce Editör / English Editor

Dr. Öğr. Üyesi Tahir YAŞAR

Editör Yardımcısı / Asistant Editor

Dr. Öğr. Üyesi Ulaş BİNGÖL

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Hasan Basri MEMDUHOĞLU /Siirt Üniversitesi

Prof. Dr. Cahit PESEN /Siirt Üniversitesi

Prof. Dr. Necati Cemaloğlu /Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Behçet ORAL /Dicle Üniversitesi

Doç. Dr. H. İsmail ARSLANTAŞ /Siirt Üniversitesi

Doç. Dr. Mustafa ÖNCÜ /Mersin Üniversitesi

Doç. Dr. Abbas ERTÜRK /Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Doç. Dr. H. Fazlı ERGÜL, Dicle üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Cahit EPÇAÇAN, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Uğur DEMLİKOĞLU /Siirt Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Musa ÇAKIR /Siirt Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf EŞİT /Muş Alparslan Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin OKUR/ Kocaeli Üniversitesi

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Adem ÖLMEZ, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Ahmet KIRKKILIÇ, Atatürk Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Ali TAŞ, Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Behçet ORAL, Dicle üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Cemalettin ERDEMCI, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Coşkun BAYRAK, Anadolu Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. İhsan Süreyya SIRMA, Siirt Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Mehmet GÜNAY, Gazi üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Meral ÖZHAN/Siirt Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Necati CEMALOĞLU, Gazi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Şaban SAĞLIK, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Zahir KIZMAZ, Fırat Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Arzdar KİRACI, Siirt Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Beşir MUSTAFAYEV, Siirt Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Burçin BOZDOĞANOĞLU, Siirt Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Engin ARSLANARGUN, Düzce üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Mustafa KAHYAOĞLU, Siirt Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Cevdet EPCÇAÇAN, Siirt Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Rezan KARAKAŞ, Siirt Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Hüseyin YAŞAR, Siirt Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Şahap BULAK, Siirt Üniversitesi, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Ata PESEN, Siirt Üniversitesi, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Adnan ALKAN, Siirt Üniversitesi, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Rasim TÖSTEN, Siirt Üniversitesi, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi İhsan GÜL, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Sekretarya / Secretariat

Abdurrezzak ÇELİK, Siirt Üniversitesi, Türkiye

sosbilens@siirt.edu.tr

+904842121111/3451

YAYIM İLKELERİ

Dergi, haziran ve aralık aylarında olmak üzere, yılda iki defa yayımlanır. Dergiye gönderilen yazılar, başka bir yerde yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır. Yazılar yayınlanmak üzere kabul edildiği takdirde, SUSBİD bütün yayın haklarına sahip olur. Yayınlanan yazılardan alıntı yapılması durumunda, kaynak belirtilmesi zorunludur. Yayınlanmış yazının tamamının tekrar yayın hakkı derginin iznine bağlıdır.

Dergimizde; Edebiyat, Coğrafya, Tarih, Felsefe, Sosyoloji, Psikoloji, İlahiyat, İletişim, Hukuk, Eğitim Bilimleri, İktisat ve İşletme gibi sosyal bilimlere ait alanlarda hazırlanmış akademik çalışmalara yer verilmektedir. Daha önce, ulusal ya da uluslararası kongre ya da sempozyumlarda sunulmuş ve özeti yayımlanmış çalışmalar, bu nitelikleri belirtilerek gönderilebilir.

Dergimiz, SOBİAD ve ASOS tarafından taranmaktadır.

BU SAYININ HAKEMLERİ / REFEREES FOR THIS ISSUE

Prof. Dr. Beyhan KANTER Mardin Artuklu Üniversitesi

Prof. Dr. İsmail GÜLER/ Uludağ Üniversitesi

Prof. Dr. Meral ÖZHAN/ Siirt Üniversitesi

Prof. Dr. Arzdar KİRACI/ Siirt Üniversitesi

Doç. Dr. Cevdet EPCÇAÇAN/ Siirt Üniversitesi

Doç. Dr. Fatih ARSLAN/ Fırat Üniversitesi

Doç. Dr. Hüseyin YAŞAR/ Siirt Üniversitesi

Doç. Dr. Oktay KIZILKAYA/ Ahi Evran Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet SAYLIK/ Siirt Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ali ÇETİN/ Siirt Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ata PESEN/ Siirt Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ERTUŞ Hakkari Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Erdinç KOÇ/ Bingöl Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Halil GÜZEL/ Siirt Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi İhsan GÜL/ Siirt Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi İsmail KİNAY/ Dicle Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Mahir ÖZHAN/ Siirt Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet DAĞ/ Siirt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GÜVEN/ Bingöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Nafi ARSLAN/ Siirt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Saki ÇAKIR/ Siirt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Said OLGUN/ Siirt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Seyfettin KAYA/ Siirt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Uğur DEMLİKOĞLU/ Siirt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yasin COŞKUN/ Siirt Üniversitesi
Dr. Ahmet BAŞKAN/ Dicle Üniversitesi
Dr. Ferhat ÇETİNKAYA/ Dicle Üniversitesi
Dr. İlyas SUVAĞCI/ Siirt Üniversitesi
Dr. Mustafa YİĞİTOĞLU/ Dicle Üniversitesi

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

- Muhasebe Kârları ve Hisse Senedi Fiyatları Arasındaki Nedensellik İlişkisi:
Bist Metal Eşya, Makine ve Gereç Yapım Sektöründe Bir Uygulama1-20**
*The Causality Relationship Between Accounting Profits and Share Price:
An Application in Bist Metal Goods, Machinery and Equipment Production Sector*
Fatma TEMELLİ - Abdulkadir KAYA
- A Case Study Of Erbil Steel Company Workers in Terms of Non-Auditory
Effects of Industrial Noise on Worker Productivity21-41**
*Endüstri Gürültüsünün İşçi Verimliliği Üzerine İhtisat Olmayan Etkileri Açısından
Erbil Çelik Şirketi Çalışanlarının Vaka Analizi*
Semih Serkant AKTUĞ - Remzi Faris AHMED - Mehmet DAĞ
- Üniversite Öğrencilerinin Bireysel Yenilikçilik Kapasitelerinin
Belirlenmesi.....42-58**
Determinants of Individual Innovativeness Capacity of University Students
Mehmet KARAHAN - Sait PATIR
- Yerel Yönetimlerde Dijital Dönüşüm: Molenwaard Belediyesi Örneği59-74**
Digital Transformation in Local Governments: Molenwaard Municipality
Oğuzhan ERDOĞAN
- Oğuz Atay'ın Roman ve Hikâyelerinde “Rüya” Motifi75-93**
The Motif of “Dream” in Oğuz Atay's Novel and Stories
Mustafa KARABULUT - Semra YAVAŞ
- Felsefi Hermeneutik ve Serseri Şiirinin Felsefi Hermeneutik Açısından
Yorumlama Denemesi94-115**
Philosophical Hermeneutic and an Attempt of Interpreting Serseri Poetry
Mustafa KARABULUT - Semra YAVAŞ
- Almanya'daki Türk Yazarların Hikâyelerinde Türklerin Almanya'ya
Uyumu116-138**
The Adaptation of Turks to Germany in The Tales of Turkish Writers in Germany
Ulaş BİNGÖL
- Özel Yetenekli Öğrencilerin BİLSEM'deki Öğretim Uygulamalarına İlişkin
Görüşleri.....139-166**
The Perceptions of Talented Students About Teaching Practices in Sac
Uğur EPÇAÇAN - Behçet ORAL

Türkçe ve Almancada Dilbilgisel Yerleştirme Kategorileri ve Dil Öğrenimine Yansımaları.....	167-192
<i>Grammatical Localism Categories in Turkish and German and Their Reflection on Language Learning</i>	
Tahir BALCI	
İran'da Televizyon Yayıncılığının Tarihsel Gelişimi.....	193-206
<i>The Historical Development of Television Broadcasting in Iran</i>	
Hülya ÖZKAN - Mohammad RIGIDERAKHSHAN	
Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Uygulaması Derslerine İlişkin Görüşleri.....	207-226
<i>Preservice Teachers Opinions on Teaching Practice Course</i>	
Meltem SÜNKÜR ÇAKMAK	
Vergi ve Muhasebe Boyutlarıyla Yenileme Fonu Uygulamasına Yönelik Bir Değerlendirme.....	227-234
<i>An Evaluation of Renewal Fund Implementation With Dimensions of Tax and Accounting</i>	
Mehmet DAĞ - Tunay ASLAN	
Palu Hükümeti'nde Osmanlı Dönemi'ne Ait Bazı Vakfiyeler Üzerine Bir Değerlendirme.....	235-250
<i>An Assessment on Some Foundations of the Ottoman Period in Palu Government</i>	
Serdar KARABULUT	
Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi Dönemlerinde Türkiye'nin NATO'ya Giriş Denemeleri ve Türkiye'nin NATO'ya Girişi 1945-1960.....	251-276
<i>Turkey's Attempts to Entrance to NATO in the Republican Peoples Party and Democratic Party's Eras and Turkey's Entry to NATO</i>	
Abbas BALCI	
Siirt Arapçası'ndaki Deyimler ve Mesellerin Filolojik Özellikleri	277-288
<i>Phrases in Siirt Arabic Dialect and Philosophical Problems</i>	
Sedat AKAY	

MUHASEBE KÂRLARI VE HİSSE SENEDİ FİYATLARI ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİ: BİST METAL EŞYA, MAKİNE VE GEREÇ YAPIM SEKTÖRÜNDE BİR UYGULAMA

Fatma TEMELLİ*

Abdulkadir KAYA**

Özet

Firma kârları, hisse senedi fiyatlarını ve yatırımcıların yatırım kararlarını etkileyen önemli bir faktördür. Firma kârları ile hisse senedi fiyatları arasındaki ilişki mevcut ve potansiyel yatırımcılar için önemli bir faktör olarak görülmekte ve birçok araştırmacının da ilgisini çekmektedir. Bu çalışmanın amacı; BİST Metal Eşya, Makine ve Gereç Yapım Sektöründe faaliyet gösteren firmaların 2008-2017 yıllarına ait muhasebe kârları ile hisse senedi fiyatları arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu çalışmada, 22 firmanın 2008-2017 yıllarına ait muhasebe kârları ile hisse senedi fiyatı arasındaki ilişki panel veri yöntemiyle incelenmiştir. Firma kârları ve hisse senedi fiyatları aralarındaki ilişkinin yönü Dumitrescu Hurlin panel nedensellik testi ile incelenmiş, analiz sonucunda hisse senedi fiyatı ve esas faaliyet kârlılığı arasında çift yönlü bir nedensellik bulunurken; aktif kârlılığı, net kâr marjı ve özkaynak kârlılığı değişkenlerinden hisse senedi fiyatına doğru tek yönlü bir nedensellik bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe Kârları, Hisse Senedi Fiyatları, Metal Eşya Makine ve Gereç Yapım Sektörü, Finansal Oranlar, Nedensellik Testi.

Gönderilme Tarihi: 13.03.2019

Kabul Tarihi: 10.06.2019

* Dr. Öğr. Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, femelli@agri.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7436-5289

** Doç.Dr., Erzurum Teknik Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, akadirkaya@erzurum.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7789-5461

*Muhasebe Kârları ve Hisse Senedi Fiyatları Arasındaki Nedensellik İlişkisi:
Bist Metal Eşya, Makine ve Gereç Yapım Sektöründe Bir Uygulama*

THE CAUSALITY RELATIONSHIP BETWEEN ACCOUNTING PROFITS AND SHARE PRICE: AN APPLICATION IN BIST METAL GOODS, MACHINERY AND EQUIPMENT PRODUCTION SECTOR

Abstract

Firm profits are an important factor affecting stock prices and investment decisions of investors. The relationship between firm profits and stock prices is seen as an important factor for existing and potential investors and attracts the attention of many researchers. The aim of this study is to investigate relationship between accounting profits and stock prices of the companies operating in the Metal Goods, Machinery and Equipment Production Sector regarding 2008-2017 period. In this study, the relationship between the accounting profits of the 22 companies and the share price of the years 2008-2017 were examined with panel data method. The direction of the relationship between firm profits and share prices was examined by Dumitrescu Hurlin Panel Causality Test, as a result of the analysis, while there was a bidirectional causality between share price and principal operating profitability and a one-way causality from asset profitability, net profit margin and return on equity to share price.

Key Words: *Accounting Profits, Share Prices, Metal Goods Machinery and Materials Production Sector, Financial Ratios, Causality Test.*

GİRİŞ

Finans alanında en çok tartışılan ve araştırılan konulardan biri, hisse senedi fiyatları üzerinde etkili olan faktörler ve bu faktörlerin hisse senedi fiyatlarıyla olan etkileşiminin türü ve derecesidir. Günümüzde hisse senedi piyasalarının öneminin artması ile birlikte, birçok bireysel ve kurumsal yatırımcının bu piyasalarda ciddi düzeyde işlem yapması ve işlem hacimlerinin büyümesi, hisse senedi piyasalarıyla ilgili araştırmaların daha da artmasına neden olmuştur (Uzun ve Güngör, 2017: 3).

Hisse senedi piyasasında yatırımcıların kararlarının belirlenmesinde en önemli göstergelerden biri hisse senedi fiyatlarıdır. Hisse senetleri riskli yatırım araçları oldukları için, yatırımcılar risklerden korunmak ve daha fazla getiri elde edebilmek için hisse senedi fiyatlarını etkileyen faktörler ve bu faktörlerin hisse senedi fiyatlarını ne ölçüde etkileyebileceği hakkında bilgi sahibi olmak isterler (Ayaydın ve Dağlı, 2012: 46). Hisse senedi fiyatını etkileyen faktörler genel olarak; mikro faktörler ve makro faktörler olarak sınıflandırılmaktadır. Mikro faktörler; firmaların finansal yapısı, muhasebe kârlarının sürekliliği, firmaların büyüklüğü, firma yönetimi, sermaye artırımı, kâr dağıtım politikası, firmalara ait finansal tablolardaki bilgilerin kalitesi gibi işletme düzeyinde ortaya çıkabilecek faktörler iken makro faktörler; faiz oranları, döviz kuru, para arzı, sanayi üretim endeksi, enflasyon, altın fiyatları, petrol fiyatları gibi ekonomik faktörlerdir (Kaya ve Öztürk, 2015: 38).

Hisse senedi fiyatları ya da getirileri üzerinde etkili olan faktörlerin incelenmesine yönelik olarak yapılmış çalışmalar üç grupta toplanabilir. Birinci gruptaki çalışmalar işletme içi unsurların, ikinci gruptaki çalışmalar makroekonomik faktörlerin ve üçüncü gruptaki çalışmalar ise yatırımcı psikolojisini etkileyebilecek olayların hisse senedi fiyatları ya da getirileri üzerindeki etkisini incelemiştir (Bozkurt vd., 2015: 117).

Yatırımcının hisse senedi yatırımından beklediği getiriye elde edilebilmesi için, hisse senetlerinin ve piyasa koşullarının iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Hisse senedi yatırımına karar verebilmek için temel analiz yapılabilmektedir. Temel analiz ile yatırım yapılacak hisse senedinin finansal yapısı finansal oranlar ile belirlenmektedir (Cengiz ve Püskül, 2016: 295). Türkiye Muhasebe Standartları tarafından işletmenin finansal durum ve finansal performansının biçimlendirilmiş sunumu olarak tanımlanan finansal tabloların amacı; işletmenin finansal durumu, faaliyet sonuçları ve nakit akışları hakkında bilgi vererek bu bilgileri tüm finansal tablo kullanıcılarına sunmaktır (Akdoğan ve Tenker, 2010: 31). Yatırımcılar, hisse

*Muhasebe Kârları ve Hisse Senedi Fiyatları Arasındaki Nedensellik İlişkisi:
Bist Metal Eşya, Makine ve Gereç Yapım Sektöründe Bir Uygulama*

senetlerine yatırım yaparken finansal oranları göz önünde bulundurarak yatırım yapmaktadırlar. Bu oranlar; likidite, finansal yapı, faaliyet, kârlılık ve borsa performans oranlarıdır. Likidite oranları, işletmelerin kısa vadeli borçlarını ödeyebilme gücünü belirleyebilmek için kullanılan oranlardır. Finansal yapı oranları, işletmelerin kaynak yapısını ve uzun vadeli borçlarını ödeyebilme gücünü belirleyebilmek için kullanılan oranlardır. Faaliyet oranları, işletmelerin faaliyetlerini gerçekleştirirken sahip oldukları varlıkları ne derecede etkin kullandıklarını belirleyebilmek için kullanılan oranlardır. Kârlılık oranları, kârın ölçülmesinde ve işletmelerin elde ettiği kârın yeterli olup olmadığının belirlenmesinde kullanılan oranlardır. Borsa performans oranları ise, işletmenin elde ettiği kâr ile ortağın bireysel yatırımının karşılaştırılması sonucu, ortağın elde ettiği tatmini belirleyebilmek için kullanılan oranlardır (Akdoğan ve Tenker, 2010; Şamiloğlu ve Akgün, 2015; Atağan vd., 2018).

Yukarıda belirtilen oran gruplarından kârlılık oranları, muhasebe kârının hesaplamalara katıldığı oranları içermektedir. Kârlılık oranları, yatırımcıların özellikle takip ettiği oranlardandır (Gümüş vd., 2017). Ayrıca, firma yöneticilerinin de yönetim kararlarını etkilemektedir. Literatürde hisse senedi fiyatı ile ilişkilendirilen oranlar aşağıda belirtilmiştir;

$$\text{Aktif Kârlılığı} = \text{Net Kâr} / \text{Toplam Aktifler}$$

$$\text{Özkaynak Kârlılığı} = \text{Net Kâr} / \text{Özkaynak}$$

$$\text{Net Kâr Marjı} = \text{Net Kâr} / \text{Net Satışlar}$$

$$\text{Esas Faaliyet Kârlılığı} = \text{Esas Faaliyet Kârı} / \text{Net Satışlar}$$

Yatırımcılar ve analistler için, hisse senedi fiyatlarının belirli finansal oranlara göre hareket etmesi, yapılacak yatırım kararlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Çünkü yatırımcılar, ellerindeki tasarrufları en iyi şekilde değerlendirmek ve getirisi yüksek olan hisse senetlerine yatırım yapmak istemektedirler. Hisse senedi fiyatları bu finansal oranlara bağlı olarak hareket ediyorsa, analistler firmanın sahip olduğu değerleri analiz ederek karar vermekte ve büyük bir avantaj elde etmektedirler (Nargeleckenler, 2011: 166). İşletmelerin mali tablolarının analizi hisse senedi fiyatlarında yansıtılmayan değerleri ortaya çıkarabilmektedir. Diğer bir ifadeyle, mali tablolardan elde edilen gerçek değerler ile hisse senetlerinin piyasa fiyatlarının karşılaştırılması, hisse senetlerinin az veya aşırı değerlendirilmiş olup olmadığının belirlenmesine yardımcı olabilmektedir (Aydemir vd., 2012: 278).

Bu çalışmanın amacı; BİST'te Metal Eşya, Makine ve Gereç Yapım Sektöründe faaliyet gösteren firmaların 2008-2017 yıllarına ait muhasebe kârları ile

hisse senedi fiyatları arasındaki nedensellik ilişkisini incelemektir. Çalışmada, 22 firmanın 2008-2017 yıllarına ait muhasebe kârları ile hisse senedi fiyatları arasındaki ilişki panel veri yöntemiyle incelenecek, değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü tespit etmek için Dumitrescu Hurlin panel nedensellik testi yapılacaktır. Çalışmada, giriş bölümünü takip eden birinci bölümde konu ile ilgili literatür taramasına, ikinci bölümde veri seti, yöntem ve analiz sonuçlarına yer verilecek ve sonuç bölümü ile çalışma tamamlanacaktır.

1. Literatür Taraması

Muhasebe kârları ile hisse senedi fiyatları arasındaki ilişkiye yönelik literatür incelendiğinde bu konu ile ilgili yapılan çalışmaların genel olarak, firmaların finansal oranları ile hisse senedi fiyatları ve hisse senedi getirileri ile olan ilişkilerin ele alındığı yönünde olduğu görülmektedir. Bu konu ile ilgili olarak literatürdeki çalışmalardan bazılarını aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

Demir (2001), çalışmasında hisse senedi fiyatını etkileyen işletme düzeyindeki faktörleri 1991-2000 dönemine ait zaman serisi verilerini kullanarak, İMKB’de mali sektör bazında 16 şirket için incelemiştir. Çalışmada yöntem olarak; belirlenen değişkenlere ait zaman serilerine çoklu regresyon analizi kullanılmış ve zaman serisi verileri en küçük kareler yöntemi (EKKY) ile test edilmiştir. Araştırma sonucunda, piyasa değeri / defter değeri oranının işletme düzeyinde mali sektör hisse senedi fiyatını etkileyen en önemli faktör olduğu tespit edilmiştir.

Kalaycı ve Karataş (2005), çalışmalarında hisse senedi getirileri ile finansal oranlar arasındaki ilişkiyi, faktör ve regresyon analizi yaparak incelemiştir. Çalışmada imalat sanayinin alt sektörleri ele alınmış, 1996-1997 yılları için firmaların altı aylık kârlılık, faaliyet, finansal kaldıraç, likidite ve borsa performansı oranları kullanılarak, bu firmaların ilgili dönemdeki hisse senedi getirileri açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırma sonucunda, bu sektörlerde hisse senedi getirilerinin kârlılık, borsa performansı ve verimlilik oranları ile açıklandığı tespit edilmiştir.

Özer ve Yücel (2005), çalışmalarında bir yıldan uzun ölçüm dönemlerinin düzey ve değişim modelleri açısından muhasebe kârları ile hisse senedi fiyatları arasındaki ilişki üzerine etkisini incelemiştir. Araştırma bulgularına göre, değişim modeli düzey modeline göre yatırımcıların tepkileri açısından daha etkili olduğu ve kârlarda meydana gelen değişim açıklanan kâr düzeyinden daha yüksek etki ve açıklayıcılığa sahip olduğu belirlenmiştir. Yatırımcıların 1992-2000 döneminde kârların geçici unsurunu içeren kâr değişimlerini, kârların sürekli kısmını ifade eden kâr düzeylerinin içerdiği bilgiye göre fiyata yansıtılacak daha önemli bir unsur olarak gördükleri tespit edilmiştir.

*Muhasebe Kârları ve Hisse Senedi Fiyatları Arasındaki Nedensellik İlişkisi:
Bist Metal Eşya, Makine ve Gereç Yapım Sektöründe Bir Uygulama*

Aktaş (2008), çalışmasında İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında hisse senedi getirileri ile ilişkili olan finansal oranları araştırmış, hisse senedi getirileri ile finansal oranlar arasındaki ilişki orta vadeli olarak incelenmiştir. 1995-1999 ve 2003-2006 olmak üzere iki ayrı analiz döneminin kullanıldığı çalışma sonucunda, 1995-1999 döneminde orta vadede hisse senedi getirileri ile ilişkili olan finansal oranlar; asit test ve faaliyetlerden sağlanan nakit akımı/öz sermaye olarak bulunurken, 2003-2006 döneminde brüt kâr/satış ve net kâr/satış olarak bulunmuştur.

Büyükşalvarcı (2010), çalışmasında 2009 yılında İMKB imalat sektöründe faaliyet gösteren firmaların finansal oranları ile hisse senedi getirileri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada bağımsız değişken olarak şirketlerin likidite, faaliyet, mali yapı, kârlılık ve borsa performans durumlarını temsil eden 20 adet finansal oran; bağımlı değişken olarak ise hisse senedi getirileri kullanılmıştır. Hisse senedi getirileri ve finansal oranlar arasındaki ilişkiler tespit edilirken biri doğrusal model ve dokuz tanesi doğrusal olmayan model olmak üzere toplam 10 adet farklı model kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, hisse senedi getirileriyle finansal oranlar arasında çoğunlukla doğrusal olmayan ilişkilerin var olduğu tespit edilmiştir.

Birgili ve Düzer (2010), çalışmalarında İMKB-100'de yer alan 58 firmaya ait 2001-2006 yılları arasındaki verileri kullanarak finansal oranlar ile firma değeri arasında ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda; firmanın likidite durumunun, mali yapısının ve borsa performansının firma değeri üzerinde etkisinin oldukça fazla olduğunu ortaya koymuşlardır. Bununla birlikte, faaliyet oranları ve kârlılık oranlarının bir kısmı ile firma değeri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Öz vd. (2011), çalışmalarında İMKB 30 endeksinde işlem gören hisse senetlerinin getirilerinin önceden tahmin edilmesinde etkili olan faktörlerin belirlenmesini ve en uygun model aracılığıyla hangi hisse senetlerine yatırım yapılmasının daha uygun olabileceğini araştırmışlardır. Çalışmalarında 2007 yılı hisse senedi getirileri, 2006 ve 2005 yılı finansal oranları kullanılarak 1 ve 2 yıl öncesinden tahmin edilmeye çalışılmıştır. Diskriminant analizi kullanılarak elde edilen analiz sonuçlarına göre; 1 yıl öncesi modelde faaliyet devir hızı ve kaldıraç değişkenlerinin, 2 yıl öncesi modelde faaliyet devir hızı, kaldıraç ve likidite değişkenlerinin hisse senedi getirilerini önceden tahmininde istatistiksel olarak anlamlı oldukları tespit edilmiştir.

Aydemir vd. (2012), çalışmalarında İMKB'de işlem gören ve imalat sektöründe faaliyet gösteren 73 firmaya ait 1990-2009 yılları arasındaki verileri kullanarak, hisse senedi fiyatlarının belirlenmesinde etkili olan finansal oranları panel veri yöntemiyle incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda; kârlılık ve likidite oran-

larının hisse senedi getirileri üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduklarını tespit etmişler, bununla birlikte borçluluk göstergesi olarak ele alınan kaldıraç oranının da benzer bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuşlardır. Ancak, faaliyet oranlarının hisse senedi getirisini etkilemediğini tespit etmişlerdir. Çalışmalarında sonuç olarak; finansal oranların hisse senedi getirisini belirlemedeki rolünün düşük olduğunu ortaya koymuşlardır.

Kohansal vd. (2013), çalışmalarında 1992-2010 yılları arasında İran Menkul Kıymetler Borsasında faaliyet gösteren gıda işletmelerinin finansal oranlarının hisse senedi fiyatları üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışmanın analizinde likidite oranları, faaliyet oranları, kârlılık oranları ve finansal kaldıraç oranları bağımsız değişken; hisse senedi fiyatları ise bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda; likidite oranları, aktif kârlılığı, özsermaye kârlılığının hisse senedi fiyatlarını açıklamada önemli değişkenler olduğu tespit edilmiştir.

Ayrıçay ve Türk (2014), çalışmalarında işletmelerin finansal oranı ile piyasa değeri arasındaki ilişkiyi ölçmek için BİST'te işlem gören 56 şirketin 2004-2011 yılları arası verilerini kullanarak panel veri analizi yapmışlardır. Analiz sonucunda; piyasa değeri ile asit test oranı, aktif devir hızı, piyasa defter değeri ve finansal kaldıraç oranlarının anlamlı bir ilişki içinde oldukları tespit edilmiştir.

Güngör ve Yerdelen Kaygın (2015), çalışmalarında dinamik panel veri analizi ile BİST'de 2005-2011 döneminde imalat sanayinde sürekli işlem gören 57 işletmenin hisse senedi fiyatını etkileyen faktörleri hem mikroekonomik hem de makroekonomik açıdan incelemişlerdir. Çalışma sonucunda; hisse senedi fiyatı ile kısa vadeli yabancı kaynak oranı, maddi duran varlıklar/öz kaynak oranı, öz kaynak kârlılık oranı ve fiyat/ kazanç oranı arasında pozitif yönlü bir ilişki; alacak ve stok devir hızı, toplam borçlar/toplam aktifler oranı ve kısa vadeli yabancı kaynak oranı ile hisse senedi fiyatı arasında ise negatif yönlü ilişki tespit edilmiş; cari oran, net kâr/toplam aktifler, piyasa değeri/defter değeri ve temettü verimi arasında ise ilişki tespit edilememiştir.

Kaya ve Öztürk (2015), çalışmalarında BİST'de Gıda, İçki ve Tütün Sektöründe faaliyet gösteren firmaların 2000-2013 yıllarında elde ettikleri muhasebe kârları ile hisse senedi fiyatları arasındaki ilişkiyi panel eşbütünleşme ve Granger nedensellik testi ile incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda; aktif kârlılık, esas faaliyet kârlılığı ve net kâr marjı oranları ile hisse senedi fiyatları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Kakilli Acaravcı (2016), çalışmasında BİST'de faaliyet gösteren imalat sanayi sektöründeki 43 firmanın TDHP (1996-2004) ve UFRS (2005-2014) dönemleri

için yerel muhasebe düzenlemelerine ve UFRS'ye göre hazırlanan finansal tablolardan hesaplanmış finansal oranlar ve hisse senedi getirileri arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkinin uygulanan muhasebe standartlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını ekonometrik olarak incelemiştir. Çalışmanın sonucunda; UFRS'ye uyumlu hazırlanan finansal tablolardan elde edilen finansal oranların hisse senedi getirilerini açıklama gücünün arttığı tespit edilmiştir.

Cengiz ve Püskül (2016), çalışmalarında BİST'de sürekli işlem gören 228 işletme için 2011-2015 yılları arasında finansal oranları (işletme kârlılığı) ve hisse senedi getirileri arasındaki ilişkiyi panel veri yöntemi ile incelemiştir. Çalışmanın sonucunda; öz kaynak kârlılığı ve brüt satış kârlılığındaki artışın hisse senedi getirilerini artırdığı ve faaliyet kârı oranındaki artışın hisse senedi getirilerini azalttığı tespit edilmiş ve buna göre, işletmelerin kârlılık oranları kullanılarak hisse senedi getirisi tahmini yapılabileceği belirlenmiştir.

Özçelik (2018), çalışmasında 1997-2016 dönemine ait verileri kullanarak BIST Gıda-İçecek sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin muhasebe bilgileri ve değer ilişkisini panel veri analizi ile incelemiştir. Çalışmada finansal oranlar bağımsız, hisse senedi fiyatları ise bağımlı değişken olarak alınmıştır. Çalışmanın sonucunda; hisse senedi fiyatları ile öz sermaye kârlılığı, hisse başına kâr ve piyasa defter değeri oranlarının pozitif ve anlamlı, aktif devir hızı ve aktif büyüme oranlarının negatif ve anlamlı ilişki içerisinde olduğu tespit edilmiştir.

Gör ve Tekin (2019), çalışmalarında 2009-2017 yılları arasında BİST-100 Endeksinde sürekli olarak yer alan şirketlerin mali tabloları ve hisse senedi fiyatlarından veriler elde ederek muhasebe kârları ve hisse senedi fiyatları ilişkisini incelemiştir. Şirketlerden elde edilen veriler panel veri analizi, regresyon analizi ve Granger nedensellik testi ile analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda; muhasebe kârının hisse senedi fiyatlarını etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca, özellikle muhasebe kârını, literatürde en yaygın olarak temsil eden aktif kârlılığının hisse senedi fiyatını olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Diğer yandan, net kâr marjı da hisse senedi fiyatını olumlu yönde etkileyen bir başka değişken olarak ortaya çıkmıştır.

2. Veri Seti ve Yöntem

Çalışmada muhasebe kârları ile hisse senedi fiyatları arasındaki etkileşimi belirlemek amacıyla, değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla, analizlerde kullanılacak muhasebe kârları ve hisse senedi fiyatı değişkenleri hakkında bilgiler aşağıda Tablo 1'de verilmiştir.

*Muhasebe Kârları ve Hisse Senedi Fiyatları Arasındaki Nedensellik İlişkisi:
Bist Metal Eşya, Makine ve Gereç Yapım Sektöründe Bir Uygulama*

Tablo 1. Analizde Kullanılan Değişkenler

Değişkenler	Verilerin Elde Edildiği Kaynaklar
Hisse Senedi Fiyatı % Değişim	Borsa İstanbul (BİST)
Aktif Kârlılığı (Net Kâr / Toplam Aktifler)	
Özkaynak Kârlılığı (Net Kâr / Özkaynak)	Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP)
Net Kâr Marjı (Net Kâr / Net Satışlar)	
Esas Faaliyet Kârlılığı (Esas Faaliyet Kârı / Net Satışlar)	

Araştırma kapsamında, satışlarında yıl boyunca mevsimsel etkilerin ve fiyat dalgalanmalarının çok fazla olmaması nedeniyle Borsa İstanbul Metal Eşya, Makine ve Gereç Yapım Sektörü tercih edilmiştir. Borsa İstanbul'a kote Metal Eşya, Makine ve Gereç Yapım Sektörü'nde 2018 yılı itibariyle 32 firma faaliyet göstermesine rağmen çalışma dönemi olan 2008-2017 yılları arasında kesintisiz olarak hisse senetleri borsada işlem gören 22 firma analize dahil edilmiştir. Veri setini oluşturan firmaların kısaltmaları ve firma isimleri aşağıda Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Veri Setini Oluşturan Firmalar

KISALTMA	FİRMA İSMİ
ALCAR	ALARKO CARRIER SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
ASUZU	ANADOLU ISUZU OTOMOTİV SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
ARCLK	ARÇELİK A.Ş.
BFREN	BOSCH FREN SİSTEMLERİ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
DITAS	DİTAŞ DOĞAN YEDEK PARÇA İMALAT VE TEKNİK A.Ş.
EGEEN	EGE ENDÜSTRİ VE TİCARET A.Ş.
EMKEL	EMEK ELEKTRİK ENDÜSTRİSİ A.Ş.
FMIZP	FEDERAL-MOGUL İZMİT PİSTON VE PİM ÜRETİM TESİSLERİ A.Ş.
FROTO	FORD OTOMOTİV SANAYİ A.Ş.
GEREL	GERSAN ELEKTRİK TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
IHEVA	İHLAS EV ALETLERİ İMALAT SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
KARSN	KARSAN OTOMOTİV SANAYİİ VE TİCARET A.Ş.
KLMSN	KLİMASAN KLİMA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
MAKTK	MAKİNA TAKIM ENDÜSTRİSİ A.Ş.
OTKAR	OTOKAR OTOMOTİV VE SAVUNMA SANAYİ A.Ş.
PARSN	PARSAN MAKİNA PARÇALARI SANAYİİ A.Ş.
SILVR	SİLVERLINE ENDÜSTRİ VE TİCARET A.Ş.

TOASO	TOFAŞ TÜRK OTOMOBİL FABRİKASI A.Ş.
PRKAB	TÜRK PRYSMIAN KABLO VE SİSTEMLERİ A.Ş.
TTRAK	TÜRK TRAKTÖR VE ZİRAAT MAKİNELERİ A.Ş.
VESBE	VESTEL BEYAZ EŞYA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
VESTL	VESTEL ELEKTRONİK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.

Çalışmada Tablo 2’de gösterilen 22 firmanın 2008-2017 dönemini kapsayan Aktif Kârlılığı, Özkaynak Kârlılığı, Net Kâr Marjı, Esas Faaliyet Kârlılığı ve Hisse Senedi Fiyatı değişkenlerinin yıllık verilerinden oluşan veri seti kullanılmıştır. Firmaların hisse senetleri fiyatları değişkeni, yıl boyunca gerçekleşen hisse senedi fiyatlarının günlük kapanış fiyatlarının aritmetik ortalaması alınarak hesaplanmıştır. Muhasebe kârları olarak ele alınan değişkenler ise firmaların bilanço ve gelir tablolarından elde edilen verilerden hesaplanmıştır.

Muhasebe kârları ile hisse senedi fiyatları arasındaki nedenselliği tespit etmek amacıyla, Dumitrescu-Hurlin (2012) panel nedensellik testi kullanılmıştır. Nedensellik analizinin gerçekleştirilebilmesi için kullanılan zaman serisi verilerinin durağanlığının test edilmesi gerektiğinden, analizde kullanılacak olan değişkenlerin öncelikli olarak yatay kesit bağımlılığı analizi, daha sonra birim kök testi analizleri yapılmıştır. Yapılan analizlerde Gauss 10 ve Stata 15 paket programları kullanılmıştır.

2.1. Yatay Kesit Bağımlılığı Testi

Seriler arasındaki yatay kesit bağımlılığının dikkate alınıp alınmaması elde edilecek sonuçları önemli ölçüde etkilemektedir (Breusch ve Pagan, 1980; Pesaran, 2004). Bu nedenle analize başlamadan önce serilerde ve eşbütünleşme denkleminde yatay kesit bağımlılığının varlığının test edilmesi gerekmektedir. Zira yapılacak birim kök ve eşbütünleşme testleri seçilirken bu durumun göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Aksi takdirde yapılan analizler hatalı sonuçlar verebilecektir. Panelin zaman boyutu yatay kesit boyutundan büyük olduğunda ($T > N$) Breusch ve Pagan (1980) CD-LM1 testi, zaman boyutunun yatay kesit boyutundan küçük olduğu ($T < N$) veya zaman boyutunun yatay kesit boyutuna eşit olduğu ($T = N$) durumlarda ise Pesaran (2004) CD-LM2 testi kullanılabilir (Pesaran, 2004: 4). Bu çalışmada, 22 firma ($N=22$) ve 10 dönem ($T=10$) olduğu için CDLM1 testinden yararlanılmıştır. Breusch ve Pagan testi grup ortalaması sıfır olduğu, ancak bireysel ortalamaların sıfırdan farklı olduğu durumda sapmalı sonuçlar vermektedir. Pesaran vd. (2008), bu sapmayı test istatistiğine varyansı ve ortalamayı ekleyerek düzeltmiştir. Testin düzeltilmiş hali ise CDLM yerine LMadj şeklinde olmaktadır.

Diğer yandan, panel verilerde yatay kesit bağımsızlığını tespit edebilmek için serinin zaman ve yatay kesit boyutunun göz önüne alınması gerekmektedir. Ancak, Breusch ve Pagan (1980) CD-LM1 ve Pesaran (2004) CD-LM2 testleri grup ortalamasının sıfır fakat birim ortalamasının sıfırdan farklı olduğu durumlarda sapmalı sonuçlar vermektedir. Bu nedenle, grup ortalamasının sıfır ancak birim ortalamasının sıfırdan farklı olduğu durumlarda iyi sonuçlar vermeyen CD-LM1 ve CD-LM2 testleri Pesaran vd. (2008) tarafından yapılan çalışmada geliştirilmiştir. Eşitlik ilk haliyle aşağıdaki gibidir (Breusch ve Pagan, 1980):

$$CDLM = T \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij}^2 \sim X^2 \frac{N(N-1)}{2} \quad (1)$$

Eşitlik daha sonra aşağıdaki şekliyle yeniden düzenlenmiştir (Pesaran vd., 2008):

$$LM_{adj} = \sqrt{\frac{2T}{N(N-1)}} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij}^2 \frac{(T-k) \hat{\rho}_{ij}^2 - \mu_{Tij}}{v_{Tij}} \quad (2)$$

Elde edilecek olan test istatistiği asimptotik olarak standart normal dağılım göstermekte olup, testin hipotezleri aşağıdaki gibidir:

H_0 : Yatay kesit bağımlılığı yoktur

H_1 : Yatay kesit bağımlılığı vardır

Bu hipotezleri sınavabilmek amacıyla ihtiyaç duyulan test istatistikleri ve olasılık değerleri Bootstrap kullanılarak hesaplanmaktadır. Bu çalışmada, değişkenlerde ve eş bütünleşme denkleminde yatay kesit bağımlılığının olup olmadığı, CDLM testiyle incelenmiş ve sonuçları aşağıda Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Yatay Kesit Bağımsızlığı Test Sonuçları (CD-LM_{adj})

Test İstatistiği	CD-LM _{adj} İstatistiği		
	Sabitli	Sabitli+Trendli	L
FİYAT	56.87* [0.000]	8.68* [0.000]	1
AKTİF KARLILIĞI	56.87* [0.000]	5.35* [0.000]	1
ÖZKAYNAK KARLILIĞI	56.86* [0.000]	6.19* [0.000]	1
NET KAR MARJİ	56.88* [0.000]	5.59* [0.000]	1
ESAS FAALİYET KARLILIĞI	55.86* [0.000]	5.38* [0.000]	1

Not: CD-LM_{adj} test istatistik değerlerinin önünde yer alan (*) işareti ilgili değişkenlerde % 1 anlamlılık düzeyine göre yatay kesit bağımlılığının olduğunu göstermektedir. “[]” köşeli parantez içindeki değerler CD-LM_{adj} test istatistik değerlerine ait olasılık (probability) değerlerini göstermektedir. L gecikme uzunluğunu belirtmektedir. Gecikme uzunluğu 1 alınmıştır.

Tablo 3 incelendiğinde; fiyat, aktif kârlılık, özkaynak kârlılığı, net kâr marjı ve esas faaliyet kârlılığı değişkenlerinde CD-LMadj yatay kesit bağımlılığı testi sonuçlarına göre istatistiksel olarak % 1 önem düzeyinde yatay kesit bağımlılığı yoktur hipotezi reddedilmiştir. Diğer bir ifadeyle, 22 firmanın her birinde aktif kârlılığı, özkaynak kârlılığı, net kâr marjı ve esas faaliyet kârlılığı değişkenlerinde meydana gelen değişimlerin diğer firmaları etkilediği ve bu firmaların karar vericilerin fiyat ve diğer değişkenlere yönelik politikalara karar verirken, diğer firmaların politikalarını ve bu firmaları etkileyen şokları da değerlendirmesi gerektiği söylenebilmektedir.

2.2. Panel Birim Kök Testi

Verinin hem zaman hem de yatay kesit boyutuna ilişkin bilgiyi dikkate alan panel birim kök sınamalarının, sadece zaman boyutuyla ilgili bilgiyi göz önüne alan zaman serisi birim kök sınamalarından, istatistiksel anlamda daha güçlü olduğu kabul edilmektedir (Im vd., 1997; Taylor ve Sarno, 1998; Maddala ve Wu, 1999; Hadri, 2000; Levin vd., 2002; Pesaran, 2006; Beyaert ve Camacho, 2008). Çünkü, yatay kesit boyutunun analize eklenmesiyle verideki değişkenlik artmaktadır (Charemza ve Deadman, 1997: 119).

Panel birim kök sınamasında karşılaşılan ilk sorun, paneli oluşturan yatay kesitlerin birbirinden bağımsız olup olmadıklarıdır. Panel birim kök testleri bu noktada birinci ve ikinci nesil testler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Birinci nesil panel birim kök testleri de paneli oluşturan yatay kesitlerin homojen ya da heterojen olmalarına göre ikiye ayrılmaktadır. Hadri (2000), Levin vd. (2002) ve Breitung (2005) homojenlik varsayımına dayanırken; Maddala ve Wu (1999), Choi (2001) ve Im vd. (2003) heterojenlik varsayımına dayanmaktadır. Başlıca ikinci nesil birim kök testleri ise; MADF (Taylor ve Sarno, 1998), SURADF (Breuer vd., 2002), Bai ve Ng (2004), Pan KPSS (Carrioni-Silvestre vd. 2005) ve CADF (Pesaran, 2006)'dir. Birinci nesil panel birim kök testleri, seriyi oluşturan yatay kesitlerin birbirinden bağımsız olduğu ve seriyi oluşturan birimlerden birinde meydana gelen bir şoktan bütün birimlerin aynı oranda etkilendikleri varsayımına dayanmaktadır. İkinci nesil panel birim kök testleri ise, paneli oluşturan birimlerden birinde meydana gelen bir şoktan her birimin farklı şekilde etkilendiği varsayımına dayanmaktadır.

Bu çalışmada, paneli oluşturan firmalar arasında yatay kesit bağımlılığı bulunması nedeniyle serilerin durağanlığı, yatay kesit bağımlılığını da dikkate alan ikinci nesil birim kök testlerinden olan CADF testi (Pesaran, 2007) ile incelenmiştir. CADF testi, paneli oluşturan serilerdeki her bir yatay kesit biriminde bi-

rim kök testi yapılmasına olanak tanımakta ve serilerin durağanlığı, hem panelin geneli için hem de her bir yatay kesit için ayrı bir şekilde hesaplanabilmektedir. CADF testi, $T > N$ ve $N > T$ olduğunda da kullanılabilen, her bir yatay kesitin zaman etkilerinden farklı bir şekilde etkilendiğini varsaydığı gibi mekânsal otokorelasyonu da dikkate alan bir testtir. Bulunan değerler, Pesaran (2007) CADF kritik tablo değerleriyle karşılaştırılarak her yatay kesit için durağanlık test edilmektedir. CADF kritik tablo değeri, CADF istatistiki değerinden büyükse hipotez reddedilmekte ve serilerin durağan olduğuna karar verilmektedir. CADF test istatistiği, aşağıdaki şekilde tahmin edilebilmektedir (Pesaran, 2007: 268):

$$Y_{i,t} = (1 - \phi) \mu_i + \phi_i y_{i,t-1} + u_{it} \quad i = 1, 2, \dots, N \quad \text{ve} \quad t = 1, 2, \dots, T \quad (3)$$

$$u_{it} = y_i f_t + \varepsilon_{it} \quad (4)$$

f_t , gözlenemeyen ortak etkileri (common effect) gösterirken, ε_{it} bireysel spesifik hataları göstermektedir. Denklem (3), (4) ve birim kök hipotezleri aşağıdaki gibi yazılabilmektedir (Pesaran, 2007: 268):

$$\Delta y_{it} = \alpha_i + \beta_i y_{i,t-1} + \gamma_i f_t + \varepsilon_{it} \quad i = 1, 2, \dots, N \quad \text{ve} \quad t = 1, 2, \dots, T \quad (5)$$

$$H_0: \beta_i = 0 \quad \text{tüm } i\text{'ler için seri durağan değildir}$$

$$H_1: \beta_i < 0 \quad \text{seri durağandır, } i = 1, 2, \dots, N_1, \beta_i = 0$$

$$i = N_1 + 1, N_1 + 2, \dots, N$$

Bunların dışında, her bir yatay kesite yani firmalara ait birim kök test istatistiklerinin ortalaması alınarak panelin geneli için birim kök test istatistiği olan CIPS testi hesaplanabilmektedir. CIPS test istatistiği de aşağıdaki şekilde gösterilebilmektedir (Pesaran, 2007: 267):

$$CIPS = N^{-1} \sum_{i=1}^N CADF_i \quad (6)$$

Çalışmada, tanımlanan modelde kullanılan değişkenlerde ve eşbütünleşme denkleminde yatay kesit bağımlılığının varlığı yukarıda açıklanan T ve N spesifikasyonlara uygun olarak CD-LM1, CD-LM2 ve CD-LMadj testleri ile incelenmiş ve sonuçları Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 4. CADF Panel Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Sabitli	Sabitli+Trendli	L
	Seviye	Seviye	
FİYAT	-2.89*	-2.98**	1
AKTİF KARLILIĞI	-2.69*	-6.43*	1
ÖZKAYNAK KARLILIĞI	-2.95*	-12.77*	1
NET KAR MARJI	-2.57*	-4.55*	1
ESAS FAALİYET KARLILIĞI	-2.98*	-3.54*	1
<i>CIPS Kritik Tablo Değerleri</i>			
(% 1)	-2.64	-3.20	
(% 5)	-2.29	-2.89	

Not: CIPS istatistiklerinin önünde yer alan (*) ve (**) işaretleri değişkenlerin sırasıyla % 1 ve % 5 anlamlılık düzeyinde durağan olduklarını göstermektedir. CADF ve CIPS testlerinde optimal gecikme uzunlukları Schwarz bilgi kriterine göre belirlenmiştir. Kritik tablo değerleri Pesaran çalışmasından alınmıştır.

2.3. Dumitrescu-Hurlin Panel Nedensellik Testi

Bu çalışmada, muhasebe kârları ile hisse senedi fiyatları arasındaki nedensellik ilişkisi Dumitrescu ve Hurlin (2012) tarafından geliştirilen panel nedensellik testi ile incelenmiştir. Dumitrescu ve Hurlin (2012), heterojen panel veri modelleri için basit bir Granger (1969) nedensellik testi geliştirmişlerdir. Geliştirdikleri test istatistiği, yatay kesit birimleri arasındaki Granger nedensellik testinin ortalama bireysel Wald istatistiğine bağlıdır. Yatay kesitlere ait bilgilerin kullanılması, bir değişkenden diğerine olan nedensellik ile ilgili daha fazla bilgi sağlayabileceğinden, bu nedensellik testinde yatay kesit bağımlılığı da göz önünde bulundurulmaktadır. Ayrıca yatay kesitlere ait bilgilerin kullanımı, nedensellik ilişkisinin tanımlanmasında birimler arasındaki eğim katsayılarının heterojenliğinin de göz önünde bulundurulmasını gerektirir. Yani Dumitrescu ve Hurlin (2012) tarafından geliştirilen nedensellik testinde yatay kesit bağımlılığı ve eğim katsayılarının heterojenliği dikkate alınmaktadır.

Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testi, yatay kesit bağımlılığını dikkate alan, dengesiz panelde kullanılabilen ve $T > N$ ve $N > T$ olduğunda kullanılabilen nedensellik testidir. Bu testte Y ile X arasındaki ilişki, doğrusal bir model kullanılarak aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir (Dumitrescu ve Hurlin, 2012: 1451):

*Muhasebe Kârları ve Hisse Senedi Fiyatları Arasındaki Nedensellik İlişkisi:
Bist Metal Eşya, Makine ve Gereç Yapım Sektöründe Bir Uygulama*

$$Y_{i,t} = \alpha_i + \sum_{k=1}^K \gamma_i^{(k)} y_{i,t-k} + \sum_{k=1}^K \beta_i^{(k)} x_{i,t-k} + \varepsilon_{i,t} \quad (7)$$

$$\beta_i = \beta_i^{(1)}, \dots, \beta_i^{(k)} \quad (8)$$

K: optimum gecikme uzunluğunu ortaya koyarken, bireysel etkilerin de (α_i) 'nin sabit olduğu modelde belirtilmektedir. Gecikme parametreleri $(\gamma_i^{(k)})$ ve regresyon eğim katsayılarının $(\beta_i^{(k)})$ birimler arasında değiştiği varsayılmaktadır. Bu nedenle, yapılan nedensellik testi sabit etkiler modeli üzerine kurulmaktadır. K gecikme uzunluğunun da yatay kesitlerde aynı olduğu varsayılmaktadır. Denklemden yararlanarak test edilen hipotezler aşağıdaki gibi belirtilmektedir (Dimitrescu ve Hurlin, 2012: 1453):

$$H_0 = \beta_i = 0 \quad \forall_i = 1, \dots, N$$

$$H_1 = \beta_i = 0 \quad \forall_i = 1, \dots, N_1 \quad 0 \leq N_1/N < 1$$

$$H_1 = \beta_i \neq 0 \quad \forall_i = N_1 + 1, \dots, N_1$$

Birinci hipotezde yatay kesitler arasında nedensellik ilişkisinin olmadığı, alternatif hipotezde ise en az bir birimde bu değişkenler arasında ilişki olduğu vurgulanmaktadır. Dumitrescu ve Hurlin (2012), bu hipotezleri sınavabilmek için bireysel Wald istatistiklerinin aritmetik ortalamasını alarak panele ait Wald istatistiğini $W_{N,T}^{HNC^1}$ hesaplamaktadır.

Dumitrescu ve Hurlin (2012), $T > N$ olduğunda asimptotik dağılıma sahip $Z_{N,T}^{HNC}$ test istatistiğinin kullanılmasını önerirken, $T < N$ olduğunda ise yarı asimptotik dağılıma sahip Z_N^{HNC} test istatistiğinin kullanılmasını tavsiye etmektedir (Dumitrescu ve Hurlin, 2012: 1454; Bozoklu ve Yılandı, 2013: 176-177).

$$Z_{N,T}^{HNC} = \sqrt{\frac{N}{2K}} (W_{N,T}^{HNC} - K) \underset{T,N \rightarrow \infty}{d} N(0,1) \quad (9)$$

$$Z_N^{HNC} = \sqrt{\frac{N \left[W_{N,T}^{HNC} - N^{-1} \sum_{i=1}^N E(W_{iT}) \right]}{\sqrt{N^{-1} \sum_{i=1}^N \text{Var}(W_{i,t})}}} \underset{T,N \rightarrow \infty}{d} N(0,1) \quad (10)$$

Dumitrescu ve Hurlin (2012), Monte-Carlo simülasyonunu kullanarak test istatistiklerini ve olasılık değerlerini hesaplamıştır. Bu test istatistiklerine bağlı olarak ortaya çıkan panel nedensellik test sonuçları aşağıda Tablo 5'de sunulmuştur.

1 HNC; Homogenous Non-Causality kelimesinin baş harfleri olduğundan testin boş hipotezi bu şekilde olduğundan bu isimle değerlendirilmektedir.

Muhasebe Kârları ve Hisse Senedi Fiyatları Arasındaki Nedensellik İlişkisi:
Bist Metal Eşya, Makine ve Gereç Yapım Sektöründe Bir Uygulama

Tablo 5. DH Panel Nedensellik Test Sonuçları

	FİYAT→AKTİF KARLILIĞI	AKTİF KARLILIĞI → FİYAT	L
Test İstatistikleri Z_N^{HNC}	0.53 [0.598]	4.95* [0.000]	1
	FİYAT→ ÖZKAYNAK KARLILIĞI	ÖZKAYNAK KARLILIĞI → FİYAT	L
	1.01 [0.315]	4.51* [0.000]	1
	FİYAT→ NET KAR MARJI	NET KAR MARJI → FİYAT	L
	1.64 [0.101]	5.71*[0.000]	1
	FİYAT→ ESAS FAALİYET KARLILIĞI	ESAS FAALİYET KARLILIĞI → FİYAT	L
	4.08* [0.000]	3.55*[0.000]	1

Not: “*”işareti değişkenler arasında istatistiksel olarak % 1 önem düzeyinde nedensellik ilişkisinin bulunduğunu belirtmektedir. Tablodaki “→” işareti değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin yönünü göstermektedir. “[]” köşeli parantezi CD-LM_{adj} test istatistik değerlerine ait olasılık (probability) değerlerini göstermektedir.

Dimitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testi sonuçlarını gösteren Tablo 5 incelendiğinde, Esas Faaliyet Kârlılığı ile Hisse Senedi Fiyatı değişkenleri arasında istatistiksel olarak % 1 önem düzeyinde çift yönlü nedenselliğin var olduğu görülmüştür. Diğer bir ifadeyle, firmaların esas faaliyet kârlılığında meydana gelen değişim hisse senedi fiyatını, hisse senedi fiyatında meydana gelen değişimin de esas faaliyet kârlılığını etkilediğini söylemek mümkündür. Bu durum, hisse senedi yatırımcılarının firmaların esas faaliyet kârlılığını dikkate alarak yatırım yaptıklarını ve böylece hisse senedi fiyatlarının bu durumdan etkilendiğini, esas faaliyet kârının yüksek olacağını tahmin ettikleri firmalara yatırım yaparak hisse senetleri fiyatlarında artışa yol açtıkları ve beklentilerinin gerçekleştiği şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca, istatistiksel olarak % 1 önem düzeyinde firmaların aktif kârlılığı, özkaynak kârlılığı ve net kâr marjlarında meydana gelen değişimlerin hisse senedi fiyatlarının bir nedeni olduğu sonucuna varılmıştır. Diğer bir ifadeyle, aktif kârlılığı, özkaynak kârlılığı ve net kâr marjında meydana gelen değişimlerin, ilgili firmanın hisse senedi fiyatlarının bir nedeni olduğu söylenebilir.

Nedensellik sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde; Borsa İstanbul Metal Eşya, Makine ve Gereç Yapım Sektöründe yatırım yapan yatırımcıların firmaların kârlılık kalemlerindeki değişimleri dikkate alarak yatırım yaptıkları ve bu durumun da hisse senedi fiyatlarına yansıdığı söylenebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Firmaların kârlılıkları ile hisse senedi fiyatları arasındaki nedensellik ilişkisini tespit etmeyi amaçlayan bu çalışmada, Borsa İstanbul, Metal Eşya, Makine ve Gereç Yapım Sektörüne kote olan 22 firmanın 2008-2017 dönemine ait muhasebe kârlarını temsilen Aktif Kârlılığı, Özkaynak Kârlılığı, Net Kâr Marjı ve Esas Faaliyet Kârlılığı değişkenleri ve Hisse Senedi Fiyatı değişkenleriyle veri seti oluşturulmuş ve Dumitrescu-Hurlin (2012) panel nedensellik testi yapılmıştır. Birim kök testlerinde birinci veya ikinci nesil birim kök testlerinden hangisinin kullanılması gerektiğinin tespiti için de yatay kesit bağımlılığı testinin yapılması gerekmektedir. Bu nedenle, ilgili değişkenler için yapılan CD-LMadj yatay kesit bağımlılığı testi sonuçlarına göre değişkenlerin istatistiksel olarak % 1 önem düzeyinde yatay kesit bağımlılığının bulunduğu tespit edilmiş ve birim kök testlerinden ikinci nesil birim kök testlerinin kullanılması gerektiği belirlenmiştir. Birim kök testi için kullanılan CADF panel birim kök testi sonucunda, hisse senedi değişkeninin istatistiksel olarak % 5, kârlılık değişkenlerinin ise istatistiksel olarak % 1 önem düzeyinde durağan oldukları tespit edilmiştir. Firma kârlılığı ile hisse senedi fiyatı arasındaki nedenselliğin tespiti amacıyla yapılan Dumitrescu-Hurlin (2012) panel nedensellik testi sonuçlarına göre; esas faaliyet kârlılığı ile hisse senedi fiyatı arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmişken, aktif kârlılığı, özkaynak kârlılığı ve net kâr marjı değişkenlerinden hisse senedi fiyatına doğru tek yönlü nedensellik olduğu belirlenmiştir.

Nedensellik sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, firma kârlılığının hisse senedi fiyatlarının bir nedeni olduğu, kârlılıkta meydana gelen değişimlerin hisse senedi fiyatını etkilediği görülmektedir. Yatırımcıların yatırım kararlarını, şirketlerin muhasebe bilgileri ve bu bilgilerden elde edilen finansal oranların etkilediği anlaşılmaktadır. Yatırımcıların daha doğru bir yatırım gerçekleştirebilmeleri için hisse senedi fiyatını etkileyen esas faaliyet kârlılığı, aktif kârlılığı, özkaynak kârlılığı ve net kâr marjı oranlarına önem vermeleri gerektiği anlaşılmaktadır. Diğer yandan, firma yönetiminin esas faaliyet kârlılığı, aktif kârlılığı, özkaynak kârlılığı ve net kâr marjı oranlarına özen göstermeleri gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak; Borsa İstanbul Metal Eşya, Makine ve Gereç Yapım Sektöründe faaliyet gösteren firmaların finans yöneticilerinin, firma hisse senedi fiyatları üzerinde etki oluşturmak için firma kârlılığını artırıcı kararlar almaları ve mevcut ve potansiyel yatırımcıların firma kârlılıklarını dikkate alarak yatırım yapmalarının doğru kararlar almalarına katkı sağlayacağı söylenebilir.

KAYNAKLAR

- Akdoğan, N. ve Tenker, N. (2010). *Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aktaş, M. (2008). İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında Hisse Senedi Getirileri İle İlişkili Olan Finansal Oranların Araştırılması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 37(2), 137-150.
- Atağan, G., Kaplanoğlu, E., İçerli, M.Y. ve Yükçü, C. (2018). *Mali Tablolar Eğitimi* (Editör: Süleyman Yükçü). İzmir: Kitapana Yayınevi.
- Ayaydın, H. ve Dağlı, H. (2012). Gelişen Piyasalarda Hisse Senedi Getirisini Etkileyen Makroekonomik Değişkenler Üzerine Bir İnceleme: Panel Veri Analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26(3-4), 45-65.
- Aydemir, O., Ögel, S. ve Demirtaş, G. (2012). Hisse Senetleri Fiyatlarının Belirlenmesinde Finansal Oranların Rolü. *Yönetim ve Ekonomi*, 19(2), 277-288.
- Ayrıçay, Y. ve Türk, V.E. (2014). Finansal Oranlar ve Firma Değer İlişkisi: BİST'te Bir Uygulama. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (64), 53-70.
- Bai, J. ve Ng, S. (2004). A Panic Attack on Unit Roots and Cointegration. *Econometrica*, 72(4), 1127-1178.
- Beyaert, A. ve Camacho, M. (2008). TAR Panel Unit Root Tests and Real Convergence: An Application to the EU Enlargement Process. *Review of Development Economics*, 12(3), 668-681.
- Birgili, E. ve Düzer, M. (2010). Finansal Analizde Kullanılan Oranlar ve Firma Değeri İlişkisi: İMKB'de Bir Uygulama. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (46), 74-83.
- BİST (Borsa İstanbul A.Ş.) (2018). <http://www.borsaistanbul.com/>, (Erişim: 15.10.2018).
- Bozkurt, İ., Öksüz, S. ve Karakuş, R. (2015). Finansal Tablo İlanlarının Hisse Getirileri Üzerindeki Etkisi: BİST'de Ampirik Bir Uygulama. *Maliye Finans Yazıları*, (103), 113-140.
- Bozoklu, Ş. ve Yılandı, V. (2013). Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Gelişmekte Olan Ekonomiler İçin Analiz. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 28(2), 161-187.
- Breitung, J. (2005). A Parametric Approach to the Estimation of Cointegrating Vectors in Panel Data. *Econometric Reviews*, 24(2), 151-173.
- Breuer, B., Mcnown, R. ve Wallace, M. (2002). Series-Specific Unit Root Test with Panel Data. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 64(5), 527-546.
- Breusch, T. ve Pagan, A.R. (1980). The Lagrange Multiplier Test and Its Applications to Model Specification Tests in Econometrics. *Review of Economic Studies*, 47(1), 239-253.
- Büyükalvarcı, A. (2010). Finansal Oranlar ile Hisse Senedi Getirileri Arasındaki İlişkinin Analizi: İMKB İmalat Sektörü Üzerine Bir Araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (48), 130-141.

*Muhasebe Kârları ve Hisse Senedi Fiyatları Arasındaki Nedensellik İlişkisi:
Bist Metal Eşya, Makine ve Gereç Yapım Sektöründe Bir Uygulama*

- Carrioni-Silvestre, J.L., Barrio-Castro, T.D. ve Lopez-Bazo, E. (2005). Breaking The Panels: An Application To The GDP Per Capita. *Econometrics Journal*, 8, 159- 175.
- Cengiz, H. ve Püskül, A.S.Ö. (2016). Hisse Senedi Getirileri ve Kârlılık Arasındaki İlişki: Borsa İstanbul Endeksinde İşlem Gören İşletmelerin Analizi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12), 295-306.
- Charemza, W.W. ve Deadman, D.F. (1997). *New Directions in Econometric Practice: General to Specific Modelling, Cointegration and Vector Autoregression*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.
- Choi, I. (2001). Unit roots tests for panel data. *Journal of International Money and Finance*, 20, 249-272.
- Demir, Y. (2001). Hisse Senedi Fiyatını Etkileyen İşletme Düzeyindeki Faktörler ve Mali Sektör Üzerine İMKB’de Bir Uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 109-130.
- Dumitrescu, E.I. ve Hurlin, C. (2012). Testing for Granger Non-Causality in Heterogeneous Panels. *Economic Modelling*, 29(4), 1450-1460.
- Gör, Y. ve Tekin, B. (2019). BİST-100 Endeksinde Muhasebe Kârları ve Hisse Senedi Fiyatları İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, BOR Özel Sayı, 229-240.
- Gümüş, U.T., Şakar, Z., Akkın, G. ve Şahin, M. (2017). Finansal Analizde Kullanılan Oranlar ve Firma Değer İlişkisi: BİST’de İşlem Gören Çimento Firmaları Üzerine Bir Analiz. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(16), 1-23.
- Güngör, B., ve Yerdelen Kaygın, C. (2015). Dinamik Panel Veri Analizi ile Hisse Senedi Fiyatını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(9), 149-168.
- Hadri, K. (2000). Testing for Stationarity in Heterogenous Panels. *Econometrics Journal*, 3, 148-161.
- Im, K., Pesaran, H. ve Shin, Y. (1997). Testing for Unit Roots in Heterogenous Panels. *Mimeo Department of Applied Economics University of Cambridge*.
- Im, K., Pesaran, H. ve Shin, Y. (2003). Testing for Unit Roots in Heterogeneous Panels. *Journal of Econometrics*, 115, 53-74.
- Kakilli Acaravcı, S. (2016). Finansal Oranlar ve Hisse Senedi Getirisi İlişkisi: Borsa İstanbul Üzerine Bir Uygulama. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(35), 263-275.
- Kalaycı, Ş. ve Karataş, A. (2005). Hisse Senedi Getirileri ve Finansal Oranlar İlişkisi: İMKB’de Bir Temel Analiz Araştırması. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (27), 146-147.
- KAP (Kamuyu Aydınlatma Platformu) (2018). <http://www.kap.gov.tr/>, (Erişim: 12.10.2018).
- Kaya, A. ve Öztürk, M. (2015). Muhasebe Kârları İle Hisse Senedi Fiyatları Arasındaki İlişki: BİST Firmaları Üzerine Bir Uygulama. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (67), 37-54.

*Muhasebe Kârları ve Hisse Senedi Fiyatları Arasındaki Nedensellik İlişkisi:
Bist Metal Eşya, Makine ve Gereç Yapım Sektöründe Bir Uygulama*

- Kohansal, M.Z., Dadrasmoghaddam, A., Karmozdi, K.M. ve Mohseni, A. (2013). Relationship Between Financial Ratios and Stock Prices for the Food Industry Firms in Stock Exchange of Iran. *World Applied Programming*, 3(10), 512-521.
- Levin, A., Lin, C. F. ve Chu, C.S.J. (2002). Unit Root Tests in Panel Data: Asymptotic and Finite Sample Properties. *Journal of Econometrics*, 108, 1-24.
- Maddala, G.S. ve Wu, S. (1999). A Comparative Study of Unit Root Tests with Panel Data and a New Simple Test. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 61(Special Issue), 631-652.
- Nargelecekenler, M. (2011). Hisse Senedi Fiyatları ve Fiyat/Kazanç Oranı İlişkisi: Panel Verilerle Sektörel Bir Analiz. *Business and Economics Research Journal*, 2(2), 165-184.
- Öz, B., Ayriçay, Y. ve Kalkan, G. (2011). Finansal Oranlarla Hisse Senedi Getirilerinin Tahmini: İMKB 30 Endeksi Hisse Senetleri Üzerine Diskriminant Analizi İle Bir Uygulama. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(3), 51-64.
- Özçelik, H. (2018). Muhasebe Bilgisi Değer İlişkisi: BİST Gıda İçecek Sektörü Üzerine Bir Araştırma. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(4), 127-137.
- Özer, G. ve Yücel, R. (2005). Bir Yıldan Uzun Ölçüm Dönemlerinin Düzey ve Değişim Modelleri Açısından Muhasebe Kârları İle Hisse Senedi Fiyatları Arasındaki İlişki Üzerine Etkisi. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 14, 1-22.
- Pesaran, M.H. (2004). General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels. Cambridge Working Papers in Economics, 0435.
- Pesaran, M.H. (2006). A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Cross Section Dependency. Cambridge Working Papers in Economics, 0346.
- Pesaran, M. H. (2007). A Simple Panel Unit Root Test In The Presence Of Cross-Section Dependence. *Journal Of Applied Econometrics*, 22, 265–312.
- Pesaran, M.H., Ullah, A. ve Yamagata, T. (2008). A Bias-Adjusted LM Test of Error Cross-Section Independence. *Econometrics Journal*, 11, 105-127.
- Şamiloğlu, F. ve Akgün, A.İ. (2015). *Finansal Tablolar Analizi*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Taylor, M. ve Sarno, L. (1998). The Behaviour of Real Exchange Rates During the Post Bretton Woods Period. *Journal of International Economics*, 46, 281-312.
- Uzun, U. ve Güngör, B. (2017). Borsa Endeksleri İle Ülkelerin Seçilmiş Makroekonomik Göstergeleri Arasındaki İlişkinin Uluslararası Boyutta İncelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(4), 1-30.

A CASE STUDY OF ERBİL STEEL COMPANY WORKERS IN TERMS OF NON-AUDITORY EFFECTS OF INDUSTRIAL NOISE ON WORKER PRODUCTIVITY*

Semih Serkant AKTUĞ**

Remzi Faris AHMED***

Mehmet DAĞ****

Abstract

Sound is among the significant environmental factors for people's health, it has an important role in both physical and psychological injuries, and it affects individuals' performance and productivity. The aim of this study was to determine the effect of exposure to high noise levels on the performance and rate of error in manual activities. For this purpose non-auditory effects of noise were studied among 120 workers from Erbil Steel Company. Statistical analyses of the responses gathered were analyses and reported. Descriptive statistics was carried out using SPSS version 20 and graphs were plotted using Microsoft Excel.

The statistical analysis showed that that there is so much noise at Erbil Steel Company and that company workers are at a higher risk of being disturbed by noise at work. It was seen that majority 70.5% of the respondents who indicated that the noise level at work was high showed support for noise exhausting them at work. Besides, , the responses of workers revealed that majority 85.2% of the workers who perceived the noise level at workplace to be on a high, agreed to noise having a bad effect on workmanship and quality of production. The effect of noise on the productivity of workers at Erbil Steel Company was quite high based on responses from the selected workers.

Keywords: *Noise, Industrial Noise, Non-auditory, Environment and Productivity, Erbil*

Gönderilme Tarihi: 16.01.2019

Kabul Tarihi: 12.06.2019

* This study was derived from master thesis titled "Analysis Of Non-Auditory Effects Of Industrial Noise on Worker Productivity- Case of Erbil Steel Company " prepared by Remzi Faris AHMED under the supervision of Assist.Prof Dr. Semih Serkant AKTUĞ.

** Dr.Öğr.Üyesi, Siirt Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, semih.aktug@gmail.com ORCID: 0000-0002-9745-0010

**** Master of Science, Duhoq, Iraq, ramze.faris70@gmail.com ORCID: 0000-0002-5681-6450

**** Dr.Öğr.Üyesi, Siirt Üniversitesi Siirt Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, mehmetdag323@gmail.com ORCID: 0000-0003-2206-2184

ENDÜSTRİ GÜRÜLTÜSÜNÜN İŞÇİ VERİMLİLİĞİ ÜZERİNE İŞİTSEL OLMAYAN ETKİLERİ AÇISINDAN ERBİL ÇELİK ŞİRKETİ ÇALIŞANLARININ VAKA ANALİZİ

Özet

Ses, insanların sağlığı için önemli çevresel faktörlerden biridir, hem fiziksel hem de psikolojik yaralanmalarda önemli bir role sahiptir. Ayrıca bireylerin performansını ve üretkenliğini etkiler. Bu çalışmanın amacı, yüksek gürültü seviyelerine maruz kalmanın manuel uygulamalarda performans ve hata oranına etkisini belirlemektir. Bu amaçla çalışmada gürültünün işitsel olmayan etkileri Erbil Çelik İşletmesi'nde 120 çalışan üzerinde incelenmiştir. Toplanan cevapların istatistiksel analizleri değerlendirilmiştir. Tanımlayıcı istatistikler SPSS 20 sürümü kullanılarak gerçekleştirilmiş ve grafikler Microsoft Excel kullanılarak hazırlanmıştır.

İstatistiksel analiz, Erbil Çelik İşletmesi'nde çok fazla gürültü olduğunu ve çalışanların işyerinde gürültüden rahatsız olma riskinin daha yüksek olduğunu göstermiştir. İşyerinde gürültü seviyesinin yüksek olduğunu belirten katılımcıların çoğunluğunun % 70,5 , işyerinde onları gürültünün tükettiğini belirttiği bulgusuna ulaşılmıştır. Bunun yanında işçilerin verdiği yanıtlar, işyerinde gürültü seviyesini yüksek olarak algılayan işçilerin çoğunluğunun % 85.2 gürültünün işçilik ve üretim kalitesi üzerinde olduğunu ifade ettiğini ortaya koymaktadır. Gürültünün Erbil Çelik İşletmesi'ndeki işçilerin verimliliğine etkisi, seçilen işçilerin verdikleri yanıtlara göre oldukça yüksektir.

Anahtar Kelimeler: *Gürültü, Endüstriyel Gürültü, İşitsel Olmayan, Çevre ve Verimlilik, Erbil*

1. Introduction

Noise is presumably the most well-known work-related risk, and it likewise is a natural threat (Clark & Bohn, 1999). From the physical viewpoint, there is no difference amongst noise and sound. Actually, sound is a sensory awareness, and noise is the psychological awareness of the sound. At the end of the day, noise can be characterized as an undesirable sound (Berger & Ehrsson, 2013). Noise exists in every human action, and, thinking about the impact of noise on human wellbeing, it can be characterized into two classes, i.e., work related noise and natural noise, which incorporate music, traffic and different sources (Stansfeld & Matheson, 2003).

One purpose behind the huge number of dissensions about noise in the workplace is that noise is a physical attribute that can without much of a stretch be felt in the workplace (Persson-Waye, et al. 1997). Undesirable sound, as a standout amongst the most imperative physical factors in the greater part of production units, causes an extraordinary number of issues on mechanical laborers. Distinctive researches have demonstrated that 30 million people among the American workforce are consistently exposed to abnormal levels of noise (Belojević, et al/, 2008). Being exposed to noise is a standout amongst the most widely recognized ecological risks in industries; be that as it may, it can have different impacts with respect to the sort of occupation and the workplace (Zamanian et al., 2014).

Noise is one of the physical factors in work places which consideration is being given to its negative impacts. Subsequent to smoking and air contamination, noise is considered as the third reason for heart problems among the inhabitants of Berlin (Asakareh, 2012). World Health Organization WHO likewise sees noise as the third perilous contaminant of megacities (Nasiri, et al. 2009). In addition, ear damage, impedance in discussion, visual problems, impacts on balance system, social issue, mental and in addition anxious impacts, impacts on electrolytes, physiological impacts, and mental impacts are among the impacts of health on the human body (Nasiri, et al., 2009).

Daily, people perform different exercises in various locations and are exposed to an extensive variety of natural noises. Exposure to noise isn't limited to the workplace and may occur during exercises, transportation, and shopping (Diaz & Pedrero, 2006). To date, an extraordinary number of studies have affirmed the impact of noise on the ear. According to various research, decrease in hearing capacity and noise likewise influences the laborers' cardiovascular system and prompts hypertension, cerebral pain, weakness, anxiety, and outrage (Mohr,

et al. 2000). In addition, because of the higher noise levels in the workshops, the increase in human blunders brings about the increase in occupational related mistakes and consequently prompts a drop-in efficiency (Zamanian, et al., 2014)

In general, the impact of noise on psychological wellness and in addition proficiency has been demonstrated and upheld by modern epidemiological proof Kamp et al., 2003. Obviously, there likewise is solid proof with respect to sound-related disturbance, which is characterized as the feeling of resentment, disappointment, and despondency that happens as the aftereffect of disorders in a person's emotions, thoughts and day to day exercises (Zamanian, et al., 2013). In spite of the fact that individuals get used to noise and can adjust to high noise conditions, noise causes exhaustion and reduces the people's working ability in intellectual and in addition physical tasks (Saremi & Rohmer, 2008).

Different researches have demonstrated the genuine impact of noise on the workers' performance and efficiency (Kahya, 2007). Moreover, day by day advancements in businesses and technologies prompt an expansion in the issues identified with noise contamination, and noise, as one of the major natural stressors, can effectively affect individuals and nature. When all is said in done, one of the significant objectives of all occupations is to attain profitability and to expand the staff's proficiency and productivity; be that as it may, environmental factors can adversely affect efficiency (Ising & Michalak, 2004). To date, numerous lab and field researches have examined the impact of noise on proficiency and have demonstrated that, when hearing signal are vital in carrying out a task, the noise intensity that forestalls understanding the signals profoundly influences execution.

A strange, intense noise can prompt tumult and impedance in doing tasks, too (Cohen & Weinstein, 1981). Overall, a few mishaps can be considered as a pointer of the impact of noise on jobs. A few researches have demonstrated that high noise levels can bring about more mistakes and, therefore, increase the likelihood of accidents. This is very imperative, especially in mental exercises, which require the working memory, including focusing on a few phenomenon in complex frameworks (Zamanian et al., 2012).

In view of what was specified above, noise is one of the natural components that highly influences people's performances, and its impact can be evaluated in people who are exposed to noise in their workplace. Besides, proficiency is a standout amongst the most delicate parameters identified with the impact of noise, and it causes physical and additionally mental harm to people and influences their proficiency. Consequently, since no comparative examinations have been directed

on this issue in Erbil- Iraq, the point of this research was to evaluate the effect of noise on performance.

Since noise can have both physiological and mental consequences for people, the present examination was directed keeping in mind the end goal to explore the impacts of noise introduction on circulatory strain and heart rate in steel industry. The discoveries of this examination can give the premise to enhancing the conditions in workshops, manufacturing plants, and instructive situations and, therefore, keep the occurrence of dissatisfaction and the issues stated above.

This project is the first research on the impact of industrial noise in the productivity of the worker in Erbil City. The importance of the research is based on highlighting and showing the fundamental aspects of the problem of the industrial noise effect in the productivity of the worker. This study carries out an analysis of effect of excessive noise on factory workers.

The aim of this research is to analyze the effect of industrial noise in the productivity of the workers in Erbil Steel Company in Erbil city, Iraq. Moreover, this research aims to fill the research gap in this controversial subject.

Lack of vision about the impact of industrial noise in the productivity of the worker, because of the lack of previous studies on the subject at the level of Erbil city/ Iraq, and industrial noise is one of the most important problems facing the worker's productivity, which began to take a serious economic and health exclusion.

This research is the first research on the impact of industrial noise in the productivity of the worker in Erbil city, Iraq. The importance of the research is based on highlighting and showing the fundamental aspects of the problem of the industrial noise effect in the productivity of the worker.

2. Data and Methodology

This research will be an analytical descriptive study that deals with data collection on the phenomenon of industrial noise on the productivity of the workers in Erbil Steel Company in Erbil city-Iraq. The research methodology employed here was based on data collection through questionnaire. The objectives of the study were to investigate the non-auditory effect of occupational noise. This study also identifies its effects on worker's health by comparing the noise levels with WHO and OSHA guidelines OSHA, 1988. As far as the parameters of the questionnaire were concerned, the number of workers working in the premises has been taken into consideration during study to know the health hazards.

Survey was conducted in various units of different sections to record the personal opinion of the employees regarding their feelings and difficulties due to high occupational noise levels and its pollution.

2.1 Survey of Study Area

A survey was conducted in the Erbil Steel Company to determine workers activity and the non-auditory effect of occupational noise levels within study site.

The creation of Erbil Steel Company was initiated in the year 2006 at Erbil-Iraq. Currently they have 650 workers. Erbil Steel Company begun steel creation in December of the year 2007. Erbil Steel is a company that generates energy by itself via its 32 MW powerhouse that boasts a yearly steel generation limit of 240.000 tons. Considering its creation and employment volume, Erbil Steel Company right now is unmistakably the most substantial industry interest in its locale, delivering standard steel bars for use in the construction division.

With the consistent generation of ASTM 615 GRADE 60, Erbil Steel Company keeps on serving its clients with its expert and experienced devoted workers. It produces exactly 600 tons of steel every day from purifying of scrap press at its steel industrial facility moving plant. Having effectively brought together its sector prerequisites oriented mission with improvement concentrated on a groundbreaking vision, Erbil Steel Company has a driving role in the Iraqi steel sector.

Having started its activities in Erbil in December 2007, Erbil Steel Company creates its own power and is a huge importance for the future of the Iraqi development industry with a yearly iron and steel generation limit of 240,000 tons. Erbil Steel Company is regarded as one of the greatest and most essentially overwhelming industry investment carried out in the district with respect to workers number and production volume. The plant creates more than 600 tons of iron and steel every day and addresses the issues of the Iraqi development industry with these fundamental metals.

As the first and biggest iron and steel plant in Iraq, Erbil Steel Company works with two arrangements of enlistment heaters, each with 25-ton limit. Covering a region of 100,000 sqm and furnished with cutting edge hardware, Erbil Steel Company produces world class N12 - N32mm type steel with a qualified group of 700 experienced professionals, engineers and staff.

Erbil Steel Company creates power for its tasks with five 6.4-megawatt MW diesel generators. The plant utilizes 32 MW of power in the different phases of iron and steel creation. The power delivered is utilized as a part of the manufacturing plant to noticed piece iron and cast the steel and in the moving plant to roll fortified steel bars.

On account of its programmed remuneration framework controlled by a programmed receptive power framework the power control house outfitted with PLC programmed framework keeps the power factor within efficiency limits as far as possible required, giving unwashed, harmonically separated power to help the plant offices. In the completely coordinated electrical powerhouse, all activity and maintenance is performed by the Erbil Steel Factories in house group of qualified professionals and engineers (Erbil Steel Company, 2018).

2.2 Research Method

A survey was conducted by using questionnaire to investigate the perceptions of workers who are currently working in the Company and how this noise may affect the productivity of the workers. The selected sample size is 120 out of the total 650 workers by using the random sampling method.

A questionnaire was designed to assess the effects of noise exposure among miners. The idea for the designing of questionnaire for the assessment of non-auditory effect among miners was to generate information on all possible factors which might act in concert to cause hearing loss and to quantify those at the highest risk of non-auditory issues. For this reason, the presence of risk factors such as age, gender, occupation, medical history and non-occupational exposure were included in the questionnaire and their possible impact on the outcome evaluated.

The first step in the design of the questionnaire was to investigate current concerns regarding hear loss and sources of noise exposure among employees. The information gathered was used to determine what items should be included in the questionnaire. The main topical items that were decided to be included in the questionnaire were:

- Symptoms on non-auditory hearing issues
- Possible sources of occupational and non-occupational noise exposure
- Medical history-particularly of diseases that could cause hearing loss

Awareness, satisfaction, workplace information and other subjective effects related to health in terms of auditory and non- auditory effects were also included in the questionnaires.

A random sampling method was used to select participants from the company. All employees were given the same chance of participating in the study. This ensures a firm basis for the application of significance tests and statistical methodology.

2.3 Data Collection

The researcher will prepare a questionnaire in a standard form, so that the data can be processed statistically and to find out the relationship between its elements. The researcher used the following procedures in the design of the questionnaire:

1. Access to previous studies and research and theoretical publications related to the subject of the research.
2. Identify the most important indicators and axes related to the subject of the research.

3. Data Analysis and Results

In this chapter, statistical analyses of the responses gathered were analysed and reported. Descriptive statistics was carried out using SPSS version 20 and graphs were plotted using Microsoft Excel 2016. The chapter contains report on the socio-demographic characteristics of respondents and their perception about noise in their work center and its preventive measures.

3.1 Socio-Demographics

This section examines the socio-demographic characteristics of the study respondents. Out of the total 650 workers, there were 120 respondents in all with the characteristics measured including the respondent's age and educational level.

3.1.1 Age Distribution of Respondents

The table 3.1 shows the distribution of the respondents according to their ages. The ages were initially recorded on a nominal level but were reclassified into different age groups as follows.

Table 3. 1 Age Distribution of Respondents

Age group	Frequency	Percentage %
18 – 25	39	32.5
26 – 35	37	30.8
36 – 45	30	25.0
46 – 55	14	11.7
Total	120	100

Source: Prepared by the researcher based on the questionnaire result

It is seen from the table above that majority of the respondents were aged between 18 and 25 years representing 32.5% of the total responding population. This is closely followed by workers aged between 26 and 35 years whose percentage stood at 30.8%. Ages 36-45 and 46-55 represented 25.0% and 11.7% respectively.

Summary of Ages

Table 3.2 shows that the minimum age of Erbil Steel Company workers is pegged at 18 years while the oldest of all respondents was 52 years with an average of about 33 years and a deviation of 9.5. Meanwhile, workers of age 40 years were more than workers of any other age as indicated by the mode.

Table 3. 2 Summary of Respondents' Ages

	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	Mode
Age in years	18	52	32.1917	9.51628	40

Source: Prepared by the researcher based on the questionnaire result

3.1.2 Distribution of Respondents According to Educational Level

The table 3.3 demonstrates the distribution of the respondents according to their level of education.

Table 3. 3 Distribution of Respondents according to Educational Level

Educational Level	Frequency	Percentage %
Illiterate	12	10.0
Primary	23	19.2
Secondary	41	34.2
Preparatory	18	15.0
Bachelor	26	21.7
Total	120	100

Source: Prepared by the researcher based on the questionnaire result

It is seen from the above table that most 34.2% of the workers were secondary school graduates with some 29.2% being illiterate or primary school leavers. While 15.0% of them were in preparatory Class, 21.7% were bachelor's degree.

3.2 Level of Noise in Work Place

The table 3.4 illustrating the perception of workers concerning the level of noise in their workplace. 15.0% of workers feel that the Noise at workplace is low while 11.7% perceive that the noise level is on a medium while majority 73.3% feel that the noise level is high. It can thus be concluded that there is so much noise at Erbil Steel Company and workers are at a higher risk of being disturbed by noise

Table 3. 4 Noise Level in Erbil Steel Company

Questions	Very High	High	Medium	Low	Very Low
Are the noise levels in your business center?	27 22.5%	61 50.8%	14 11.7%	10 8.3%	8 6.7%

Source: Prepared by the researcher based on the questionnaire result

3.3 Exposure to Varying Level of Noise in Work Place

Regarding the exposure to level of noise, the study showed that 2.5% of the respondents consented that they were not exposed to varying level of noise. While majority 85.8% were exposed to varying level of noise with 11.7% being neutral about the level of noise See table 3.5.

Table 3. 5 Exposure to Varying Level of Noise in Work Place

Questions	Strongly Agree	Agree	Neutral	Disagree	Strongly Disagree
Are you exposed to varying noise levels in your workplace?	42 35.0%	61 50.8%	14 11.7%	3 2.5%	0 0.0%

Source: Prepared by the researcher based on the questionnaire result

3.4 Effect of Noise Level on Workers Productivity

The effect of noise level on employees' productivity is summarized in table 3.6 which shows the various effects of noise on workers' productivity. It is seen that while 3.3% opined that noise did not cause changes in their degree of nervousness, only 10.8% were being neutral on the object with majority 81.6% feeling nervousness due to the presence of noise.

A Case Study Of Erbil Steel Company Workers in Terms of Non-Auditory Effects of Industrial Noise On Worker Productivity

Furthermore, 87.5% of the respondents agreed that they lose focus because of noise and commit errors at work while 1.7% disagreed to losing focus at work due to noise and 10.8% were neutral about the situation of noise in relations to lose of focus and error during work.

While 3.3% of the workers do not feel exhausted due to noise at work, 79.2% usually are exhausted due to noise with 16.6% being neutral to exhaustion at work due to noise.

85.8% of the respondents were usually tired at work while 10.8% were neutral on tiredness at work with 3.3% not usually tired at work under the influence of noise.

Whereas, 76.7% were usually absent due to noise, 3.3% claimed that the noise was not enough reason to be absent from work while 20% were neutral on the subject.

77.7% usually increase their break time at work due to noise while only 3.3% still kept to their break time even with the presence of noise with about 20% being neutral.

Though, 11.7% of the respondents indicated that noise had no influence of their workmanship and level of productivity, majority 85.8% claimed that the noise level in their workplace had a bad influence on their workmanship and level of productivity. 2.5% were indifferent about the influence of noise on the level of production and workmanship.

Generally, it is seen from the responses above that noise greatly and negatively affect the level of productivity of workers at Erbil Steel Company as evident from the responses above.

Table 3. 6 Exposure to Varying Level of Noise in Work Place

Questions	Strongly Agree	Agree	Neutral	Disagree	Strongly Disagree
Have you caused various degrees of noise prevailing in your work center any changes in the degree of nervousness?	28 23.3%	70 58.3%	13 10.8%	3 2.5%	1 0.8%
Did the different noise levels prevailing in your business center cause you to lose focus and increase errors?	41 34.2%	64 53.3%	13 10.8%	0 0.0%	2 1.7%

A Case Study Of Erbil Steel Company Workers in Terms of Non-Auditory Effects of Industrial Noise On Worker Productivit

Did the various noise levels prevailing in your workplace cause you exhaustion?	63 52.5%	32 26.7%	20 16.6%	4 3.3%	1 0.8%
Did the various noise levels in your workplace cause you to feel tired?	31 25.8%	72 60.0%	13 10.8%	3 2.5%	1 0.8%
Did the different noise levels prevailing in your workplace cause you to increase absenteeism, hearing and work leave due to illness?	29 24.2%	63 52.5%	24 20.0%	3 2.5%	1 0.8%
Did the different noise levels prevailing in your workplace cause you to increase break time at work?	20 16.7%	72 60.0%	24 20.0%	3 2.5%	1 0.8%
Did the different noise levels prevailing in your business center cause a bad influence on workmanship and quality of production?	45 37.5%	58 48.3%	3 2.5%	11 9.2%	3 2.5%

Source: Prepared by the researcher based on the questionnaire result

3.5. Relationship of Levels of Noise on Workers Productivity

3.5.1 Noise level and Workers Nervousness

As can be seen from Table 3.7 the cross responses of workers to the effect of noise on their level of nervousness at work. It was seen that majority 70.5% of the respondents who indicated that the noise level at work was high showed support that noise increases their nervousness at work while only 3.3% disagreed to being nervous at work even under high level of noise with 25% being neutral.

While, the majority 71.4% of the respondent who indicated medium noise at work were neutral to being nervous at work, only 28.6% agreed to being nervous under medium level of noise.

Majority 55.6% of those who experience low level of noise were neutral as to whether they were usually nervous at work due to noise while the remaining 44.4% claimed to be nervous under even under the influence of low level of noise.

Generally, it can be concluded that every level of noise caused nervousness in workers at Erbil Steel Company. Although there is a reduction in nervousness level as the noise reduces as seen in the dropping percentages above.

Table 3. 7 Noise level and Workers Nervousness

Agree		Have you caused various degrees of noise prevailing in your work center any changes in the degree of nervousness?		
		Neutral	Disagree	
Noise Levels	High	62 70.5%	22 25.0%	4 3.3%
	Medium	4 28.6%	10 71.4%	0 0.0%
	Low	8 44.4%	10 55.6%	0 .00%

Source: Prepared by the researcher based on the questionnaire result

3.5.2 Noise level and Workers Loss of Focus and Increase Error

Referring to Table 3.8 the cross responses of workers to the effect of noise on their level of focus at work and error levels. It was seen that majority 96.6% of the respondents who indicated that the noise level at work was high had increasing loss of focus at work while only 1 person was neutral with 2 persons not losing focus at work even under high level of noise.

The majority 71.4% of those who experience medium level of noise usually lose focus at work and commit errors while 28.6% showed neutrality towards the subject.

About 55.6% of the workers who experience low level of noise experience loss of focus at work due to noise while 15.0% showed indifference to the subject.

Generally, it can be concluded that the level of noise usually causes loss of focus of workers at Erbil steel company as only 2% of respondents who experienced high level of noise were free from this challenge.

Table 3. 8 Noise level and Workers Loss of Focus and Increase Error

Agree		Did the different noise levels prevailing in your business center cause you to lose focus and increase errors?		
		Neutral	Disagree	
Noise Levels	High	85 96.6%	1 1.1%	2 1.7%
	Medium	10 71.4%	4 28.6%	0 0.0%
	Low	10 55.6%	8 44.4%	0 0.0%

Source: Prepared by the researcher based on the questionnaire result

3.5.3 Noise level and Workers Exhaustion

The cross responses of workers to the effect of noise on their level of exhaustion at work is illustrated in Table 3.9. It was seen that majority 70.5% of the respondents who indicated that the noise level at work was high showed support for noise exhausting them at work while only 5 persons representing 5.7% disagreed to being exhausted at work even under high level of noise.

While 35.7% of the respondent who indicated medium noise at work get exhausted at work due to noise, 64.3% showed indifference to exhaustion under medium level of noise.

44.4% of those who experience low level of noise get exhausted while at work under the influence of noise while 55.6% showed indifference to the subject under the influence of low level of noise.

Generally, it can be concluded that the level of noise majorly high caused exhaustion of workers at Erbil Steel Company as only 5.7% of respondents who experienced high noise did not experience this challenge while majority of them were indifferent about the level of noise and their exhaustion at work.

Table 3. 9 Noise level and Workers Exhaustion at work

Agree		Did the various noise levels prevailing in your Work- place cause you exhaustion?		
		Neutral	Disagree	
Noise Levels	High	62 70.5%	21 23.9%	5 5.7%
	Medium	5 35.7%	9 64.3%	0 0.0%
	Low	8 44.4%	10 55.6%	0 0.0%

Source: Prepared by the researcher based on the questionnaire result

3.5.4 Noise level and Workers Feeling Tired at Work

The Table 3.10 illustrate the cross responses of workers to the effect of noise on whether they feel tired at work. It was seen that majority 88.6% of the respondents who indicated that the noise level at work was high showed agreement to being tired under the effect of noise with only 3.4% not being affected or tired at work under the effect of high level of noise while 8.0% were indifferent concerning being tired at work due to the effect of high level of noise.

All 100.0% of the workers who experience medium level of noise were usually tired at work due to noise.

Majority 61.1% of those who experience low level of noise agree to being tired at work due to the effect of noise while 33.3% were being neutral.

Generally, it can be concluded that the level of noise caused tiredness in workers at Erbil steel company as seen from the responses above.

Table 3. 10 Noise level and Workers Tiredness at Work

Agree		Did the various noise levels in your workplace cause you to feel tired?		
		Neutral	Disagree	
Noise Levels	High	78 88.6%	7 8.0%	3 3.4%
	Medium	14 100.0%	0 0.0%	0 0.0%
	Low	11 61.1%	6 33.3%	1 5.6%

Source: Prepared by the researcher based on the questionnaire result

3.5.5 Noise level and Workers Absenteeism

The cross responses of workers to the effect of noise on their level of absenteeism at work is demonstrated in Table 3.11. It was seen that majority 76.7% of the respondents who indicated that the noise level at work was high showed support that noise increases their absenteeism at work while only 3.3% disagreed to being absent at work even under high level of noise with 20% being neutral.

While majority 71.4% of the respondent who indicated medium noise at work were usually absent from work, only 28.6% were neutral to being absent due to the level of noise.

Majority 61.1% of those who experience low level of noise were neutral as to whether they were usually absent from work due to noise while the remaining 38.9% claimed to be absent even under the influence of low level of noise.

Generally, it can be concluded that every level of noise caused absenteeism of workers at Erbil steel company. Although there is a reduction in absenteeism level as the noise reduces as seen in the dropping percentages above.

Table 3. 11 Noise level and Workers Absenteeism from Work

Agree		Did the different noise levels prevailing in your workplace cause you to increase absenteeism, hearing and work leave due to illness?		
		Neutral	Disagree	
Noise Levels	High	92 76.7%	24 20.0%	4 3.3%
	Medium	10 71.4%	4 28.6%	0 0.0%
	Low	7 38.9%	11 61.1%	0 .00%

Source: Prepared by the researcher based on the questionnaire result

3.5.6 Noise level and Workers Increasing Break Time

Referring to Table 3.12 the responses of workers to the effect of noise and their increase in break time at work. It was seen that while 4.5% of the respondents who experienced high level of noise disagreed to increasing their break time due to the level of noise, majority 85.2% of them usually increase their break time due to noise about noise while 10.2% were neutral.

While 78.6% of the respondents who experience medium level of noise consented to increasing their break time from work due to noise, 21.4% showed indifference.

Majority 66.7% of those who experience low level of noise were indifferent about increasing their break time at work due to the level of noise while 33.3% agreed to increase their break time to stay away from the noise.

Generally, it can be concluded that most of the workers at Erbil Steel Company usually increase their break time from work in other to stay away from the noise as seen from the responses above.

Table 3. 12 Noise level and Workers Increase in break time at work

Agree		Did the different noise levels prevailing in your workplace cause you to increase break time at work?		
		Neutral	Disagree	
Noise Levels	High	75 85.2%	9 10.2%	4 4.5%
	Medium	11 78.6%	3 21.4%	0 0.0%
	Low	6 33.3%	12 66.7%	0 0.0%

Source: Prepared by the researcher based on the questionnaire result

4.4.7 Noise level and its bad Influence on Workmanship and Quality of Production

The Table 3.13 shows the responses of workers to the effect of noise and its bad influence on workmanship and quality of production. It was seen that majority 85.2% of the workers who perceived the noise level at workplace to be on a high, agreed to noise having a bad effect on workmanship and quality of production. 13.6% of the respondents were of the opinion that high level of noise did not have a bad influence on workmanship and quality of production with another 1.1% being neutral to the subject.

All 100.0% of the workers who experienced medium level of noise consented that the noise had a bad influence on workmanship and their corresponding level of production.

Of all respondents who perceive noise at workplace to be low, 77.8% claim that the noise had bad influence on workers' productivity and level of production while 11.1% were of a differing opinion on the claim and 11.1% on neither side of the fence.

Generally, it can be concluded that noise, at all levels, and did have a bad influence on workers' productivity as seen from the responses above.

Table 3. 13 Noise level and its bad influence on workmanship and quality of production

Agree		Did the different noise levels prevailing in your business center cause a bad influence on workmanship and quality of production?		
		Neutral	Disagree	
Noise Levels	High	75 85.2%	1 1.1%	12 13.6%
	Medium	14 100.0%	0 0.0%	0 0.0%
	Low	14 77.8%	2 11.1%	2 11.1%

Source: Prepared by the researcher based on the questionnaire result.

5. Conclusion

Based on the data analyse of this study, the responses of workers revealed that majority 85.2% of the workers who perceived the noise level at workplace to be on a high, agreed to noise having a bad effect on workmanship and quality of production. On the other hand, 13.6% of the respondents were of the opinion that high level of noise did not have a bad influence on workmanship and quality of production with another 1.1% being neutral to the subject. Noise is in conflict with the conditions of human life and is opposed to the increase of the productivity of the work and the quality of health of the worker, that is to say, if the employee is forced to work in noisy environments decreases his productivity by psychophysiological effects.

Furthermore, the study shows the cross responses of workers to the effect of noise on their level of exhaustion at work. It was seen that majority 70.5% of the respondents who indicated that the noise level at work was high showed support for noise exhausting them at work while only 5 persons representing 5.7% disagreed to being exhausted at work even under high level of noise. While 35.7% of the respondent who indicated medium noise at work get exhausted at work due to noise, 64.3% showed indifference to exhaustion under medium level of noise. 44.4% of those who experience low level of noise get exhausted while at work under the influence of noise while 55.6% showed indifference to the subject under

the influence of low level of noise. Unlike other pollutants, the effects of noise can be instantly unnoticed and their accumulation can lead to obvious physical

Additionally, the study demonstrates the perception of workers on whether there are Personal protective equipment and preventive measures and for noise at workplace. Majority of all the workers who experience different levels of noise disagreed that there were preventive measures put in place to cater for noise at workplace. This is evident from the 85.2% from respondents who experience high level of noise. Just a few; 6.8% and 11.1% respectively consented to having preventive measures against high and low level of noise while the rest were neutral about the measures put in place against noise. The study recommends the following to protect from auditory and most known possible non-auditory effects of noise: Pre-employment medical examination to exclude individuals with health problems that would be aggravated by noise exposure shall be made. Environmental monitoring to check sound pressure levels periodically and to institute control measures when necessary would help to solve problems of noise pollution. Periodic medical evaluation for early detection of hearing affection and other non-auditory effects is a necessity to prevent diseases. Health education programs should be applied at all levels. Proper maintenance of machinery with the purpose of reducing noise shall be maintained.

References

- Abbasi, A. 2008. Industrial Noise Pollution and its Impacts in Textile Based Cottage Industries Tando Adam. *M.E Thesis, Institute of Environmental Engineering and Management, Mehran University of Engineering & Technology, Jamshoro, Pakistan.*
- Agarwal, S. 2005. Noise Pollution. Volume 5, pp-136-38,.
- Asakareh T. 2012. Noise Effect on Mental Health. *Shahid Beheshti University of Medical Sciences.*
- Baily, J., & Brown, C. 1973. Guidelines for Textile Industry Noise Control. *ASME Paper No. 73-TEX-A. American Society of Mechanical Engineers, New York,.*
- Belojević, G., Jakovljević, B., Stojanov, V., Slepčević, V., & Paunović, K. 2008. Nighttime Road-Traffic Noise and Arterial Hypertension in an Urban Population. *Hypertens Res. doi: 10.1291/hypres., 31:775–781.*
- Berger, C., & Ehrsson, H. 2013. Mental Imagery Changes Multisensory Perception. *Curr Biol. doi: 10.1016/j.cub., 23:1–6.*
- Clark, W., & Bohn, B. 1999. Effect of noise in hearing. *J Am Med Assoc., 281 17 :1658–1659.*
- Cohen, S., & Weinstein, N. 1981. Nonauditory Effects of Noise on Behavior and Health. *J Soc Issues. doi: 10.1111/j.1540-4560.1981.tb01057.x., 37:36–70.*

A Case Study Of Erbil Steel Company Workers in Terms of Non-Auditory Effects of Industrial Noise On Worker Productivity

- Erbil Steel Company, 2018. *Company*. Retrieved from Erbil Steel Company: <http://www.erbilsteel.com>
- Diaz, C., & Pedrero, A. 2006. Sound exposure during daily activities. *ApplAcoust.* doi: 10.1016/j.apacoust.2005.06.005., 67:271–283.
- Ising, H., & Michalak, R. 2004. Stress effects of noise in a field experiment in comparison to reactions to short term noise exposure in the laboratory. *Noise&Health.*, 6:1-7.
- Kahya. 2007. The effects of job characteristics and working conditions on job performance. *Int J IndErgonom.* doi: 10.1016/j.ergon.2007.02.006., 37:515–523.
- Kamp, I., Leidelmeijer, K., Marsman, G., & Hollander, A. 2003. Urban environmental quality and human well-being: Towards a conceptual framework and demarcation of concepts. *Kamp IV, Leidelmeijer K, Marsman G, Hollander A.*, 65:5–18.
- Memon, M. 2006. Road Traffic Noise and its Remedial Measures in Urban Areas of Hyderabad City. *M.E. Thesis, Institute of Environmental Engineering & Management, Mehran University of Engineering & Technology, Jamshoro, Pakistan.*
- Mohr, P., Feldman, J., & Dunbar, J. 2000. The societal costs of severe to profound hearing loss in the United States. *Int J Technol Assess.*, 16:1120–1135.
- Nasiri, P., M. Monazam, E., Foroushani, A. R., & H. Ebrahimi, a. Y. 2009. Occupational noise exposure evaluation in drivers of bus transportation of Tehran City. *Iranian Journal of Health & Environment.*, vol. 2, pp. 124–131,.
- OSHA. 1988. Occupational Hearing Exposure Hearing; Conservation Amendment; Final Rule. *Fed. Regist*, 48 46 : 9738-9785.
- OSHA. 2004. *Occupational Safety and Health Administration. Electronic publication at <http://www.osha.gov/index.html>.*
- Persson-Waye, K., Rylander, R., Benton, S., & Leventhall, H. 1997. Effects on performance and work quality due to low frequency ventilation noise. *Journal of Sound Vib.* doi: 10.1006/jsvi.1997.1013., 205:467–474.
- Stansfeld, S., & Matheson, M. 2003. Noise pollution: non-auditory effects on health. *Brit Med Bull.* doi: 10.1093/bmb/ldg033., 68:243–257.
- Zamanian, Z., Monazzam, M., Satyarvand, M., & Dehghan, S. 2012. Presentation of a Model to Identify Dominant Noise Source in Agricultural Sector of Sugarcane Industry. *Adv Environ Biol.* doi: 10.1016/j.apergo.2005.11.006., 6 11 :3002–3006.
- Zamanian, Z., Nikravesh, A., Monazzam, M., Hassanzadeh, J., & Fararouei, M. 2014. Short-term exposure with vibration and its effect on attention. *J Environ Health Sci Eng.* doi: 10.1186/s40201-014-0135-1., 12 1 :135.
- Zamanian, Z., Rostami, R., Hasanzadeh, J., & Hashemi, H. 2013. Investigation of the effect of occupational noise exposure on blood pressure and heart rate of steel Industry workers. *J Environ Public Health.* doi: doi.org/10.1155/2013/256060.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN BİREYSEL YENİLİKÇİLİK KAPASİTELERİNİN BELİRLENMESİ*

Mehmet KARAHAN**

Sait PATİR***

Özet

Küreselleşme ile birlikte hızlı değişimlerin yaşanması bireylerin de yeni durumlara uyum sağlamasını gerekli kılmıştır. Dolayısıyla bireyin gerek iş hayatında gerekse öğrenim hayatında rakipleri arasından sıyrılabilmesi ve rekabette öne çıkabilmesi için yenilikçilik kapasitesi önemli bir araçtır. Bu çalışma ile üniversite eğitimi gören öğrencilerin bireysel yenilikçilik kapasiteleri belirlenerek, yenilikçilik yeteneklerinin geliştirilmesine yönelik öneriler geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda 312 üniversite öğrencisinin bireysel yenilikçilik kapasitesi, kendine güven ve risk alma düzeyi ile demografik özellikleri incelenmiştir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, öğrencilerinin cinsiyetleri ile bireysel yenilikçilik ölçeği boyutlarından yalnızca risk alma boyutu arasında anlamlı bir fark olduğu, yani bayanlara göre erkeklerin kendine güven, yenilikçilik ve risk alma puanlarının nispeten biraz daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Diğer bir sonuca göre öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıflara göre yapılan karşılaştırmada kendine güven, yenilikçilik ve risk alma boyutları arasında anlamlı bir fark bulunamamış ancak öğrencilerinin üniversiteye geldikleri ilk yılda kendilerine güvenleri, yenilikçilikleri ve risk alma düzeylerinin nispeten daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bireysel yenilikçilik, yenilikçilik kapasitesi, yenilikçilik eğitimi.

Gönderilme Tarihi: 01.05.2019

Kabul Tarihi: 16.06.2019

* Bu çalışma 7-9 Aralık 2018 tarihinde Malatya’da yapılan I. Uluslararası Battalgazi Multidisipliner Çalışmalar Kongresinde sunulan bildiriden türetilmiştir.

** Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, m.karahan@firat.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0402-0020

*** Prof. Dr. Bingöl Üniversitesi, spatir@bingol.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1592-1094

DETERMINANTS OF INDIVIDUAL INNOVATIVENESS CAPACITY OF UNIVERSITY STUDENTS

Abstract

Along with globalization, rapid changes require individuals to adapt to new situations. Therefore, innovation capacity is an important tool for the individual to be able to stand out in the business life, in the education life, among the competitors and to stand out in the competition. This study aims to determine the individual innovation capacities of the university students and to develop suggestions for the development of innovation abilities. In this context, the individual innovation capacity, self-confidence, risk taking level and demographic characteristics of 312 university students were examined. According to the results obtained from the research, it was determined that there was a meaningful difference between the students 'genders and the individual innovativeness scale only the risk taking dimension, that is, the males' self-confidence, innovation and risk taking scores were slightly higher than females. According to another result, there was no significant difference between self-esteem, innovation and risk-taking in comparison with the classes in which students were educated, but it was determined that students had higher self-confidence, innovativeness and risk-taking levels in the first year they came to university.

Keywords: *Individual innovativeness, innovation capacity, innovation education*

1. GİRİŞ

Küreselleşme olgusunun bir sonucu olarak ortaya çıkan ekonomik baskılar, yerel unsurları tehdit etmektedir. Günümüzde böylesi bir tehdidi bertaraf etmenin en gerçekçi yollarından birisi geleneksel ürün arzını gerçekleştiren yerel firmaların yeni fikirleri iş hayatında uygulamaya geçirmesidir. Yenilik yapan yerel bir firma, öncelikle manevra kabiliyetini artıracak, yetenek ve becerilerini geliştirerek rekabet gücünü artıracaktır.

Yenilikçilik yeteneği, bir işletmenin veya ürünün yenilenebilmesi için anahtar mekanizmadır. Yenilik yapma yeteneği; firma ve paydaşların faydaları doğrultusunda bilgi ve fikirlerin yeni ürün, süreç ve sistemlere dönüştürülme yeteneğidir. Yenilik yeteneği, yalnızca yeni kurulan işyerlerinde yeni bir işlem yürütmek veya ana yetenekleri yönetmek değil, mevcut işletmelerde de aynı süreçleri yönetmektir (Lawson ve Samson, 2001).

Yenilikçilik yeteneği, pazar ihtiyaçlarını karşılayacak yeni ürünler, daha yeni teknolojilerin uygulanmasına imkân sağlayan, gelecekte yeni ürünler ve teknolojik süreçler geliştirip benimsenebilecek ve öngörülemeyen teknolojik değişikliklere faaliyetlere cevap verebilecek yeni ürünler geliştirme yeteneği olarak tanımlanır.

Yenilik kapasitesi bireysel veya şirket düzeyinde ölçülebilir. Bir şirketin yenilik yeteneğini denetlemek için bireysel yaratıcılığın ve mekanizmanın ölçülmesi gerekmekte, yenilik için doğru zamanda fırsatların değerlendirilmesi gerekmektedir. Yenilik yapma kabiliyetinin geliştirilmesinde bilgi paylaşımının önemi büyüktür. ekip veya organizasyonda çalışanlara, işletmeye katkıda bulunma fırsatı tanıyan, destek veren bir işletmenin, çalışanlarının yeni fikirler ve yeni işler geliştirmede daha fazla şansa sahip olduğu, bu yaklaşımın yenilik yeteneğini artırdığı belirlenmiştir (Aulawi vd., 2009).

Yenilikler, çoğunlukla tüketicilerin hayatlarını kolaylaştırmada önemli bir rol oynamakla birlikte, tüm yenilikler gerekli veya tüketiciler tarafından istenen nitelikte olmadığı ve bunun sonucu olarak, kimi yeniliklere karşı tüketici direncinin geliştiği, hatta bazen kimi tüketici gruplarının yenilikleri hiç benimsemedikleri bilinmektedir (Uzkurt, 2008).

2. BİREYSEL YENİLİKÇİLİK KAPASİTESİ

Bireysel olarak yenilikleri arayıp bulma arzusu olarak ifade edilen bu terim, insanların hayatı boyunca karşılaştığı yeni şeyleri ve fikirleri çabukça kabul etme, benimseme düzeyidir. Bireysel yenilikçilik; risk alma, deneyimlere açık olma, yaratıcılık, fikir liderliği gibi kavramların özelliklerini de içerisinde barındıran

bir kavramdır. Aynı zamanda, bir sosyal sistem içerisinde bulunan bireylerin herhangi bir yeniliği diğerlerine göre daha önce benimseme derecesidir. Bireylerin bir yeniliği benimsemesi için yeniliğin kullanım kolaylığının olması, denenebilir olması, sonuçlarının açıkça görülebilir olması veya gözlemlenebilir olması oldukça önemlidir. Bu şekilde, bireyde yarar algısı uyandırılabilir ve yeniliği daha çabuk benimseyebilecektir.

Yenilik, birey ve ait olduğu topluluk tarafından yeni olarak tanımlanan her türlü düşünce, nesne ve uygulamadır (Demiralay vd, 2016). Bireysel yenilikçilik ise, yeni olana aitlik hissederek onu geliştirmek ya da uygulamak olarak tanımlanabilmektedir. Bireysel yenilikçilik, bireylerin yeni olan durum, olay, mal veya hizmete adapte olabilme, risk alma, benimseme, hoşgörü gösterme ve yeniye özgü tecrübelerle açık olma gibi durumlarını belirtmektedir (Korucu ve Olpak, 2015). Bireysel yenilikçilik bir disiplin, öğrenme ve öğrendiğini uygulayabilme becerisi olarak değerlendirilmektedir (Drucker, 1985).

Literatürde bireysel yenilikçilik kavramı, bireylerin yeniliği özümseyerek benimseyebilme kapasitesi, diğer bireylere oranla kapasitesinin ne kadar fazla olduğuyula ilgili bir kavramdır (Demiralay vd, 2016). Bireyler sahip olduğu nitelikler açısından yenilikçilik noktasında birbirlerinden ayrılmaktadır. Bu ayrımlar içinde birey herhangi bir yeniliği daha önce veya geç kabul etmekte, daha çok veya daha az değişime istekli olmakta, daha çok veya az risk alabilen bir yapıda kendini göstermektedir (Işık ve Türkmenadağ, 2016). Yenilik yapabilme özelliğine sahip bireyler, bu özelliğe sahip olmayan bireylere kıyasla daha özgün fikir ve bakış açısına sahipken bu bireyler genellikle yeniliğin getirdiği karmaşıklıkla başa çıkmada mücadele edebilen bireyler olarak gösterilir. Bireylerin yaratıcı düşünce kapasitelerinin, özgüvenlerinin, tasarladıkları ürün veya hizmeti sunuş derecelerinin yüksek olması yenilik için önemli bir avantajdır. Buna ek olarak, bireyin öğrenme, yaratıcı olma eğitime ve eğitilme gibi özellikleri de yenilik için kazanılabilecek fırsatların başında sayılmaktadır.

Bireysel yenilikçilik, bireylerin hayatlarını daha iyi bir şekilde geçirmelerine ya da sosyal yapılarını yeniden şekillendirmelerine katkıda bulunur. Aynı zamanda bireylerin ihtiyaçlarını gidermesini, yaşam standartlarını sürekli olarak geliştirilmesini ve bireysel niteliklerinin zenginleşmesini sağlar. Bilimsel ve teknolojik gelişmeler, toplumdan önce tek tek bireyleri değiştirmeye ve yenilemeye zorlamaktadır. Bireysel ve toplumsal hedeflere ulaşmak için öncelikle bireysel anlamda yenilikçi olmak gerekmektedir. Bu nedenle bireyler, sürekli olarak yeni iş yapma yöntemleri geliştirmek ve kendilerini sürekli farklı düşünmeye alıştırmak durumundadırlar (Sarioğlu, 2014: 28).

Üniversite Öğrencilerinin Bireysel Yenilikçilik Kapasitelerinin Belirlenmesi

Bireylerin yenilikçilik anlayışları, toplumsal, kültürel değerler ve evrensel özellik taşıyan yaşam alanlarındaki değişiklikler arasında, sağlıklı bir dengenin kurulması açısından önem teşkil eder. Bu bağlamda yenilik; toplumsal, kültürel ve idari anlamda yeni yöntem ve yaklaşımların kullanılması anlamında kullanılsa da, aslında yenilik kavramının, toplumu oluşturan bireylerin sosyal yaşamdaki tüm davranışları ile ilgili olduğu söylenilebilir (Ünal, 2014).

Bireysel yenilikçilik konusunda çalışan araştırmacılar, bireylerin ancak algılayabildikleri bir yeniliği benimsediklerini ve bu yüzden bireylerde yenilikle ilgili bir önyargı oluşturmanın, en önemli adımlardan biri olduğunu ileri sürmüşlerdir (Rogers 2003). İnsanların, yenilikleri benimseme düzeyleri farklı seviyelerde ortaya çıkmaktadır (Bhatnagar vd., 2000). Buna göre, bireyler sahip oldukları özellikler bakımından, yenilikçilik bağlamında birbirlerinden farklı özellikler gösterirler. Bu farklılaşmalar nedeniyle bireyler yenilikleri daha erken veya daha geç benimsemekte ve daha çok veya daha az risk almaktadırlar (Kılıçer ve Odabaşı, 2010).

Rogers (2003) bireysel yenilikçiliği; erken uyum sağlayanlar, daha erken önceliklerine alanlar, önceliklendirmede gecikenler ve geç kalanlar olarak beş sınıfa ayırmıştır. Bu bağlamda, Türkiye’de yapılan bazı araştırmalar incelenmiş; Çoklar (2012: 104) okul müdürleriyle yaptığı çalışmada benzer sonuçlar elde ederek, örneklem gurubundaki yöneticilerin %63’ünün yenilikçi ve erken benimseyenler oldukları tespit edilmiştir. Benzer şekilde, öğretmen adayları üzerinde Çuhadar vd., (2013) tarafından yapılan çalışmada, araştırmaya katılan adayların ortalama puanlarına bakılarak erken önceliklendiren kategorisinde oldukları belirlenmiştir. Adıgüzel (2012) tarafından öğretmen adaylarıyla yapılan bir diğer araştırmada da araştırmaya katılan adayların %55’inin erken önceliklendirenler katagorisinde oldukları belirlemiştir.

Yenilikçilik açısından bireylerin sahip oldukları özellikler birbirlerinden farklı olmaktadır. Bu farklılık nedeniyle bazı bireyler yenilikleri daha erken benimserken diğerleri daha geç benimseyebilir ve değişime daha az istekli olabilirler. Bireysel olarak farklılaşabilen bu özellikler beş gruba ayrılmıştır. Bunlar baskın özellikleri bakımından; yenilikçiler, öncüler, sorgulayıcılar, kuşkucular ve gelenekçiler grubu olarak isimlendirilmektedir (Kılıçer ve Odabaşı, 2010: 153; Sarıoğlu, 2014: 27). Yapılan bu çalışmada da, üniversite öğrencilerinin bireysel yenilikçilik kapasiteleri ölçülerek sözkonusu bu beş gruptan hangisine dahil oldukları belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu bağlamda yapılan bu çalışmanın temel amacı üniversite öğrencilerinin bireysel yenilikçilik kapasitelerinin ölçülmesi olup öğrencilerin cinsiyetlerine, öğ-

renim gördükleri fakülte, bölüme ve yenilikçilikle ilgili bir programa, faaliyete katılıp katılmama durumlarına göre bireysel yenilikçilik kapasitelerinin etkilenmesi durumları incelenmiştir. Bu bağlamda, çalışmada esas olarak üniversite öğrencilerinin bireysel yenilikçilik kapasitelerinin artırılması, yenilik kapasitesini etkileyen faktörlerin belirlenmesine çalışılmıştır. Bu yönüyle çalışmanın özgün bir değer taşıdığı varsayılmakta, hem literatüre katkıda bulunabileceği hem de gelecekte yapılacak araştırmalara ışık tutulabileceği ümit edilmektedir.

3. ARAŞTIRMANIN AMACI VE EVREN VE ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin yenilikçilik kapasitelerinin belirlenmesi yoluyla tespit edilecek eksiklik ve sorunlara çözüm bulunması, günümüzde ülke ekonomilerinin gelişmesini sağlayacak yenilikçilik kapasitelerinin artırılmasına katkı sağlamaktır. Yenilikçiliğinin ölçülmesi pek çok açıdan önem arz eder. Yenilikleri kimlerin tüketme eğiliminde olduğunun bilinmesi, karar vericilere önemli bir yol gösterici olarak düşünülebilir. Çalışmadan elde edilecek bilgilerle yeniliğin neler içermesi gerektiği, nasıl konumlandırılacağı, nasıl dağıtılacağı, nasıl fiyatlandırılacağı, planlamaların nasıl yapılacağı gibi pek çok sorunun cevabı bulunabilir.

Araştırmanın evreni İnönü Üniversitesinde öğrenim görmekte olan tüm öğrenciler olup bu evrenden örneklem grubu olarak, 2016-2017 öğretim yılında İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde öğrenim görmekte olan 312 öğrenci rastgele örnekleme yöntemiyle seçilmiş ve bu öğrencilerin İnönü üniversitesinde öğrenim görmekte olan tüm öğrencileri temsil ettiği varsayılmıştır.

3.1. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak yüz yüze anket yöntemi seçilmiştir. Anketin hazırlanmasında öncelikle ilgili yazın taranmış, daha önceki araştırmalarda kullanılan anketler incelenmiş (Hurt, Joseph ve Cook, 1977; Kılıçer ve Oda-başı 2010; Eren, 2010; Sarioğlu, 2014; Karahan, 2016) ve bu bilgiler ışığında “Öğrencilerin Bireysel Yenilik Kapasitelerini Belirleme Anket Formu” geliştirilmiştir. Hazırlanan bu anket dört bölümden oluşmakta olup bunlar; demografik özellikler, kendine güven, bireysel yenilikçilik ve risk alma bölümleridir. Soruların değerlendirilmesinde öğrencilere beşli likert tipi seçenekler sunulmuş ve öğrencilerin verdikleri cevaplar gerekli hesaplamalar yapılarak puana dönüştürülmüştür.

Ankette toplam 38 soru yer almakta olup, bunlardan 8 tanesi öğrencilerin demografik bilgilerine ait, 5 tanesi öğrencilerin kendine güvenlerini ölçmeye, 20

tanesi bireysel yenilikçilik kapasitelerini ölçmeye ve 5 tanesi de öğrencilerin risk alma durumlarını ölçmeye yönelik sorulardır. Ankette bulunan BYÖ ölçeğine ait 30 madde üzerinde yapılan Alfa güvenilirlik katsayısı 0,85 olarak bulunmuştur. Bu sonuca göre ölçeğin oldukça güvenilir olduğu söylenebilir. Anket uygulaması sonunda, öğrencilerden elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılmış ve SPSS 18 paket programıyla istatistiksel değerlendirmeleri yapılmıştır.

3.2. Araştırmanın Bulguları ve Değerlendirme

Bu kısımda sırasıyla, araştırmaya katılan ve Fırat üniversitesinde öğrenim görmekte olan öğrencilerin demografik özellikleri, kendine güven düzeyleri, bireysel yenilikçilik kapasiteleri ve öğrencilerin risk alma durumlarıyla ilgili anketlerden elde edilen bulgular analiz edilip gerekli yorumlar yapılacaktır.

3.2.1. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Demografik Özellikleri

Araştırmaya katılan 312 üniversite öğrencisinin ortalama kendine güven seviyeleri 4,09(82), bireysel yenilikçilik kapasiteleri 3,57(71) ve risk alma düzeyleri 3,97(79) puan olarak hesaplanmıştır.

Örneklem grubunu oluşturan öğrencilerin büyük çoğunluğu 293(%94)'ü 19-25 yaş gurubunda, öğrencilerin 157'si (%50) bayan, 155'i (%50) baydır. Üniversite öğrencilerinin öğrenim gördükleri sınıflara göre dağılımı ise 154 öğrenci (%49) üçüncü sınıf, 91 öğrenci (%29) ikinci sınıf, 44 öğrenci (%14) birinci sınıf, 18 öğrenci (%6) dördüncü sınıf ve 5 öğrenci (%2) uzatmalı öğrencidir. Öğrenci ailelerinin yaşadığı yerler ise 179 (%57) öğrenci il merkezinde, 77 (%25) öğrenci ilçede, 44 (%14) öğrenci köyde ve 12 (%4) öğrenci de kasabada yaşamaktadır. Elde edilen bu bulgulara göre araştırmaya katılan öğrencilerin büyük çoğunluğu 19-25 yaş gurubunda, bayan, İİBF'li, üçüncü sınıfta ve ailelerinin büyük çoğunluğunun il merkezinde yaşamakta olduğu belirlenmiştir.

3.2.2. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Kendine Güven Düzeyleri

Araştırmaya katılan 312 üniversite öğrencisinin ortalama kendine güven seviyeleri 4,09(82) puan olarak hesaplanmıştır. Beş tam puan ve yüz üzerinden yapılan bu değerlendirmelere göre araştırmaya katılan öğrencilerin ortalama olarak kendine güven seviyelerinin çok iyi bir durumda olduğu ifade edilebilir.

Tablo 1. Öğrencilerin Kendine Güven Düzeyleri

	Kendine Güven Düzeyi Ortalama puan 4,09 (82)	X	S
1	Bir işte başarılı olmada yeteneklerine güvenme	4,35	0,71
2	Yeni ve denenmemiş durumlarla baş etmede yeteneklerine güvenme	3,99	0,82
3	İşleri en az herkes kadar iyi yapma	4,24	0,84
4	Eleştirilerin davranışları olumlu etkilemesi	3,83	1,23
5	İşle ilgili karşılaşılan kriz, tehdit ve tehlikelerin üstesinden gelme	4,04	0,87

Tablo 1’de görüldüğü gibi; araştırmaya katılan öğrencilerin “bir işte başarılı olmada yeteneklerine güvenme” konusundaki puan ortalamasının beş tam puan üzerinden (4,35) olması, öğrencilerin yeteneklerine güven konusunda çok iyi bir düzeyde oldukları şeklinde yorumlanabilir. Öğrencilerin “yeni ve denenmemiş durumlarla baş etme konusunda bireysel yeteneklerine güven duyma” konusundaki puan ortalamalarının beş tam puan üzerinden (3,99) olması, kolla ilgili bireysel yeteneklerine güvenlerinin çok iyi bir düzeyde olduğu şeklinde yorumlanabilir. Öğrencilerin “işlerini en az herkes kadar iyi yapacağına güven duyma” konusundaki puan ortalamalarının beş tam puan üzerinden ortalama (4,24) olması öğrencilerin bu konuda çok iyi bir düzeyde oldukları şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin “eleştirilerin davranışları olumlu etkilemesi” konusundaki puan ortalamasının beş tam puan üzerinden (3,83) olması bu konuda kendilerine güvenlerinin iyi düzeyde olduğu ancak azda olsa eleştirilerden hoşlanmadıkları (ortalama 4’ün altında olduğundan), eleştirilerden yeterince dersler aldıkları yorumu yapılabilir. Araştırmaya katılan öğrencilerin “işleriyle ilgili karşılaşılabilecek kriz, tehdit ve tehlikelerin üstesinden gelebilme” yeteneklerine güven konusunda hesaplanan ortalama puanlarının beş tam puan üzerinden (4,04) olması, öğrencilerin bu konuda kendilerine güvenlerinin çok iyi bir düzeyde olduğu şeklinde yorumlanabilir (Tablo 1).

3.2.3. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Bireysel Yenilikçilik Düzeyleri

Araştırmaya katılan 312 üniversite öğrencisinin bireysel yenilik düzeyi puan ortalaması 3,57(71) puan olarak hesaplanmıştır. Beş tam puan ve yüz üzerinden yapılan bu değerlendirmelere göre araştırmaya katılan öğrencilerin genel olarak oldukça yenilikçi olduğu değerlendirilmiştir.

Tablo 2. Öğrencilerin Bireysel Yenilikçilik Kapasiteleri

	Bireysel Yenilikçilik Kapasiteleri Ortalama 3,57(71) puan	X	S
1	Yenilikleri takip ettiğinden kendisinden bilgi ve öneri alınması	3,40	1,10
2	Yeni şeyleri denemekten hoşlanma	4,44	0,81
3	Bir şey yaparken, yeni yollar olup olmadığının araştırılması	4,24	0,87
4	Yeni fikirleri kabul etme konusunda dikkatli davranma	3,79	0,94
5	Problemleri çözmek için genellikle yeni yöntemler bulma	3,79	0,94
6	Yeni bakış açıları ve yeni buluşlara şüphe ile bakma	2,90	1,28
7	Çevredeki insanların kabul ettiğini görene kadar yeni fikirleri benimsememe	2,52	1,33
8	Yenilikçilik konusunda insanları kolay etkileyen bir kişi olduğunu düşünme	3,53	1,05
9	Düşünce ve davranışlarının yaratıcı ve özgün olduğunu düşünme	3,99	0,89
10	Çevredeki insanlar arasında yeniliği kabul eden en son kişi olduğunu düşünme	2,27	1,39
11	Yaratıcı bir kişi olduğunu düşünme	3,89	1,02
12	Yenilikler konusunda gruba liderlik etmekten hoşlanma	3,71	1,17
13	Çevredeki insanların işine yaradığını görünceye kadar yenilikleri kabul etmede isteksizlik	2,70	1,27
14	Düşünce ve davranışlarıyla çevredekileri özgün olmaya teşvik etmek	3,90	0,94
15	Eski yaşam tarzının ve işleri eski yöntemlerle yapmanın en iyi yol olduğunu düşünme	2,77	1,30
16	Problemlere ve belirsizliklere karşı mücadele etme	4,27	0,85
17	Yenilikleri dikkate almadan önce diğer insanların o yeniliği kullandığını görme isteği	3,37	1,29
18	Yeni fikirlere açık olma	4,44	0,89
19	Cevaplanmamış soruları çözüme isteği	4,07	0,92
20	Yeni fikirlere karşı şüpheli davranma	3,05	1,37

Tablo 2’de görüldüğü gibi; araştırmaya katılan öğrencilerin “yenilikleri takip edenlerden bilgi ve öneri alındığı” konusundaki puan ortalamalarının beş tam puan üzerinden (3,40) olması, öğrencilerin yenilikleri takip etme konusunda iyi bir düzeyde olduğunu (öncü), ancak genel olarak değerlendirildiğinde ise aldıkları puanların nispeten düşük olduğu (4’ün altında) şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin “yeni şeyleri denemekten hoşlanma” konusundaki ortalamaları (4,44) ve öğrencilerin “bir şey yaparken, yeni yollar olup olmadığının araştırılması” konusundaki ortalamaları (4,24), öğrencilerin bu konularda iyi bir düzeyde (yenilikçi) olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin “yeni fikirleri kabul etme konusunda dikkatli davranma” konusunda (3,79) puan alınması, öğrencilerin bu konuda kendilerine güvenlerinin iyi bir düzeyde olduğu şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca, öğrencilerin yeni fikirleri kabul etme konusundaki seçicilik düzeylerinin iyi bir düzeyde (yenilikçi) olduğu yorumu yapılabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin “problemlerin çözümü için genellikle yeni yöntemler bulma” konusundaki düzeyleri beş tam puan üzerinden (3,79) puan olması, öğrencilerin bu konusundaki düzeylerinin iyi bir düzeyde (öncü) olduğu yorumu yapılabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin “yeni bakış açıları ve yeni buluşlara şüphe ile bakma” ifadesine katılım konusunda; beş tam puan üzerinden (2,52) puan olması, öğrencilerin yeniliklere şüpheyle bakma konusunda nispeten düşük bir düzeyde (sorgulayıcı) olduğu yorumu yapılabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin “çevredeki insanların kabulünü görene kadar yeni fikirleri benimsemem” ifadesine katılma konusunda; beş tam puan üzerinden (2,52) puan olması, öğrencilerin yeni fikirleri benimserken çevreden etkilenme konusunda nispeten düşük bir düzeyde (kuşkucu) olduğu yorumu yapılabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin “yenilikçilik konusunda insanları kolay etkileyen bir kişilik olduğu” ifadesine katılma konusunda, insanları etkileme düzeyleri beş tam puan üzerinden (3,53) puan olması, öğrencilerin yenilikçilik konusunda insanları etkileme düzeylerinin iyi (öncü) olduğu yorumu yapılabilir. Bu sonuca göre araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğunun yenilikçilik konusunda insanları kolayca etkilediklerini söylemek mümkündür.

Araştırmaya katılan öğrencilerin “düşünce ve davranışlarının yaratıcı ve özgün olduğu” düşüncesine katılma konusunda düşünce ve davranışlarının yaratıcı ve özgün olduğuna inanmaktadırlar. Ayrıca öğrencilerin düşünce ve davranışlarının yaratıcı ve özgün olma düzeyinin, beş tam puan üzerinden (3,99) puan olması, öğrencilerin yaratıcı ve özgün olma düzeylerinin çok iyi (öncü) olduğu yorumu yapılabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin “çevremdeki insanların arasında yeniliği kabul eden en son kişi olduğu” ifadesine göre araştırmaya katılan öğrencilerin yarısından çoğu yeniliği kabul eden en son kişi olduğunu kabul etmemektedir. Ayrıca öğrencilerin yeniliği kabul eden en son kişi olma düzeyinin beş tam puan üzerinden (2,27) puan olması, öğrencilerin bu konudaki düzeylerinin düşük (gelenekçi) olduğu yorumu yapılabilir.

Üniversite Öğrencilerinin Bireysel Yenilikçilik Kapasitelerinin Belirlenmesi

Araştırmaya katılan öğrencilerin “yaratıcı bir kişilik oldukları” görüşüne inanma düzeyi beş tam puan üzerinden (3,89) puan olması, öğrencilerin bu konudaki düzeylerinin iyi (öncü) olduğu yorumu yapılabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin “yenilikler konusunda gruba liderlik etmekten hoşlandıkları” ifadesine katılma durumlarına göre araştırmaya katılan öğrencilerin yarıdan fazlası yenilikler konusunda gruba liderlik edebileceklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca öğrencilerin yenilikler konusunda liderlik yapma seviyelerinin beş tam puan üzerinden (3,71) puan olması, öğrencilerin bu konudaki yeteneklerinin iyi (öncü) olduğu yorumu yapılabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin “çevredeki insanların işine yaradığını görünceye kadar yenilikleri kabul etmekte isteksiz davranırım” ifadesine katılma durumları; Bu bilgilere göre araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu çevredeki insanların yeniliği kabul etmelerinde etkili olduğu düşüncesine katılmamaktadırlar. Ayrıca öğrencilerin yenilikleri kabul etmede isteksizlik seviyelerinin beş tam puan üzerinden (2,70) puan olması, öğrencilerin bu konudaki yeteneklerinin düşük (kuşkucu) olduğu yorumu yapılabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin “düşünce ve davranışlarıyla çevresindekileri özgün olmaya teşvik ettikleri” ifadesine göre araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu çevresindekileri özgün olmaya teşvik ettiklerine inanmaktadırlar. Ayrıca öğrencilerin çevrelerindekiileri özgün olmaya teşvik etme düzeylerinin beş tam puan üzerinden (3,90) puan olması, öğrencilerin bu konudaki yeteneklerinin iyi (öncü) olduğu yorumu yapılabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin “işleri eski yöntemlerle yapmanın en iyi yol olduğu” ifadesine göre araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu işleri eski yöntemlerle yapmanın en iyi yöntem olduğu, yeniliğe gerek olmadığı fikrine katılmamaktadır. Ayrıca öğrencilerin işleri eski yöntemlerle yapma düzeyleri beş tam puan üzerinden (2,77) puan olması, öğrencilerin bu konudaki yeteneklerinin düşük (sorgulayıcı) olduğu yorumu yapılabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin “problemlere ve belirsizliklere karşı mücadeleye ettiği” ifadesine katılma durumları; göre araştırmaya katılan öğrencilerin büyük çoğunluğu problemlerin ve belirsizliklerin çözümü için mücadele etmek gerektiğini düşünmektedirler. Ayrıca öğrencilerin problem ve belirsizliklerle mücadele etme düzeyleri beş tam puan üzerinden (4,27) puan olması, öğrencilerin bu konudaki yeteneklerinin çok iyi (yenilikçi) olduğu yorumu yapılabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin “yenilikleri dikkate almadan önce yeniliğin kullandığının görülmesi gerektiği” ifadesine göre araştırmaya katılan öğrencilerin

çoğunluğu yeniliğin kabul edilmesinden önce başkaları tarafından kullanıldığının görülmesi gerektiğine, denenmiş olması gerektiğine inanmaktadırlar. Ayrıca öğrencilerin yeniliğin başkalarınca kullanıldığını görme istek düzeyleri beş tam puan üzerinden (3,37) puan olması, öğrencilerin bu konudaki yeteneklerinin nispeten iyi (öncü) olduğu yorumu yapılabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin “yeni fikirlere açık olma” ifadesine katılma durumlarına göre; araştırmaya katılan öğrencilerin büyük çoğunluğu kesinlikle yeni fikirlere açık olduklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca öğrencilerin yeni fikirlere açık olma seviyeleri beş tam puan üzerinden (4,44) puan olması, öğrencilerin bu konudaki yeteneklerinin çok iyi (yenilikçi) olduğu yorumu yapılabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin “cevaplanmamış soruları çözme isteği” konusundaki düşüncelerine göre; öğrencilerin büyük çoğunluğu sorunların çözümü konusunda istekli ve yetenekli olduklarına inanmakta, ayrıca öğrencilerin cevaplanmamış soruları çözme istek seviyeleri beş tam puan üzerinden (4,07) puan olması, öğrencilerin bu konudaki yeteneklerinin çok iyi (yenilikçi) olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin “yeni fikirlere karşı şüpheli davranma” konusunda; öğrencilerin çoğunluğu kararsız olmakla birlikte yarıya yakın da şüpheli davrandıklarını kabul etmektedirler. Ayrıca öğrencilerin yeni fikirlere şüpheli davranma seviyeleri beş tam puan üzerinden (3,05) puan olması, öğrencilerin bu konudaki yeteneklerinin nispeten düşük (sorgulayıcı) olduğu şeklinde yorumlanabilir.

3.2.4. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Risk Alma Düzeyleri

Üst yönetimin yeniliğe istekliliği, risk üstlenmeyi de beraberinde getirecektir. Çünkü yenilikçilik sürecinin sonucu önemli ölçüde belirsizdir ve başarı kadar hatayı da içerisinde taşır. Ancak bu belirsizlik ve hatalar örgütün öğrenme ve gelişimi için oldukça önemlidir (Uzkurt, 2008). En basit ifade ile risk, yönetilemeyen bilginin, risk faktörlerinin ve bunlarla meydana gelen değişmelerin örgütte sebep olacağı olumsuz etkilerdir. Risk alma ise zorluklarla karşılaşıldığında çözüm için yeni fikirleri ileri sürme kabiliyetidir.

Araştırmaya katılan 312 üniversite öğrencisinin risk alma seviyeleri ortalama 3,97(79) puan olarak hesaplanmıştır. Beş tam puan ve yüz üzerinden yapılan bu değerlendirmeye göre araştırmaya katılan öğrencilerin ortalama olarak risk alma seviyelerinin iyi bir durumda olduğu ifade edilebilir.

Tablo 3. Öğrencilerin Risk Alma Düzeyleri

	Risk Alma Düzeyleri Ortalama 3,97(79) puan	X	S
1	Görevin başarısına inanılırsa her türlü riski üstlenebilme	4,22	0,96
2	Başarı ihtimalinin % 40 ve daha düşük olması durumunda risk alma	3,51	1,13
3	Başkası için çalışmak yerine kendi işini kurmayı tercih etme	4,03	1,16
4	Nasıl bir tepki alınacağından emin olmadan da yeni fikirler teklif etmek	4,08	0,92
5	Fırsatları artırmak için tekrar risk almaya eğilimli olmak	4,01	1,03

Tablo 3’de görüldüğü gibi, araştırmaya katılan öğrencilerin “görevin başarısına inanırsam her türlü riski üstlenebilirim” ifadesine göre; araştırmaya katılan öğrencilerin büyük çoğunluğu görev başarısı için her türlü riski üstlenebileceklerine inanmaktadırlar. Ayrıca öğrencilerin görev başarısı için risk alma düzeyleri beş tam puan üzerinden (4,22) puan olması, öğrencilerin bu konudaki yeteneklerinin çok iyi (yenilikçi) olduğu yorumu yapılabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin “başarı ihtimalinin %40 ve daha düşük olması durumunda risk alınmaz” ifadesine göre; araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu başarı ihtimalinin düşük olduğu durumlarda risk almanın uygun olmadığı fikrini taşımaktadırlar. Ayrıca öğrencilerin başarı ihtimalinin düşük olduğu durumlarda risk alma seviyeleri beş tam puan üzerinden (3,51) puan olması, öğrencilerin bu konudaki yeteneklerinin orta düzeyde (öncü) olduğu yorumu yapılabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin “başka biri için çalışacağıma, kendi işimi kurmayı yeğlerim” ifadesine göre; araştırmaya katılan öğrencilerin yarıdan çoğu, başka biri için çalışmaktansa kendi işini kurmayı tercih edeceklerini belirtmişleridir. Ayrıca öğrencilerin kendi işini kurmayı tercih seviyeleri beş tam puan üzerinden (4,03) puan olması, öğrencilerin bu konudaki yeteneklerinin çok iyi (yenilikçi) olduğu yorumu yapılabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin “ne gibi bir tepki ortaya çıkacağından emin olmasam da yeni fikirler teklif etmeyi severim” ifadesine göre; araştırmaya katılan öğrencilerin büyük çoğunluğu sonucundan emin olmasalar da yeni fikirleri teklif etmekten hoşlandıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca öğrencilerin yeni fikirleri teklif etme seviyeleri beş tam puan üzerinden (4,08) puan olması, öğrencilerin bu konudaki yeteneklerinin iyi (öncü) olduğu yorumu yapılabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin “fırsatları değerlendirmek üzere tekrar risk almaya eğilimli olmak” düşüncesine göre; araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu fırsatları değerlendirmek için tekrar risk almak konusunda kararlılıdır.

Ayrıca öğrencilerin fırsatları artırmak için tekrar risk almaya eğilimli olma düzeyi beş tam puan üzerinden (4,01) puan olması, öğrencilerin bu konudaki yeteneklerinin iyi (öncü) olduğu yorumu yapılabilir.

4. SONUÇ

Küreselleşen dünyada ekonomik kalkınmayı sağlamak, bilim ve teknoloji- de yüksek seviyelere çıkmak için toplumsal gelişmenin sağlanması büyük önem arz etmektedir. Bu doğrultuda yapılacak çalışmalara öncelikle toplumu oluşturan bireylerden başlanması gerekmektedir. Eğitim hayatını tamamlayarak iş hayatına katılmak üzere olan üniversite öğrencilerinin bireysel yenilikçilik düzeylerini artırmaya yönelik yapılan bu çalışmadan elde edilecek bulgular bu açıdan oldukça önemlidir.

Günümüzde ülke ekonomilerinin ve teknolojik gelişmenin motoru olarak kabul edilen yenilikçilik kapasitesinin artırılmasına yönelik gerekli stratejilerin belirlenmesine, daha etkili bir yenilikçilik eğitim programının hazırlanmasına katkı sağlamak amacıyla yapılan bu uygulama çalışmasının sonuç ve değerlendirmeleri aşağıda sunulmuştur.

Araştırmaya katılan üniversite öğrencisinin ortalama kendine güven düzeyi 4,09 (82) puan, bireysel yenilikçilik düzeyi 3,57 (71) puan, risk alma düzeyi 3,97 (79) puan olarak hesaplanmıştır. Yapılan bu değerlendirmelere göre araştırmaya katılan öğrencilerin ortalama olarak kendine güven seviyelerinin çok iyi bir durumda olduğu, öğrencilerin bireysel yenilikçilik kapasitelerinin iyi düzeyde olduğu, genel olarak da öğrencilerin oldukça yenilikçi oldukları ve ortalama olarak risk alma düzeylerinin de iyi bir durumda olduğu değerlendirilmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin kendine güven düzeyi ölçeğine verdikleri cevaplara göre; bireysel yeteneklerine güvenlerinin, işlerini en az herkes kadar iyi yapacaklarına olan güvenlerinin çok iyi düzeyde olduğu, yapılan eleştirilerin davranışlarını olumlu olarak etkilediği, yaptıkları işlerle ilgili karşılaştıkları kriz, tehdit ve tehlikelerin üstesinden gelebilme konusunda kendilerine olan güvenlerinin çok iyi bir düzeyde olduğu yorumu yapılmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin bireysel yenilikçilik kapasitelerini belirleme ölçeğine verdikleri cevaplara göre; öğrencilerin yenilikleri takip edenlerden bilgi ve öneri alma konusunda iyi düzeyde olduğu (öncü) yorumu yapılmıştır. Öğrencilerin yeni fikirleri kabul ederken daha dikkatli olmaları konusundaki özgüvenlerinin iyi düzeyde olduğu, problem çözümlerinde genellikle yeni yöntemler bulmada iyi düzeyde (öncü) oldukları, yenilikçilik konusunda insanları etkileme

düzeylerinin iyi (öncü) düzeyde olduğu, yaratıcı ve özgün olma düzeylerinin çok iyi (öncü) olduğu, yaratıcı bir kişilik olduklarına inançlarının iyi düzeyde (öncü) olduğu, yenilikler konusunda buldukları gruba liderlik yapabilme yeteneklerinin iyi düzeyde (öncü) olduğu yorumu yapılmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin büyük çoğunluğu problemlerin ve belirsizliklerin çözümü için mücadele etmek gerektiğini düşünmekte, bu konudaki yeteneklerinin çok iyi düzeyde (yenilikçi) olduğu, yeni fikirlere açık olma seviyelerinin de çok iyi (yenilikçi) olduğu, sorunların çözümü konusunda istekli ve yetenekli (yenilikçi) oldukları, yenikleri denemekten hoşlandıkları ve yeni birşeyler yaparken yeni yolları arama konusunda da iyi düzeyde (yenilikçi) oldukları, yeni fikirleri kabul etme konusundaki seçicilik düzeylerinin de iyi bir düzeyde (yenilikçi) olduğu yorumu yapılmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu; yeniliği kabul etme konusunda çevrelerindeki insanlardan etkilenmemekte, yeni buluşlara şüphe ile bakmamakta (sorgulayıcı), yeni fikirleri benimserken çevreden etkilenmemekte (kuşkucu), öğrencilerin yarından çoğu yeniliği kabul eden en son kişi olduğunu kabul etmemekte, bu konudaki bilgi düzeylerinin düşük (gelenekçi) olduğu yorumu yapılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerden yeni fikirlere karşı şüpheli davranışların, işleri eski yöntemlerle yapmanın en iyi yöntem olduğunu ve yeniliğe gerek olmadığı fikrine katılanların yenilik düzeylerinin düşük (sorgulayıcı) olduğu yorumu yapılmıştır.

Öğrencilerin risk alma düzeylerini belirleme ölçeğine verdikleri cevaplara göre; öğrencilerin büyük çoğunluğu görev başarısı için her türlü riski üstlenebileceklerine inanmaktadırlar. Ayrıca öğrencilerin görev başarısı için risk alma konusundaki yeteneklerinin çok iyi (yenilikçi) olduğu yorumu yapılmıştır. Öğrencilerin çoğunluğu başarı ihtimalinin düşük olduğu durumlarda risk almanın uygun olmadığı fikrini taşımaktadırlar. Ayrıca öğrencilerin başarı ihtimalinin düşük olduğu durumlarda risk alma seviyelerinin orta düzeyde (öncü) olduğu, öğrencilerin yarından çoğunun başka biri için çalışmaktansa kendi işini kurmayı tercih edeceklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu sonucundan emin olmasalar da yeni fikirleri arkadaşlarına teklif etmekten hoşlandıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca öğrencilerin yeni fikirleri teklif etme konusundaki yeteneklerinin iyi (öncü) olduğu, fırsatları değerlendirme ve tekrar risk alma konusunda iyi (öncü) oldukları belirlenmiştir.

KAYNAKLAR

- Adıgüzel, A. (2012). The relation between candidate teachers' moral maturity levels and their individual innovativeness characteristics: A case study of Harran University Education Faculty. *Educational Research and Reviews*, 7(25), 543-547.
- Aulawi, Hilmi; Iman Sudirman, Kadarsah Suryadi, Rajesri Govindaraju (2009). Knowledge Sharing Behavior, Antecedent and Their Impact on the Individual Innovation Capability, *Journal of Applied Sciences Research*, 5(12): 2238-2246.
- Bhatnagar, A., Mırsra, S., Rao, H.R., (2000). "On Risk, Convenience, and Internet Shopping Behavior". *Communications of The Acm*, 43 (11): 98-105.
- Çoklar, A.Naci (2014). Individual Innovativeness Levels of Educational Administrators, *Digital Education Review*, Number 22, December 2012, p.100-110 <http://greav.ub.edu/der/>
- Çuhadar, C., Bülbül, T. ve Ilgaz, G. (2013). Öğretmen adaylarının bireysel yenilikçilik özellikleri ile teknopedagojik eğitim yeterlikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İlköğretim Online*,12(3), 797-807.
- Demiralay, R., Bayır, E. A., ve Gelibolu, M. F. (2016). Öğrencilerin Bireysel Yenilikçilik Özellikleri ile Çevrimiçi Öğrenmeye Hazır Bulunuşlukları İlişkisinin İncelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*.5(1),161-167.
- Drucker, P. F. (1985). *Innovation and Entrepreneurship*. Harper ve Row Publishers: New York.
- Eren, Hakan (2010). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Yenilikçilik Kapasitelerinin Teknolojik Yenilikçilik Eğilimlerine Etkisini Ölçmeye Yönelik Bir Model Önerisi, *Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Teknoloji Yönetimi Ana Bilim Dalı Doktora Tezi*, Ankara).
- Hurt, H. Thomas, Joseph, Katherine, & Cook, Chester. D. (1977). Scales for the measurement of innovativeness. *Human Communication Research*, 4, p.58-65.
- Işık, C. ve Türkmen dağ, T. (2016). Atatürk Üniversitesi Turizm Fakültesi Öğrencilerinin Bireysel Yenilikçilik Algılarının Belirlenmesi. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*. (2016): 70-99. <http://tfd.gazi.edu.tr/index.php/tfd/issue/view/8>
- Karahan, M. (2016). İşletmelerde Yenilik Süreci Yönetimi, Atlas Akademi, Konya.
- Kılıçer, K. ve Odabaşı, H.F. (2010). Bireysel Yenilikçilik Ölçeği (BYÖ): Türkçeye Uyarlama, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38, 150-164.
- Korucu, A. T. ve Olpak, Y. Z. (2015). Öğretmen Adaylarının Bireysel Yenilikçilik Özelliklerinin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 5(1):111-127.
- Lawson, Benn and Samson, Danny (2001). Developing Innovation Capability In Organisations: A Dynamic Capabilities Approach, *International Journal of Innovation Management*, Vol. 5, No. 3 (September 2001) pp. 377-400.
- Rogers, Everett M. (2003). *Diffusion of Innovations* (5th Edition), Free Press.

Üniversite Öğrencilerinin Bireysel Yenilikçilik Kapasitelerinin Belirlenmesi

- Sarıoğlu, Ayşegül (2014). Bireysel Yenilikçilik Ölçeğinin Hemşirelikte Geçerlik ve Güvenirliği, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Uzkurt, C., (2008). Pazarlamada Değer Yaratma Aracı Olarak Yenilik Yönetimi ve Yenilikçi Örgüt Kültürü, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Ünal, Hakan (2014). Üniversite Öğrencilerinin Bireysel Yenilikçilik Kategorilerinin Belirlenmesi, Uluslararası Hakemli Akademik Spor Sağlık ve Tıp Bilimleri Dergisi *Nisan / Mayıs / Haziran 2014 Sayı: 11 Cilt: 4 İlkbahar Dönemi*, s.68-74.

YEREL YÖNETİMLERDE DİJİTAL DÖNÜŞÜM: MOLENWAARD BELEDİYESİ ÖRNEĞİ*

Oğuzhan ERDOĞAN**

Özet

Küreselleşme ve teknolojinin gelişmesi hem vatandaşlara kamu hizmeti sunan en yakın birim olan yerel yönetimlere olan ilginin artmasına hem de yerel yönetimlerin kendini geliştirerek dönüşümüne yol açmaktadır. 21. Yüzyıl Dijital Çağı ile birlikte ülkeler de, yerel yönetimlerini bu yeni sisteme uyarlamaktadır. Bu bağlamda dünya genelinde vatandaşların politik karar alma süreçlerine katılımını sağlayan pek çok mekanizma uygulanmaktadır. Toplumsal hayatta yerel yönetimler, vatandaşların kamu hizmetlerine erişimini kolaylaştırmak, kamu hizmetlerinden etkin ve verimli bir şekilde yararlanmasını sağlamak, vatandaşların politik karar alma süreçlerine katılımını teşvik etmek, zaman ve kaynak tasarrufu sağlamak için dijital araçlardan yararlanmaktadır. İnternetin hayatımızın her noktasına nüfus etmesi, akıllı telefonlar ve dijital araçların gelişimi belediye binası olmadan da, dijital bir belediyeciliğin olup olamayacağı sorusunu doğurmaktadır. Bu çalışmada Hollanda'nın Molenwaard belediyesi örneğinden hareketle bu soruya cevap aranmaya çalışılmıştır.

Çalışmada, ilk önce Hollanda yönetimlerine, yerel yönetimlerin görevlerine, yerel demokrasi uygulamalarına, yerel yönetimlerin denetimine ve yerel yönetimlerin mali yapısına kısaca değinilmiş; dijital belediye ve e-belediye uygulamaları konularına yer verilmiştir. Diğer taraftan dünyadaki dijital belediyecilik uygulamalarına ışık tutması açısından dünyanın ilk dijital belediyesi olan Molenwaard belediyesinin dijital belediye uygulaması incelenerek bu doğrultuda dijital belediye uygulamalarının geleceğine yönelik sonuçlar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Belediye, E-Belediye, Molenwaard Belediyesi, Yerel Yönetimler.

Gönderilme Tarihi: 20.12.2018

Kabul Tarihi: 10.06.2019

* Bu çalışma 1-4 Kasım 2017 tarihleri arasında Süleyman Demirel Üniversitesi ev sahipliğinde gerçekleştirilen KAYFOR'15 (Uluslararası Kamu Yönetimi Forumu)'nda özet sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Dr. Öğr. Üyesi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, TBMM Kamu Denetçiliği Kurumu, Danışman, oerdogan@mehmetakif.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3809-6688

DIGITAL TRANSFORMATION IN LOCAL GOVERNMENTS: MOLENWAARD MUNICIPALITY

Abstract

The development of globalization and technology is one of the most important art and the world. In this context, there is not much hope for adaptation to the world. Warning system for new system. In community life, local governments use digital tools to help citizens access public services, to make public services efficient for their time and resource security. It is calculated that there is a digital municipality in which the Internet in our lives, digital and municipalities are translated into municipalities. We will look for an answer to this question with the example of the Dutch municipality of Molenwaard here.

In this study, we briefly touched upon the Dutch administrations, the tasks of local governments, local democracy practices and the financial structure of local governments. Digital municipal and e-municipal applications. On the other hand, in order to shed light on the digital municipal practices in the world, the digital municipality application of the municipality of Molenwaard was examined and the results for the future of the digital municipality applications were tried to be put forward.

Key Words: *Digital Municipality, e-Municipality, Municipality of Molenwaard, Local Authorities*

GİRİŞ

Teknolojinin gelişmesi ve bu gelişmenin insan hayatını kolaylaştırıcı etkisi ile birlikte özellikle 90'lı yıllardan sonra insan hayatında yoğun olarak kullanılmaya başlanılan internet teknolojisi, kamu yönetiminde de yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmış ve bu dönemde yerel yönetimlerde dijital uygulamaların kullanımını artmıştır. Bu bağlamda, yerel yönetimlerde, vatandaşların belediye ile ilgili her türlü iş ve işlemlerini belediyeye gitmeden internet ortamında gerçekleştirebilecekleri e-belediye uygulamaları, dijital uygulamaların tamamlayıcı bir unsur olarak belediyeler tarafından sıkça kullanılmaya başlanmıştır. Yanı sıra teknolojik okur-yazarlık oranlarındaki artış ve bu gelişmelere bağlı olarak, kamu yönetiminin yeniden yapılandırılması çalışmaları ve modernleşme sürecinde e-dönüşüm noktasında önemli bir rol oynayan bilgi- iletişim teknolojileri, yerel yönetimlerin dijitalleşmesinde birer araç olmuştur (Şahin, 2007: 165).

Kamu yönetiminde, bürokrasiyi ve kırtasiyeciliği azaltan dijital belediyeçilik anlayışı ile amaçlanan, bilgi işleme kapasitesi artırılmış, acil kararlar alabilen ve ihtiyaçlara hızla cevap verebilen bir belediyeçilik yapısı oluşturmaktır (Henden ve Henden, 2005: 5). Dijital belediyeçiliğe geçişte, birimlerin nasıl değişeceği, dijital belediyeçiliğin amaçlarının neler olacağı, bu amaçları gerçekleştirmek için hangi politikaların uygulanacağı ve bunların işleme nasıl konulacağına yönelik stratejilerin geliştirilmesi, dijital belediyeçilikte hedeflere ulaşılmasını da kolaylaştıracaktır (Şahin, 2007: 165). Bu çerçevede, dijital belediyeye geçiş, yerel yönetimlerdeki reform politikalarının bir parçası olarak da değerlendirilmektedir. Çalışmada öncelikle Hollanda'da yerel yönetimlerin siyasal ve idari sistem içerisindeki biçimlenişini görmek için yerel yönetimlerin yapısı, türleri, denetimi, yerel demokrasi uygulamaları ve mali yapısı incelenecek, daha sonrada yerel yönetim birimi olarak Molenward Belediyesindeki dijital belediyeçilik uygulaması analiz edilecektir.

1. Hollanda'da Yerel Yönetimler

Hollanda Krallığı, Almanya, Belçika ve Kuzey Denizi tarafından sınırlanan Kuzey Batı Avrupa'daki en küçük ülkelerden biridir. Ülke, 2010 yılından itibaren "Hollanda, Curaçao, St. Maarten ve Aruba" olmak üzere dört özerk bölgeden (*country/landen*) oluşmaktadır. Parlamento esasına dayalı anayasal monarşi sistemi ile yönetilen bu ülke, Avrupa Birliği ve BM'nin kurulmasının arkasındaki en büyük itici güçlerden biri olarak kabul edilmekte ve Lahey Uluslararası Adalet Divanı'na ev sahipliği yapmaktadır (Jobs, 2018). Hollanda'da Devlet Başka-

Yerel Yönetimlerde Dijital Dönüşüm: Molenwaard Belediyesi Örneği

nı Kral'dır. Yürütme gücü, Hükümet ve Bakanlar Kurulu'na aittir. Hükümet ise, Kral, Başbakan, Bakanlar ve Devlet Sekreterlerinden oluşmaktadır. Parlamento sistemlerinin genelinden farklı olarak, Kral Hükümet'in bir üyesi olarak kabul edilmekle birlikte, Parlamento'ya karşı siyasi sorumluluğu yoktur ve Bakanlar Kurulu'nda yer almamaktadır (Dışişleri Bakanlığı, 2018). Hollanda Parlamento'su, Senato (*Eerste Kamer/Senate*) ve Temsilciler Meclisi (*Tweede Kamer/House of Representatives*) olmak üzere ikili bir yapıya sahiptir (IAMEXPAT, 2018).

Şekil 1. Hollanda Siyasi Haritası (Gaia Dergisi, 2018).

Parlamento'nun üst kanadı niteliğindeki Senato, İl Meclisleri tarafından dört yıllığına seçilen 75 üyeden oluşmaktadır. Parlamento'nun alt kanadı olan Temsilciler Meclisi ise doğrudan halk tarafından dört yıllığına seçilen 150 milletvekilinden oluşmaktadır (Dışişleri Bakanlığı, 2018). Hollanda'da Kraliçe'nin rolü temsilin ötesine geçmiş olup; Kraliçe yeni kurulan hükümetlerin oluşumuna katkı vermektedir (Tontuş, 2018: 2). Hollanda'nın en yüksek yargı makamı Hollanda Yüksek Temyiz Mahkemesi'dir (Ankara Sanayi Odası, 2016).

Adem-i-merkeziyetçi üniter bir devlet olan Hollanda'da yerel yönetimler iki kademelidir. 1815 Anayasası'na göre iller (*province*), İl Kanununa, belediyeler de Belediyeler Kanununa göre düzenlenmektedir. Hollanda'da 12 adet il, 390 adet

belediye ve 2 bin 200 adet köy bulunmaktadır (OECD, 2016). Bununla birlikte alt-ulusal yönetim birimleri olarak bölgesel düzeyde bölgesel su idareleri (*waterschappen*) ve belediye ortak girişimleri de mevcuttur (Schaap, 2017: 2). Hollanda Anayasası³nın 8. ve 7. bölümlerinde yerel yönetimlerle ilgili maddelere yer verilmiştir. 7. bölümde yerel yönetimlerin organlarının atanma ve seçimlerine ilişkin hükümler ile vesayet denetimine ilişkin genel çerçeve çizilmiştir. Yine anayasa-da, yerel yönetimlerin görev ve yetkileri de belirtilmiştir. Hollanda Anayasası'nın 123. maddesine göre, iller ve belediyeler kanunla kurulmakta, birleştirilmekte ve kaldırılmaktadır.

İl (Province): Hollanda, Fleveland, Friesland, Overijssel, Groningen, Noord-Holland, Drenthe, Gelderland, Zuid-Holland, Zeeland, Noord Brabant, Limburg ve Utrecht olmak üzere 12 ilden oluşmaktadır. İller bağımsız olmamakla birlikte idari bir takım yetkilerle donatılmıştır (Mengi, 1998: 47). İl yönetimi, doğrudan halk tarafından karar organı olarak seçilen İl Genel Meclisi (*De Provinciale Staten*), meclisin kendi içerisinde seçtiği yürütme kurulu üyesi olan il daimi encümeni (*gedeputeerden*), yürütme kurulu başkanı olarak kraliçe tarafından atanan vali (*commisaris van de koning*) ve meclisin atadığı bir yöneticiden (*clerk*) oluşmaktadır (Arı, 2007). İl meclisine, nüfusuna göre dört yıllık bir süre için 39-83 arasında üye seçilmektedir. Seçimlerde 18 yaşını doldurmuş, o ilde ikamet eden ve seçme hakkına sahip her Avrupa Birliği (AB) vatandaşı oy kullanabilmektedir. İl genel meclisinin görevleri, ilin bütün faaliyetlerini yürütmek, projeleri uygulamak, imar, çevre, trafik, ulaşım ve su işlerini organize etmek, bütçe hazırlamak, yönetmelik çıkartmak, yerel meclislerin ve idarecilerin işbirliği ve uyum halinde çalışmasını sağlamaktır. Yürütme kurulu olarak seçilen il daimi encümeni de dört yıllık bir süre için seçilmektedir. Bu süre zarfında bu kişilerin meclis üyelikleri de devam etmektedir. İlin nüfusuna göre altı ile sekiz arasında il daimi encümeni bulunmaktadır. Daimi encümenlerin temel görevi, belediyeleri denetlemek, belediye yönetmeliklerini onaylamak ve belediyelere verilen görevler arasındaki uyumu sağlamaktır (Önder, 2005: 44). Hollanda Anayasası'na göre Yürütme Kurulunun başı olarak vali, İçişleri Bakanının teklifi ile altı yıllık bir süre için kraliyet kararnamesi ile atanmaktadır. Valinin görevleri il meclisine ve il encümenine başkanlık etmek, hukuki davalarda ili temsil etmek, il belediyelerine atanacak belediye başkanlarını kraliçeye tavsiye etmek, belediye meclisi ve yürütme kurulunca alınan kararları uygulamak, sivil savunma ve polis teşkilatı gibi önem arz eden konularda il ve belediye meclisleri arasındaki koordinasyonu sağlamaktır (Üstünişik, 1992: 24).

3 Bu çalışmada Hollanda Anayasasına yapılan atıflarda <https://www.government.nl/.../the-constitution-of-the-kingd> sitesindeki İngilizce metinden yararlanılmıştır.

Belediye: Hollanda’da belediye sayısı yapılan reform çalışmaları sonrasında 1970 yılında 913 iken 2017 yılı itibariyle birleşmeler neticesinde bu sayı 390’a kadar düşmüştür. Hollanda’da en büyük belediye 750 bin nüfusa ve 28 bin kamu görevlisine sahip Amsterdam iken en küçük belediye ise bin kişilik nüfusu ve yirmi kamu görevlisi ile Schiemonnikoog’dur (VNG, 2008: 27). Belediye seçimleri il ve genel düzeyde olduğu gibi dört yılda bir yapılmaktadır. Hollanda’da 18 yaşını doldurmuş, seçme yeterliliğine sahip, en az beş yıldır Hollanda’da ikamet eden her AB Üyesi vatandaşı yerel seçimlerde oy kullanma hakkına sahiptir (Önder, 2005: 35). Seçimde ulusal partilerin yanı sıra yerel düzeydeki partilerde aday gösterebilmektedir (Karkın, 2013: 296-297). Belediyeler, belediye meclisi, belediye encümeni ve kraliçe tarafından atanan belediye başkanı ile belediye sekreterinden oluşmaktadır. Belediye meclisi üye sayısı 7-45 arasında değişmektedir. Belediye meclisine belediye başkanı başkanlık etmektedir. Belediye meclisi, belediye başkanını denetlemekte, belediyenin aldığı kararları yayınlamakta, bütçeyi hazırlamakta, vergi koymakta, belediyenin mali kaynaklarını yönetmekte, düzenleyici kanunlar ve yönetmelikler çıkarmakta, alt yapı, yol, havaalanı, metro inşası için kararlar alabilmektedir (Ünüsan, 1996: 73; Yazıcıoğlu, 1992: 25; Önder, 2005: 47). Belediye encümeni, belediye meclisi üyeleri arasından meclisteki sandalye dağılımına göre seçilmektedir. İki ila sekiz arasında değişen (Meclis üye sayısının % 20’sini geçmez) encümen üyelerinin görevleri, belediye başkanının olmadığı zamanlar belediye yürütme kuruluna başkanlık etmek, toplumu ilgilendiren tüm konularda genel denetim yapmak, meclisin çıkardığı yönetmeliklerin yürütülmesinden ve meclise sunulacak tasarıların hazırlanmasından sorumlu olmaktadır (Haus ve Krebsbach, 1967: 471). Belediye başkanı (*Bourgmestre*) aynı zamanda belediye meclisinin ve yürütme kurulunun da başkanıdır. İl valisinin teklifi üzerine kraliçe tarafından altı yıllık bir süre için atanmaktadır. Belediye başkanı belediye meclisi ve yürütme kurulunun kararlarını uygulamakla ve koordinasyonu sağlamakla yükümlüdür. Ancak bu karar ya da kararları hukuka ve kamu yararına aykırı bulursa uygulamayarak il yürütme kuruluna itiraz edebilir (VNG, 2008: 34). İl Yürütme Kurulu otuz gün içerisinde bu kararı kaldırmaz ya da iptal etmezse karar geçerli sayılır. Belediye başkanı polis ve itfaiye teşkilatı gibi araçlarla kamu düzenini sağlamaktan sorumludur. Belediye idari teşkilatın başı ise belediye sekreteridir. Hollanda’da belediye başkanına ek olarak belediyenin nüfusuna göre iki ila yedi arasında belediye başkan yardımcısı (*Alderman*) atanmaktadır. Bu başkan yardımcıları genel olarak parti bazlı atandığı için politik kimlikleri daha ön plandadır (VNG, 2008: 34).

Özel Amaçlı Yerel Yönetimler (Su İdareleri-Waterschappen): Hollanda topraklarının yaklaşık %20’si deniz ve nehir seviyesinin altında kalmaktadır (Ton-

guç, 2008). Bunun için Hollanda'da su sürekli bir tehdittir. Bu tehdidi yönetme sorumluluğu, 22 Bölgesel Su İdaresine (*RWA*) verilmiştir. Güçleri il ve belediye sınırlarını aşan *RWA*'ların sorumlulukları kanunlar tarafından düzenlenmektedir. *RWA*'ların temel görevi taşkınla mücadele etmek, su miktarı ve kalitesini yönetmek, atık su arıtma ve haşere kontrolü yapmaktır. Bazı *RWA*'lar kırsal yolları da yönetmektedir. *RWA*'lar yaklaşık 18 bin km'lik hendek, 225 bin km'lik su yolu, 3 bin 700 adet pompa istasyonu ve 360 adet atık su arıtma tesisini yönetmektedir (VNG, 2008: 12).

Yerel Yönetimlerin Sorumluluk ve Düzenleme Alanları: Hollanda'da 2008 yılında başlatılan adem-i merkeziyetçilik programı çerçevesinde halka en yakın birim olan yerel yönetimlere (illere ve belediyelere) yeni sorumluluklar, önemli görev ve yetkiler verilmiştir. İllerin başlıca sorumlulukları fiziksel, çevresel ve tarımsal konular, doğa koruma, il yolları ve kamu taşımacılığı (metropolitenlerin dışında), bölgesel kalkınma, mezbahane ve vergilendirmedir. Ayrıca iller, belediyelerin idari ve mali denetiminden de sorumludurlar. Yerel yönetimler arasındaki dikey koordinasyonda önemli rol oynamaktadırlar. Hollanda'da, merkezi yönetimin sahip olduğu yetkilerin büyük çoğunluğu yerel yönetim birimlerine aktarılmıştır. Sadece merkezi yönetim tarafından yerine getirilen kamu hizmetleri olduğu gibi, anayasa ve yasalar tarafından sadece o yerel yönetim birimlerine verilen görevler ile merkezi yönetim tarafından çıkarılan kararnamelerle yerel yönetimlere verilen görevler ve tüm birimlerin birlikte yaptıkları görevler vardır. Hollanda'da oldukça geniş yetkilerle donatılan ve en önemli yerel yönetim birimi olan belediyeler, pasaport verebilmekte, doğum, evlilik ve ölüm kayıtlarını yapabilmekte ve inşaat izni için başvuruları kabul etmektedir (VGN, 2008: 41).

Tablo 1. Hollanda'da Yerel Yönetimlerin Sorumluluk Alanları

Sorumluluklar	Merkezi Yönetim	İl	Belediye
Savunma, Adalet, Dışişleri, Yükseköğretim, Para, Maliye, Uluslararası Ticaret ve Sosyal Refah Politikası.	✓		
Bireysel Sağlık Hizmeti, Sosyal Güvenlik, Tiyatro, Müze ve Kütüphane, Spor ve Rekreasyon, Kreş ve Bakımevleri.	✓		✓
Çevrenin Korunması, Karayolları, Elektrik, Telekomünikasyon.	✓	✓	✓
Alan Düzenlemesi, Su Arıtımı ve Mezbahalar.		✓	

Yerel Yönetimlerde Dijital Dönüşüm: Molenwaard Belediyesi Örneği

Sivil Savunma, Evsel Atıklar ve Çöpler, Park ve Yeşil Alan, Ticaret, Tarım ve Hayvancılık.		✓	✓
Güvenlik, Polis, İtfaiye, Hastaneler, İlk ve Orta Eğitim, Mesleki ve Teknik Eğitim, Huzur Evleri, Toplu Konut, İmar ve Şehircilik, Taşımacılık ve Limanlar, Gaz, Su ve Şehir içi Isıtma, Pasaport, Ehliyet, Nüfus İşlemleri, Evlilik, Aile Yardımları, Mezarlıklar.			✓

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Hollanda’da yerel yönetimler, alan ve çevre düzenlemesi, su arıtımı, mezbahalar, sivil savunma, evsel atıklar ve çöpler, park ve yeşil alan, ticaret, tarım ve hayvancılık, güvenlik, polis, itfaiye, hastaneler, ilk ve orta eğitim, mesleki ve teknik eğitim, huzur evleri, toplu konut, imar ve şehircilik, taşımacılık ve limanlar, gaz, su ve şehir içi ısıtma, pasaport, ehliyet, nüfus işlemleri, evlilik, aile yardımları ve mezarlıklardan sorumludur (VGN, 2008: 43-52). Hollanda’da merkezi yönetim ile yerel yönetimler ortak olarak bireysel sağlık hizmeti, sosyal güvenlik, tiyatro, müze ve kütüphane, spor ve rekreasyon, kreş ve bakımevleri, çevrenin korunması, karayolları, elektrik ve telekomünikasyondan sorumludur. Merkezi yönetim ise dış politika, eğitim sistemi, yargı, yükseköğretim, fiyatlar ve gelir politikası ve ulaştırma mevzuatından sorumludur (Civelek, 1992: 172). Hollanda’da illere verilen görevlerin belediyelere verilen görevlerden daha az olduğu görülmektedir.

Yerel Demokrasi Uygulamaları: Hollanda’da vatandaşların karar alma sürecine katılımını teşvik etmek için çeşitli mekanizmalar oluşturulmuştur. Belediyeler, şeffaf ve verimli bir şekilde çalışmak ve sosyal değişime uyum sağlamak için birçok yenilik gerçekleştirmektedir. Değişen dünyada yerel yönetimlerin dijital ortamdaki daha fazla yararlanması gerektiğinden hareketle Hollanda da yerel yönetimler, bilginin, yeni teknolojilerin ve gelişmiş dijital altyapının daha iyi kullanılması gerektiğini vurgulamaktadır. Bunun içinde birçok belediye giderek daha fazla çevrimiçi hizmet sunmaktadır. Hollanda’da karar alma sürecine vatandaşların katılımı için internet anketleri gibi interaktif katılımlar, mahalle ve ilçe danışma kurulları, yerel toplantılar, referandumlar, yerel girişimler veya etkileşimli karar verme gibi çeşitli mekanizmalar kullanılmaktadır (NTR, 2018).

Yerel Yönetimlerin Denetimi: Hollanda’da Kraliyet ve iller, belediyelerin eylem ve işlemleri üzerinde idari vesayet yetkisine sahiptir. İllerin eylem ve işlemleri üzerinde ise sadece Kraliyetin yetkisi vardır. Bu idari vesayet yetkisi hukukilik denetimini kapsamaktadır (Önder, 2005: 59). İdari vesayet makamlarının, belediyeler üzerinde iki türlü vesayet yetkisi vardır: Bunlar, ön inceleme ve kararların iptali yetkisidir. Ön inceleme yapılması sadece bu hususun yasalarla veya bu yasaların

uygulanmasına ilişkin il genelgeleri ile düzenlenmiş olmasına bağlanmıştır. Kararların iptali yetkisi ise sadece Kraliyete tanınmış bir yetki olup, kamu yararına veya hukuka aykırılık nedenleriyle bu kararlar iptal edilebilmektedir (Önder, 2005: 59). “Genel anlamda olduğu gibi belirli alanlarda da bölgesel ve yerel yönetimlerin işlemlerinin yerindelik denetimi yetkisi bulunmaktadır. İdari vesayet organları kararın iptali veya söz konusu işlemi bizzat yapma gibi iki türlü tedbir almak yetkisine sahiptir. Buna karşılık yerel yönetimlerin, idari vesayet yetkisinin kötüye kullanılması veya özerkliklerine tecavüz olduğu iddiasıyla itiraz hakları vardır (TESAM, 2017).”

Yerel Yönetimlerin Mali Yapısı: Hollanda’da yerel düzeyde kamu hizmetlerinin önemli bir bölümü belediyeler tarafından yerine getirilmektedir (Kızılar ve Çetinkaya, 2015: 142). Hollanda’da belediyelerin gelirleri, genel hibeler, yerel vergiler, ücret ve harçlar ile merkezi yönetimin transferlerinden oluşmaktadır. Hollanda da belediyeler tarafından, taşınmaz mal vergisi, emlak vergisi, sular idaresi vergisi, ruhsat ve izin ücretleri, otopark ücretleri, kanalizasyon ve çöp vergileri, turist vergileri, belediye hizmet gelirleri ve belediyenin toprağını kullanma ücreti gibi birçok vergi kalemi alınmaktadır (Türkinfo, 2018). “Yerel yönetimler genellikle merkezi yönetimin belirlediği sınırlar çerçevesinde vergi oranlarını belirlemekte ve bu oranların dışına çıkamamaktadır (Ulusoy ve Akdemir, 2009: 274).” Hollanda da yerel yönetimlerin bütçelerinin denk olması zorunludur. Yerel yönetimlerin bütçelerinin denk olup olmadığı merkezi yönetim tarafından kontrol edilmektedir (Ulusoy ve Akdemir, 2009: 279). Hollanda da yerel harcamalar, cari ve yatırım harcamalarını içermektedir. Belediyeler yatırım harcamaları için borçlanabilmektedir. Yerel yönetimlerin harcamalarının büyük çoğunluğunu eğitim, sosyal koruma, ekonomik işler, ulaşım ve çevre koruma (atık ve kanalizasyon yönetimi dahil) harcamaları oluşturmaktadır. Sosyal korumanın payı ise son yıllarda önemli ölçüde artmıştır. Çevre koruma, barınma, topluluk olanakları (su dağıtımı, sokak aydınlatması, vb.), rekreasyon ve kültür alanlarında yapılan kamu harcamalarının büyük çoğunluğundan da yerel yönetimler sorumludur (OECD, 2016). Hollanda’da yapılan reformlar çerçevesinde yerel yönetimlerin özerklikleri anayasal, idari ve mali açıdan güçlendirilmiştir. Hollanda’da her ne kadar yerel yönetimlerin özerkliği yüksek olsa da bu ülkede yerel yönetimlerin öz gelirleri oldukça düşüktür. Yerel yönetimler büyük oranda merkezi yönetimlerden gelen transferlere ve bağışlara bağımlıdır (Kızılar ve Çetinkaya, 2015: 142).

2. Dijital Belediye Uygulamaları

Dijital belediye, bilgi, hizmet ve ürün ticaretinde bilgi teknolojilerinin kullanılarak etkin bir yerel yönetim ile performans, verimlilik ve hizmette kalite artışını

hedefleyen bir yerel yönetimdir. Dijital belediye aynı zamanda bürokratik oligarşinin azaltılması ve etkinliğinin ortadan kaldırılması, kaynak ve zaman tasarrufu sağlamak amacıyla yerel kamusal hizmetlerin elektronik ortama (çevirimiçi) taşınması anlamına da gelmektedir. Dünya genelinde de vatandaşların gündelik hayatını kolaylaştırmak ve iyi yönetim ilkelerini yerel yönetimlerde uygulamak amacıyla pek çok dijital uygulama ortaya çıkmıştır. Bunlar, wi-fi hizmeti, yönetim ve raporlamayı sağlayan e-belediye yazılımı, elektronik ortam-web hizmetleri, kişiselleştirilmiş seyahat kart yönetim sistemi, makine ve sürücü verimliliğini artırma projesi, e-imza uygulaması, e-devlet kapısı entegrasyonu, cepte mobil uygulaması, araç takip sistemi, ilan reklam online denetleme sistemi, coğrafi bilgi sistemi, kurum içi iletişim, merkezi haberleşme yönetimi, akıllı yazıcı baskı kontrol sistemleridir. Bunun yanında, yerel yönetimlerde uygulanan trafik canlı yayın kameraları, güvenlik kameraları sistemi, kameralı araç takip sistemi, yaka kamera sistemleri, e-sağlık uygulamaları, turistik canlı yayın kameraları, müzeler sesli rehber sistemi, üç boyutlu mobil turizm atlası, hafriyat takip sistemi, tıbbi atık yönetim sistemi, bina içi akıllı aydınlatma otomasyonu, akıllı sinyalizasyon kavşaklar, yeşil dalga sistemi, değiştirilebilir mesaj işaretleri uygulamaları, lokasyon bazlı SMS bilgilendirme projesi, araç içi internet projesi, asansör, yürüyen merdiven, aydınlatma sistemlerinin, saha panoları vb. takibi, USB şarj üniteli ve/veya wi-fi hizmeti sunabilecek kent mobilyaları projesi, altyapı ruhsat online başvuru ve denetimi, uçtan uca akıllı cadde, bulvar projesi, akıllı trafik izleme yönetim sistemi ve merkezi kurulumu, akıllı otoparklar, mobil ödeme, dijital kütüphane gibi birçok uygulama hem vatandaşların hayatını kolaylaştırmakta hem de zaman ve kaynak tasarrufu sağlamaktadır.

Yerel Yönetimlerde dijital uygulamalar ile birlikte verimlilik ve hizmet kalitesi artmakta ve devlet-vatandaş ilişkisi farklılaşmaktadır (Alodalı, Tuncer, Usta ve Halis, 2012: 86). Vatandaşlar ulaşmak istedikleri bilgiye, resmi evraklara ve hizmetlere daha az bürokratik işleme daha hızlı bir şekilde 7 gün/24 saat erişebilmektedir. Böylece bir yandan yerel yönetimler saydamlaşmakta öte yandan vatandaşlar da devletin karar mekanizmalarında daha aktif olarak yer almaktadır (Yüçetürk [2002]'den aktaran Alodalı, Tuncer, Usta ve Halis, 2012: 86).

Yerel yönetimlerde dijital uygulamaların kullanılmasının hem vatandaşlara hem de yerel yönetim kuruluşlarına pek çok olumlu katkısı bulunmaktadır:

1. Yerel yönetimlerde dijital uygulamalar, yerel yönetimlerin, vatandaş odaklı, ulaşılabilir, şeffaf ve hesap verebilir hale getirilmesine katkıda bulunmaktadır.

2. Yerel yönetimlerin hızlı ve etkin karar alıp, uygulayabilmesini sağlamaktadır.
3. Yerel kamu hizmeti verilen vatandaşların yaşamlarını kolaylaştırmaktadır.
4. Belediyecilik hizmetlerinin tanıtımına katkı vermektedir.
5. Vatandaşla yerel yöneticiler arasında etkin bir iletişim köprüsü kurulmasını sağlamaktadır.
6. Vatandaşın, bilgi ve iletişim teknolojileri vasıtasıyla, politik karar alma süreçlerine katılımını katkı vermektedir. Böylece, yönetim kavramının yerini yönetişime bıraktığı günümüz belediyecilik anlayışını destekleyen dijital uygulamalarla vatandaş yönetimin bir parçası haline gelmektedir.
7. Vatandaşlara sunulan hizmetin kalitesinin ve verimliliğinin artmasına yol açmaktadır (Dündar, 2018).
8. Kaynak ve zaman tasarrufu sağlayarak; vatandaş memnuniyetini ön plana çıkarmaktadır.
9. Yerel kamu hizmetlerinden vatandaşların ucuz hatta ücretsiz yararlanmasını sağlamaktadır.

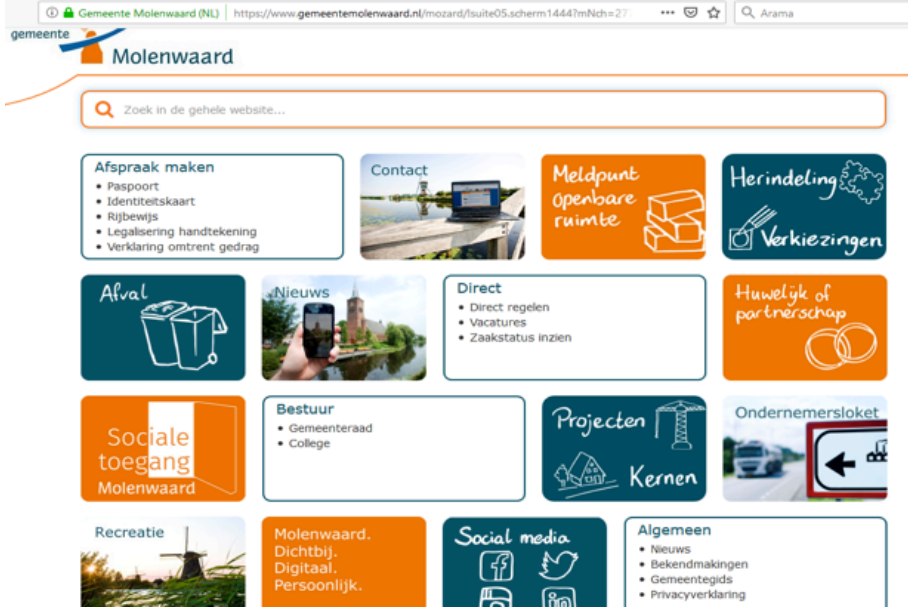
3. Dünyanın İlk Dijital Belediyesi: Molenwaard Belediyesi

Yerel yönetimler alanında son yıllarda geliştirilen dijital uygulamaların, ülkelerin yerel yönetim politikalarıyla uyumlu olduğu ve birlikte yürütüldüğü görülmektedir. Bu bağlamda dijital arşiv, kent bilgi sistemleri, elektronik belge yönetim sistemleri, e-okul projeleri, dijital engelli takip projeleri, dijital kütüphane, etkinlik yönetim sistemleri, akıllı duraklar, MOBESE, TEDES, e-belediye uygulamaları, e-mezarlık, e-meclis, e-imar, kioks uygulamaları, dijital vezne, ücretsiz wifi, sosyal medya uygulamaları (twitter, facebook, instagram), araç takip sistemleri, dijital anket, dijital gazete, iris ve parmak izi tanıma sistemleri, e-turizm, akıllı sağlık uygulamaları, akıllı ulaşım sistemleri uygulaması, e-bilet satış portalı ve web tv gibi dijital uygulamalar, belediyeler tarafından vatandaşların hayatını kolaylaştırmak ve belediyelerde tasarruf sağlamak için etkin bir şekilde kullanılmaktadır.

Yerel yönetimler tarafından kullanılan ve yukarıda belirtilen tüm bu dijital uygulamalar, fiziki bir belediye binasına sahip olmadan da modern bir belediyecilik anlayışının ortaya konulabileceğini göstermektedir. Bu durum, belediyelerin geleceğinin ne olacağı konusunda bir takım tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Tam da bu noktada Hollanda'nın Güney Hollanda eyaletinde, Graafstroom, Liesveld ve Nieuw-Lekkerland kentlerinin birleşmesiyle (<http://naiaden.nl>), 2013

yılında toplam 126 bin m²'lik bir alanda kurulan, 29 bin nüfuslu Molenwaard belediyesi, dijital belediyeçilik konusunda dünyanın tüm dikkatini üzerine çekmiştir (ReadSpeaker, 2017). Molenwaard Belediyesi, yürütme kurulu kurulmasından kısa bir süre sonra 3 milyon Euro'luk bütçeyle yeni bir belediye binasının yapımına karar vermiş ancak bu yeni binanın 15 milyon Euro'ya mal olacağına hesaplanmasıyla birlikte yeni bir uygulamaya giderek; aldığı bir kararla fiziki belediye binasının, "dijital belediye" lehine kaldırılmasına karar vermiştir. Geliştirilen bir proje ile birlikte Eylül 2013'te sanal bir belediye projesi olan "dijital belediye binası"nın kurulması kararlaştırılmıştır. 8 Ekim 2014 tarihinde de, projenin başlamasından yaklaşık bir yıl sonra Molenwaard Belediyesi, belediye binasının kapılarını kalıcı bir şekilde kapatmıştır. Böylece Molenwaard Belediyesi, bugün kalıcı bir binaya (yere) sahip olmayan ilk belediye olarak varlığını sürdürmektedir ve belediye hizmetlerini yürütmektedir (Holmas, 2016).

Belediye, faaliyet ve işlemlerinin % 90'nı kullanımı son derece basit bir portal-web sitesi (www.gemeentemolenwaard.nl) üzerinden gerçekleştirmektedir (Bosse vd., 2013: 16). Görsel kimlik doğrulama gerektiren pasaport, sürücü belgesi ve kimlik kartı işlemleri gibi diğer konularda, yerel yönetim görevlileri, tercih ettikleri yerlerde vatandaşları ziyaret ederek hizmet vermektedir (ReadSpeaker, 2017). Belediyenin hizmetleri ile ilgili şikâyetler yine internet sitesi üzerinden mesaj yoluyla yapılmaktadır ve belediye yetkilileri en geç beş gün içerisinde bu mesajları cevaplamak zorundadır. Belediyenin atık toplama günleri belediye sitesindeki dijital atık takviminde yer almaktadır. Bunun yanı sıra belediye birçok kamu hizmetini telefonda ya da web sitesinden randevu alınarak yerine getirmektedir. Belediye web sitesini ziyaret eden, her ziyaretçi, ziyaret sebebini seçerek; bir seçim işlemi başlatması gerekmektedir. Eğer işlem sonucunda bir randevuya karar verilirse, vatandaşlar randevu yeri olarak kendilerine en uygun yerleri seçebilmektedir. Benzer şekilde, belediye toplantıları da kent genelindeki birçok farklı yerde gerçekleştirilebilmektedir. Örneğin, belediye meclisi, bir okulda, bir spor salonunda veya bir kafede toplanabilmektedir (Bletz, 2016). Genellikle konuşulacak konuya bağlı olarak toplantı yeri seçildiğinden, katılan vatandaşların toplantıya katılma olasılığı bu sistemde daha yüksektir. Aynı durum memurlar için de geçerlidir, memurlar ofiste, evde ya da istedikleri takdirde kafelerde esnek işyeri şeklinde, kendilerine en uygun yerlerde çalışabilmektedir. Buna ek olarak, belediye, pasaportların ve diğer belgelerin kişilere evlerinde veya işyerlerinde güvenli bir şekilde ulaşmasını sağlamak için özel bir teslimat (posta) hizmeti de sunmaktadır (Bremers ve Deleu, 2015: 41).

Şekil 1. Molenwaard Belediyesi'nin Resmi İnternet Sitesinin Arayüzü

Molenwaard'ta dijital belediyecilik sayısallaştırma ve şeffaflığı ifade etmektedir. Örneğin, vatandaşlar gerçekleştirilen idari işlemleri eskisinden çok daha kolay bir şekilde takip edebilmektedir. Belediye, vatandaşları, ilgilendiren bir karar aldığında bir mesajlaşma servisini devreye sokarak onları bilgilendirmektedir. Mekânsal planlama (imar) ile ilgili dosyalar da dâhil olmak üzere birçok veri türü çevrimiçi olarak kamuya açıktır. Vatandaşlar ayrıca meclis kararlarına dijital olarak tepki verebilmektedir (Bletz, 2016). Böylece vatandaşlar, Molenwaard'daki karar alma ve alınan kararların uygulanması sürecinde daha büyük rol oynamaktadır. Diğer taraftan bu uygulama ile birlikte belediye hizmetlerinin kalitesinin de arttığı gözlemlenmiştir. Molenwaard'daki belediye yönetiminin kalitesi, bu projenin bir sonucu olarak gelişmiştir. Bunun en önemli nedeni de belediye çalışanlarının ve vatandaşların hem şahsen hem de dijital olarak geçmişten çok daha fazla birbirleriyle temas halinde olmalarından kaynaklanmaktadır (Bletz, 2016). Tilburg Üniversitesi tarafından yapılan bir araştırmaya göre, vatandaşlar, dijital belediyeye geçilmeden önce, Molenwaard'ın belediye hizmetlerine toplamda on üzerinden sekiz puan verirken, dijital belediyecilik ile birlikte belediye hizmetlerine on üzerinden dokuz puan vermişlerdir (Bletz, 2016).

Molenwaard Belediyesi, dijital belediyecilikte, Microsoft bulut teknolojisi- ni, Office 365 ve Azure hizmetleri ile birlikte kullanmaktadır. Buna ek olarak, vatandaşlarla iletişimi Skype üzerinden gerçekleştirmektedir. Microsoft'un seçil- me nedeni, bulut teknolojisinde kullanılan bilgi işlem hizmetlerinin diğer büyük Amerikan sağlayıcılarından, özellikle de Google ve Amazon'dan daha ucuz ol- masıdır. Diğer taraftan Molenwaard, Microsoft'un müşteri verilerinin yeterince korunmasını sağlamak için Avrupa yönergelerine daha iyi uyduğunu düşünmek- tedir. Molenwaard'ın dijital belediye uygulaması 3 milyon Euro'ya mal olmuştur. Ancak yinelenen masraflar fiziki binanın % 5-10'u kadardır (Bletz, 2016).

Sonuç

Son 20-30 yılda teknolojiye yaşanan gelişim insanları farklı arayışlara sevk etmiştir. Vatandaşların, bilgi ve iletişim teknolojileri yardımıyla kamusal alandaki karar alma süreçlerine katılımını sağlayacak mekanizmaların geliştirilmesi, kamu yönetiminin şeffaf ve hesap verebilir hale getirilmesi, kamu hizmetlerinin sunu- munda bilgi-iletişim teknolojilerinden azami ölçüde yararlanılarak iyi yönetim ilkelerinin hayata geçirilmesi (Polat, 2006: 8) ve bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımının yaygınlaştırılması yoluyla bürokrasi ve kırtasiyeciliğin azaltılması amacıyla "dijital belediye" uygulamaları günümüzde yerel yönetim birimleri ta- rafından yoğun bir şekilde kullanılmaktadır.

Çalışmada 29 bin nüfuslu bir belediyede uygulanan dijital belediye yönetimi irdelenmiştir. Hollanda'nın Molenwaard Belediyesinde belediye binası olmadan dijital belediyecilik uygulamaları ile gerçekleştirilen kamu hizmetleri e-belediye uygulamalarının geldiği noktayı göstermesi bakımından son derece önemlidir. Az nüfusa sahip bir kentte dijital belediyecilik uygulamalarının hayata geçirilmesi büyük nüfusa sahip belediyeler için yol gösterici olmakla birlikte, hizmetlerin ak- saması ve vatandaşlara kamu hizmetlerinin dengeli bir biçimde dağıtılması nokta- sında bazı sıkıntılar yaratabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır.

Son olarak dijital çağ, yerel yönetimlerin halka hizmet sunma noktasındaki faaliyetlerini hem hızlandırmakta hem de kolaylaştırmaktadır. Bu da gösteriyor ki yerel yönetimlerin, modern teknolojinin sağladığı olanakları kullanmadan gele- ceklerini planlamaları mümkün değildir. Yerel yönetimlerde daha etkin, şeffaf ve katılımcı bir sistem oluşturulması için bilgi-iletişim teknolojileri arasında büyük öneme sahip olan dijital uygulamaların kamu hizmetlerinde yaygınlaştırılması ge- rekmektedir.

Kaynaklar

- Alodalı, B. F., Tuncer, A., Usta, S. ve Halis, M. (2012). Yerel yönetimlerde e-belediyeçilik uygulamaları: Akdeniz bölgesi örneği. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 83-95.
- Ankara Sanayi Odası (2016). *Hollanda Krallığı Ülke Notu*. Ankara: Araştırma ve Yönlendirme Müdürlüğü.
- Bletz, J. (2016). *Molenwaard: the world's first digital municipality*. <https://joinup.ec.europa.eu/community/epractice/case/molenwaard-worlds-first-digital-municipality>, (Erişim tarihi: 15/08/2017).
- Bremers, J. ve Deleu, W. (2015). *Towards faster implementation and uptake of open government*. PWC.
- Bosse, J., Burnett, M., Heichlinger, A., Rongione, C., ve Scholtens, H. (2013). *Weathering the Storm: Creative EPSA Solutions in a Time of Crisis*, European Institute of Public Administration. Maastricht.
- Civelek, G. İ. (1992). Hollanda kamu yönetiminde belediyeler. *Türk İdare Dergisi*, 64(397), 169-187.
- Dışişleri Bakanlığı (2018). *Hollanda*. <http://www.mfa.gov.tr/hollanda-siyasi-gorunumu.tr.mfa> (Erişim tarihi: 15/09/2018).
- Dündar, B. (2018). 21. *Avrasya Ekonomi Zirvesi*. <http://www.kocaelihaberci.com/21-avrasya-ekonomi-zirvesi-y859.html>, (Erişim tarihi: 12/09/2018).
- Gaia Dergisi (2018). *Hollanda harita*. <https://gaiadergi.com/futbolun-ekonomi-politigi-zamanin-gerisinde-duz-kosu/hollanda-harita/>, (Erişim Tarihi: 15/09/2018).
- Henden H. B. ve Henden, R. (2005). Yerel Yönetimlerin Hizmet Sunumundaki Değişim ve e-Belediyeçilik, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(14), 48–66.
- Holmas, A., (2016). *Open government use cases involving local and regional administrations*, European Commission, <https://ec.europa.eu/futurium/en/content/open-government-use-cases-involving-local-and-regional-administrations>, (Erişim tarihi: 10/08/2018),
- IAMEXPAT (2018). *The Dutch government*. <https://www.iamexpat.nl/expat-info/the-netherlands/dutch-government>, (Erişim tarihi: 15/09/2018).
- Jobs (2018). *Netherlands Country Profile – Facts*. <https://www.jobs.ac.uk/careers-advice/country-profiles/1432/netherlands-country-profile-facts> (Erişim tarihi: 15/08/2018).
- Karkın, N. (2013). *Hollanda Yönetim Düzeninde Yerel Yönetimler* içinde M. Okçu ve H. Özgür (der.) *Dünyada Yerel Yönetimler Örnekler –Uygulamalar*, Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Kızılar, N. ve Çetinkaya, Ö. (2015). Seçilmiş ülkeler kapsamında Türkiye'deki belediyelerin merkeze bağımlılıklarının analizi. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 3(1), 135-165.
- Municipality Molenwaard (2017). <https://www.gemeentemolenwaard.nl>, (Erişim tarihi: 15/08/2017).
- Nieuw-Lekkerland, Bleskesgraaf, Liesveld, Molenwaard (2012). <http://naiaden.nl/blog/?cat=1>, (Erişim tarihi:15/08/2018).

Yerel Yönetimlerde Dijital Dönüşüm: Molenwaard Belediyesi Örneği

- NTR (2018). *Local government: the beating heart of democracy*. <https://www.netinederland.nl/en/artikelen/dossiers/overzicht/lokaal-bestuur.html>, (Erişim tarihi: 15/09/2018).
- ReadSpeaker (2017). Molenwaard Municipality: *The first digital municipality*, <http://www.readspeaker.com/case-study-gemeente-molenwaard/>, (Erişim: 15/08/2017).
- OECD (2016). *Netherlands*. <https://www.oecd.org/regional/regional-policy/profile-Netherlands.pdf>, (Erişim tarihi: 15/08/2017)
- Önder, Ö. (2005). Hollanda yerel yönetimleri. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 14 (2), 35-63.
- Polat, K., R. (2006). *E-belediyecilik Kılavuzu, Yerel Yönetim Vatandaş Etkileşimi*, İstanbul: TASAM Yayınları.
- TESAM (2017). *Hollanda Ülke Profili*. <http://tesamakademi.com/download/1.pdf>, (Erişim tarihi: 15/07/2018)
- Tonguç, E. S. (2008). *Baştanbaşaya Hollanda*. <http://www.hurriyet.com.tr/bastan-basa-hollanda-9184630>, (Erişim: 15/09/2018).
- Tontuş, Ö. H. (2018). Kıta Avrupası Hollanda. <http://www.satürk.gov.tr/images/pdf/ust/hollanda.pdf>, (Erişim tarihi: 15/09/2018).
- Türkinfo (2018). *Hollanda'da 2018 Yılında Belediye Vergileri*. <https://www.turkinfo.nl/haber/hollandada-2018-yilinda-belediye-vergileri-yuzde-25-oraninda-artiyor/21901/>, (Erişim: 15/09/2018).
- Schaap, L., (2017). How Good is Inter-Municipal Governance?. Tired, Paper to be presented at the ECPR Conference, September 8th, Oslo.
- Şahin, A. (2007). Türkiye'de e- Türkiye'de e-belediye uygulamaları ve Konya örneği, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29, 161-189.
- Ulusoy, A. ve Akdemir, T. (2009). Yerel yönetimler ve mali özerklik: Türkiye ve OECD ülkelerinin karşılaştırmalı analizi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21), 259-287.
- Ünüsün, T. (1996). *Avrupa'da Yerel Yönetimler*. Ankara: İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, Yayın No.9.
- Üstünişik, B. (1992). *Bazı Ülkelerde Yerel Yönetim Modelleri*. Ankara: DPT Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü Planlama Dairesi.
- VNG (2008). *Local Government in The Netherlands*, Drukkerij Excelsior bv, The Hague.
- Yüçetürk, E. E., (2002), *Türk Kamu Yönetiminde E-Devlet Uygulamaları ve Tabana Yayılabilme Yeteneği Bakımından Bir Değerlendirme: Bolu Örneği*, 1.Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, İzmit.

OĞUZ ATAY'IN ROMAN VE HİKÂYELERİNDE “RÜYA” MOTİFİ

Mustafa KARABULUT*

Semra YAVAŞ**

Özet

Bir psikoterapi tekniği olarak psikanaliz, hastaların zihinsel süreçlerinin bilinçdışı unsurları arasındaki bağlantıları ortaya çıkarmaya çalışır. Psikanalizde rüyanın önemli bir yeri vardır. Buna göre rüyaların insan davranışları ve psikolojisi üzerinde belli etkisi vardır. İnsanların rüyada gördükleri, onların duygu, düşünce ve hayal dünyalarını yönlendirebilir. Psikanalizde rüyaların kişinin bilinçdışına uzanan imgeleri olduğu anlayışı olduğundan rüya ile bilinçdışı arasında önemli bir ilişki vardır. Oğuz Atay, 1970 sonrası Türk edebiyatında postmodern tarzda yazdığı eserlerle kendisinden söz ettiren öncü bir yazardır. Atay, yapıtlarında bireyin psikolojik yapısını konu alarak karakter, tip ve şahıs tahlilleri yapar. Romanlarında ve hikâyelerinde genel olarak topluma yabancılaşmış, yalnız kalmış bireylerin iç dünyasını ve nevrotik yaralanmalarını yansıtır. Atay, rüya motifi ile roman karakterlerinin hayallerini, arzularını, korkularını, psikolojik yaralanmalarını vb. ortaya koyar. Bu çalışmada amaç, Oğuz Atay'ın romanlarında ve hikâyelerinde yer alan rüya motifini irdelemektir.

Anahtar Kelimeler: Oğuz Atay, Türk romanı, hikâye, rüya motifi.

Gönderilme Tarihi: 10.02.2019

Kabul Tarihi: 12.06.2019

* Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Adıyaman. E-mail: mkarabulut@adiyaman.edu.tr ORCID: 0000-0001-6259-0868

** Adıyaman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Mezunlu, Adıyaman. E-mail: nurlu_yol_02@hotmail.com

THE MOTIF OF "DREAM" IN OĞUZ ATAY'S NOVEL AND STORIES

Abstract

Psychoanalysis as a psychotherapy technique attempts to uncover the connections between the unconscious elements of mental processes in patients. The dream has an important place in psychoanalysis. Accordingly, dreams have a certain effect on human behavior and psychology. What people see in dreams can direct their emotions, thoughts and imagination. In psychoanalysis, there is an important relationship between the dream and the unconscious, as it is the understanding that dreams have images that extend to the unconscious. Oğuz Atay is an important writer of post-1970 Turkish literature in post-modern style and a pioneering writer with his writings. Atay analyses the psychological structure of the individual's type and personal character in his Works. It reflects the inner world and the neurotic injuries of individuals who are alienated from society and who are alienated from society in his novels and stories. In Atay's works the dream of the novel characters, their desires, fears, psychological injuries, etc. reveals. The aim of this study is to examine the dream motif in Oğuz Atay's novels and stories.

Keywords: *Oğuz Atay, Turkish novel, story, the dream of motif.*

GİRİŞ

Psikanalistler, bireyin bilinçaltı yönünü ortaya çıkararak, çocukluk yıllarında karşılaştığı ve hayatında izler bırakan unsurları ortaya koymayı onu tedavi etmeyi esas alır. Freud tarafından kurulan psikanaliz, Otto Rank, Alfred Adler, Carl Gustav Jung ve Lacan'ın eklemeleriyle derinlik ve çeşitlilik kazanır ve 20. yüzyılda da farklı disiplinlere kaynaklık edecek duruma gelir. "Psikolojinin, bilim olarak kimliğini ispat etmesi ise, yirminci yüzyılın ilk çeyreğine rastlar." (Emre, 2006, s.24).

Psikanaliz, insanın bilinçli fikir, duygu, ilgi ve davranışlarının bilinçaltı ile yakından ilgili olduğunu öne sürer. Psikanalizin ortaya çıkması ve tutunmasında Sigmund Freud'un bilinçaltı üzerine yaptığı çalışmaların önemli yeri vardır. Bilinçaltı, hem biyolojik kalıtsal olan ilkel cinsellik ve saldırganlık içgüdülerinden, hem de baskı altına alınmış düşünceler, anılar, istekler ve dürtülerden meydana gelir. Bireyin bilinçaltındaki unsurlar onu huzursuzluğa ittiği için bilince doğru- dan çıkamaz, ancak bazen bir şekilde kendisini gösterir. Bilinçaltına itilmiş yaşanmışlıklar, duygu ve düşünceler rüya ve hayaller ile de ortaya çıkabilir. Freud da insan davranışlarını açıklamada bilinçaltının verilerinden de yararlanır (Karabulut, 2016: 1).

Psikanaliz, sanatçının 'kimliği' ve yapıtının 'ne' olduğu konusunda bir 'iç' bakışı gerçekleştirmek için, bilinçaltına ilişkin ilkeleri kullanır. (Cebeci, 2004: 72). Bu bilim dalı, edebi eserleri sanatçının psikolojik yapısı ve bilinçaltı bağla- mında inceler. "Psikanalistler yaratma eylemini psikolojik bir etkinlik olarak gör- rür ve sanatçının eseriyle arasındaki ilişkiyi ortaya koyarlar. Psikanaliz sanatçının bilinçaltına inerek eserin neden ve nasıl yazıldığına dair ipucu arar" (Karabulut, 2011: 974).

Freud bireyin bilinçlilik durumunu bilinç, bilinç öncesi ve bilinç dışı olarak üçe ayırır. "Freud insanın ruhsal yapısını buzdağına benzeterek, buzdağının suyun üstünde kalan kısmına 'bilinç', suyun altında kalan bölümüne de 'bilinçdışı' der." (Karabulut, 2013: 49). Freud, insanın bilinçaltındaki bastırılmış duygu, düşünce ve isteklerin insan davranışlarını yönlendirdiğini savunur. Bu bakımdan, insanın sadece bilinç kısmını çözümlmek, kişinin davranış sebeplerini ortaya koymak için yetersiz kalır.

Bilinç, insanın yaptığı davranışların farkında olmasıdır. Birey, bulunduğu durumun, düşüncelerinin, duygularının verdiği kararların ve davranışların farkın- dadır. Bilinçdışı, bireyin bilinçsiz bir şekilde tamamen bastırdığı, hatırlamak iste- mediği bazı yaşantıları, çocukluğunda yaşadığı çatışmaları, saplantıları, sakladığı yerdir. "En derin doğası bakımından bizim için dış dünyanın gerçekliği kadar

bilinmezdir ve bilincin verileri tarafından, dış dünyanın, duyu organlarımızın iletişimiyle temsil edildiği kadar eksik olarak temsil edilir.” (Freud, 2010: 327-328). Bireyin farkında olmadığı bu duygu, düşünce ve anılar hatırlanamamasına rağmen bireyin davranışlarını belirli oranda etkiler. Çeşitli nedenlerle bilince çıkması engellenen ve bilinçdışında tutulan korku, kaygı ve çatışmalar kişiyi farklı biçimlerde yönlendirebilir. “Bilincin dışında oluşan ve dikkati zorlamakla bilinç düzeyine çıkarılmayan istekler ve dürtüler, zihnin bilinçdışı denilen en derin bölgelerinden kaynaklanırlar.” (Geçtan, 1996: 26). Bu, psikolojide genel kabul gören buzdağının suyun altındaki geri kalan kısmını oluşturur.

Davranışların temel nedenleri bilinçaltında saklıdır. Freud'a göre insan davranışlarını yönlendiren temel güdü “cinsellik”tir. Freud daha sonra buna “yok etme, saldırganlık” güdüsünü de eklemiştir. Bilinçaltında bastırılmış duygu, düşünce ve yaşantılar, kimi zaman dil sürçmeleri, kimi zaman da rüyalarla ortaya çıkar. İnsan beynini bir makina olarak düşünürsek bilinçaltı tüm programların yazıldığı alandır. Kişinin bilinçaltında ‘id’inden gelen ilkel duygu ve güdüler yer alır. Bilinçaltının çözümleme yöntemleri rüya analizi ve hipnozdur. Freud, hipnoz yöntemi ile hastanın yapay uyku haline sokularak, telkinlerle bilinçaltının açığa çıkarılabileceğini savunur. Sürekli bastırılan duygular, kimi zaman nevrotik bozulmalara ulaşır, kimi zaman da kendini rüya şeklinde açığa vurur.

BİLİNÇALTININ DIŞAVURUMU VE RÜYA

Rüyalar ile bilinçaltı arasında bir ilişki olduğu düşüncesi psikanalizin temel izleklerinden biridir. 1880-1890 yılları arasında Freud tarafından geliştirilmiştir. Gündelik hayatta zihin tarafından depolanan, zihnin dinlenme edimi olan uykuya geçtiğinde zihinde kadrolarla, dolaylı olarak işaret diliyle ortaya çıkar. Bunlar her ne kadarda anlamsız görünseler de, hepsinin bilinçaltında anlamı vardır. “Rüyalar, hem uykunun devamını sağlamakla dolayısıyla dinlenmemize yardım etmekte hem de insanoğlunun bilinçdışında var olan çoğu zaman kendisinin bile fark edemediği düşüncelere ayna tutmaktadır.” (Akot, 2010: 231). Bireyin bilinçdışı tarafları onun yaşamının rüya boyutuna da yansıtılabilir. Bu bakımdan rüyaların içeriğini oluşturan malzeme, yaşantıdan türemiş olabilir. Bu oluşum, “düş içinde yeniden üretilmiş ya da anımsanmıştır.” (Freud, 2009: 62).

Freud rüyaları yorumlarken önce hastanın rüyasını dinler, üç gün sonra rüyadan seçtiği motifleri hastaya sorarak anlamsız gibi görünen motifleri hastanın yaşamıyla ilişkilendirir. Böylece hastanın bilinçaltında bastırılmış ve saklamış olduğu gerçekleri ortaya çıkarır ve böylece hastayı tedavi ederdi.

"Rüyalar; rüya gören kişinin en gizli, mahrem, derin düşüncelerini, heveslerin, dürtülerin gerçek hayatta dile getirilmesi 'yasak' olduğu için bu arzular, hevesler; rüyada yoğunlaşma yer değiştirme, dönüştürme biçiminde ortaya çıkar. Rüyaların dışavurumu için ortada iki yol gözükür; birincisi rüyalar, diğeri ise histerik semptomlardır." (Sarı, 2008: 42-43).

Freud, rüyaları, uyku sırasında oluşan akıldışı ruhsal faaliyetler olarak görmüş ve o rüyalara materyalist bakış açısıyla yönelmiştir. Freud rüyaları ilahi kaynaklı görmeyip sadece bilinçaltındaki arzu ve tatminlerin serbest olarak yüzeye çıktığı, insanların bu yolla kendilerini ruhsal ve fiziksel olarak rahatlatıp tatmine ulaştığı bir olay olarak görmüştür. Freud'un birçok unsuru cinselliğe bağlaması kimileri tarafından en büyük kusuru olarak görülmüştür.

Bilinçdışı isteğin -tek yeri "birincil süreç" mekanizmaları olan- bütünüyle gösterenin mekanizmalarından, örtük düşüncenin tabi tutulduğu davranıştan ibaret olan o isteğin tek yerinin düşün biçimi olduğunu, düşün gerçek konusunu teşkil eden o isteğin kendini düş çalışmasında ifade ettiğini düşünen Freud, bu keşfinin gereklerini yerine getirmeye çalışır.

Bilinçdışından bilince geçen malzemeler rüyalar, büyü, oyun, psikopatolojik semptomlar, gündelik hayatta rastlanan dil sürçmesi gibi olgular ve sanat yapıtları aracılığıyla gerçekleşir. "Bilinçdışı isteğin -tek yeri 'birincil süreç' mekanizmaları olan- bütünüyle gösterenin mekanizmalarından, örtük düşüncenin tabi tutulduğu davranıştan ibaret olan o isteğin tek yerinin düşün biçimi olduğunu, düşün gerçek konusunu teşkil eden o isteğin kendini düş çalışmasında ifade ettiğini düşünen Freud, bu keşfinin gereklerini yerine getirmeye çalışır." (Özmen vd.,

Adına 'Ego Savunması' denilen bir tür sansür gücü bu geçişi denetlemekte; mümkün mertebede sınırlamaya ve rüyayı farklılaştırmaya çalışmaktadır. Rüyaların insanlara anlamsız ve acayip görünmesine işte bu neden olur. Bilince yansıyan rüyanın altında başka bir anlam başka bir rüya yatar; ancak bu hiçbir zaman ortaya çıkmaz. Buna sebep bilinçdışından bilince gelen dürtüler bir takım sansürlere uğrayarak tanınmayacak şekillere sokulup, eğilip bükülürler. Uyanınca hatırladığımız rüyalar, sansürlenip değiştirilmiş rüyalardır. Rüya, içeride bastırılmış durumdaki bir isteğin, kıyafet değiştirerek dışarıya çıkması ve gerçekleşmesidir. (Freud, 1977: 199).

Freud insan davranışlarının nedenlerini bilinçaltında aramıştır. Psikanalistler daha çok bireyin bilinçaltıyla ilgilenmişler, bireyin davranışlarını çoğunlukla bilinçaltının yönlendirdiğini savunmuşlardır. Freud'a göre "bilinçdışı" kötülüklerle dolu karanlık bir bodrumken, öğrencisi Jung'a göre Tanrı tarafından bahşedilmiş

olanla bağlantı kurulan, özgün ama unutulmuş bilgelik hazinelerinin olduğu bir mağaradır. Psikanalistler, bireyin bilinçaltını ortaya çıkararak, bireyin hayatında izler bırakan unsurları bularak ve elde ettiği sonuçlarla bireyi tedavi etmeye çalışır. Psikanalistler, sanatçının karakterleri ile psikolojik yapısı arasında bağlantı kurarlar. "Freud'un psikanalizle elde ettiği veriler yazarın bilinçaltını da arkeolojik bir inceleme alanı olarak görür. Yazarı yazmaya iten dürtüler, konu ve karakter seçimi bir tür karmaşa içinde açığa çıkması gereken hususlar olarak kabul edilir" (Kolcu, 2010: 176). Böyle bir çalışma yazarın bilinçaltını göstermesi bakımından önemlidir. Berna Moran da yazarın bilinçaltının izlerini eserlerinde aramak gerektiğini söyler:

Mademki yazarı yazmağa iten açığa vuramayıp bastırmak zorunda kaldığı istekleridir; o halde bunlar bir yolunu bulup kılık değiştirerek kendilerini eserde belli edeceklerdir; tıpkı hepimizin rüyalarında kendilerini gösterdikleri gibi. Bundan ötürü bir sanat eserine, yazarın bilinçaltında kalmış isteklerinin, korkularının vb. sembollerini taşıyan bir belge gibi bakabiliriz. (Moran, 2008: 152-153).

Freud, edebi metinleri yani sanat eserlerini, sanatçıların içsel dünyalarının bir nevi dışavurumu olarak görür. Nasıl ki psikanalist, hastayı dinleyip onun söyledikleriyle ruhsal dünyasıyla ilgili çıkarımlarda bulunuyorsa, edebi eserler de yazarın bilinçaltının sözcüklere dökülmüş kısmını oluşturur.

OĞUZ ATAY'IN ROMAN VE HİKÂYELERİNDE RÜYA³

Oğuz Atay'ın roman ve hikâyelerinde yalnızlık, ölüm düşüncesi, intihar ve sıkıntılar bireyin iç ve dış dünyasındaki çıkmazlar ve bunalımlar önemli yer tutar. "Bireyden topluma giden Oğuz Atay, bireysel yabancılaşmada en büyük etkiyi toplumun kendi öz değerlerine yabancılaşması olarak görür." (Şahin, 2013: 2315). Yazar, ilk romanından itibaren bilinçaltı ve bilinçdışı unsurlarına önem vermiştir. Onun anlatılarında bilinçaltı ile bağlantılı olarak rüyaların da önemli yeri vardır. Yazar; Tutunamayanlar, *Tehlikeli Oyunlar* ve *Korkuyu Beklerken* adlı eserlerinde rüya motifine geniş yer verir.

Tutunamayanlar adlı romanda rüya örneklerine çokça rastlanır. Genellikle bu rüyalar uzun ve sayfalarca sürer. Bu rüyaları daha çok başkışı Turgut Özben görür. Turgut, rüyalarını genellikle geceleyin yatağında görmektedir. Ayrıca Turgut'un gündüz iş yerinde gördüğü rüyaları da vardır. Rüyalar kişinin bastırılmış duygu-

3 Bu çalışmanın hazırlanmasında şu eserden yararlanılmıştır: Semra Yavaş, Oğuz Atay'ın Roman ve Öykülerinin Psikanalitik Açısından İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adıyaman 2018.

larının ortaya çıktığı yerdir. Turgut Özben'in de gördüğü rüyalarında bastırılmış duygu ve istekleri yer alır. Turgut, arkadaşı Selim'in ölüm haberini aldıktan sonra suçluluk duyar ve kendisiyle yüzleşir. Turgut uzun bir iç hesaplaşmadan sonra zorlukla daldığı uykusunda ilk önce ne olduğunu bilemediği sıkıntılı rüyalar görür. "Turgut ertesi sabah çok erken uyandı. Güneşin ilk ışıkları odaya yeni doluyordu. Sıkıntılı rüyalar görmüştü. Neler gördüğünü toparlamaya çalıştı; Selim'le ilgili bir olay hatırlayamadı. Bütün gece uğraşmış olduğu bir konunun rüyasına girmemesi garip geldi ona." (Tutunamayanlar, s.32). Daha sonra tekrar uykuya dalan Turgut uzunca bir rüya görür:

Rüyasında, büyük bir çayırda bekliyordu. Yoksa, bir tarla mıydı? Belki de bir meydandı; çünkü büyük bir saatin altında duruyordu. Hayır meydan değildi, çayırdı; çünkü, her yandan papatyalar açmıştı. Papatyaları çok iyi hatırlıyordu. Elinde bir karanfil demeti, birini bekliyordu. Nermin'le daha evlenmemişti. Evet, onu bekliyordu. "Nermin gene geç kaldı," diye düşündü. Oysa Nermin hiç geç kalmazdı. Güneş, ekinlerin saplarında ışıltıyordu. O halde bir tarla olmalıydı. Çevresine baktı: uzakta koyu bir orman vardı, gökyüzü parlak ve bulutsuzdu. Koyu renk elbisesini giymişti. Kendini görüyordu. Koyu renkli orman, uçsuz bucaksız buğday tarlasının içinde -demek bir buğday tarlasıydı- bir leke gibi duruyordu. (Tutunamayanlar, s.32).

Turgut, modern dünyanın bir bireyi olup zamanla bazı çıkmazlar içerisinde olduğunu fark eder. Bu sebeple kendi kimliğini oluşturamadığını anlar. "Dış dünyayla uyumsuzluk yasayan modern bireyin kendini gerçekleştirme sürecinde değişime bağlı yaşadığı sorunlar, dünya algısına ve insanlarla ilişkilerine yansdığı gibi bireyi huzursuz ve tedirgin bir ruh halinin eşğine getirir." (Kanter, 2011: 26).

Turgut rüyasında yıllar önceki halini Nermin'le sevgili oldukları zamanı görmektedir. Turgut'un rüyasının başlarında olumlu olan hava daha sonra değişmeye başlar. Turgut'un rüyaları zamanla onun psikolojisini olumsuz biçimde etkilemeye başlar. Turgut rüyasında yüzlerini hatırlamadığı adamların konuşmalarına şahit olmaktadır. Adamların cenaze hakkında konuşmalarını dinleyen Turgut bu konuşmalara bir anlam veremez. Turgut adamların söylediklerine cevap verir; ancak adamlara sesini duyuramaz; başka bir cenazeye giden adamlar tabutu gömmeden yere bırakıp giderler. Turgut rüyada cenazenin Selim'in cenazesi olduğunu sanmaktadır; ta ki mezar taşını okuyana kadar mezar taşında kendi adını görünce korkuyla geriye doğru sıçrar. Bunlar, Turgut'un yaşadıkları ve bilinçaltının rüya şeklinde ortaya çıkmasıdır.

Taşın üstünde kabartma bir yazıt vardı. "Hiç olmazsa yazıt koymayı düşünmüşler bu çarpık taşın üstüne. Düzgün bir yazı olsa." Taşa yaklaştı, okumaya çalıştı. Kargacık burgacık harfleri zorlukla söktü: "TURgUT ÖZBEn 1933-1962." Geriye sıçradı: "Hayır! Olamaz!" İçinin boşaldığını hissetti birdenbire: göğsünden midesine, oradan da bacaklarına doğru bir kayıp gitme. "Hayır! Selim olmalı! Ben, Nermin'le buluşacaktım." Birden yanında Selim'i gördü, tarifsiz bir korkuya kapıldı: acaba? Bütün gücüyle çenesini oynatmaya çalıştı: "Doğru mu bu, Selim? Nasıl olur? Sen de biliyorsun ölmediğimi, değil mi? Yoksa ikimiz de öldük mü?" Selim başını salladı. Nasıl anlamamıştı. "Demek tabut bunun için hafifmiş. Ama ben o kara adamları gördüm, konuştum onlarla. (Tutunamayanlar, s.34).

Turgut ölenin kendisi olduğunu görünce öldüğünü kabullenmez. Ölenin kendisi olduğuna inanamaz. Rüyanın başında belirgin olmayan anlatım Turgut'un tabut sahnesinde netleşir. Bu, psikanalizde kişinin korkularının, tedirginliklerinin rüyalara yansması şeklinde açıklanabilir. "Rüyaların sonunda elde edilecek maksimum düzeyde tamamlanmış bir psikolojik tablo, rüyanın arkasındaki bilinçaltı faktörlerini anlamaya yardımcı olmaktadır." (İmamoğlu, 2010: 28). Bu bakımdan Turgut'un rüyalarının bilinçaltı ile de yakından ilgili olduğunu söylemek mümkündür. Turgut, rüyalarını şu ifadelerle anlatmaya devam eder:

Selim gene başını salladı: "Onlar seni görmediler ki." "Parayı az bulduklarını söylediler ama..." "O sözler sana değildi. Cenaze memuruyla konuşuyorlardı." Kendi ölümüne üzülmele birlikte, Selim'i gördüğüne sevinmişti. "Belki o da ölmemiştir," diye düşündü. "Peki, hüküm neydi Selim? Kimin hakkındaydı? Benim mi, senin mi?" "Bilmiyorum." dedi Selim: "Her zaman söylemezler. Zaten, bilinen, beylik sözlerdir. Her hükümden bir kaç kopya çıkarırlar. Aynı günde gömülenler için okurlar. Çok merak ediyorsan, Haşim Beyin törenine gider öğreniriz." "Hayır, sen anlat." Selim omuzlarını silkti: "Hepsi aynıdır, dedim ya." Turgut, içinde ifade edemediği tatlı bir duygunun varlığını duyarak direndi: "Hayır, sen gene anlat Selim. Sen başka türlü söylersin. Sen anlatınca beylik olmaz." (Tutunamayanlar, s.32).

Kendi kendisiyle konuşan Turgut'un sorusuna Selim cevap verir. Turgut'un o anlarda yanında olmayan Selim'in birden soruya cevap vermesine Turgut şaşırmaz. Romanın başından beri Selim'le konuşmuş gibi kendi kendisiyle konuşan Turgut, rüyada da aynı işe devam etmektedir. Turgut, romanın başında bir tutunan kişiyken arkadaşı Selim'in ölüm haberini alması ve bu olayı araştırırken bir iç ay-

dınlanma geçirerek, kişilik bölünmesine uğrayarak Selimleşir ve bir tutunamayan olur. Bu değişimde onun gördüğü rüyaların da etkisi vardır.

Ayrıca, gördüğü rüyalar Turgut'un yaşadığı vicdan azabını da gözler önüne serer. Tabut sahnelerinde netleşen rüya sona doğru yine netliğini kaybeder. Turgut, Selim'den kalan kâğıtları okurken gündüz düşü denen uykuya dalar. Başka bir ifadeyle Turgut gündüz rüyası görür. O, rüyasında Selim'in konuşması mı yoksa bilinçaltının sesi mi olduğu anlaşılamayan bir konuşma yapar.

"Kendimi bırakmalıyım," diye söylendi. Direnmekten vazgeçemeliyim. Yaşamalıyım ve görmeliyim. Bilmediğim bu ülkeye yolculuktan korkmamalıyım. Kimsenin ilgilenmediği bu silik insanların dünyasına girmeliyim. Selim'in yolculuğu yarıda kaldı, aklı da... Benim ne işim var onların arasında? Olur mu Selim? Ben onları ne yapayım? Onlar beni ne yaparlar? Öyle deme Turgut. Seni görünce nasıl sevinirler bilemezsin. Benden de selam söylersin. Kusura bakmayın işi çıktı gelemedi dersin. Onlar anlarlar. Rüya gibidir Turgut: aklınla karşı koymazsan birdenbire bir kapının önünde bulursun kendini. Hepsi kapının önüne birikmişler seni bekliyorlar. Onlar seni istiyorlar Selim: tutunamayanlar prensini istiyorlar. (Tutunamayanlar, s.320).

Rüya ile iç konuşmanın iç içe girdiği bu sahneler Selim'in yaptığı konuşmalarla rüya olduğu vurgulanır. "İlk şaşkınlığından utanacaksın. Rüyada da öyle değil midir? Bırak kendini: rüyada yaşamaktan güzel ne var ki? Dilediğin insanları da yanına alırsın: dairedeki, mühendis olmak isteyen memur gibi. Maceranı yaşa canım kardeşim." (Tutunamayanlar, s.320). Kafa karışıklığı bu sözlerle giderilmeye çalışılır. Rüyanın sonuna doğru Selim Işık'ın konuşması devam eder. Bu konuşmada Selim, Turgut'un uykuda olduğunu okuyucuya bildirir. "Kurtar kendini onun baskısından. Rüyadan gerçeğe geçmenin acılarını yaşama. Ne olur Turgut uyanma sakın. Ne olur uyanma... ne olur... ne olur... silme... Burnuna konan bir sinek uyandırdı Turgut'u. Çevresine baktı: nerede olduğunu hatırlayamadı. Sabah mıydı?" (Tutunamayanlar, s.322). Turgut uyandığında ilk olarak nerede olduğuna ve saatin kaç olduğuna anlam veremez. Daha sonra kafasını toparlayan Turgut, saatin üç buçuk olduğunu fark eder:

Turgut, o gece, rüyasında Metin'i gördü. Metin, bütün rüya boyunca, Turgut'a kötü gelen garip gülümsemesiyle göründü. Derin anlamlar taşıyorum diyen ve insanın kanını donduran bir gülümseme. Turgut durmadan, kendi kendine: "Hayır, o aptaldır, bu gülümseme sahtedir," diye tekrarlıyordu. Sanki bu gülümsemeden korkuyordu da bu sözlerle kendine

cesaret vermek istiyordu. Bir bakıma bu gülümsemeye de razıydı. Sanki birden bu gülümsemenin biteceğini, aslında bunun kötü sözlere bir başlangıç olduğunu biliyordu ve ne olursa olsun bu sözleri duymak istemiyordu. Selim gene ölmemişti. Metin, evinde bir ziyafet veriyordu. Selim, Süleyman Kargı, Esat ve Turgut'un tanımadığı ya da hatırlayamadığı daha birçok insan vardı. (Tutunamayanlar, s.325).

Turgut, Selim'in arkadaşı Esat'ın yanına giderek Selim'in hayatıyla ilgili bilmediği yönleri dinler. Turgut, Selim'in hiçbir arkadaşını tanımamaktadır bazı ortak arkadaşları dışında her yeni gün Selim'in yeni bir arkadaşını tanır ve Selim'in farklı bir yanını öğrenir. Esat'ta bu arkadaşlarından biridir. Esat'la Selim hakkında yaptığı yorucu konuşmadan sonra evine giden Turgut, gece uykusunda kendisini Metin'in evinde olduğunu görür. Selim ölmemiştir. Metin'in evinde ziyafet veriliyordur. Tanıdık tanımadık birçok insan Metin'in evindedir. Turgut, o karışıklıkta tanıdık birilerini arar. Turgut gibi Metin'de Selim'in gelmesini beklemektedir. Evin ortamı bunaltıcı iç karartıcı bir ortamdır. Psikanalitik açıdan bakıldığında Turgut'un bilinçaltında yatan Metin'le ilgili olumsuz düşünceler, onun rüyasına yansımış ve bu sebeple rüyada Metin'i karanlık ve ışısız bir ortam içerisinde görmüştür:

Duvarlar siyaha boyanmıştı ya da evin karanlığından öyle görünüyordu. Hayır, siyahı duvarlar; şamdanlar bile onları aydınlatamıyordu. Işıklı olmadığından, tavan da görünmüyordu. Odalar, salonlar, ceviz kaplama mobilyalarla doldurulmuştu: evin karanlığını artıran, çarşı işi, koyu renkli mobilyalar, mumların, lambaların ışığında, eşya, derin ve heybetli görünüyordu. Metin, arada bir ortaya çıkıyor ve akrabalarına çatıyor; misafirlerin gecikmesinden onları sorumlu tutuyordu. (Tutunamayanlar, s.377)..

Rüyasında Metin'in Selim'i çekiştirmesi Turgut'un hoşuna gitmez. Turgut, Selim'i görür ancak Metin Selim'i göremez. Rüyada Metin'in Selim'i görememesi Turgut'un Metin'e verdiği bir cezadır. Bu görünmeme olayı Turgut'u memnun eden bir durumdur. Turgut, sevinerek, kendi kendine konuşur. Esat kaybolmuştur. "Yalnız, onu sevenlere görecek; yani ölmedi. Sevmeyenlerden kurtulmak için bulduğu bir çareydi demek. Bu işe akli çok yattı. Uyandığı zaman hâlâ gülümsüyordu. Uzun süre de aynı durumda kaldı." (Tutunamayanlar, s.378).

Bu rüya Turgut Özben'in gördüğü uzun rüyalardan biridir. Genelde Turgut'un gördüğü rüyalar Selim'le ilgilidir. Ancak bu rüya Turgut Özben'in iş hayatıyla ilgili bir rüyadır. Turgut Özben yazıhanede otururken gece gördüğü rüyası aklına

gelmiştir. Patronu Hulki Bey Ankara'ya gidip evrakları imzalatmasını istemiştir. Ankara'ya giden Turgut kâğıtları imzalatmak için çok uğraşır. Ancak işleri uzar, yetkili kişileri bir türlü yerinde bulamaz. Yaptığı işlerini rüyasında bir türlü yapamaz aradığı müdürlere bir türlü yetişemez. "Durumda bir gariplik sezmiyor değil-di. Bütün bunların, akla uygun olmayan tarafları çoktu. Galiba uyanmak üzereydi. Bir sıkıntıdan kurtulacağını seziyordu. Pijamalarından kurtulmak gibi değil, daha esaslı bir rahatlık... Kapının açıldığını duydu. "Uyuyor muydunuz beyim?" Gözlerini yavaşça açtı. Uyuduğumu düşünüyordum." (Tutunamayanlar, s.413). Odaya hademenin girmesiyle uyanan Turgut, Metin'den beklediği mektubun geldiğini öğrenir. Tutunamayanlar romanı Turgut'un görmüş olduğu rüyalarla doludur.

Tehlikeli Oyunlar adlı roman da *Tutunamayanlar* gibi rüya örnekleriyle doludur. Sayfalarca süren ve rüya olduğu daha sonra anlaşılan birçok örnek vardır. Rüyanın en güzel örnekleri olarak sayacağımız bu rüyalar sayfalarca sürmektedir. Roman Hikmet'in görmüş olduğu rüya ile başlar. Başlarda rüya olduğu anlaşılmasa da Hikmet'in rüyadan uyanmasıyla bütün olayların rüya olduğu anlaşılmıştır:

Yandaki odadan Asuman ile Naciye Hanımın sesleri duyulur. HİK-MET: Neden alçak sesle konuşuyorlar? (Düşünür.) Yatakta, bütün sesler insana boğuk gelir. Hayır; alçak sesle konuşmuyorlar; sesleri uzaktan geldiği için öyle sanıyorum. Allah kahretsin! Bütün söylediklerini anlıyorum. (Yüzükoyun yatar; başını yastığa, daha doğrusu, kılıf geçirilerek yastık haline getirilmiş mindere bütün gücüyle bastırır.) Duymak istemiyorum homurtularımızı işte! (Başını kaldırarak, seslerin geldiği yöne çevirir.) Bir kelimeni bile duymak istemiyorum Naciye Teyze! (Ümitsizlikle başını yastığa bırakır.) Sonunda hiç insan sesi çıkaramazsın inşallah; hayvanca homurtulardan ibaret kalırsın. (Yastığı düşürür.) Kapı aralık olduğu halde kimseyi göremiyorum. (Eliyle yatağın baş tarafını yoklar. Yastığı bulamaz.) Yastık durmadan düşer; çünkü divanın baş tarafı duvara ulaşamaz; çünkü arada bir yerde koltuk vardır. (Tehlikeli Oyunlar, s.13)

Roman rüyayla başlamakla rüyaya beraber bir oyunsallık katılmıştır. Hikmet'in görmüş olduğu rüya karışık bir rüyadır. Kendisini babasının evinde kalırken görmektedir. Naciye Hanım ve Asuman adlı kişileri rüyasında görür. Annesi olarak Naciye Hanım'ı görmektedir. Rüyanın sonuna doğru kimin kim olduğunu karıştırır. Rüyada Hikmet sürekli suçluluk duymaktadır. Ayrıca babasından nefret ettiği ve ona acıdığı görülmektedir.

*NACİYE HANIM: Yarın için bu oğlana gene bir şeyler hazırlamalı.
HİKMET: (Bağırarak.) Ben oğlan değilim! (Yastığı çevirmek ister.) Çok*

çabuk ısınıyor artık. (Eline ıslak ve yumuşak bir cisim takılır saçlarının arasında.) Sümüklü böcek! Bodrum. Rutubet. (Ürperir.) Gene mi? Öyle ya, yastığı yere düşürmüştüm. (Yandaki odaya seslenir.) Naciye Hanım! Burası ne biçim bir otel? (Gülümsemeğe çalışır.) Koltuk hangi taraftaydı? (Kolunu yorgandan çıkarır, koltuğun üzerinde tarağı arar.) Sonra yavaş yavaş sümüklüböcek parçalarını tarar saçlarından. Tarağı yere, kilimin üstüne atar.) İyi, ses çıkarmadı. Yalnız benim başıma gelir böyle iğrenç olaylar bu evde. Suçlusun da ondan. Onlar daha suçlu. Bu senin suçunu azaltmaz. (Saçlarını, hırsıyla yastığa sürter.) Midem bulanıyor. (Kıılmıdamadan sırtüstü yatar bir süre.) Pirelerin ısırıldığı yerler de tam bu sırada kaşınır. (Birden doğrulur.) Sümüklüböcekti! Allah kahretsin. (Yatar.) Kalkıp yıkanamam... (Tehlikeli Oyunlar, s. 17-18)

Gördüğü rüya Hikmet'in baba evinde önceden yaşadıklarıdır. Rüya ile eskiden yaşadıklarını hatırlamaktadır. Bilinçaltı eskiden yaşadığı hoş olmayan bir anısını tekrar yaşamıştır. Eskiden yaşadıklarını hatırlayan Hikmet'in içini korku kaplar. Bu, iç karartıcı bir rüyadır Hikmet için. Psikanalitik açıdan ele alındığında Hikmet'in rüyaları yaşadıkları ve korkuları ile ilgilidir:

Olduğu yerde döndüğünü hissetti; rıhtıma çarpan bir gemi gibi bir iki kere sallandıktan sonra yerine oturdu, gözlerini açtı. Karanlığı gördü. Gözlerimi açtım mı? Hayır, gerçek karanlık bu kadar karanlık olamaz. Birkaç kere daha gözlerini açtığını düşündü; sonunda, beyaz bez perdelerden sızan ışığı, sokak lambasının ışığını gördü. Sonra, rüyanın korkusuyla yatağa bağlı duran vücudunu seyretti. Korkunç bir rüya gördüm. Nasıldı? Aklımı toparlamalıyım. Kâmil Bey, Naciye Hanımın kocası olamaz mı? Neden olmasın? Aynı evde ben de yatıyordum. Birden şiddetli bir korkuyla sarsıldı, kendine geldi. Çevresine baktı: Gecekondu. Hüsamettin Bey üst katta oturuyor. (Doğru mu? Evet.) Kâmil Bey uzakta kaldı, adını hatırlayamadığım banliyöde. Naciye Hanımın kocası değildi, Fatma Hanımın kocasıydı. Bu evde yalnızım, kendi evimdeyim. (Sümüklüböcek! Hayır, yıllarca önceydi.) Gecekondu da değil miyim? Pencereye baktı: Gerçek bir pencere, gerçek karanlık, yarı karanlık. Elini bacağına bastırdı. (Acıyor. Gerçekten uyandım.) Karanlıkta bir süre kıılmıdamadan yattı. İçindeki korku boşluğu küçülmüş, karnına yerleşmişti. (Tehlikeli Oyunlar, s. 22).

Rüyadan uyanması uzun süren Hikmet bir süre gerçekle rüyayı karıştırır. Gerçekle gerçek olmayanın veya gerçekle rüyanın karıştırılması, kişinin akıl sağlığının bozulma sürecinde olduğunu gösterir. Gerçek hayatla yüzleşmeden korkan

Hikmet, kendi dünyasında yarattığı oyunlarla vaktini geçirir. Bu şekilde gerçek dünyadan kaçarak soyut dünyaya sığınır.

Hikmet Benol, gördüğü rüyanın etkisinden çıkamamıştır. Oyun yazarken albaya rüyasından bahseder. Sevgi'yle evli olduğu yılları rüyasında görmüştür. Sevmediği üniversite hocasını fare olmuş şekilde görmüştür. Hocası için iyi duygular beslemeyen Hikmet rüyasında hocasını da iyi şekilde görmez. Bilinçaltının hocayla iyi düşüncelere sahip olmaması onu sevimsiz yaratıklardan fare şeklinde görmesine neden olmuştur. Rüyanın sonunu hatırlamayan ya da hatırlamak istemeyen Hikmet, bir süre sonu anımsamaz. "Rüyanın sonunu anlatmadım," dedi albay bir süre sonra. "Belki de bu rüyayı hiç görmedim albayım. Belki de, hiçbir şeyin sonuna katlanamadığım gibi, bu rüyanın sonuna da katlanamadım ve seyretmedim sonunu. Küçükken, korku filmlerinin de yarısında çıkardım. Belki de bu rüyanın tam burasında uyandım." (Tehlikeli Oyunlar, s. 261).

Üniformalı kapıcının otelinden esmer bir adam çıktı: Beyaz çizgili lacivert bir elbise giymişti, yağlı bıyıkları ve büyük altın yüzükleri vardı. Ben neyi sevmiyorsam albayım, bu adamda vardı. Adam beni yanına çağırdı, hemen unuttum onu sevmediğimi. Ben ilgi görünce, hemen unutturum her şeyi albayım, biliyorsunuz." "Biliyoruz," diye mırıldandı albay. "İki adam daha çıktı kapıdan. Beyaz ceketlerini hatırlıyorum. Evet, bunlar garsondu. Bana doğru geliyorlardı. Heyecanlanmışım: Garsonları sevmediğimi de unuttum. Ben de onlara doğru yürüdüm ve yarı yolda beni dövme istediklerini anladım. Kim bilir gene ne olmadık bir olay çıkarmıştım? Bu münasebetsiz böceğe haddini bildirmeğe geliyorlardı. O zaman anladım nasıl bir yaratık olduğumu, bütün çirkinliğimle gördüm kendimi; bana bakarken yüzlerini buruşturmalarından anladım bunları. Ve kendi çirkinliğime yüzümü buruşturarak uyandım." (Tehlikeli Oyunlar, s.261).

Bir işe yaramayıp başarılı olamadığını düşünen Hikmet, kendisini böcek şeklinde görmüştür. Kafka'ya gönderme yapılan rüyada böcek başarısızlığın, işe yaramazlığın ve iğrençliğin sembolüdür. Burada bir bakıma modernizmin insanı adeta böceğe dönüştürme metaforu hatırlanabilir. "Modern dünya; kaybolan insan, aile ve toplumu yeniden düzenlemek için aklın reddettiği moral, etik, geleneksel değerlere yönelerek kuşatılmış varlığını yoğun bakımdan çıkar." (Arslan, 2011: 144). Burada kuşatılmış insan Kafka'nın Dönüşüm eserini de anımsatır.

Kişiyi yaşama bağlayan en önemli unsurlar arasında değerler yer alır. "Bireylerin günlük hayatta karşılaştığı durumlar, nesnelere veya olaylar hakkında yargıda bulunması değerlerinin ortaya çıkmasını sağlar." (Bingöl, 2017: 893). Kişi, iç ve

dış çatışmalarından dolayı kendi gerçekliğini kaybederek hiçlik duygusuna bile kapılabilir. "İnsanın kendisi için yaratılan dünyanın anlamsızlığına düşmesi ya da dünyanın üzerinde insana ait bir değer çöküşü" (Özcan, 2007: 15) kişiyi iç ve dış çatışmalara sürükler. Çünkü kişiye ait değerler anlamsızlaşmaya başlayınca, birey bağlarından kopabilir. Değerlerin yitimi, bireyin ruh dünyasında sarsıntılar yaşayabilir. "Ruhumuzun derinliklerinden bize sürekli fısıldayan arketipsel mekân sarkacı, bizi göçebe yaşamlara çağırır da kente dairliğimiz yadsınamaz bir noktaya gelir. İşte kent ve trajedi bu minvalde kaotik bir mekâna dönüşür." (Arslan, 2012: 3-4). Değerlerin kaybı, kişinin kendiliğinden uzaklaşarak kimlik kaybına sebep olabilir.

Kimlik, kişinin dünyada kendini tanıma ve tanıtmayı ile ilgili bir kavramdır. Aslında kimlik denilince "ben kimim?" sorusuna aranılan cevap anlaşılır. "Kendini tanımaya ben ve ötekiler ayrımı ya da benzerliğinden yola çıkarak başlayan insan, yaşam alanında sürekli bir kimlik edinme çabası içerisindedir. Bu çaba, elbette öncelikli olarak önceden hazırlanmış belirli normların ve kodların içerisinde şekillenir." (Kanter, 2018: 1608). Kişi, kimlik kazanmak için bir mücadele halinde olmalıdır. Bununla beraber, insanın kimlik kazanmasını engelleyen etmenler vardır. Modern insan trajik bir dünyanın açmazları içerisinde kimlik kaybına uğrayabilir. "Kimlik kargaşasının sadece küçük insanın değil aynı zamanda, kültürlü çevrenin de yaşadığı ikilemdir." (Kanter, 2012: 74). Modern kentteki bireyin trajedisini ve iç tepilerini yansıtan Atay, Kafka'dan metinler arası anlamında çokça yararlanır. Zihninde kendisini rahatsız eden ve onu kemiren düşüncelerin etkisinde kalan Hikmet rüyasında da kâbusa benzer rüyalar görür.

"Köpek mi havlıyor, Asuman?" dedi birisi. Hayır, havlamıyor; havlasaydı, sesi duyulurdu. Kim dedi? Üstelik, Allah belasını versin bu hayvanın, dediler. Dediler mi? Naciye Teyze mi? İki tane Hikmet var, dedi. Peki, İskender'in generali ne oluyor burada? Sen de bağır! Köpek, pencerenin demirine boynundan bağlı; onun için havlayamaz. Saçma! Böyle mantık mı olur? "Köpek mi havlıyor, Asuman?" diye ısrar etti ses. Şimdi üzerinize' atlayacak. Saçma! Pencereye bağlı. Pencereyle birlikte gelecek. Kaçalım Asuman! Pencereyle gelemes. Gene de kaçalım. "Köpek neden havlıyor, Asuman?" En çok bu sestem korkuyorum. Neden korkuyorsun? Hayır benim bir suçum yok, korkmuyorum. Ben buraya, başkalarını savunmak için geldim; elimde belgeler var. "Biraz daha reçel yiyelim," dedi Asuman. Daha önce yedik mi? Neden hatırlamıyorum? Hafızamı mı kaybettim? Korkuyorum. Reçel yiyelim. Kavanozun boynu dar; elim içine girmiyor. Asuman yiyecek taşıyor; hepsini kâğıtlara sarmış. Ne olduk-

larını göremiyorum. İskender'in generali mi? Böyle sözler söylemeyin, korkuyorum. (Tehlikeli Oyunlar, s.306).

Hikmet'in bilinçaltı gibi rüyaları da karmaşıktır. Rüyalar bilinçaltının boşaltımı olduğuna göre Hikmet'te rüyalarında bilinçaltının yansması görülür. Hikmet, rüya ile gerçekleri de zaman zaman karıştırmakta ve suçluluk duymaktadır. O, kişilik bölünmesine uğrayarak kendisinden iki tane iki tane görmektedir. Yaşadığı kişilik bölünmesi rüyada ortaya çıkar. İlk defa çeşitli kimlikleriyle karşılaşır.

"Lambayı bir yakabilsem. Böylece, bir gezide hem tarih öğreneceksin, hem coğrafya. Anladın mı? Bir yandan kral yolundaki kalıntıları göreceksin; tarihi, eski heykellerin kıvrımlarında yaşayacaksın. Bir yandan da, ağaçların arasından ince bir su akıyor: Küpün kapağını kaldır, olduğun gibi suyun içine gir. Daha önce yıkan: Vücudun suyu kirletmesin. Temiz bir havluyla iyice kurulan. Tekrar banyoya gir. Sonra suya gir: Çırlıçılak. Temiz olduğun için mesele yok. Ağzını yavaşça daldır, istediğin kadar iç. Terlememeğe dikkat etmelisin. Sevgi kızmaz mı? Hayır. Bak gülümsüyor. Atını da ağaçlardan birine bağlarsın. İskender İngilizce biliyor mu? Senin görevin savaşı izlemek. Korkuyorum. Karanlıkta da mutfağa gidebilirsin. Daha önce denedim biliyorsun; olmadı. Hangi Hikmet olarak gittin?" (Tehlikeli Oyunlar, s.307).

Oyun çocukluktan yetişkinliğe doğru evrilen insan, her ne kadar bırakmış görünse de, hayatın içinde onun için her daima varlığını sürdürür. Hikmet'te zihninde oyunlar yaratarak çocukluktaki edinimini sürdürür. Gerçekleri kaldıramayan birey aşırı hayal dünyasına sığınır. Böyle bireyler, kendi içsel gerçeklerini oluşturan dünya yani hayal ettikleri dünya ile içinde mecburen yaşamak zorunda oldukları dünya arasındaki kopukluğu gördüklerinde bir şizofrenin yaşadığı gerçeklik kırılmasını yaşarlar. Bu durumun ortasında kalakalan insan içte istenen dünya ile dışta bir türlü içte istenen dünyaya benzemeyen, benzetilemeyen dünya arasındaki çatışma arasında gidip gelir. İç kapanır, kurduğu dünyayı, hayallerini saklar ve kimseyle paylaşmaz. *Introvert* (içine kapanık) bir tip olur. Asosyalleşir ve kendi kapalı dünyasında, *klostrofobik* (kapalı, küçük alanda kalma korkusu) ortamlarda hayallerini yaşatmaya devam eder. Hikmet Benol'un da yaşadığı tam olarak bu durumdur.

Aptal Behçet! Gördün mü? Kapana kısıldın işte. "Ben buraya dinleyici olarak gelmiştim. Salona almadılar. Hikmet Bey beni içeri aldıracağına söz vermişti. Oysa, görevliler beni iterek dışarı çıkarmağa çalışıyorlar." *"Bu meseleyi yemekten sonra inceleriz. Arabaya buyurun*

Hikmet Bey. " Yemeğin sonuna kadar zaman kazandık demektir. Eve geldiler. Hayır, daha arabadayız. Telefonla soruyor. Arabada telsiz telefon varmış. Siyah arabalarda bulunması normal... Hikmet'in siyah arabayla dönmesi iyi bir etki yapmamıştı. Bununla birlikte, hakimden çekindikleri için seslerini çıkarmıyorlardı. Behçet, bir kenarda duruyordu; esmer yüzü ve kemikli elleri, salonun loşluğunda daha iyi belli oluyordu. Açık renk bir elbise giymişti; hemen dikkati çekiyordu. Eve dönünce hepsi birden canıma okuyacak, diye düşündü Hikmet. Kerim, sallanarak kapıdan girdi: Sarhoştı. Bakalım merhaba diyecek mi? Neyse, elini uzattı. Burası apartmanın koridoruydu. İki Hikmet olması durumu kurtarıyordu. (Tehlikeli Oyunlar, s. 309).

Kendisini gecekonduya kapayan Hikmet, burada oyunları ile birlikte yaşamaktadır. Somut ortamdan soyut ortama kaçmıştır. Mutlu ve hayalleri gerçekleştirmiş insanların fantazmaları (gündüz rüyaları ya da oyunları) yoktur. Yalnız tatmin olamamış, hayallerini bir türlü gerçekleştirememiş insanların sığınak yerleridir fantazmalar. Yerine getirilmemiş arzular fantazmaların kaynaklarıdır. Fantazmaları oluşturan arzular, cinslere, karaktere ve kişinin yaşam koşullarına göre değişir. "S. Freud, "gündüz-düşleri" olarak adlandırdığı fantezi kurmayı; çocuklukta oyun oynamaya benzetmektedir. Buna göre oyun oynamanın yerini alan fantezi, duygusal doyum sağlayarak yetişkin bireyin, kısa süre ile de olsa rahatsız edici gerçeklikten uzaklaşmasına imkân tanımaktadır." (Tek, 2017: 231).

Hikmet çok karmaşık bir rüya görür. Sevgi'yi istemeyen Hikmet ondan ayrılmak ister rüyasında. Ancak kendisine söylenen hiçbir şeyi yapamaz. Parçalanmış kişiliğiyle Hikmet Benol rüyasında ilk defa karşılaşır. Hikmet Benol'un iç çatışmaları sırasında benliği parçalara bölünür. "Her kimlik birbirine yabancı, birbirini tanımayan, birbirine aykırı fikirler düşünmekte ve birbirine yabancı eylemler gerçekleştirmektedir. "Hangi Hikmet?" diyerek benliğinin içine dalan kahraman, bu yüzden kendini birçok Hikmet'e böler." (Şahin, 2010, s.30). Hikmet parçalanmış kişiliğinin farkındadır. Rüyasında farklı farklı Hikmetlerle karşılaşır. Evliliğinden sonra kişiliği farklılaşan Hikmet evlilikten önceki ve sonrasındaki kişiliğini farklı farklı Hikmetler olarak ifade etmektedir. "Bütün güçlük, bir tane Hikmet olmasından doğdu. Dün gece rüyamda bu Hikmetler kalabalığını ilk defa açıkça gördüm. Sonra, bir ansiklopedi yazmayı düşündüm. Albay, 'Ansiklopedi mi?' dedi, 'Ne ansiklopedisi?' 'Bayağı ansiklopedi işte, Hikmet Ansiklopedisi.'" (Tehlikeli Oyunlar, s.332). Hikmet Benol'un rüyaları cinsellik ve bilinçaltıyla doludur. Rüyalarında bilinçaltının yansımaları görülür. Karmakarışık rüyalar gören Hikmet

rüyalarında bir durumdan bir duruma geçer. Bastırılmış isteklerinin, arzularının yansıması Hikmet'in rüyalarında kendisini gösterir.

Korkuyu Beklerken adlı hikâye kitabındaki aynı adlı hikâyede kahraman toplumdan adeta kaçan izole bir tiptir. Hikâye onun hastalıklı hale gelen korku duygusu konu edilir. Kahramanın ruh dünyası bozuk olduğu için sürekli unutkanlık yaşamaktadır. Kahraman rüya görür, gördüğü rüyayı unuttur, düşündüğü şeyleri de unutan kahraman hikâyenin sonunda korku duygusunun baskın gelmesiyle kendisini hastaneye yatırmaya çalışır. "Koltukta biraz uyuklamışım. Hatırlayamadığım rüyalar gördüm galiba. Rüya görmüş olmalıyım ki, uyanınca hepsini birden hatırladım ve iki ağrı birden saplandı içime. Yanımdaki sehpaye uzandım, kağıdı aldım, satırlara baktım. Yabancılar, diye düşündüm. Bir sigara yakamadım; kibritim kalmamıştı" (*Korkuyu Beklerken*, s.40).

Korku, endişe, dışlanmışlık, yabancılık ve tedirgin ruh hali yaşayan kahraman hafızasının zayıf olmasından ve korku duygusunun etkisinden gördüğü rüyaları hatırlayamaz. "Bir süre sonra yoruldu galiba, bu sözlerin bir kısmını içimden söyledim. Sonunda sızıp kaldım. (Belki son sözleri de rüyamda söyledim.) Uyandığım zaman kendimi aynı yerde buldum. (Bu kadar gürültü çıkardıktan sonra, hiç olmazsa yerim değişir diye ümit ediyordum)." (*Korkuyu Beklerken*, s.83). Sisteme yabancılaşan kahraman, yaşadığı çağdaki olaylar ve insanların yüzünden her şeyden korku duyan, paranoyak ve kendine olan güvenini yitiren bir hale bürünmüştür. Gizli mezhebin korkusundan kahraman ne söylediğini ne yaptığını unutmıştır.

SONUÇ

Psikanaliz, bireyin bilinçaltı yönünü ortaya çıkararak onu tedavi etmeyi esas alan bir psikoterapi tekniğidir. Sigmund Freud'un bilinçaltı üzerine yaptığı çalışmaların önemli yeri vardır. Bilinçaltı, hem biyolojik kalıtsal olan ilkel cinsellik ve saldırganlık içgüdülerinden, hem de baskı altına alınmış düşünceler, anılar, istekler ve dürtülerden meydana gelir. Bireyin bilinçaltındaki unsurlar onu huzursuzluğa ittiği için bilince doğrudan çıkamaz, ancak bazen bir şekilde kendisini gösterir. Bilinçaltına itilmiş yaşanmışlıklar, duygu ve düşünceler rüya ve hayaller ile de ortaya çıkabilir. Bilinç dışından bilince geçen malzemeler rüyalar, büyü, oyun, psikopatolojik semptomlar, gündelik hayatta rastlanan dil sürçmesi gibi olgular ve sanat yapıtları aracılığıyla gerçekleşir.

Oğuz Atay'ın eserlerinin karakteristiğinde postmodern ve psikanalitik unsurlar yer alır. O, genel olarak bireyin psikolojik yapısı ve bilinçaltı yönlerine ağır-

lık verir. Atay'ın başta *Tutunamayanlar* ve *Tehlikeli Oyunlar* olmak üzere birçok eserinde "rüya" motifi görülür. Tutunamayanlar'da başkişi Turgut Özben'in gördüğü rüyalar bastırılmış duygu ve isteklerin sonucudur. Arkadaşı Selim'in ölüm haberini aldıktan sonra Selim'in ölümü ile ilgili suçluluk duyar ve sıkıntılı rüyalar görür. Turgut rüyada cenazenin Selim'in cenazesi olduğunu sanmasına rağmen, mezar taşında kendi adını görünce korkuyla geriye doğru sıçrar. Turgut'un gördüğü rüyalar genellikle Selim'le ilgilidir. *Tehlikeli Oyunlar* adlı roman da Tutunamayanlar gibi rüya örnekleriyle doludur. Roman Hikmet'in görmüş olduğu rüya ile başlar. Önceleri rüya olduğu anlaşılmasa da Hikmet'in rüyadan uyanmasıyla bütün olayların rüya olduğu ortaya çıkar. Hikmet'in yaşadığı birçok olay veya durum sonradan bilinçaltında rüya olarak ortaya çıkar. Eskiden yaşadıklarını hatırlayan Hikmet'in içini korku kaplar. Depresif mizaçlı, iç karartıcı bir rüyadır. Hikmet Rüyasında farklı farklı Hikmetlerle karşılaşır. Evliliğinden sonra kişiliği farklılaşan Hikmet evlilikten önceki ve sonrasındaki kişiliğini farklı farklı Hikmetler olarak ifade eder. Oğuz Atay'ın roman ve hikâyelerinde rüya, genel olarak kişinin korku, arzu, dürtü ve çatışmalar sonucu açığa çıkan bir unsurdur. Yazarın kahramanları genellikle toplumdaki kaçan izole tipler olduğu için, bireyin rüyaları da marazi bir yapıya işaret eder.

KAYNAKLAR

- Akot, B. (2010). Freud'un Rüya Yorum Metodu, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt 10, Sayı: 1, s. 213-235.
- Arslan, F. (2011). Postmodernizmi Yeniden Anlamlandırma Denemesi, *Türk Dili*, s.140-144.
- Arslan, F. (2012). Yitik Kentin Kapalı Huzursuz Şairi: Turgut Uyar, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 5, Sayı :10.
- Atay, O. (2014). *Eylembilim*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atay, O. (2014). *Korkuyu Beklerken*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atay, O. (2014). *Tehlikeli Oyunlar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atay, O. (2014). *Tutunamayanlar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bingöl, U. (2017). Peyami Safa'nın Romanlarında Doğu-Batı Meselesi Bağlamında Değerler Çatışması
- Cebeci, O. (2004). *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Emre, İ. (2006). *Edebiyat ve Psikoloji*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Freud, S. (1977). *Cinsiyet ve Psikanaliz*, (Çev.Selahattin Hilav), İstanbul: Varlık Yayınları.
- Freud, S. (2009). *Düşlerin Yorumu I*, (Çev. Emre Kapkın), İstanbul: Payel Yayınları.
- Freud, S. (2010). *Düşlerin Yorumu II*, (Çev.Emre Kapkın), İstanbul: Payel Yayınları.

Oğuz Atay'ın Roman ve Hikâyelerinde "Rüya" Motifi

- Geçtan, E. (1996). *Psikanaliz ve Sonrası*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- İmamoğlu, A. (2010). Bazı Psikanalistlere Göre Rüyanın İnsan Hayatındaki Rolü, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: XII, Sayı: 22 (2010/2), s. 21-47.
- Kanter, B. (2012). Turgut Uyar'ın Şiirlerinden Modern İnsanın Yalnızlığı ve Sonsuzluk Özlemi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 2, Sayfa: 26-38.
- Kanter, B. (2012). Haldun Taner'in Öykülerinde Kimlik Kaygısı, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 8.
- Kanter, M. F. (2015). Ömer Seyfettin Hikâyelerinde Değer Aktarımı Bağlamında Kadınlar, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı: 4/4, s. 1607-1615.
- Karabulut, M. (2011). Cahit Sıtkı Tarancı'nın Şiirlerine Psikanalitik Bir Yaklaşım. *Erdem*, Sayı: 61.
- Karabulut, M. (2013). *Edip Cansever'in Şiiri: Psikanalitik Bir İnceleme*, Ankara: Öncü Kitap Yay.
- Karabulut, M. (2016). Şiir ve Bilinçaltı: Edip Cansever Örneği, *Mecmua, Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 1, ss.1-16.
- Kolcu, A. İ. (2010). *Edebiyat Kuramları*, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Moran, B. (2008). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özcan, T. (2007). *Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Trajik Durum*, Elazığ: Manas Yayıncılık.
- Özmen, E., Akar, H., Yazar, M. S., (2006). Düş Çalışması Üzerine, Düşünen Adam, *The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 2006/19, s.83-93.
- Sarı, A. (2008). *Psikanaliz ve Edebiyat*, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Şahin, V. (2010). Oğuz Atay'ın Anlatılarında Ben Öteki ve Benlik, *Türk Dili*, Sayı: 98(697), s.23-31.
- Şahin, V. (2013). Oğuz Atay'ın Romanlarında Toplumsal Yabancılaşma, *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/9 Summer, s.2318-2319.
- Tek, Z. (2017). Düşlerin Yorumu'ndan Ziya Paşa'nın Rüya'sına: Bir Savunma Mekanizması Olarak 'Fantezi', *TÜBAR XLII/2017*, Güz.
- Yavaş, S. (2018). *Atay'ın Roman ve Öykülerinin Psikanalitik Açısından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adıyaman.

FELSEFİ HERMENEUTİK ve *SERSERİ* ŞİİRİNİN FELSEFİ HERMENEUTİK AÇISINDAN YORUMLAMA DENEMESİ

Ulaş BİNGÖL*

Metnin anlamı, sadece bazen değil, genellikle yazarını aşar:

(Gadamer)

Özet

Genel olarak açıklama ve yorumlama anlamlarında kullanılan hermeneutik disiplinin uzun bir geçmişi vardır. XVIII. yüzyılın sonlarına kadar kutsal kitapların ve hukuk metinlerinin yorumlanmasında başvurulan hermeneutik, XIX. yüzyılda edebî metinlerin açıklanmasında kullanılmaya başlanır. Schleiermacher, anlama ve yorumlama uğraşına felsefi bir sorun olarak bakarak hermeneutiğin ilgi alanını genişletir. Dilthey ve Heidegger'in katkılarıyla birlikte anlamlandırma sorunu felsefenin başlı başına bir konusu haline gelir. Gadamer ise söz konusu sorun üzerine ayrıntılı bir şekilde durarak felsefi hermeneutiğini geliştirir. Onun düşüncesine göre felsefi hermeneutik, anlamlandırmayı okuyucu ile metin arasındaki karşılıklı bir diyalog olarak kabul eder. Metnin anlamının yazarın niyeti ile sınırlandırılmayacağını ifade ederek anlamın yazarın ufku ile yorumcunun ufkunun kesişmesiyle meydana geldiğini belirtir. Bu çalışmanın amacı felsefi hermeneutiğin ana hatlarını ortaya koymak ve bir metnin felsefi hermeneutik açısından ne şekilde yorumlanacağını belirlemektir.

Anahtar Kelimeler: *Felsefi Hermeneutik, Gadamer, Necip Fazıl Kısakürek, Şiir.*

Gönderilme Tarihi: 08.04.2019

Kabul Tarihi: 10.06.2019

* Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, email: ulasedebiyat@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3093-1036.

PHILOSOPHICAL HERMENEUTIC AND AN ATTEMPT OF INTERPRETING *SERSERİ* POETRY

Abstract

Hermeneutics generally used in terms of explanation and interpretation goes back to deep periods of history. Hermeneutics that it is referenced in interpretation of holy books and legal texts until late 18th century has began interpreting literary texts in 19th century. Schleirmacher extended concern of hermeneutics by looking at understanding and interpreting as a philosophical problem. Interpretation problem became a topic of philosophy with the contributions of Dilthey and Heidegger. Gadamer develops his philosophical hermeneutics by dwelling on interpretation problem. His philosophical hermeneutics accepts to understanding a dialogue between reader and text. He indicates that meaning occurs by intersecting author's horizon and reader's horizon by expressing the meaning of the text is not limited to the author's intention. The purpose of this study is to reveal essentials of philosophical hermeneutics and to determine how to interpret a text in terms of philosophical hermeneutics.

Keywords: *Philosophical Hermeneutics, Gadamer, Necip Fazıl Kısakürek, Poetry.*

GİRİŞ

Türkçede yorum bilgisi, yorumlama, yorumbilim gibi anlamlarda kullanılan hermeneutik kelimesinin hem kökeni hem anlamı üzerine farklı görüşler dile getirilmiştir. Hatta ilgili alanda kelimenin Türkçe yazımı hakkında bir fikir birliğine varıl[a]mamıştır. Bazı araştırmacılar, kelimeyi *hermeneötik* şeklinde kullanırken bazı araştırmacılar kelimeyi *hermeneutik* biçimiyle kullanmayı tercih ederler. TDK'nın *Türkçe Sözlük*'ünde hermeneutik/hermeneötik kelimesine yer verilmediği gibi yorumbilim kavramı da açıklanmamıştır. Orhan Hançerlioğlu *Felsefe Sözlüğü*'nde *hermeneutique* sözcüğünün karşılığı olarak yorum kavramına yer vermiştir. Hançerlioğlu'nun anlatımına göre yorum "bir deyim, bir sözün ya da bir anlatımın, anlamını açıklama" manasına gelir (2012: 334). Hançerlioğlu'nun açıklaması hermeneutiğin kelime manasını verse de bir disiplin olarak hermeneutiğin kapsamını yeterince ifade etmez. Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*'nde konuyu etraflıca ele alarak hermeneutiğin bir disiplin olarak sınırlarını belirlemeye çalışır. Ona göre "genel olarak insanın eylemlerinin, sözlerinin, yarattığı ürünlerin ve kurumların anlamını kavrama ve yorumlama sanatı[na]" hermeneutik denir (2013: 770).

Bir disiplin olarak hermeneutiğin uğraş alanına odaklanmadan önce kelimenin kökenine eğilmekte fayda var. Sözlükler ve konu hakkında araştırmacılar hermeneutiğin iki kökenden geldiğini varsaymaktadır. Birinci varsayımına göre *hermeneutik* sözcüğü Antik Yunan mitolojisinde Tanrı Hermes'ten kaynaklanır. Burhanettin Tatar, hermeneutik düşüncenin kendi kökenini, etimolojik benzerliğinden dolayı eski Yunan mitolojik Tanrısı Hermes'e dayandığını belirtir. Hermes, Tanrıların mesajlarını insanlara anladığı şekliyle yorumlayarak, açıklayarak, çevirerek aktarır. Buna göre Hermes, Tanrısal düzey ile beşeri düzey arasında eşikte durur (2018: 9). Hermes'in genel işlevi, Tanrıların mesajlarını açıklayarak duyurmaktır. Çünkü Tanrıların sözleri beşerin dolaysızca anlayamayacağı kadar muğlaktır. Hermeneutik disiplininin uğraş biçimi, metodolojisi ve kapsamı göz önünde bulundurulduğunda hermeneutik sözünün Hermes'e dayandırılması mantıklıdır. İkinci görüşe göre hermeneutik sözcüğü çevirme, yorumlama ve açıklama gibi manaları olan Yunanca *hermêneuein* (*ἐρμηνεύειν*) kelimesinden türetilmiştir. Rcihard E. Palmer, *hermêneuein* sözcüğünün günümüze gelene kadar farklı şekillerde kullanıldığını söyler. Onun açıklamasına göre hermêneuein zaman içerisinde söylemek, izah etmek, çeviri yapmak manalarına gelecek biçimde ele alınmıştır (2008: 39-40). Bir disiplin olarak temel uğraşının yorum ve açıklama olduğuna dikkat edilirse hermeneutiğin Yunanca *hermêneuein* sözcüğünden kaynaklandığının söylenmesi yerinde bir tespittir.

Hermeneutiğin kökeni hakkında değişik görüşler olmasına karşın kavramın kendisi genel olarak açıklama, şerh etme, izah etme, çevirme, yorumlama, yorum anlamlarını çağrıştırır. Nitekim Türkçede yorumbilgisi/yorumbilim olarak çevrilen hermeneutik herhangi bir metni, bir sözlü ifadeyi, bir olayı veya olguyu daha anlaşılır kılma adına girilen yorumlamanın ilkelerini belirleyen disiplinin adıdır. Hermeneutiği tanımlarken ve onun sınırlarını tespit ederken çoğu düşünürün görüşleri belli noktalarda örtüşmektedir. Farklı düşünürlerin hermeneutik tanımlarında açıklama, anlama, yorumlama, tefsir, şerh gibi hususlar öne çıkmaktadır. Bu öne çıkan hususları, Osman Bilen'in muhtelif düşünürlerin hermeneutik tanımlarını sıralamasında görmek mümkündür:

Schleirmacher'e göre "Hermeneutik yalnızca anlama sanatıyla ilgilendir; anlaşılacak şeyin takdimiyle değil[dir]". Dilthey hermeneutiği "yazılı ifadesini anlama sanatı" olarak tanımlar. Gadamer'e göre ise hermeneutiğin en iyi tanımı: "yazılı söz olma niteliğinden veya kültürel veya tarihsel mesafeden dolayı bize uzak düşmüş olan şeyin yeniden dile gelmesine izin vermektedir" Diğer bir ifadeyle "hermeneutik, yazılan ve söylenenlerin yeniden dile gelmesini sağlama sanatı olarak tanımlanabilir". Heidegger'de ise hermeneutik kavramı, insanın varoluşsal ve varlıkbilimsel yapısına ait olan 'anlaman'ın fenomenolojik tahlili olarak karşımıza çıkar (Bilen, 2016: 61).

Julian Wolfreys'in (ve diğ.) hazırladığı *Edebiyat Teorisinde Anahtar Kavramlar* (Key Concepts in Literary Theory) adlı çalışmasında, hermeneutiğin eskiden İncil'in alegorik anlamlarının yorumuyla ilgili olduğu, modern filoloji ve felsefenin gelişmesiyle birlikte anlamın kipleriyle uğraşan bir disipline dönüştüğü anlatılmaktadır (2006: 50). Wolfreys'in açıklamasında olduğu gibi bütün hermeneutik tanımlamalarında anlama ve yorumlama kavramları öne çıkarılır.

Anlam verme veya anlama hermeneutiğin ilgi alanını oluşturmasına rağmen anlam verileni yorumlamak/açıklamak hermeneutik disiplinin temel gayesidir. Bu açıdan yaklaşıldığında hermeneutiğin bir etkinlik olarak Antik Yunan'a kadar giden geçmişi vardır. Platon'un *Kratylos* diyalogunda Sokrates, Hermes'in sadece sözü kullanmadığını, sözün ne anlama geldiğini araştırıp bulduğunu söylerken hermeneutik eylemin işlevine göndermede bulunur (Platon, 2015: 60). Bütün Yunan felsefesi, hayatı ve ölümü anlamlandırmaya çalışırken esasında hermeneutik bir eylem içerisinde olmuştur. Çünkü anlam vermeye çalışmak, aynı zamanda yorumlamayı beraberinde getirir. Antik Yunan'da hermeneutik, başka bir evrene ait anlamları beşerin evrenine aktarma olarak anlaşılırmaktaydı. Bu aktarma eylemi, alelade çevirmenin ötesinde açıklayarak yorumlamayı gerektiren ve kendine

has metodolojisi olan bir faaliyetir. Gerard Bruns, Antik Yunan’da hermeneutik eylemi şöyle anlatır:

Heraklitus ayrıca şöyle der “Mekânı Delphi’de olan Tanrı ne konuşur ne de gizler, sadece bir işarette bulunur”. Antikitede, hakikati konuşmak, genellikle muğlak konuşmak anlamına gelirdi ki müphem bir söz, kelimelere dökülemeyen ve başka bir yerde (mesela bir insanın hayatında) aranması gereken bir ifade ölçüsünde muamma konuşma değildi. Bir ainigma bir akousma (duyulan bir şey) ile aynı şey değildir ve bir sumbolon (parola) gibi deşifre edilebilir bir şey değildir; bir ainigma, ışığını bizim bulunduğumuz yerden başka bir yere, muhtemelen haklarında hiçbir şey bilmediğimiz veya unuttuğumuz şeylere saçan bir sözdür (Bruns, 2001: 61)

Hermeneutiğin; açıklama, şerh etme, yorumlama etkinliği olduğu fikri bütün Ortaçağ boyunca kabul görmüştür. Bu dönemde özellikle kutsal kitabın daha iyi anlaşılması için hermeneutiğe başvurulmuştur. Fakat Martin Luther’e kadar hermeneutiğin metodolojisi tam olarak belirtilmemiştir. Gerçi St. Thomas Aquinas, İncil’i daha iyi anlayabilme adına anlamın dört düzeyine (Gerçek, Alegorik, Mecazi, Anagojik) vurgu yapmıştır, fakat yorumun ilkelerini belirtmemiştir. Ortaçağ hermeneutiği, Antik Yunan’dan devraldığı mirasa sahip çıkarak başka bir evrenden gelen ilahi mesajı anlaşılır hale getirme çabasını benimser.

Hermeneutiğin gelişiminde Reform hareketinin önemli katkısı olmuştur. Reform hareketi ile birlikte geleneksel kutsal metin yorumuna ciddi eleştiriler yöneltilir. Gadamer, Reform hareketinin Saint Augustine’nin fikirlerine dayanan kutsal metin yorumuna karşı gelmesinin nedenlerini açıklar. Ona göre Saint Augustine, sözel ve sıradan anlamın ardında bulunduğu iddia edilen art-anlamı ortaya çıkarmaya çalışırken Reform hareketi doğrudan kutsal kitabın kendisine yönelerek esas-anlama ulaşmayı niyetler (1995: 13). Martin Luther, kutsal metnin kendisine doğrudan odaklanarak yorumu metinde temellendirir. Böylece kutsal metin ile beşer arasındaki vasıtalar aradan çekilir ve bireyin dolaysızca kutsal mesaja temas etmesi sağlanır. Protestan hermeneutiğin temellerini atan Mattias Flauis, “kutsal metnin her bir pasajını metnin bütünlüğü içinde yorumlamak gerektiğini vurgular ki bu, Protestanlığın karşı çıktığı ‘geleneğin otoritesi’ yerine ‘metnin otoritesi’ni koymak olmaktadır. Dolayısıyla var olan geleneğin kabul ettiği şekilde lafzi anlam ile tarihsel anlamın özdeşliği korunmuş ve Kilise’nin otoritesi tarafından belirlenen dogmatik anlam yerine, kutsal metnin bütünlüğü içinde lafzi okumadan çıkarılan dinsel öğreti konulmuş olur” (Bilen, 2016: 48).

Çağdaş hermeneutiğin temellerinin XVIII. yüzyılda Aydınlanma'nın şafağında atılmıştır denilirse yanlış olmaz. Bu döneme kadar hermeneutik, kutsal metni yorumlama faaliyetinin ötesine nadiren çıkmıştır. Aydınlanma çağında ilk defa hermeneutik kutsal metinlerin dışında edebiyat ve hukuk metinlerinin yorumunda başvurulan bir yöntem olarak belirir. Doğan Özlem'in açıklamasına uyarınca tarih boyunca hermeneutik üç koldan ilerlemiştir: kutsal metinlerin yorumlanması etkinliği olarak teolojik hermeneutik, edebiyatın yorumlanması etkinliği olarak filolojik hermeneutik, hukuk metinlerinin yorumlanması olarak hukuksal hermeneutik. İlk defa XVIII. yüzyılda heremeneutik edebiyat metinlerine uygulanır. Bu da ancak felsefi hermeneutiğin ortaya çıkmasıyla mümkün olmuştur (2011: 13-24). Felsefi hermeneutik, edebî metinlerin yorumlanmasında geleneksel hermeneutiğe (kutsal kitap yorumuna) göre daha geniş bir perspektifle yaklaşmaya imkân tanır. XVIII. yüzyılın sonundan günümüze kadar birçok isim felsefi hermeneutikle ilişkilendirilerek ele alınabilir. Schleiermacher, Dilthey, Heidegger, Gadamer, Hirsch, Bultmann ve Betti felsefi hermeneutik ile adı anılan başlıca kişilerdir. Necip Fazıl Kısakürek'in Serseri şiirini yorumlamadan önce felsefi hermeneutiğin ne olduğu ve edebî metne yaklaşım şekli üzerinde duracağız.

Felsefi Hermeneutik

Felsefe ile hermeneutik öteden beri birlikte yürümüşlerdir. Tarih boyunca felsefede yaşanan gelişmeler, hermeneutik disiplinini doğrudan etkilemiştir. Diğer taraftan hermeneutikteki dönüşümler de felsefi bakışlar üzerinde ciddi tesirde bulunmuştur. Her felsefi sorgulama esasında anlamaya, açıklamaya ve yorumlamaya dönüktür. Öte yandan her hermeneutik tutumun ardında felsefi bir perspektif yer alır. Hans Smits'e göre hermeneutik her şeyden önce yorumun ve anlamının sorgulamasını yapan felsefi bir disiplindir (1997: 281). Felsefe ile hermeneutik arasındaki bu yakın temasa rağmen felsefi hermeneutik ifadesi özel bir uğraş alanına işaret etmektedir. Bu özel alan hermeneutiği felsefi bakış ile epistemolojik alandan ontolojik zemine taşır. David E. Linge'nin dediği üzere felsefi hermeneutik metodolojik olmaktan ziyade ontolojiktir; anlama fenomeni ile ilgili her türlü modu, koşulu, bilimsel veya bilimsel olmayan yaklaşımları aydınlatmaya çalışır (1976: XI). Schleiermacher'den Dilthey'e, Heidegger'den Gadamer'e kadar felsefi hermeneutik ile adı anılan kişilerin epistemolojik tutuma karşı mesafeli durmuş olmaları felsefi hermeneutiğin niteliği hakkında birçok ipucu verir. Esas itibarıyla felsefi hermeneutik, yorumlamayı ve anlamayı varoluşsal bir konu olarak ele alır.

Varoluşsal bir tutum takınarak anlam sorununa yönelse de felsefi hermeneutik farklı biçimlerde ele alınmaktadır. Arslan Topakkaya, felsefi hermeneutiği, hermeneutik disiplini üzerinde felsefi fikir yürütme işlemi olarak ele alır. Ona göre felsefi hermeneutiğin üç tanımı öne çıkmaktadır: Birinci anlamda felsefi hermeneutik, metinleri anlama ve yorumlamanın genel öğretisi; ikinci anlamda insan davranışları ve eserlerinin anlaşılmasını sağlayan öğretisi ve üçüncü anlamda insanın kendi ontolojik temellerini anlama çabası olarak tanımlanmaktadır. Özel anlamda ise felsefi hermeneutik, Gadamer'in ve kısmen de Paul Ricoeur'un felsefi pozisyonunun adıdır (2007: 78). Her ne kadar Gadamer'in hermeneutiği, özel anlamda felsefi hermeneutik olarak ele alınmışsa da, Gadamer'e kadar hermeneutiğin, felsefi bir boyut almasına katkı sağlayan birçok isim ele alınabilir. Sözgelimi Gadamer'in hocası Heidegger, anlam sorununa varoluş çerçevesinde yaklaşırken; Dilthey, sosyal bilimlerin doğasının doğa bilimlerinin doğasından ayrı olduğunu belirterek anlamı felsefi zeminde açıklamaya gayret eder. Gadamer'in felsefi hermeneutiğinden söz etmeden hermeneutiği felsefi alana doğru çekerek kapsamını genişleten isimlerin görüşünden söz etmek yerinde olacaktır.

Felsefi hermeneutiğin doğmasında ilk önemli adım, Friedrich Schleiermacher (1768-1834) tarafından atılmıştır. Aydınlanma döneminde eğitim gören ve Alman idealizminden etkilenen Schleiermacher, hermeneutiği bir anlama sanatı olarak dilsel bir olgu şeklinde ele almıştır. Bu anlayışa göre hermeneutik sadece dini metinlere açıklık getiren bir etkinliğin ötesinde anlam sorununa yönelen bir disiplindir. Dilin olduğu her yerde bir tür diyalogun olduğunu düşünen Alman düşünür, hermeneutik sürecin bu diyaloga odaklanarak anlamın doğasını irdelediğini belirtir. Ona göre “hermeneutik ve eleştiri, birbiriyle birlikte olan filolojik ve teorik disiplinlerdir, çünkü birinin varlığı diğerini öngörür” (1998: 3). Schleiermacher, hermeneutiğin birçok türünün olmasına rağmen henüz anlama sanatı olarak var olmadığını söyler. Onun açıklaması uyarınca hermeneutik sadece anlamın sunumuyla değil, anlam sanatıyla ilgilenir (1998: 5). Böylece hermeneutik, Schleiermacher'in yaklaşımı ile birlikte felsefi sorgulama alanına dâhil olmuş olur.

Schleiermacher'in hermeneutik yaklaşımı, Dilthey ve Gadamer tarafından eksik olarak değerlendirilmiş olsa bile hermeneutiği kutsal metin yorumu olmaktan kurtarmıştır. Gadamer *Hakikat ve Yöntem*'de Schleiermacher'den ayrıntılı bir şekilde söz eder. Onun yorumuna göre Schleiermacher'den sonra hermeneutik, eserin anlamını bütünüyle anlaşılır kılan sanatçının zihnindeki düğüm noktasını yeniden keşfetme çabasına evrilmiştir (2008: 234). Dilthey, Schleiermacher'i eksik bulmasına karşın onun hermeneutiğe önemli katkılarda bulunduğunu belirtir. Schleiermacher'e kadar hermeneutiğin açıklama sanatının genel geçer ilkelere

ulaşma adına tekil kuralların bir araya getirilmesiyle inşa edilmiş bir kurallar bütününden başka bir şey olmadığını ifade eder. Schleiermacher söz konusu kuralların arkasındaki anlama yönelerek anlamının özüne yönelir (2012: 107). Schleiermacher bir metni yorumlarken “gramatik yorum” ve “psikolojik yorum” adımlarını takip eder. Gramatik yorumda, dil bir sistem olarak ele alınır ve dilin tarihselliği üzerinde durulur. Gramatik yorum, metnin yazarının bireysel dil kullanımına ulaşılabilme adına önemlidir. Psikolojik yorumlamada yazarın kişiliği bütün yönleriyle ortaya çıkarılmaya çalışır. Gramatik yorum, metni meydana getiren dehanın (sanatçının) psikolojisini anlamak için önemli veriler sunar. Schleiermacher’ın hermeneutik yaklaşımında, yorumcunun yazarın niyetini öğrenebilme adına yazarın zihin dünyasını metinden yola çıkarak yeniden inşa etmesi esastır.

Schleiermacher, hermeneutiği kutsal metin yorumunun dışına taşıyarak önemli bir adım atsa da hermeneutiği tin bilimlerinin yöntemi haline getiren kişi Wilhelm Dilthey (1833-1911) olmuştur. Dilthey, doğa bilimlerinde başvurulan nesnellik ilkesinin insan bilimleri için geçerli olamayacağını söyleyerek insan bilimleri için yeni bir metodun geliştirilmesi gerektiğini dile getirir. Ona göre “doğa bilimlerinin konuları arasına insanın da dâhil edilmesine karşı öne sürülebilecek en meşru itiraz insanın özgür iradeye sahibi bir varlık olmasıdır. Doğa bilimleri duyu algılarıyla kavranan olgularla ilgilenir; insan bilimleri ise iç tecrübeyle kavranan şeylerle ilgilenir” (Bilen, 2016: 92). Dilthey, insanın bir bilincinin olduğunu ve doğadaki sıradan bir nesneden farklı olarak bilinci sayesinde bir tarihinin olduğunu belirtir. Doğan Özlem’in açıklamasına göre felsefi hermeneutiğin kurucusu olarak görülen Schleiermacher bile Protestan teoloji geleneğinden sıyrılmamıştır. Hermeneutikteki asıl dönüşümü Dilthey gerçekleştirmiştir (2010: 11-10). Dilthey, hermeneutiği insani olanı, anlama faaliyetinin temel uğraşı haline getirerek felsefi hermenetiğin kapısını aralar.

Dilthey’in felsefi hermeneutiğe olan katkısı, tin bilimleri belirlemesinden kaynaklanır. Tin kavramına yönelmesinde pozitivist bakışların insani olanı sarmalamaları etkili olmuştur. “Tin kavramı insanları çevreleyen gerçekliğin aslında kavranamayacağı düşüncesinden hareket ederek, asıl gerçeği insanların içinde görür. Dilthey, tin kavramının bu anlamından yola çıkarak tin bilimlerinin çerçevesini oluşturur” (Toprak, 2003: 58). Alman düşünür, doğa bilimleri karşısında bir yaşam felsefesi oluşturmaya çalışarak insani olana odaklanan tin bilimleri kavramını geliştirir. Tin bilimleri kavramını, insana yönelik diğer bilim alanlarından radikal bir biçimde ayırır. Tin bilimlerinin özünü oluşturan şeyin insanın bilinçli bir varlık olmasıdır, der. Ona göre “insanda her şeyi iradeye bağlamak ve dayandırmak ve her şeyi kendi kişisel özgürlüğü içerisinde yadsımak gibi bir olanak

vardır ki; o sahip olduğu olanakla kendisini doğadan tümünden farklılaşmış ve başkalaşmış bir şey olarak tanıır” (2011: 25). İnsanın bilinci tinselliğini meydana getirir ve insanın tinselliği doğayı aştığından ötürü insani olana, doğaya yaklaşıldığı gibi yaklaşılmaz.

Dilthey’in hermeneutiğinde yaşama deneyimi, ifade ve anlama anahtar kavramlar olarak öne çıkar. Rousseau’dan yola çıkarak geliştirdiği *yaşama deneyimi* (erlebnis) onun hermeneutik anlayışının özünü oluşturur. Dilthey, deneyimi ortak vasıtalarla birbirine bağlı olan hayat parçalarının birliği şeklinde tanımlar. “Deneyim aslında kendisini algılama ve anlamadan (innewerden) ayırmaz. *Erlebnis* [yaşam deneyimi], bizim ‘hemen yaşanmış deneyim’ diyebileceğimiz hayatla olan doğrudan bir teması temsil eder” (Palmer, 2008: 148-149). Dilthey, insanın psikolojisini çözmeye çalışmaz ama tinselliğini açıklama gayretindedir. İnsanın tinselliğinin yaşama deneyimi, ifade ve anlama üçlüsü çerçevesinde şekillendiğini belirtir. Onun hermeneutik anlayışına göre “anlamanın ön koşulu yaşamadır ve yaşanmış olanın bir yaşam deneyimine dönüştürülmesi sadece ve sadece anlamının yaşamın dar ve öznel sınırları dışına çıkması ve genel olana yaklaşmasıyla mümkündür” (Toprak, 2003: 62-63).

Dilthey, tarihte özellikle Schleiermacher’in hermeneutiğinin gelişimine ciddi katkıda bulunduğunu ifade eder. Onun düşüncesi uyarınca ancak XVIII. yüzyılın sonlarına doğru etkili bir hermeneutik, filolojik açıklamayı halis felsefi bir yetenekle birleştirmiş kafada meydana getirebilirdi. Bu kafa Schleiermacher’dır. Schleiermacher’in yaptıklarını övse de Dilthey, kendisinin hermeneutiğe yeni kavramlar ve bakışlar getirdiğini açıkça dile getirmekten geri kalmaz. Hermeneutiği salt filolojik açıklamayla anlama ulaşma gayreti olarak görmediğini belirterek hermeneutiğinin romantik keyfiliğe ve septik öznelliğe karşı bir pozisyon alması gerektiğini söyler. Bu pozisyonun ise ancak tarih alanında açıklamanın genel geçerliliğini kuramsal olarak temellendirerek elde edilebileceğini ileri sürer (2012: 108-113). Dilthey, sanatı yaşamı anlamının *organonu* olarak tanımlayarak yaşanmışlığın sanatta mevcut olduğunu anlatır. Böylece hermeneutiğinin yaşam deneyimine yönelirken sanat eserlerine odaklanması gerektiğine dikkati çekmiştir. Dilthey’in sanata yaklaşım tarzı, Heidegger ve Gadamer’in felsefelerinde de yankı bulmuştur.

Esasında hermeneutiği bir yöntem olarak kullanan Martin Heidegger (1889-1976) Gadamer üzerindeki etkisiyle felsefi hermeneutiğinin gelişimine dolaylı yoldan katkıda bulunmuştur. Alman düşünür, varlığın ufkunun ontolojik olduğunu söyleyerek epistemolojik bakış ile varoluşu anlamlandırmanın zorluğunu dile getirir. Onun varoluş felsefesi, bu yüzden baştan itibaren hermeneutik bir içeriğe sahiptir.

Alois Fischer, Heidegger'in varlık araştırmasının fenomenolojiye dayandırmasına karşın hermeneutik bir tutum içerisinde olduğunu belirtir. Çünkü hermeneutik, insan varlığının araştırılmasını belirler, insan varlığının araştırılması hermeneutik olarak tanımlanır (2012: 222). Anlam vermeyi varoluşun bir niteliği olarak değerlendiren Heidegger'in anlayışına göre yorum/şerh anlamadan kaynaklanır:

Her türlü tefsir [hermeneutik], anlama üzerine temellenir. Tefsir sırasında hem bizatihi eklemelenenin kendisine, hem de anlama sırasında ona esasen eklemenebilir olanların hatları önceden çizilenlere anlam diyoruz. İfade (yargı) anlama üzerine temellendirildiğine ve tefsirin türetilmiş bir icra biçimi olduğuna göre, o da bir anlama sahiptir. Fakat anlamı, yargıda bulunmanın yanı sıra yargıda 'bulunan' olarak tanımlamak mümkün değildir. Söz konusu bağlam içinde, ifade denilen şeyi açık biçimde analiz etmenin birden fazla hedef ve amacı olacaktır (Heidegger, 2011: 162)

Anlam doğrudan yorumu belirlediğine göre üzerinde durulması gereken *Dasein*'in anlama fonksiyonunun nasıl gerçekleştiğidir. Heidegger'e göre *Dasein*, diğer varlıklardan çok farklıdır. Çünkü *Dasein* diğer varlıklar ile ilişki içerisinde olmasının yanında varoluşunu anlamlandırır. "Dasein kendini daima kendi varoluşundan hareketle anlar: yani kendine özgü olan, bizatihi kendi olmak ya da olmamak imkânıyla" (2011: 12). Başka bir ifadeyle *Dasein*'in her türlü anlamlandırması bir şekilde yine kendisine dönmektedir. Heidegger, *Varlık ve Zaman*'ın *Şurada-Var-Oлма ile Söz, Dil* başlığında anlamayı dil ile ilişkilendirirken anlamının tefsir etme (hermeneutik) imkânını kendi içinde taşıdığını söyler. Anlamayı ise dilsel bir olgu olarak ele alır ve sözün anlaşılabilirliğin dile gelişi şeklinde tanımlar (2011:170-172). Buna göre anlama-yorumlama-varoluş dilde gerçekleşen olay veya olgulardır.

Desein'i ontolojik olarak hermeneutik bir varlık şeklinde değerlendiren Heidegger, hermeneutiğin de temel sorularından biri olan *anlama* nedir? sorusunu varlığın anlamı nedir? sorusu içerisinde cevaplandırmaya çalışır. Ona göre varlığın anlamının zaman içerisinde unutulması, metafiziğin insan ile varlık arasındaki bağı koparmasından kaynaklanır. Oysa insan sürekli kendi varlığı veya diğer varlıklarının üzerinde düşünerek/anlamlandırarak vardır. Heidegger'in hermeneutiğinin özgünlüğü tam olarak burada belirir. Faruk Manav'ın anlattığı üzere Heidegger, hermeneutiği felsefileştirmiş ve varlık alanına kaydırmıştır. Anlama problemi onun felsefesinde varlık alanında incelenen bir problem haline gelmiştir (2014: 36-37). Heidegger'in varlığın anlamının peşinde gitmesinin nedenlerinden biri de varlığın farklı kiplerini anlaşılır kılama isteğidir. Çünkü varlık başka var-

lıklara yöneldiği an farklı kiplere bürünür. Bu kipleri anlayabilmek adına insanın kendini dışa vurma edimlerinin anlaşılması gerekir. “İnsan varlığının varoluşsal yapılarını, varoluş kipleri içinde belirleyen ve hatta onun diğer nesnel varlıklarla ilgili deneysel araştırmalarını belirleyen en önemli kavram zamansallıktır” (Bilen, 2016: 124). Anlama edimi, zamansallığın ufkuna göre belirlendiği için her anlama uğraşı, varlığın zamansallığını kavramayı gerektirir.

Anlamayı insan varoluşunun varlık şekli olarak değerlendiren Heidegger, insanın var olmasının başlı başına anlamayı gerektirdiğini söyler. Şu noktaya dikkat edilmelidir ki, Heidegger’de anlam insandan kaynaklanmaz, “anamlılık, insanoğlunun nesneye kazandırdığı bir şey olmayıp, bir nesnenin, dil ve kelimelerin ontolojik açıdan mümkün olduğunu temin ederek insana verdiği şeydir” (Palmer, 2008: 181). Bu yüzden evrendeki varoluşu anlamlandıran yegâne varlık olarak dil, insanın (varlığın) evidir.

Yukarıda görüşlerini ele aldığımız isimler felsefi hermenetuiğin oluşmasına katkı sağlamıştır. Hans-Georg Gadamer (1900-2002) ise felsefi hermenetuiği oluşturan kişidir. Nitekim literatürde Gadamer’in hermenetuiği, felsefi hermenetuiik olarak bilinmektedir. Heidegger’in öğrencisi olan Gadamer, felsefesini temellendirirken birçok noktadan hocasından beslenir. Heidegger’in varlığın anlamlandırma eylemini varoluşun kipi olarak değerlendirmesinden hareketle felsefi hermenetuiğini geliştirir. Fakat hocasını aşarak hermenetuiği bir metodoloji olarak görmez, onu düşünmeyle ilgili gerçek bir tecrübe biçiminde ele alır. “Gadamer’in temel argümanı şudur: rasyonel olarak yetkilendirilmiş metot ve bilimsel ilerlemedeki modern inanç, bütün metodolojilerden, rasyonel ve bilimsel uğraşlardan önde gelen varoluş kipini ihmal etmemize neden olmaktadır” (Lawn, 2006: 34). Hocası Heidegger gibi epistemolojik bakışın anlamın önündeki en büyük engel olarak görür ve varoluşun tarihselliğine yönelir. Ona göre bizim varlığımız ve anlamamız, ontolojik olarak kendimizi içinde bulduğumuz tarihsel durumla ilişkilidir. Bu şekilde hermenetuiğin temel konularından biri olan anlamı, felsefi boyutta ele alarak kendi hermenetuiik anlayışını ortaya koyar.

Gadamer *Hakikat ve Yöntem*’in hemen girişinde geliştirdiği hermenetuiğin özgünlüğünü şöyle açıklar:

Elinizdeki incelemeler, hermenoytik problemiyle ilgilidir. Anlama ve anlaşılın şeyin doğru yorumu fenomeni yalnızca anlam bilimlerinin (Geistwissenschaften) metodolojisine özel bir problem değildir. Geçmişleri uzun bir teorik eğitim sürecinden geçmiş yargıcın veya rahibin pratik aktivitesine katkıda bulunarak onu tamamlayacak ölçüde teorik

hermenoytikler değildir. Daha tarihi başlangıcından itibaren hermenoytik, modern bilimin tesis ettiği bir şey olarak yöntem kavramının sınırlarını aşar (Gadamer, 2008: XXXIII).

Anlamanın sadece bilimlerin uğraşı olmadığını, insanın dünya tecrübesiyle ilgili olduğunu belirten Gadamer, yine de anlamanın bilgi ve hakikat ile ilişkili bir şekilde ortaya çıktığını ifade eder. Açıkça felsefi bir niyete göre hareket ettiğini, anlama eylemimizin ötesinde insanda neler olup bittiğini anlatmaya çalışır. Yani Gadamer'in felsefi hermeneutiği anlamanın epistemolojisine değil, ontolojisine yönelen bir uğraştır. Onun açıklaması uyarınca beşeri bilimlerin kendilerini kavrayışı problemlidir. Bu yüzden daha çok anlamanın hangi türünün insan ile ilgili olduğuna yönelerek anlamanın doğası tahliline girilmelidir. Bu noktada hocası Heidegger'den de kopar, çünkü Heidegger, anlamayı *Dasein*'in davranış biçimlerinden biri olarak ele alırken Gadamer, anlamanın insanın varoluş biçimi olduğunu ileri sürer.

Gadamer, felsefi hermeneutiğin dünyayla ilgili kavrayışlarımızı ve kavrayışın kendisini ifşa ettiği farklı formlar için temel önemi ortaya koyduğunu söyler. Ona göre felsefi hermeneutik, hermeneutik boyutu ortaya çıkarır. Felsefi hermeneutik insanlar arası iletişimden toplumun manipülasyonuna; toplumdaki bireyin kişisel tecrübesinden bireyin toplumla karşı karşıya gelme tarzına; dini, sanatı ve felsefeyi inşa ettiği şekliyle gelenekten özgürleştirici refleksiyonla geleneği menteşelerinde çıkararak devrimci bilince kadar birçok noktada önemli işlevler görür (2002: 1). Beşeri ilimlerdeki anlam probleminin farklılığına dikkat çekerek Dilthey'e yaklaşan Gadamer, anlama problemini linguistik, ontolojik ve estetik açıdan yeni bir zeminde ele alır. Dilsellik onun hermeneutiğinin temel kavramlarından biri haline gelir ve aynı zamanda dilsellik onun hermeneutiğinde hakikati aşan bir yöne sahiptir.

Gadamer'in felsefi hermeneutiğinde öne çıkan kavramlardan biri önyargıdır. O, "önyargıyı 'hermeneutik probleme gerçek ivmesini sağlayan' ve keza Aydınlanma geleneğinin çok ciddi şekilde yanlış anladığı bir kavram olarak tespit eder. (...) İlkın, doğru ve yanlış önyargılar olduğunu ve bu nedenle hermeneutik felsefecisinin görevinin anlama sürecinde önyargının rolünü bütünüyle pasif şekilde kabul etmek değil, önyargıları aktif biçimde gözden geçirmek olduğunu altını çizer" (Hekman, 2012: 138-139). Daha açık ifadeyle anlatılırsa öznenin anlama sürecini yöneten temel amillerden biri önyargılardır. Önyargıları ise Gadamer doğru ve yanlış olarak ikiye ayırır. Hermeneutiğin temel probleminin, anlamayı sağlayan doğru önyargılar ile anlamanın önündeki yanlış önyargıları ayırma olduğunu söyler. Ona göre tarihsel bilinç ile bu ayırımı yapılabilir. Anlamamı-

zı belirleyen önyargılar, tarihsel bilinç tarafından başkasının anlamı olarak izole edilecek şekilde bilince çıkarılır. Gadamer, zihni yöneten önyargının, önyargı olarak görül[e]mediğini ifade eder. Sağlıklı bir anlamının yanlış önyargıyı askıya almakla mümkün olabileceğini öne sürer (2009: 52). Onun düşüncesi uyarınca doğru önyargılar, gelenek ile temasa geçmek için muhakkak gereklidir. Önyargıyı anlamının ön koşulu olarak kabul etmek ise tarihsel bir otorite fikrini olumlamak demektir. Gadamer Aydınlanmacı aklın, geleneği eleştirirken bile birçok noktada onu muhafaza ettiğini, kaybolduğunu düşündüğümüz “eski”nin “yeni” ile bütünleşerek var olmaya devam ettiğini anlatır. Bu, aynı zamanda her yorumlamanın ve anlamlandırma sürecinin içerisinde geçmişe uzanan dilsel bir yönünün mevcut olduğu şeklinde kavranabilir.

Gadamer’in felsefi hermeneutiğinde öne çıkan diğer bir kavram oyundur. Alman düşünür, oyunu sanat eserinin meydana geliş kipini anlatmak adına kullanır. Onun belirlemesi uyarınca sanatsal tecrübe insanı sarmalar; dış dünyada sadece sanat eserleri doğrudan insan ile konuşur. Aynen bir oyun gibi sanat eseri de öznelere bilincinden bağımsız olarak bir öze sahiptir, fakat özne oyuna dâhil olduğu an oyun da öznenin bilincinde var olur. Sanat eserinin kendisi bizzat özneyi değiştiren bir süreci imler. Birey sanat eseriyle her karşılaştığında bir dönüşüme uğrar. Gadamer, bu karşılaşma esnasında yaşanan dönüşümü oyun kavramı çerçevesinde ele alır. Ona göre dönüşüm, değişim değildir; değişme sürekli, değiştirilen şeyin aynı zamanda aynı kalmasını ifade eder. Her değişim nitelikle ilgilidir. Fakat dönüşüm, bir şeyin aniden başka bir şey olmasıdır. Dönüşümle bir şeyin başka bir şey olması kast edilir. Dönüşüm daha önce var olan şeyin artık olmaması manasına gelir. Aynı zamanda şimdi var olan, sanat oyununda temsil edilir (2008: 141-156).

Ufuk kavramı, Gadamer’in, hermeneutiğini açılmak üzere durduğu başka bir kavramdır. Husserl’den hareket eden Alman düşünürüne göre “ufuk keskin bir sınır değil, kişiyle birlikte hareket eden ve ona daha ileri gitme çağrısı yapan bir şeydir” (2008: 340). Kişinin bir ufka sahip olması demek hâkim bir noktadan her şeyi içine alan bir görüş alanına sahip olması anlamına gelir. Gadamer, ufukun darlığından, genişlemesinden ve yeni ufukların açıklamasından söz eder. Hiçbir ufku olmayan birisinin yeterince uzağı göremeyeceğini ve kendisine yakın olan şeyleri abarttığını söyler. Gadamer’e göre bir ufka sahip olmak yakın olanın ötesini görmek demektir. İşte “hermeneutik durumu işlemek gelenekle karşılaşmanın doğurduğu sorular için gerekli doğru araştırma ufkunu kazanmak demektir” (2009: 57). Gadamer, ufku “durumsallığa” bağlar ve önyargıların kişinin güncel ufkunu belirlediğini anlatır. Geçmişe bağlı olan ufuk ile güncel ufkun kesişmesiyle anlamın meydana geldiğini ileri sürer. Geçmiş olmadan güncel ufukumuz mey-

dana gelemez. Başka bir deyişle anlama olayı her zaman tarihseldir. Gadamer, anlamın tarihselliği ile ilgili şöyle bir açıklama yapar:

Keza hermeneutik anlama sahasında da biz, özellikle tarihsel bilincin geçmişi -çağdaş kriterlerimize ve ön yargılarımıza göre değil kendi tarihsel ufku içinde- geçmişin terimleriyle/kendi varlığı ekseninde görme iddiasına atıfta bulurken ufuktan söz ederiz. Tarihsel anlamının görevi aynı zamanda doğru bir tarihsel ufuk kazanmayı da gerektirir; öyle ki anlamaya çalıştığımız şey hakiki boyutları dâhilinde görülebilir. Kendimizi geleneğe ait metnin konuştuğu tarihsel ufka yerleştirmeyi başaramazsak onun bize söylediği şeyin anlamını yanlış anlarız. O nedenle şu bana meşru bir hermeneutik ihtiyaç gibi görünüyor: ötekini anlamak için kendimizi onun konumuna yerleştirmeliyiz (Gadamer, 2009: 57).

Gadamer'in felsefi hermeneutiği oldukça muğlak görünse de düşünürün sanat eserlerine yaklaşım biçiminde daha anlaşılır hale gelir. "Ötekiyi anlamak için kendimizi onun konumuna yerleştirmeliyiz" derken Gadamer esasında sanat eserini meydana getiren deha ile onu yorumlayan kişinin ufuklarının kesişmesine göndermede bulunur. Başka bir deyişle sanat eserinde dile gelenlerden bağımsız olarak bir yorumlama uğraşına girilemediği gibi yorumcunun içinde bulunduğu düşünce geleneğinden kopması da söz konusu değildir. Anlama sürecinin temel belirleyicisi olarak dil, Gadamer'e göre insanın kullandığı bir araç değil, varlığını sürdürdüğü ve dünyayı algıladığı ortamın kendisidir. Sanat eseri yorumu da tam olarak dünyayı algıladığı dilde gerçekleşir. Anlama, yorumcunun anlama nesnesiyle girdiği dilsel bir diyalogdur. Bu diyalogun içeriğini tarih belirler. Çünkü sanat eserinin zamansallığı daha önce bilinmeyen veya farkına varılmayan anlamlarının doğmasını sağlayabilir. Öte yandan zamansallık yanlış önyargıların ortadan kaybolmasını ve doğru önyargıların doğmasını sağlayabilir.

Felsefi hermeneutik ile ilgili düşüncelerine başvurduğumuz kişilerin birbirinden ayrılan fikirleri olmasına rağmen anlam sorununa odaklanmaları açısından ortak yönleri mevcuttur. Felsefi hermeneutikte, anlamın dilde gerçekleşen bir olay olduğu açıkça anlatılmıştır. Yorumcunun metni anlaması ile yorumlamasının birçok noktada aynı manayı taşıdığı Gadamer ve Heidegger tarafından ileri sürülmüştür. Edebî bir metin yorumlanırken felsefi hermeneutiğin anlamaya getirdiği açıklamalarla hareket etmek mümkündür. Anlamı ve yorumu temel bir sorun haline getiren felsefi hermeneutik, dil denilen mucize ile ortaya konulan edebî eserlerin tahlil edilmesine büyük katkılar sağlar. Bu bağlamda Necip Fazıl Kısakürek'in Serseri şiirini felsefi hermeneutiğin belirlemelerinden hareketle yorumlamayacağız.

Serseri Şiirinin Felsefi Hermeneutik Açısından Yorumlanması

Gadamer'in felsefi hermeneutiği, metin merkezli bir yorumlamayı gerektirdiğinden Necip Fazıl, hakkında herhangi bir bilgi vermemenin daha uygun olacağını düşünmekteyiz. Çünkü felsefi hermeneutiğe göre anlama olayı metin ile okuyucu arasındaki diyalog ile gerçekleşir. Burada sadece Serseri şiirinin metnini vermekle yetineceğiz:

Serseri

Yeryüzünde yalnız benim serseri,
Yeryüzünde yalnız ben derbederim.
Herkesin dünyada varsa bir yeri,
Ben de bütün dünya benimdir derim.

Yıllarca gezdirdim hoyrat başımı,
Aradım bir ömür, arkadaşımı.
Ölsem dikecek yok mezar taşımı;
Halime ben bile hayret ederim.

Gönlüm ne dertlidir, ne de bahtiyar;
Ne kendisine yar, ne kimseye yar,
Bir rüya uğruna ben diyar diyar,
Gölgemin peşinden yürür giderim... (Kısakürek, 2005: 68)

Gadamer'e göre anlama bir şey bize hitap ettiğinde başlar. Edebî eserin, hitap edebilmesi için kişinin anladığı dilde yazılmış olması gerekir. *Serseri* şiirini ele alan kişi, konuştuğu dilde yazılan bir metinle karşı karşıyadır. Bundan dolayı her halükârda konuştuğu dilde yazılan bir metnin ne anlama geleceğini eksik de olsa kavrar. Öte yandan yorumcu şiirde öne çıkan kavramlar ve verilmek istenen duygu/düşünce ile duygusal/zihinsel bir temasa girdiği an anlama sürecine girer. Başka bir ifadeyle metinde dile gelenler, okuyan kişinin iç dünyasında birtakım çağrışımlar yapmadan anlama gerçekleşmez. Anlama bir metnin hem dilsel kodunu çözme uğraşı hem verilmek istenen duygu/düşünceyi kavrama edimi süreçlerini kapsar.

Geçmişte yazılan bir metnin dili araya giren zamandan dolayı yabancılaşmış olabilir. Metnin yazarının kullandığı kelimelerin anlamları kötülemiş, genişleşmiş, daralmış veya iyileşmiş olabilir. Yorumcunun her şeyden önce geçmişte yazılan metnin dilini iyi anlaması ve ondan sonra yorumlaması gerekir. Serseri şiiri 1924 yılında yazılmasına rağmen güncel Türkçeye uzak değildir. Şiirde kullanılan

kelimelerden hiçbiri anlamsal dönüşüme uğramadığı gibi metin sözdizimi açısından da konuşma dilinden fazla uzaklaşmamıştır. Bu yüzden şiiri dilsel açıdan anlamaya çalışırken zamandan kaynaklanan anlamsal dönüşümlere yoğunlaşmaya gerek yoktur.

Zamansal mesafeden kaynaklanan anlam farklılıkları olmasa da metnin dilsel açıdan ne şekilde inşa edildiğine dikkat etmek gerekir. Çünkü her edebî metin, malzemesi olan dilden kaynaklanır. Elli sekiz sözcükten oluşan Serseri şiirinin on dokuz sözcüğü “ben” zamiri ile ilgili olması, metnin daha iyi anlaşılması adına üzerinde durulması gereken bir konudur. Şiirde kullanılan zamirlerin metin üzerindeki hâkimiyeti birçok açıdan manaya istikamet belirler. Metinde “ben” zamiri altı defa tekrarlanır, ayrıca *derbederim/ derim/ gezdirdim/ başımı/ aradım/ arkadaşımı/ mezar taşı/ halime/ hayret ederim/ gönlüm/ gölgemin/ giderim* ifadeleri ilgi eki veya birinci tekil şahıs eki ile “ben” zamirine bağlanır. Öte yandan şiirde sekiz yargının birinci tekil şahıs kipinde olması (benim/benimdir/derbederim/ derim/gezdirdim/aradım/hayret ederim/giderim) yine şiirin anlam dünyasına “ben” üzerinden gidileceğine işaret etmektedir. Fakat buradaki kullanılan “ben” sadece bir zamir değildir, şairin kişiliğine ve iç âlemine göndermede bulunan ego ile ilgilidir. Bu mevzuya aşağıda ayrıntılı bir şekilde değineceğiz.

Şiir üç tane dörtlükten meydana gelmektedir ve her dörtlükte anlatılmak istenilene uygun bir biçimde kelimelerin seçilmesine dikkat edilir. Birinci dörtlükte yalnızlık duygusunu anlatabilme adına *derbeder* ve *serseri* sözcükleri kullanılır. Yalnızlığın gücünü pekiştirebilme için mekân olarak *dünya* ifadesi öne çıkarılır. Özne kendi derbederliğini anlatırken evi, sokağı, mahalleyi, şehri, ülkeyi aşarak dünyayı sınır olarak seçer. Bu, mübalağa olsa da derbederliğin derecesini artırabilme amacına hizmet eder. Birinci dörtlükte her mısra da mekân sözcüğü *yeryüzü/ dünya* “ben” zamiri ile birlikte kendini belli ettirir. Şairin hemen birinci dörtlükte kullandığı dilden hareket edilirse lokalize edilmiş evrenden hayata bakmadığı anlaşılmaktadır. Birinci dörtlükte tercih edilen zaman kipi geniş zamandır. Bu da şairin, başından geçen bir olayı anlatmaktan ziyade genel olarak düşündüğünü/ hissettiklerini dile getirmeye çalıştığına işaret eder.

İkinci dörtlükte, geniş zaman kipinde anlatıma devam edilmektedir. Birinci dörtlükte mekânı çağrıştıran ifadeler öne çıkarken ikinci dörtlükte zaman belirginleşmektedir. *Yıllarca* sözcüğü belirsiz bir zamana işaret etse de şairin uzun zamandır sözü edilen ruh halinde olduğunu anlatmak için kullanılmıştır. Arkadaşını bir ömür araması yine zaman ifadesi olarak belirsizdir fakat uzunca bir zaman dilimini çağrıştıırır. *Ölsem diyecek yok mezar taşı* mısraında geniş zaman kipinden gelecek zaman kipine bir geçiş olsa da bu, geniş zaman kipi içerisinde

gerçekleşir. *Derbeder/serseri* gibi ifadeler bu dörtlükte hiç kullanılmamasına karşın mana yine bu ifadelere bağlıdır. Burada özellikle *hoyrat* sözcüğü üzerinde durmak gerekir. Kaba, kırıcı, nezaketten yoksun anlamlarına gelen *hoyrat* sözcüğünü baş sözünün sıfatı olarak kullanan şair, serseriliğine göndermede bulunmaktadır. *Hoyrat baş*, esasında ahlakın, hal ve hareketin kabalığına vurgu yapar. Ayrıca şairin genelin benimsediği kural ve kaidelerden uzak oluşu manasını verir.

Üçüncü dörtlükte şair, yine geniş zaman kipinde seslenir. Fakat belirsizlik halini öne çıkaracak ifadelerle baş vurur. Birinci mısradaki şair, ruh haline bir anlam veremediğini “ne...ne” bağlacından yararlanarak anlatır. Bu bağlaç iki şeyden hiçbirisi manasını verdiği gibi iki halin bir arada olabilmemesini de anlatır. Nitekim birinci mısradaki dertli ve bahtiyar halinin ortasında bir yerde olma vaziyeti vardır. Fakat bu vaziyetin adı konul[a]madığı için şair mutluluk ile mutsuzluk arasında durduğunu belirtir. İkinci mısradaki arada kalmışlık/belirsizlik hali devam eder. Şair yaşadığı belirsizliği yine “ne...ne” bağlacına başvurarak anlatır. Üçüncü ve dördüncü mısralarda yine belirsizlik ifadeleri öne çıkar. *Rüya*, *diyar diyar*, *gölge* ifadeleri netlikten uzaktır. Rüya gerçekte olmaması yönüyle belirsizlikle ilişkilendirilebilir; *diyar diyar* mekâna göndermede bulunur ama bu mekânın neresi olduğu belli değildir; *gölge* belirsizlik anlamına gelmese de şairin gölgesinin peşinden gittiğini söylemesi belirsizlik durumunu ortaya çıkarır.

Genel olarak *Serseri* şiirinde kullanılan dile bakıldığında muğlak ifadeler, anlaşılması güç yönler bulunmamaktadır. Sözdiziminin günlük konuşma diline uzak olmaması şiirin ayrıca rahat anlaşılmasını sağlamaktadır. Fakat dilinin anlaşılır olması şiirin mana derinliğinden uzak olduğu anlamına gelmez. Bilakis öne çıkan kavramların (ben, serseri, gölge vb.) değişik şekillerde yorumlanmaya müsait oldukları fark edilir. *Serseri* şiirinde yüzyıl öncesinden bugüne nakledilen anlam evrenleri mevcuttur. Gadamer’e göre “hermeneutik her zaman şu temel ilkeyi göz önünde bulundurmalıdır: Anlamak isteyen, nakledilerek dile getirilmiş olanla ilişkisi her zaman vardır; nakledilenin geldiği gelenekle ilişkisi vardır veya onunla yakınlaşmaktadır” (Toprak, 2003: 80). *Serseri* şiirinde nakledilen derbederliğin, serseriliğin, yalnızlığın yorumcunun anlam dünyasına uzak olmadığı söylenebilir. Burada yapılması gereken şey metinde dile gelenlerin şairin anlam ufkuyla nelere tekabül ettiğini ortaya çıkarmaktır. Bunu yapmadan önce şiirin üzerinde inşa edildiği “ben” kavramına odaklanmak yararlı olacaktır.

Gadamer, bir sanat eserini anlayabilmek için hermeneutik ufka sahip olmak gerektiğini dile getirir. Onun düşüncesi uyarınca eserin yorum nesnesi haline gelebilmesi için yorumcuya soru yöneltmesi gerekir. Bundan dolayı yorum daima metinden çıkan soruları anlamak demektir. Hermeneutik ufuk kazanılmadan met-

nin sorduğu soruların farkına varılamaz. Bu yüzden hermeneutik ufuk, metnin anlamının içinde belirlendiği sorunun ufku olarak anlaşılır (2009: 152). *Serseri* şiirinde beliren sorular “ben” ile ilgili olduğundan “ben” nedir sorusuna yönelmekte fayda vardır.

Her şeyden önce metinde sürekli farklı şekillerde öne çıkan “ben”, sadece bir zamir olarak değerlendirilmemelidir. Şiir okunduğunda göze çarpan ilk şey “ben”in kendisini dış dünyadan yalıtılmış olmasıdır. “Ben”ini evrenin merkezine yerleştirerek hayatı algılamının önemi veya manası nedir? sorusu birçok açıdan *Serseri* şiirinin anlaşılmasını sağlayacaktır. Bu sorunun cevabı ise “ben”in ne anlama geldiği ile ilgilidir. “Ben” dediği an kişi, içinden bulunduğu ortamda kendisinin ötekilerden bağımsız, tek başına var olduğunun bilincinde olduğunu dillendirir. Buna rağmen “ben”in tam olarak hangi manaya tekabül ettiği muğlaktır. “Ben” diyen kişi bedenini mi, ruhunu mu, kişiliğini mi yoksa zihnini mi kast ediyor, belli değildir. Esasında “ben” bu sayılanları içine almakla birlikte onları aşmaktadır. “Bireyin her türlü ruhsal ve bedensel olayının merkezi olarak düşünülen bilinçli varlığına *ben* denir. Her türlü kişisel eylem ve ruhsal etkileşim ben üzerinden açıklanır. ‘Ben’ aynı zamanda bilinçli hareket eden özne demektir” (Bingöl, 2019: 163). “Ben” (ego), benlik kavramını çağrıştırır ve çoğu zaman benlik kavramı ile ilişkili açıklanır. Joel Kovel’e göre benlik aşk gibi herkesin kullandığı fakat kimsenin tanımlayamadığı bir kelimedir. İnsanın tinsel mevcudiyeti, benliğin az veya çok gevşek bir biçimde bir araya getirilen ve sınırları açıkça belli olmayan kısmi bir şey olduğu anlamına gelir. Benlik değişken ve çok katlı olduğu gibi insanlar arasına dağılmış benlik parçaları vardır (1994: 56). “Ben” her yönüyle kişinin öz varlığına ait bir şey değildir, çünkü “ben” denildiği an karşıdaki birinin varlığı peşinen kabullenmiş olunur. Öteki olmadan “ben” kendisini ifade edemeyeceği için öteki ile “ben” arasında kopmaz bir bağ vardır.

Serseri şiirinde şair kendi “ben”ini başkasından ayırarak benliğinin farkına varır. Kendi benliğinin farkına vardığına göre şairin benlik bilincine sahip olduğunu söylemek mümkündür. Alman düşünür Fichte, “ben ile ben-olmayan arasındaki ayrımın, duyu-deneyinde veya sezgide verilmiş olanın ötesine, onun gerçek mi yoksa görünüş mü olduğunu söylemek için geçen etkin bir benlik, aktif bir ego tarafından yapılabildiğini söyler” (Cevizci, 2011: 805). Şair, başkasından ayrılan yönlerinin olduğunu anladığı an varlığının farkına varır. Sığınacak bir yer ve ömür arkadaşı [sevgili] şairin sahip olamadığı değerlerdir. Fakat bunlar aynı zamanda başkasının sahip olduğu değerlerdir. Şair başkalarının sahip olduklarına baktığında kendisindeki eksiklikleri keşfeder ve “ben”inin niteliklerinin ayırdına varır. “Ben”ini keşfettiği vakit artık dünyayı dolaysızca kucaklar:

Herkesin dünyada varsa bir yeri,

Ben de bütün dünya benimdir derim

Fichte bir zihnin ancak kendisinin temsili zemininde, kendisi dışındaki dünyayı temsil etme imkânı kazandığını belirtir. “Ben” ilk önce kendisini ortaya koyarken sonra “ben” olmayı öne sürer (Cevizci, 2011: 806). Başka bir deyişle kişi daima kendi karşısında bulunanı kendisinde taşır. *Serseri* şiirinde şairin serseriliğini mümkün kılan, karşıdakinin serseri olmayışıdır. Bütün dünyayı kucaklamasını sağlayan enerji tam olarak karşıtın durumundan kaynaklanır. Öteki/karşıdaki/başkası şairin dünyayı algılamasının temel şartı olarak belirir. Deleuze ve Guattari’ye göre başkası her zaman başka birisi olarak algılsa da “ben”in içindedir ve bir dünyadan öteki dünyaya geçmemizin koşuludur (2001: 26). Görünüşte şair, başkasına karşı bir umursamazlık içinde olsa da onun varlığı ile birlikte gerçeğe yaklaşır ve yine onun varlığı ile kendi varlığını duyumsar.

Metinde, şairin kendi “ben”ini ötekilerden yalıtarak gölgesinin peşinden gitmeye çalışması ideal benliğini oluşturma gayesi hakkında birtakım veriler sunar. İdeal benlik, bireyin olmak istediği kişiyi anlatan bir terimdir ve gerçekleşmemiş “ben”dir. Gerçek “ben” ile ideal benlik arasında fark artığında kişi birtakım savunma mekanizmalarına başvurur. *Serseri* şiirinde, şairin sıkıntıya gark eden şey herkesin dünyada bir yerinin, bir sevgilisinin olmasıdır. Toplum ondan bir ev ve eş sahibi olmasını istemektedir. Eş ve ev sahip olmak, toplum içinde bireyin ideal benliğini oluşturmada elzem olan unsurlardır. Toplumun istediği kişi olmaya uzak olan şair, hiçbir şeyi olmamasına karşın bütün dünyayı sahiplenerek bir tür savunma geliştirir. Bu tavır, toplumun beklentilerine verilen bir cevap olarak değerlendirilebilir. Üçüncü dörtlükte, her şeyi bırakıp gölgesinin peşinden gittiğini söyleyerek bir anlamda benliğini kendinde bulacağını ima eder. Husserl’e göre “başka ‘ben’lere açılan insan ‘ben’i hem kendi varlığını temellendirir hem de dünyadaki varlıklara anlam atfeder. (...) Başka ‘ben’ler oldukça ben, kendi yansımaları bulabilecek ve dünyayı keşfedebileceklerdir” (Manav, 2014: 85). Oysa şair, “ben”ini başkaları olmadan oluşturmaya çalışarak öteki “ben”lerin varlığını umursamadığını dile getirir.

Serseri şiiri hakkında yaptığımız bu yorumların Gadamer’in felsefi hermeneutik ile ilişkilendirmek mümkündür. Yukarıda anlatıldığı üzere Gadamer, bir metni anlamlandırılırken doğru ve yanlış önyargılara değinir. *Serseri* şiiri yorumlanırken dikkat edildiği gibi Necip Fazıl’ın şahsiyetinden ve hayatından hiç söz edilmedi. Metin ile kurulan diyalog çerçevesinde yorumlama eylemine girişildi. Metnin bize sunduğu malzemeden hareketle anlamlandırma yapıldı. Metinde öne

çıkan yabancılaşma, ben, yalnızlık gibi kavramlar doğrultusunda tahlil yapıldı. Şayet söz konusu kavramlar hakkında yeteri kadar bilgiye sahip değilsek metnin yorumları eksik kalacaktır. Ayrıca *yabancılaşma, ben, yalnızlık* kavramlarını ve bu kavramların şiirde ifade edilmiş biçimlerini doğru kavramamışsak nitelikli bir yorum yapmamışız, demektir. Fakat doğru yorumu belirlemek ve yorumla ilgili ölçütler ortaya koymak kolay değildir. Özellikle şiirde anlamı netleştirip bu anlama göre yorum yapmak daha çetrefilidir. Gadamer'in vurguladığı gibi poetik ifadenin kehanet gibi belirsiz yönleri mevcuttur. Öte yandan şiirde kelimelelerin bittiği yerde başka hiçbir şey olmayabilir (2009: 316). Felsefi hermeneutiğe göre sağlıklı bir yorumun gerçekleşebilmesi adına metnin yazarı ile yorumcunun anlam ufkunun kesişmesi gerekir. Metinde öne çıkarılan kavramlar ile bizim bu kavramlar hakkında bildiklerimizin birbirini desteklemesi ve anlamayı mümkün kılması beklenir. Bunun gerçekleşip gerçekleşmediğini, alanda uzman olan başka ufuklar fark edebilir.

SONUÇ

Anlama sorununu çözmek, felsefi hermeneutiğin temel uğraşdır. XIX. yüzyılın başlarından itibaren geleneksel hermeneutiğe birtakım eleştiriler getirilerek olgunlaşmaya başlayan felsefi hermeneutik, fenomenolojinin katkılarıyla büyük ilerlemeler kaydetmiştir. Genel itibarıyla klasik hermeneutiğin açıklama edimine yönelmesine karşın felsefi hermeneutik anlama sürecinin kendisine yoğunlaşarak yorumun imkânlarını ele alır. Schleiermacher ile dini metin yorumu olmaktan kurtulan hermeneutik, Dilthey'in çabalarıyla insani olanın doğasına odaklanan bir uğraş olmuştur. Gadamer'de ise hermeneutik artık başlı başına anlam ve yorum meselesini felsefi bir problem olarak görür. Felsefi hermeneutik, klasik metin yorumundan ciddi manada sapar. Dili, yansıtma esasına göre ele alması klasik metin yorumunun en büyük eksikliklerinden biri olarak değerlendirilir. Bu türden bir yaklaşım metinde kullanılan her imgenin veya her kavramın yazarın hayatında ve imgelem dünyasında bir karşılığının olmasını savlar. Gadamer'in felsefi hermeneutiği ise metnin anlamını bütünüyle yazardan koparmamakla birlikte okuyucunun da anlamlandırma sürecinde aktif rol almasına olanak tanır.

Necip Fazıl Kısakürek'in Serseri şiirini felsefi hermeneutiğe göre yorumlarken şairin hayatını ve şahsiyetini paranteze alınması, metin ile okuyucu arasındaki vasıtaların ortadan kalkmasını sağlar. Çünkü şairin hayatı ve şahsiyeti ile ilgili bilgiler, yorumcunun yanlış önyargılara sahip olmasına neden olabilir. Oysa metinde öne çıkan kavramlar ve metnin dil özellikleri anlamlandırma sürecini başlı başına yönlendirecek veriler sunar. Yorumcunun söz konusu hususlara dik-

kat ederek ve doğru önyargılara başvurarak metinle diyaloga geçmesi onu daha sağlıklı sonuçlara ulaştırır. Necip Fazıl gibi hakkında olumlu veya olumsuz birçok şey söylenmiş bir şairin metni, ancak felsefi hermeneutiğe göre nesnel bir şekilde tahlil edilebilir. Edebiyat eserinin yorumu, doğası gereği her yönüyle doğrulan[a]maz veya yanlış olarak değerlendirilemez. Fakat yorumun metinde kaynaklanıp kaynaklanmadığının ayırdına vararak bir değerlendirmede bulunabilir. Felsefi hermeneutik, yorumu hem metinde temellendirir hem yorumcunun varlığını göz ardı etmeyerek edebiyat eleştirisine yeni imkânlar sunar. Daha nitelikli bir edebiyat eleştirisinin var olabilmesi için edebiyat eleştirmenlerinin felsefi hermeneutikten yararlanmaları beklenir.

KAYNAKLAR

- Bilen, O. (2016). *Çağdaş Yorumbilim Kuramları Felsefi ve Eleştirel Hermeneutik*. İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Bingöl, U. (2019). *Modernizmden Postmodernizme Eleştiri Terimleri Sözlüğü I*. İstanbul: Akademi Yayınları.
- Bruns, G. (2001). *Antik Hermeneötik*. (çev. İhsan Durdu). İstanbul: Yeni Zamanlar.
- Deleuze, G.-Guattari, F. (2001). *Felsefe Nedir?*. (çev. Turhan Ilgaz). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Cevzici, A. (2011). *Felsefe Tarihi Thales'ten Baudrillard'a*. İstanbul: Say Yayınları.
- Cevzici, A. (2013). *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Ficher, A. (2012). "Dasein'in Hermeneutiği". (çev. Rahman Akalın). *Özne Felsefe ve Bilim Yazıları, Bahar 2012*, s. 222-227.
- Friedrich Schleiermacher (1998). *Hermeneutics and Criticism And Other Writings*. (tans. Andrew Bowie). Londra: Cambridge University Press.
- Gadamer, H.-G.(1995). *Hermeneutik*. Hermeneutik-Yorumbilgisi-Üzerine Yazılar içinde. (çev. ve der. Doğan Özlem). Ankara: Ark Yayınları.
- Gadamer, H.-G. (2002). *Hermeneutik Refleksiyonun Kapsamı ve Fonksiyonu*. Retorik Hermeneutik ve Sosyal Bilimler içinde. (çev. ve der. Hüsamettin Arslan). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Gadamer, H.-G. (2008). *Hakikat ve Yöntem Birinci Cilt*. (çev. Hüsamettin Arslan). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Gadamer, H.-G. (2009). *Hakikat ve Yöntem İkinci Cilt*. (çev. Hüsamettin Arslan). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Heidegger, M. (2011). *Varlık ve Zaman*. (çev. Kaan H. Ökten). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Hekman, S. (2012). *Bilgi Sosyolojisi ve Hermeneutik*. (çev. Hüsamettin Arslan-Bekir Balkız). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

Felsefi Hermeneutik ve Serseri Şiirin Felsefi Hermeneutik Açısından Yorumlama Denemesi

- Haçerlioğlu, O. (2012). *Felsefe Ansiklopedisi Cilt 6*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kısakürek, N. F. (2005). *Çile*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Lawn, C. (2006). *Gadamer: A Guide for the Perplexed*. London & New York: Continuum.
- Linge, D. E. (1976). *Editor's Instructions of Hans-Georg Gadamer: Philosophical Hermeneuticus*. California: Universtiy Of California Press.
- Manav, F. (2014). *Martin Heidegger ve Varoluşçu Hermeneutik*. Ankara: Elis Yayınları.
- Özlem, D. (2011). *Metinlerle Hermeneutik Dersleri I*. İstanbul: Notos Kitabevi.
- Özlem, D. (2011). *Hermeneutik ve Şiir*. İstanbul: Notos Kitabevi.
- Platon (2015). *Kratylos*. (çev. Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları.
- Palmer, R. E. (2008). *Hermenötik*. (çev. İbrahim Görener). İstanbul: Ağaç Yayınları.
- Smits, H. (1997). Living within the Space of Practice: Action Research Inspired by Hermeneutics. *Counterpoints, Vol. 67, Action Research as a Living Practice (1997)*, pp. 281-297.
- Tatar, B. (2018). *Üç Derste Hermeneutik*. İstanbul: Vadi Yayınları.
- Topakkaya, A. (2007). "Felsefi Hermeneutik". *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, S. 4. s. 75-92*.
- Toprak, M. (2003). *Hermeneutik (Yorum Bilgisi) ve Edebiyat*. İstanbul: Bulut Yayınları.
- Wilhelm Dilthey (2012). *Hermeneutik ve Tin Bilimleri*. (çev. Doğan Özlem). İstanbul: Notos Kitap.
- Wolfreys, J. (ve diğ.) (2006). *Key Concepts in Literary Theory*. Edinburgh: Edinburgh University Press

ALMANYA'DAKİ TÜRK YAZARLARIN HİKÂYELERİNDE TÜRKLERİN ALMANYA'YA UYUMU*

İlyas SUVAĞCI**

Özet

Göç, insan hayatında önemli değişiklikler oluşturur. Göçmenler farklı bir dil, din ve kültüre sahip bir ülkede hayatlarına devam ederken kendi değerlerini bir anda bırakamazlar. Bu nedenle onların göç ettikleri topluma uyumu uzun soluklu bir süreci kapsar. 1961 yılında Türkiye'den Almanya'ya işgücü nedeniyle çalışmaya giden Türkler uyum konusunda ciddi sorunlar yaşamışlardır. Almanların, gelenlerin insani özelliklerini görmezden gelip onları sadece işgücü olarak görmesi Türklerin kendi içlerine kapanmalarına neden olmuştur. Göç sonucu Almanya'ya giden Türk yazarların, göç konusunu ve sonuçlarını edebi eserlerinde işlemeleri bu eserlerin Göçmen Edebiyatı'na dâhil edilmelerini sağlamıştır. Bu çalışmada ekonomik, siyasi, ailevi gibi nedenlerle Almanya'ya göç eden on altı Türk yazarın 23 eserindeki 39 hikâyede uyum konusunun nasıl ele aldıkları incelenmiştir. Türk yazarlarının, eserlerinde; Türklerin Almanya'ya uyum konusunda yaşadıkları sorunları, Almanların göçmen karşıtı politikalarının Türkler üzerindeki etkileri ve buna karşı gelişen tepkiler, kuşak çatışmasından dolayı Türklerin Almanya'ya uyum sağlama-larında ortaya çıkan sorunları nasıl ele aldıkları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Almanya'ya Göç, Göçmen Edebiyatı, Uyum, Hikâye.

Gönderilme Tarihi: 29.04.2019

Kabul Tarihi: 15.06.2019

* Bu makale 2018 yılında Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamlanan *Almanya'ya Göçün Almanya'daki Türk Yazarların Hikâyelerine Yansımaları (1961-2001)* adlı doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr., Siirt Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-mail: ilyascembeli@gmail.com ORCID: 0000-0001-6409-1229

THE ADAPTATION OF TURKS TO GERMANY IN THE TALES OF TURKISH WRITERS IN GERMANY

Abstract

Migration creates important changes in human life. Immigrants cannot give up their values at a time when they live in a country with a different language, religion and culture. For this reason, their adaptation to the society they have migrated takes a long time. Turks who went to work in Germany as labor force in 1961 experienced serious problems in adaptation. As Germans ignored that they were human beings and saw them as mere labor force has caused the Turks to close themselves. In this study, 16 Turkish writers who migrated to Germany due to economic, political and family reasons have examined how the adaptation issue is told in 39 stories of 23 works. It is examined how Turkish writers tell the problems of Turks in adaptation to Germany, the effects of the anti-immigrant policies of the Germans on the Turks and the reactions against it, the problems arising from the generation conflict.

Key Words: *Migration, Migration to Germany, Migrant Literature, Adaptation, Story.*

GİRİŞ

İbrahim Sirkeci ve M. Murat Yüceşahin göçü; “toplumsal, ekonomik ve kültürel değişmelere eşlik eden ve nüfusun mekânsal dağılımını yeniden şekillendiren bir dinamik” olarak tanımlarlar (Sirkeci vd., 2014: 2). Göçler sonucunda hem göç veren hem de göç alan yerleşim yerinde; demografik, sosyo-ekonomik ve kültürel değişimler görülür. Göçler sonucunda ortaya çıkan bu değişimler, insanların hayatlarında da köklü değişiklikler oluşturur. Türkiye’den Almanya’ya olan göç sonucunda başta göçmen işçiler ve aileleri olmak üzere onların hayatlarında önemli değişiklikler görülmüştür. Türklerin Batı’ya olan göçleri çok eskiye dayanmakla birlikte Avrupa’ya ve Almanya’ya olan Türk göçü, Türkiye ile Almanya arasında 1961’de imzalanan işgücü anlaşması ile resmi bir nitelik kazanmıştır. Türkiye ile Almanya arasında imzalanan bu anlaşmada göçün geleceğine dair bir planlama yapılmadığı için göç eden işçiler burada sorunlarla karşılaşmışlardır. Bununla birlikte Türkiye’de yaşanan askeri darbeler, ekonomik ve siyasi istikrarsızlık gibi nedenlerden dolayı Almanya’ya göç edenlerin çoğu geri dönmemiştir. Buna bağlı olarak 1961’den günümüze Almanya’da yaşayan Türk göçmenlerin sayısı milyonları bulmuştur. Almanya’da, Türkiye’dekinden farklı bir kültür ortamında kalan Türkler burada; dil, kimlik, din, barınma, sağlık, eğitim, yabancı düşmanlığı, uyum, oturma ve çalışma izinleri gibi konularda ciddi sorunlarla karşılaşmışlardır.

TDK Türkçe Sözlük’te ‘bütünleşme’ olarak açıklanan uyum, Oxford İngilizce sözlükte “*Bir şeyi bir bütün oluşmak için başka bir şeyle birleştirmek*” (Aktaran Unutulmaz, 2015:143) olarak tanımlanır. Bu tanımlardan hareketle meseleye, göçmenler ve onların henüz dahil oldukları toplum açısından bakıldığında uyum “*göçmenlerin yeni katıldıkları topluma eklenerek, o toplumun bir parçası hâline gelmeleri*” (Unutulmaz, 2015: 143) şeklinde anlamlandırılabilir. Genel olarak uyumdan göçmenlerin, ait olduğu toplumdaki ayrılıp yeni katıldığı toplumun bir parçası hâline gelmesi beklenir; ama günümüzde teknolojik gelişmelerin sonucunda ortaya çıkan ulus-ötesi ilişkilerle göçmenler, hem yeni katıldıkları toplumun hem de içinden çıktıkları toplumun değerlerini aynı anda yaşarlar. Bu nedenle uyum kavramının daha geniş bir şekilde ele alınması gerekir. Bu konuda K. Onur Unutulmaz şöyle der:

“(...) Unutulmaması gereken temel nokta ‘göçmen entegrasyonu’nun objektif ya da ampirik olarak tanımlanabilecek statik bir kavram değil, anlamı ve erişilme yolları sürekli evrilen, içinde bulunduğu tarihsel-siyasi-sosyal-hukuksal bağlama son derece bağlı ve bağımlı, ‘siyasi içerikli bir toplumsal proje’ olduğudur...” (s.144)

Almanya'daki Türkler ise Onur Unutulmaz'ın görüşlerinin aksine göçün ilk yıllardan itibaren uzun süre aynı yerleşim yerlerinde bir araya gelip kendi kültürlerini ve Türkiye'deki hayatlarının aynısını Almanya'da sürdürmüşlerdir. Bu nedenle Almanya'daki Türk göçmenler göçün ilk yıllarında uyum konusunda ciddi sorunlar yaşamışlardır. Yusuf Adıgüzel, Türklerin Alman toplumu içinde oldukları hâlde ev sahibi kültür karşısında kendi kültürlerini koruma ve yaşatmak için kimi mahallelerde yoğun bir şekilde bir araya gelip yaşam alanları oluşturmalarını uyuma ve asimilasyona karşı direnme ve bariyerler kurma şeklinde yorumlar. Almanya'da gerçek anlamda bir Türk gettosu yerine Türklerin yoğun yaşadıkları mahallelerin olduğunu belirten yazar, bu durumu; akrabalara yakın olma, kültürel ürünlere daha kolay ulaşma ve hayatın daha ekonomik olması gibi nedenlerden kaynaklandığını belirtir:

"(...) Bu 'etnik oyuk'lar bireylere kendi ana dillerini rahatça konuşma, örf ve adetlerini yaşama fırsatı sunmaktadır. Paralel yaşam tarzı bir taraftan bireylerin kendi tercihleri olarak karşımıza çıkarken, Alman devleti için ise uyumun önündeki en önemli engel olarak görülmektedir..." (2011: 51)

Toplumsal bir olgu olan göç, birçok edebi eserde birinci derecen tema olarak işlenmiştir. Göçün edebiyata kaynaklık etmesi, *Göçmen Edebiyatı* denilen yeni bir edebiyat türünü ortaya çıkarmıştır. Bu edebiyat; değişik nedenlerden dolayı göç etmiş yazarların kendi ülkesi dışında yazdıkları eserlerden oluşur. Göç eden yazarlar eserlerinde; bizzat yaşadıkları göç sürecini ve sonuçlarını, gittikleri ülkede yaşadıkları sorunları, maruz kaldıkları durumları anlatırlar. Göçmen Edebiyatı'nda genellikle göçmenlerin kendi ülkelerine dair hatıraları, göç ettikleri ülkede maruz kaldıkları ırkçılık ve yabancı düşmanlığı, yerinden edilme ve köklerinden koparılma durumlarına bağlı olarak ortaya çıkan kimlik arayışı gibi konular anlatılır. Bu edebiyatta ilk eser veren yazarlar kendi dillerinde yazarken onlardan sonraki nesiller ise çoğunlukla göç ettikleri ülkenin dili ile yazarlar. Bu durum her iki dönemdeki eserlerin içeriklerine de yansır, ele alınan konular farklılaşır. Cemal Sakallı, göçerin ve göç edilen ülkenin coğrafi-kültürel kimliği ile birlikte kavram-sallaştırıldığını, örneğin Avrupa'da yaşayan ve ikinci dilde eser veren göçmenlerin oluşturduğu edebiyatların; *Magrip-Fransız Edebiyatı*, *Hint-İngiliz Edebiyatı*, *Türk-Alman Edebiyatı* şeklinde adlandırıldığını belirtir (2018: 14). Sakallı'nın belirttiği ülkeler dışında Çarlık Rusya'sının yıkılmasından sonra muhalif birçok yazarın Türkiye, Fransa, Batı Almanya ve Çin'e kaçıp buralarda oluşturdukları *Rus Göçmen Edebiyatı* (Üçgül, 2006) ve Lübnan, Suriye, Filistin, Ürdün'den Kuzey ve Güney Amerika'ya göç eden yazarların oluşturduğu *Mehcer Edebiyatı* (Yazıcı, 2002) da dünyadaki göçmen edebiyatları arasında gösterilebilir.

Türkler yıllar içerisinde Almanya'da; sanat, edebiyat, sinema, spor, siyaset, yayıncılık gibi birçok alanda önemli başarılarla imza atarlar. Almanya'da gittikçe artan Türk nüfusuna paralel olarak burada ortaya çıkan bir Türk edebiyatı varlığından bahsedilebilir. Bu edebiyatı oluşturan yazarlar; ekonomik, siyasi, ailevi nedenlerle ya da daha iyi bir eğitim almak için Almanya'ya göç etmişlerdir. Giden yazarlardan bazıları sonradan Türkiye'ye dönmüş olsa da çoğu Almanya'da kalmıştır. Almanya'daki Türk edebiyatını oluşturan yazarların gruplandırılmasında olduğu gibi bu edebiyatın adlandırılmasında da ortak bir görüşten bahsedilemez. Almanya'daki Türklerin de dâhil olduğu göçmenlerin bir zaman sonra ülkelerine döneceklerini düşünen Almanlar, göçmenlerin edebiyatlarını önce *Konuk İşçi Edebiyatı* şeklinde adlandırırılar. Sonradan onların gittikçe kalıcılılaşmasına bağlı olarak bu edebiyat için *Yabancılar Edebiyatı (Literatur der Fremde)*, *Göçmen Edebiyatı (Migrantenliteratur)*, *Kültürlerarası Edebiyat (İnterkulturelle Literatur)* gibi adlandırmalar kullanılır (Kuruyazıcı, 2001: 10). Erkan Zengin, Almanya'daki Türk yazarların; Almanya'ya gelme nedenleri, buraya hangi yıl geldikleri, eserlerinin yayım tarihi, eserlerinde işledikleri konular, kullandıkları dil ve üslup gibi kıstaslara göre farklı dönemler içerisinde değerlendirilebileceğini belirtir (2010: 333-334). Bu durum, Almanya'daki Türk Göçmen Edebiyatı'nı bir bütünlük içerisinde değerlendirmenin mümkün olmadığını göstermektedir. Türkiye'de iken yazarlığa başlayan ve Almanya'ya gittikten sonra da yazmaya devam eden; Bekir Yıldız, Fakir Baykurt, Füzün, Aysel Özakin, Dursun Akçam, Fethi Savaşçı, Yusuf Ziya Bahadın, Güney Dal gibi yazarlar ve Almanya'da yazarlığa başlayan; Yüksel Pazarkaya, Aras Ören, Habib Bektaş, E. Sevgi Özdamar, Renan Demirkan, İhsan Atacan, Akif Pirinççi, Levent Aktoprak, Zehra Çırak, Birol Denizeri, Doğan Füzünbay, Zafer Şenocak gibi Almanya'daki Türk yazarlardan bahsedilebilir (Aytaç, 1996: 385-386). Bu sınıflandırmanın dışında; ekonomik, siyasi, eğitim, ailevi, memuriyet gibi nedenlerden dolayı Almanya'ya göç eden; Gönül Özgül, Gülseren Heydorn, Haydar Işık, Hüdayi Ülker, Molla Demirel, Muammer Bilge, Özdemir Başargan, Reşat Karakuyu, Rıza Hekim gibi yazarlar vardır.

Almanya'daki Türk yazarlar ve diğer göçmen yazarların eserlerinden oluşan edebiyat Almanlara, ülkelerindeki çok kültürlülüğü tanıma ve kültürlerarası diyalogu sağlama fırsatını verir. Almanlar, Türk yazarların da dâhil olduğu ülkelerindeki göçmenlerin oluşturduğu bu edebiyat aracılığıyla; *"birlikte yaşadıkları kültürün insanlarını tanıma, yeni bakış açıları edinme, ülkelerindeki kültürel zenginleşmenin farkına varma, kendilerini tanıma, yanlışlarını bulma ve doğru bildiklerini yeniden sorgulama"* (Polat, 1992: 12-13) olanağına kavuşabilirler. Almanya'daki Türk yazarlar da eserlerinde Türklerin Alman toplumuna uyum

sağlayamamalarının nedenlerinden bahsederler. Onlar böylece yaşadıkları sorunları Almanlara duyurmayı amaçlarlar (Oraliş, 1992: 10).

Türklerin Almanya'ya uyumunu anlatan hikâyeler; Almanya'ya Uyum Sağlayamayanlar, Kendi Değerlerinden Ödün Vererek Uyum Sağlayanlar ve Buna Karşı Çıkanlar, Kuşak Farkından Kaynaklanan Sorunlar olmak üzere üç alt başlıkta incelenmiştir. Bu çalışmada incelenen yazarların eserleri ve bu eserlerdeki hikâyelerin hangileri olduğunu belirten tablo hazırlanmıştır.

1. Almanya'daki Türk Yazarların Hikâyelerinde Türklerin Almanya'ya Uyumu

1.1. Almanya'ya Uyum Sağlayamayanlar

Çalışmamızda; Aysel Özakin, Bekir Yıldız, Dursun Akçam, Fakir Baykurt, Fethi Savaşçı, Gönül Özgül, Gülseren Heydorn, Habib Bektaş, Haydar Işık, Hüdayi Ülker, Molla Demirel, Muammer Bilge, Özdemir Başargan, Rıza Hekim, Y. Ziya Bahadın ve Yüksel Pazarkaya gibi yazarların 23 eserindeki 39 hikâye incelenmiştir. Söz konusu hikâyelerde kimi zaman Türklerin yaşadıkları kentten hatta mahalleden dışarı çıkmadıkları anlatılır. Bu nedenle Türkler, Almanya'ya ve Almanlara dair çok az şey bilirler. Ev ve işyeri arasında geçen hayatlarında onlar, zaman bulamadıkları için ya da para harcamamak için Almanya'yı gezmezler. Türklerin Alman toplumuyla bir araya geldikleri mekânlar; fabrikalar, hastaneler ya da resmi kurumlarla sınırlıdır. Yabancı düşmanlığından ya da ekonomik sebeplerden dolayı Türkler, genellikle Almanların kalmak istemediği eski evler ya da mahallelerde yaşarlar. Bu nedenle bazı semtlerdeki Türklerin sayısı Almanlardan fazladır. Bu yerleşim yerlerine ilk defa gelen biri Türkiye'de olduğunu sanır. Öyle ki Türkler, memleketteki hayatlarının neredeyse aynısını buralarda sürdürürler. Bahçe ve ekim dikim işleriyle uğraşmaya devam ederler. Sokakta, çarşı pazarında hemen hemen herkes Türkçe konuşur. Mutfaklarda Türk yemekleri yapılır, sokaklarda lahmacunlar yenir. Türkçe gazeteler dağıtılıp okunur. Toplu taşıma araçlarında ve istasyonlarda yüksek seste Türküler dinlenir. Komşuluk ilişkilerinde Türkiye'deki geleneksel yapı korunmaya çalışılır. Taksi şoförleri müşteri toplamak için çığırkanlık yapar, sormadan müşterilerin bavullarını taksilere atar. Türkiye'de olduğu gibi devlet memurlarına rüşvet teklif edilir. Almanya'da da olsalar “nâmus cinayetleri” işlenir.

Fakir Baykurt; “Yeni Cami”, “Sigarayı Bırakınca”, “Kardeşimin Yitmesi”, “Et Kesimi”, “Dokuztaş” ve “Rur Havzası”nda Türk Bahçeleri” adlı hikâyelerinde Almanya'ya gelen Türklerin aynı yerleşim yerlerinde toplandıkları, kendi hayat

anlayışlarını Türkiye’de olduğu gibi Almanya’da da sürdürdüklerini, her yerde Türkçe konuştukları ve yaşadıkları yerden hiç dışarı çıkmadıkları için Almanya hakkında hiçbir şey bilmediklerini anlatır.

“Yeni Cami” hikâyesinde Koca Mustafa; ailesiyle birlikte Almanya’nın Duisburg şehrine gittiklerinde Almanların birer ikişer iyi mahallelere taşındıklarını ve onlardan boşalan evlere Türklerin yerleştiklerini söyler. Zaman içerisinde mahallelerinin, Türkiye’deki bir mahalleden farksız bir hâl aldığını anlatır. Buraya ilk defa gelenlerin kendilerini Türkiye’de sandıkları; bakkalları, kasapları ve terzileri ile Almanya’daki küçük bir Türkiye manzarası anlatılır.

“Sigarayı Bırakınca” adlı hikâyede dış alım satım bürolarının önünde ellerinde bavulları ile bekleyen Türklerin, bir taraftan lahmacun yiyip diğer taraftan yüksek sesle konuştuklarından bahsedilir. Bir çocuk da günlük Türkçe gazeteleri satmak için bağıarak Türk işçiler arasında dolaşır. Bu durum hikâyede, manzara tipi bir Anadolu kasabası veya şehri atmosferinin hakim olduğunu göstermektedir.

“Kardeşimin Yitmesi” hikâyesinde, küçük oğlu kaybolunca Rıfat polise haber verir. Polisler çocuğu bulup getirir ve aileye teslim eder. Rıfat, bunun karşılığında polisler elli mark verir. Onlara, bu parayla bir yemek yemelerini söyler. Polisler ise böyle bir şeyin Almanya’da olmadığını, kendi görevlerini yerine getirdiklerini söyler ve parayı almazlar.

“Et Kesimi” hikâyesinde Baki’nin annesi, yaşadıkları Oberhausen’den dışarı hiç çıkmadığından Dinslaken’in adlı yerin havası suyu güzel bir yayla olarak düşünür. İsmet, Baki’nin babasına Dinslaken’e gelip gelmeyeceğini sorar. Adam, evinde dinlenmek istediğini söyleyince karısı ona; “*Gidip biraz hava alsan iyi olurdu.*” der. Karısının bu sözüne çok kızan adam “*Almanya’da nerde hava? Araya girip bilir bilmez konuşma!..*” der. (s.59)

“Dokuztaş” adlı hikâyede Bergkamen ve Kamen adlı yerleşim yerlerinin toplam nüfusu 96 bin iken bunun 10 bininin Türk işçiler olduğu anlatılır. Sokakların; karaşlı, uzun saçlı, güzel kızlarla doluğu ve parklarda Anadolu’dan gelen yanık sesli delikanlıların dolaştığından bahsedilir.

“Rur Havzası’nda Türk Bahçeleri” hikâyesinde Türklerin topraktan kolayca ayrılıp “makinelere dünyasına” alışamadıkları anlatılır. Mevlüt, “Bahçeler Birliği”ne başvurduğu hâlde ona bahçeli bir ev verilmez. O da oturduğu evin sokağına bakan küçük alanda; biber, soğan, maydanoz eker. Mevlüt’ün, bitkileri sulamak için bıraktığı su Alman komşusunun ahşap evinden içeri girer. Komşusu Mevlüt’ü şikâyet eder. Polisler onu karakola götürür. Mevlüt durumu anlatır, olay basına “Türklerin bir türlü topraktan kopamadıkları ve makine dünyasına

alışamadıkları” şeklinde yansır. Bu olaydan sonra Türk işçilere, şehrin dışında bir alan bahçe olarak tahsis edilir. Türkler de bahçelerini yeşillendirir ve gittikçe güzelleşen bu bahçelerin ünü Almanya'ya yayılır.

Gönül Özgül'ün “Biri Vardı Mutlaka” adlı hikâyesinde hikâye kahramanı kadın, Frankfurt Havaalanı'ndan kaldığı yurda gitmek için trene doğru yöneldiğinde dışarıda Türk taksicilerin; “Götürüyoruz! Götürüyoruz! Mainz, Wiesbaden, Bingen, Köln, Frankfurt!” (s.52) diye bağırduklarını duyar. Almanya'da taksi şoförleri bu şekilde hiç bağırmadıkları için kadın, bir anda Sirkeci'de olduğunu düşünür. Bir taksici, kadına nereye gideceğini sormadan onun bavullarını bagaja atar.

Yüksel Pazarkaya'nın “Yargı” adlı hikâyesinde Hasan'ın, kız kardeşi hakkında dedikodu yayan Sadık'ı öldürmesinden bahsedilir. Turist olarak Almanya'ya gelen Sadık, burada kalabilmek için gerekli işçilik iznine sahip olan Aliye'ye evlenme teklifinde bulunur ama reddedilir. Bu nedenle Aliye'nin Abuzer ile birlikte olduğu dedikodusunu yayar. Aliye'nin kardeşleri Hasan ve Hüseyin meseleyi açıklığa kavuşturmak için Aliye'yi ve Abuzer'i çağırır. Her ikisi de bunun gerçek olmadığını, bu yalanın Sadık tarafından uydurulduğunu söyler. Bunun için Kur'an'a el basıp yemin ederler. Hasan, “namus lekesini kan temizler” deyip Sadık'ı öldürür. Hasan'ın dâvâsına bakan Alman yargıç yaşanan olayı öğrenince ne diyeceğini şaşırır:

“(...) Zamanda ortaçağa yolculuğa çıkmış sanıyordu kendisini. Bu ne biçim bir ilkelikti. Hasan, bir söylenti yüzünden, köylüsü Sadık'ın canını bıçak darbesiyle almıştı...” (s.71)

Y. Ziya Bahadınlı, “Çilli de Çilli” adlı hikâyesinde Berlin'in Kreuzberg semtinde değişik kültürlerle sahip milletlerin bir arada yaşadıklarından bahseder:

“(...)Kreuzberg, Berlin'e gelen Doğulu, Batılı herkesin uğrağıydı. Bir bakıma Sirkeci'ydi, belki de Kasımpaşa. Kotbusser Tor U-Bahn Durağı da günün her anı dolup taşan bu yerin bir gümrük kapısı. İstedğin zaman, Arap maşlahlı Türklerle, çarşafı kadınlarla, özensiz giysili Alman ilericileriyle, omuzlarında kamera çantası sinemacılarla, saçları horoz ibiği Punk'larla, Haus Bezetter'lerle ve işe giden, işten dönen elleri torbalı yabancı işçilerle karşılaşabilirdin...” (s.52)

Yaşar Aydın, Türkiye'den Almanya'ya giden kırsal kökenli göçmenlerin burada sanayileşmiş Alman toplumuna ve büyük şehir yaşamına katıldıklarını ve ciddi bir modernleşme sürecinden geçtiklerini belirtir (2012: 34-38). Bekir Yıldız'ın hikâyelerinde de Türkiye'den Almanya'ya göç eden kırsal kökenli işçilerin henüz Türkiye'de şehir hayatına bile uyum sağlayamadan bir anda kendilerini Almanya'da bulduklarından bahsedilir. “Demir Bebek” hikâyesinde Seyyit ve

ailesi, köylerinden çıkıp ilk defa trene binip İstanbul'a giderler. Seyyit'in eşi treni kara yılanı benzetir. Kocasına ona uçakla Almanya'ya gideceklerini söyler. Adam, uçakta yolculuk etmeyi bir atmacanın karnında uçmaya benzetir. Yıldız'ın "Kör" adlı hikâyesinde ise Münih'te trenden indiklerinde babası oğlu Seyfettin'e eşyalarını sırtlamasını söyler. Oğlu ise Almanya'da işlerin farklı olduğunu, eşyaların arabayla götürüleceğini söyler.

Almanya'ya uyum sağlama ya da sağlamama konusunda kimi yazarlar eleştirilerini Türklere yöneltir. Bu eleştirilerde, Almanlardan farklı bir hayat anlayışına sahip olan Türklerin Türkiye'de nasıl yaşıyorlarsa bunu Almanya'da da sürdürmek istemeleri; bu yüzden komik duruma düşmelerine dikkat çekilir. Bunun yanında Almanlarla göçmenlerin evlenmelerinin önündeki engeller, kimi zaman da göçmenleri toplum dışına ittikleri için bazı Almanların kendi toplumlarına yönelttikleri eleştirilerden bahsedilir.

Fethi Savaşçı "Şef Josef'in Köpeği" ve "Birinci Kata İnemem" adlı hikâyelerinde Almanya'ya uyum sağlamayı güçleştiren nedenlerden bahsederken Almanlardan kaynaklanan sorunlardan çok Türklerin bu konudaki eksikliklerini hikayenin olay örgüsünde gözler önüne serer. Almanya'ya giden Türkler alaf-ranga tuvaleti kullanmada zorluk yaşarlar. "Şef Josef'in Köpeği" adlı hikâyede tuvaletlere; Türkçe, İtalyanca ve Yunanca "Helâları temiz tutunuz, yerlere tükürmeyiniz!" yazdığından bahsedilir. Türklerin, alaf-ranga tuvaleti kullanamadıkları için yaşadıkları sorunlar şu şekilde anlatılır:

"(...)Erkek helâlarında Türkler, oturaklı helâları bilmediğinden, işini oturmağın üstüne çıkıp da görüyordu. Bu yüzden plastik oturaklar kırılıyor, sağı solu da fazla kirleniyordu. Türkiye'deki helâların büyük çoğunluğu yerde olduğundan, oturaklı helâ olmadığından, yani oturaklı helâlarda işlerini görmek Türklere başlangıçta çok zor gelmişti. Türk işçilerin bir kısmı, tazyikli suyun helâyâ döküldüğü yerden, kâğıt ıslatıyor, k...nı siliyordu. Bir başka helâ kağıdıyla da k...nı kurulu-yordu. Pek çoğu da kâğıt kullanarak işini görüyordu..." (s.52)

"Birinci Kata İnemem" adlı hikâyede yabancılik duygusunun işçileri yiyip bitirdiğine ve yabancı işçilerin dertlerini anlatabilmeleri için çok çabalamaları gerektiğine dikkat çekilir. Yabancı işçilerin "kendilerini sevdirmeleri" aslında uyum konusu ile de ilişkilidir:

"(...)Yabancı bir işçinin kendini sevdirebilmesi için çok güç harcaması gerek. Kolay olmuyor bu. İşe geç kalmamak, erken bırakmamak, verimi düşürmemek, kavga etmemek, yerlere tükürmemek, her yönü temiz tutmak, çok içip çevreyi te-

dirgin etmemek; köpeklere, çiçeklere, ağaçlara, her şeye saygılı bulunmak, sabırlı olmak pek kolay olmuyor biz Akdeniz çocukları için...” (s. 94)

“Lumpen Ömer” adlı hikâyede ise Fethi Savaşçı kendi toplumunun değerlerini Almanya’da sürdüren Türkleri eleştiren Ömer’in başına gelenlerden bahseder. Ömer, tramvay durağında bekleyen birkaç Türk işçinin, kendi aralarında konuşup teypte çalan acıklı bir Türküyü dinlediklerini, Türkleri bu şekilde gören Almanların da gülüp geçtiklerini görür. Ömer, onlara “Neden bu radyoyu sonuna kadar açıyorsunuz? Almanlar mecbur mu bizim acıklı türkülerimizi dinlemeye? Bizi buralarda rezil etmeye ne hakkınız var?” der. İşçiler, Ömer’e hakaret eder ve onu dövmek için yeltendiklerinde Ömer oradan kaçır.

Dursun Akçam, “Afgane” adlı hikâyesinde Alman bir kadın ile göçmen bir erkeğin ilişkisinin önündeki engeller ve Alman kadının neden bir göçmen ile uzun süreli ilişki kuramayacağı uyum sorunu çerçevesinde anlatılır. Renate, erkek arkadaşı Üzeyir’in Alman toplumu ile uyum sağlayamadığını ileri sürüp ondan ayrılır. Renate, ayrılmasının nedenleri şöyle açıklar:

“(...) Yaşadığı toplumla uyumlu, uygar bir kişi sayılmazdı. Dili yetersizdi, sosyal ilişkileri yetersiz. Üstelik kara kaşlı bir yabancı! ‘Eşim, arkadaşım!’ diyerek onunla nereye gidebilir, kiminle tanıştırabilirdi? Çok yakın bir iki arkadaşı dışında, Üzeyir’le olan ilişkisini kimse bilmezdi. Sokağa birlikte çıktıkları zaman gözler üstüne çevrilir, utanırdı. Umut verici bir başka yanı da yoktu...” (s.11-12)

Habib Bektaş, “Ulli ve Hasan Amca” adlı hikâyede bir Almanın gözünden, göçmenlerin ve toplumun dışına itilmiş Almanların ortak özelliklerinden bahseder. Bektaş, yalnızca göçmenlerin değil kimi Almanların da kendi toplumuna uyum sağlamada sorun yaşadıklarına dikkat çeker. Söz konusu hikâyede Ulli, Türklere ait meyhaneye severek gitmesini; buranın bir Türk meyhanesi olması dolayısıyla buraya gelen yabancıların da kendisi gibi ‘lânetli’ olmakla açıklar. Ulli, Alman olduğu hâlde kendisini Almanya’da yabancı gibi hissettiğini söyler:

“(...) Bu düzen, beni dışladığı gibi sizi de dışlamış. burası bir Türk meyhanesi...Türkler de geliyor, kovulup horlananlar, benim gibi istenmeyenler. Bak bak, kimliğime bak, Almanım, oku! Ama yetmiyor Alman olmak, beni bu düzenle bütünleştiremiyor. Belki ben sizden daha yabancıyım bu ülkede! Anlıyor musun, daha yabancı!..” (s.25)

Muammer Bilge “İzin” adlı hikâyede Helmut’un, Almanya’daki İtalyanları ve Türkleri Almanya’ya uyum konusunda karşılaştırmasını işler. Helmut; İtalyanların, Almanlarla aynı dine inanmaları ve Avrupalı olmalarından dolayı Türklere göre Almanya’ya daha iyi uyum sağladıklarını söyler.

1.2. Kendi Değerlerinden Ödün Vererek Uyum Sağlayanlar ve Buna Karşı Çıkanlar

N. Ceyhan Akça Almanya'daki Türk yazarların eserlerinde, uyum sağlamayı ve Almanlara benzemeyi yadırgayarak vurguladıklarını belirtir (2015: 471). Kimi hikâyelerde Almanya'daki Türklerin, Alman toplumuna uyum sağlamaları onların kendi kültürlerinden uzaklaşması şeklinde anlatılır ve bu durum eleştirilirken kimi hikâyelerde de olay örgüsü ne yaparsa yapsınlar Almanya'da yabancı oldukları ve öyle gördükleri gerçeğini değiştiremeyeceklerine inanan kişiler üzerine kurulur. Son kategoridekilerde ne kendi toplumlarında ne de Alman toplumunda tutunabildiklerini düşünürler. Bu hikâyelerde Türk toplumunun ve bilhassa Alman toplumunun uyum konusuna olan yaklaşımı eleştirilir. Kimileri de Almanya'daki hayat standartları Türkiye'den çok daha iyi olduğu hâlde ne yaparlarsa yapsınlar kendilerini Almanya'da yabancı hissederler.

Haydar Işık, "Ekim Bayramı" ve "Elmas" adlı hikâyelerinde Almanların Türklere beklediği uyumun aslında onların kendi değerlerini unutmak olarak yorumlar ve konuya eleştirel yaklaşır.

"Ekim Bayramı" adlı hikâyede Ahmet'in Almanlara benzemek için her şeyi yaptığı hâlde bir türlü onlara yaranamadığından bahsedilir. Almanya'nın Bavyera eyaletinde Ekim ayında yapılan bayramda insanlar eğlenir. Münih'te çalışan ellili yaşlardaki Ahmet Öztürk de her yıl Ekim ayını ve bu bayramı dört gözle bekler. Ahmet, Bavyeralılara benzemek için onlar gibi giyinmeye özenir. Her yıl Bavyera giysileriyle bu bayrama katılır. Tıpkı Almanlar gibi tüylü fôtürünü kafasına geçirip sokağa çıkınca Almanlara çok benzer. Ahmet, Türklerin yıllardır Almanya'da oldukları halde Almancayı öğrenmemiş olmalarını yadırgar ve onların konuşmalarının Tarzanca olduğunu söyler. Almanya'daki Türkler için "odun gelmiş odun gidecekler" (s.68) der. Almanca konuşurken tıpkı Bavyeralılar gibi ağzını yayanlaştırır. Ses tonunu onlara benzetir ve onlar gibi Almanca konuşmakla övünür; böylece Almanlardan bir farkının olmadığını düşünür. Türklere farklı olduğunu göstermek için çok çabaladığı halde Alman arkadaşları Türklere söyledikleri aşağılayıcı sözleri ona da söyler; ama Ahmet her defasında işi pişkinliğe vurur. Böyle durumlarda Ahmet'in yüzünü sahte bir tebessüm sarsa da üzüntüsü gözlerinden okunur. Bir gün Alman arkadaşlarıyla birlikte bira içerken yan masadan biri, Türkler hakkında ırkçı ve ayrımcı fıkralar anlatır. Ahmet, arka arkaya bira şişelerini kafasına dikip öfkesini dindirmeye çalışsa da sinirden elleri titrer. Daha fazla dayanamaz. Bıçağını çıkarır ve fıkra anlatan Alman'ın üzerine doğru yürür. Masada oturanlara 'Domuz' der ve oradan çıkar.

“Elmas” adlı hikâyede hikâyenin kahramanı Elmas, öğretmenlerine ve okul yönetimine annesinin; her hareketini kontrol ettiğini, kendisinden Türk-Müslüman geleneklerini sürdürmesini ve hiç görmediği biriyle kendisini evlendirmek istediğini söyler. Bu nedenle on sekiz yaşına girer girmez evini terk edip devlet korumasındaki “gençler evine” gitmek istediğini anlatır. Almanların, bu konuda Elmas'a olan yaklaşımları şöyle anlatılır:

“(...) Gençlik dairesi, öğretmenler, müdür, müdür yardımcıları, doktorlar, yargıçlar, herkes ama herkes onu haklı buluyorlardı. Bir kez iyi “entegre” olmuştu. Anadolu'nun geri kalmış ilkel annesiyle uyum olanaksızdı. Avrupalı uygar Elmas'ı okuldan sonra gençler evine verme kararı alındı. Onu korumak gerekir dediler...” (s.34)

Habib Bektaş “Şey” adlı hikâyede çocuklarıyla ve Almanlarla sorunlar yaşayan ve kendi değerlerinden ödün veren Ali Korkmaz'ın düştüğü trajikomik durumdan bahseder. Ali, kimi zaman çocuklarına Türkiye'den bahseder. Ali üzüntülü şeyler anlatıp kendisi ağlamak üzere iken çocuklarının güldüğünü; buna karşılık gülünecek, mutlu olunacak durumlardan bahsettiğinde de çocukların kendisine boş gözlerle baktıklarını söyler. On sekiz yaşına giren oğlu bir gün evini terk eder. Bu duruma çok üzülen Ali, bir baba olarak oğlunu evlendirmesi gerektiğini ona söyleyince çocuk babasına gülererek “*Kız arkadaşım var benim*” (s.128) der. Ali, Almanya'da mutsuz olmasının yıllarca burada yaşadığı hâlde görünüşünün hâlâ köyündeki gibi olmasından kaynaklandığını düşünür. Bu nedenle bir kuaföre gider. Saçlarını Almanlarınkı gibi kestirip boyatır, bıyıklarını kestirir. Onu bu hâlde gören arkadaşları ona çok gülerler.

“Ulli ve Hasan Amca” adlı hikâyede ise Bektaş, yirmi yıldır Almanya'da olan ve Almanca bildiği halde tek bir kelime Almanca konuşmayan Hasan Amca'dan bahseder. Almanca konuşmaları anladığı hâlde Hasan Amca, kendisiyle Almanca konuşulduğunda anlamazlıktan gelir. Hasan Amca'nın bu tepkisi onun, Alman toplumuna ve Almancaya küsmüş olması ile açıklanır.

Gülseren Heydorn “Uyumlu Aile” adlı hikâyede Almanların tam istediği gibi olan bir kadından ve kendi değerlerinden ödün vermeyen kocasından bahseder. Kadın, seçimler yaklaşınca burada yaşayan yabancıların Alman toplumuna uyum konularının gündeme geldiğinden bahseder. Kimi Almanlar “*Aramızda bizler gibi yaşamayan, bizlere uymayan yabancılar evlerine geri dönsünler*” (s.9) der. Kadın bu şekilde bahsedilen aileler arasında kendi ailesinin olmadığını, kendilerinin Almanya'ya uyum sağladığını belirtir. Kocasının arada bir meyhâneye gidip Alman arkadaşlarına uyduğunu ve susuzluğunu “*Alman zezemi*” dediği bira ile

giderdiğini söyler. Çocukları, Alman sınıf arkadaşlarına bakıp onlar gibi bol şekerli meyve suları, pepsi, fanta, gazoz içmeye başlar. Ev içinde sadece Almanca konuşan çocuklar, Türkçe bilmez. Ebeveynleri de onlarla Almanca konuşur. Çocuklar okullarda Alman ve Hristiyan kültürünü öğrenir. Noel ve Paskalya bayramlarını kutlarlar. Fabrikadaki Alman iş arkadaşları bir süre Türk kadınların kıyafetlerini dillerine dolayınca kadın, “onlarla” anılmaktan korktuğu için uyumsuzluk örneği olduğunu düşündüğü oyaly yemenilerini ve eşarplarını atar. Saçlarını kanarya sarısına boyar. Parklarda; köylerinden getirdiği parlak renkli ve geniş etekli elbiseleriyle banklara dizilmiş Türk kadınları kendisiyle Türkçe konuştuklarında kadın, Türk olduğu anlaşılmasın diye onlara Almanca cevap verir. Çalıştığı fabrikadaki çalışanların yarısı Türk olduğu hâlde kadın; “*Alman toplumuna uyumlarının kolaylaşması için*” (s.10) Alman işçilerle arkadaşlık kurar. Kadının kocası bu konuda ondan farklı düşünür. Ahmet, çocuklarının Noel bayramını kutlama isteklerini kabul etmez; bunlar bizim törelerimiz yok deyip “*Bu yaştan sonra çocuklara uyup gavur mu olacağız*” (s.11) şeklinde tepki gösterir.

Fethi Savaşçı “Elbe Kıyısında” adlı hikâyede ne yaparsa yapsın Alman olmayacağını bilincinde olan ve birbirinden çok farklı iki dünya arasında kalan birinden bahseder. Hikâyenin kahramanı yolda karşılaştığı bir kadının, kendisini İspanyola benzetip İspanyolca bir şeyler söylediğinden bahseder. Hikâyenin kahramanı, bundan hareketle kadının hangi milletin olabileceğine dair tahminlerde bulunur. Adam; yabancıların Almanya’da bir türlü mutlu olamamalarının nedenlerini ve onların Almanlardan farklı yönlerini uyum bağlamında şöyle açıklar:

“(...) *Hasta la visto Amigo (Allaha ismarladık arkadaş!) dedi. Beni İspanyola benzetmişti. Pansiyon odasında bekleyen sevgilisinin yanına çıktı. Kendisi de İspanyola benziyordu. Portekizli de olabilirdi. Yunanlı da Türk de. Neden olmasın? Alman olmadığımız her yanımızdan sarkıp dökülüyordu. Bir kez kazık gibi oturuyorduk sandalyede. Gereğinden fazla da asık yüzlüydük. Kuşkuyla bakıyorduk çevreye. Almanlardaki o rahatlık yoktu davranışlarımızda. Yabancılik duygusundan kaynaklanan kuruntuların baskısı altındaydık. Bu baskılardan silkinip de bir türlü mutluluğa kavuşamıyorduk. İkilemli bir dünyada yaşıyorduk. Esmer tenimizi de bıçakla kazıyıp atamazdık ya!..*” (s.128-129)

Hüdaî Ülker’in “Gurbet İnsanları” adlı hikâyesinde Niyazi Hoca, yabancılarla Almanların kaynaştırılmasının başarısızlığı için onların arasındaki uçurumun bir türlü kapanamadığını söyler.

Rıza Hekim “Kırk Yılda Bir Yaş Günü” adlı hikâyede, Türklerin ve Almanların birbirilerine dair önyargılarının iki tarafın birbirilerine yaklaşmasını zorlaş-

tırdığından bahseder. Türklerin Alman toplumuna uyumları ve Almanların bu konudaki yaklaşımları şöyle anlatılır:

“(...) Kimsenin Alman'a, 'Yabancılara uyacaksınız' dediği yoktu. Ama o, 'Bana uyun mesele kalmasın' diye diyor, Türkler ile aralarındaki gelenek ve din farkını 'uyum' için engel olarak görüyordu. Türklerin arasında öylesi vardı ki, Almanya'da senelerdir bir Alman'ın evine girmemişti. Yine öylesi vardı ki, evinin kapısı bir Alman tarafından aralanmamıştı...” (s.116)

Özdemir Başargan'ın “Ölü Henüz Soluyordu” adlı hikâyesinde de Alman bir ailenin, Türk çocukların çoğunlukta olduğu bir çocuk yuvasındaki oğullarının kaydını silmesinden bahsedilir. Kadın çocuklarının Türk çocuklarından Türkçe öğrendiklerini, evde de Türkçe konuşmaya başlamalarını gerekçe olarak gösterir. On yıldır Almanya'da çalışan hikâyenin kahramanı bu durumu eleştirir:

“(...) On yıldır Almanlarla çalışırım. Pekiyi değilse de kendimi kurtaracak kadar iyi Almanca belledim onlardan. Onlar benden Türkçe “Merhaba” demesini bile bilemediler, belleyemediler. On yılda! On yılda...kendilerinin bellemediği bir yana, çocukları birkaç kelime Türkçe konuştu mu, paniğe kapılıyorlar, sevineceklerine!...” (s.28)

Gülay Durgut, Almanya'daki Türk basınında uyum konusunun daha çok Almanların Türk kültürüne ilgi göstermesi, önem vermesi şeklinde yorumlandığını ve gazetelerde bu tür haberlere öncelik verildiğini belirtir. (1993:235) Özdemir Başargan'ın yukarıda anlatılan hikâyesinin aksine, kimi hikâyelerde Gülay Durgut'un belirttiği gibi Almanların Türklere ve Türk kültürüne ilgi duydukları anlatılır. Bu kişilerden bazıları “II. Dünya Savaşı'ndaki faşizmi bütün boyutlarıyla bizzat yaşamışlardır.” Onlar; Türkçe öğrenmeye çalışır, Türk yemeklerine alışır, Türkler gibi davranırlar.

Fethi Savaşçı'nın “Luisa'nın Köpeği” adlı hikâyesinde de Martin'in, Türklerin alışkanlıklarını kazanıp Türkler gibi davrandığından bahsedilir. Martin ile Mehmet bir mekânda bir şeyler içerler. Kalktıklarında Martin hesabı kendisinin ödeyeceğini söyler. Bunun nedenini soran Mehmet'e şu cevabı verir:

“(...) Neden olacak, maaşın namusu var...Sen bizim masamıza konuk geldin. Belediyede çalışan temizlik işçileri var. Hepsi de Türk. Bu çevredeki kahvelerde alışkanlıklarını Almanlara da bulaştırdılar. Güzel bir alışkanlık, öyle değil mi Egon?...” (s.50)

Fakir Baykurt'un “Dokuztaş” hikâyesindeki Walter de böyle biridir. Walter, Türk işçileri kendisine şaka yaptığında bu şakaları kaldırabilen biridir. İş sonrası

Türk işçiler onu çaya davet ettiğinde onların bu teklifini geri çevirmez. Walter, Türk adlarını doğru söylemeye ve Türkçe konuşmaya çalışır. Fiziki özellikleri görmezden gelinirse yalnızca Türkçe konuştuğunda onun Alman olduğu anlaşılır. Walter, misafirlige gittiği evlerde Türkler gibi bağdaş kurup oturur, Türkler gibi elini arkadaşlarının omzuna vurur. Walter, başta çiğ köfte olmak üzere ve diğer Türk tatlarına ve yemeklerine de alışmıştır.

Fakir Baykurt'un "Sarı Saçlı" hikâyesinde ise yirmi yıl Almanya'da yaşayan Murat Özdemir'in, buraya alışmadığını belirtip Türkiye'ye dönmek istediğinden bahsedilir:

" (...) Murat Özdemir, 'Ben döneceğim' diyordu. 'Kalan kalsın, ben yurduma döneceğim!..! Böyle böyle, yılları 20'ye doğrultmuştu. 'Şimdiye kadar dönmedim, ama döneceğim. Almanya iyi. Ama bana göre değil. Ben bu yurda ayak uyduramam...' (s.151)

Gülseren Heydorn da "Yama" ve "Çeşitleme" adlı hikâyelerinde Almanya'da yaşayan Türklerin ne yaparlarsa yapsınlar buraya bir türlü alışamadıklarından bahseder.

"Yama" adlı hikâyede yıllardır Almanya'da yaşayan hikâyenin kahramanının, yaşadığı kente alışamamasından, Almanya'yı benimseyememesinden bahsedilir. Hikâyenin kahramanı aslında yaşadığı yeri sevdiğini ve burayı beğendiğini belirtir. Yemyeşil parklarda taze çimlerin kokusunu ciğerlerine çektiğinde mutlu olur. Ekmek kırıntılarını göldeki ördeklere attığında dinlenir, kimse de ona karışmaz. Yine de buradaki hiçbir güzelliğin kendisine ait olmadığını ifade eder. Soluduğu havanın, saat gibi işleyen trafiğin, adım başı bırakılan çöp kutularının, uyumlu evlerin, temiz sokakların, kilise çanlarının hiçbirinin kendisine ait olmadığını söyler. Almanların kendisini dışlamadıklarını; aslında kendisinin Almanların arasına girip onlarla ilişki kurmadığını söyler. Almanların, konuşmaya da arkadaş olmaya da açık insanlar oldukları hâlde kendisinin öyle olmadığını söyler. Hikâyenin kahramanı, Almanların anlattığı fıkralara gülemediğini ve onların ağladıklarına üzülemediğini söyler. Kendisinin yaşadığı yere ait olmadığını şöyle anlatır:

"(...) Olmuyor, bir türlü olmuyor. Yıllarca içinde yaşadığım bu kent benim olmadı. Sokaklarda rastlaştığım tanıdık yüzlerden biri değilim. Ben buralı olmadım..." (s.36)

"Çeşitleme" adlı hikâyede yirmi beş senedir Almanya'da yaşayan ve lokanta işleten adam, yüz yıl daha Almanya'da yaşasa da 'buralı' olamayacağını söyler. Kanında 'Türklük' olan birinin 'bunlardan' olmasının mümkün olmadığını belirtir.

1.3. Kuşak Farkından Kaynaklanan Sorunlar

N. Abadan Unat, Almanya'daki birinci ve ikinci kuşak Türkleri kıyaslarken birinci kuşağın; Türkiye'ye dönüş hayâlleri ile oyalandığını, neo-feodal bir uyum biçimi olarak tüketim yolu ile itibar kazanmaya çalıştığını ve kolektif kimliğe sarıldığını belirtir. Buna karşılık ikinci kuşağın; kısmî ya da tamamen asimilasyonu seçebileceklerini, aşırı saldırganlıkla ya da mutlak kayıtsızlık yoluyla sisteme başkaldırabileceklerini anlatır (2002: 183). Hakkı Keskin ise sosyalizasyonlarını Almanya'da tamamlayan ikinci ve üçüncü kuşak hakkında şöyle der:

"(...) Onların anne/baba, büyükanne/büyükbabaları ve memleketleriyle olan bağları elbette o denli güçlü değil. Ama onların da-ailelerinden aldıkları kültür eğitimiyle- Türk kültürüne az ya da çok bağlılıkları var. Bazıları kendisini Türk'ten çok Alman hissediyor; bazıları da Alman'dan fazla Türk. Çoğunlukla kişiden kişiye değişen oranlarda ilginç bir Alman-Türk çift kimliği alışıma ortaya çıkıyor..." (2011: 63)

Hikâyelerde de Almanya'da doğan ya da burada büyüyen çocukların ve gençlerin, ebeveynlerine göre Alman toplumuna daha iyi uyum sağladıklarından bahsedilir. Çok iyi Almanca öğrenen gençlerden bazıları Almanlardan ayırt edilemez. Onlar, kimi konularda ebeveynleri ile anlaşamazlar. Almanların da bu genç kuşağa olan yaklaşımları olumludur. Almanya'da uzun yıllar kalanların artık yeme içme, giyim kuşam alışkanlıkları da değişir. Türk kadınlarının da kimi konularda Alman kadınlardan geri kalmadıkları anlatılır. Bu kişilerin Almanya'da kaldıkları süre arttıkça Türkiye ile olan bağlarının daha da zayıfladığı ifade edilir. Bu gruptaki kişiler Türkiye'ye gittiklerinde, doğdukları ve büyüdükları topraklara yabancılık duyar ve Almanya'daki hayat anlayışlarını Türkiye'de sürdüremezler. Onlar, Almanya'daki hayatlarını özledikleri için Almanya'ya bir an önce geri dönmek isterler.

Fakir Baykurt "Suya Kim Yakın" adlı hikâyesinde Sultan ve Mahmut'un, çocuklarının kendi kültürlerini Almanya'da da sürdürmeleri için çabalarken çocukların ise ebeveynlerine artık Türkiye'de olmadıklarını anlatmaya çalıştıklarından bahseder. Sultan, kızları Kezban ve Zeynep'e gelecekte Almanlar gibi pastacı olmamaları için yurt yemeklerini yapmayı öğretir. Babaları Mahmut, çocuklarına Almanya'da yaşasalar da Türk olduklarını unutmamalarını, kendi kültürlerinden vaz geçmeyeceklerini söyler. Mahmut bir gün oğlu Nevzat'tan su isteyince oğlu; babasının suya daha yakın olduğunu söyleyip ona kendin doldur der. Sinirlenen baba, oğluna geleneklerinden bahseder. Küçüğün büyüğe su vermesi gerektiğini söyleyince aralarında şu konuşma geçer:

Almanya'daki Türk Yazarların Hikâyelerinde Türklerin Almanya'ya Uyumu

“Geleneğimize göre suyu verecektin; biz Türk’üz!”

“Ah baba! Türk’üz ama yıllardır Almanya’dayız!”

“Bağırma! Almanya’dayız ama Alman değiliz!”

“Baba her gün buranın kültürünü alıyoruz!”

“Kültürünü al, ama suyu da ver! İştten geldim, yorgunum!”

“Ama baba, okuldan geldim! Ben de yorgunum...”

“Bağırma! Sen gençsin, bana yardım edeceksin!”

“Dinle baba! Sen de yaşlı değilsin! Hasta ve sakat hiç değilsin! Biz okulda öğrendik: 1) Yaşlılara; 2) Hastalara; 3) Sakatlara yardım edilir. Öğretmen böyle söyledi. Sen işini kendin yapabilirsin ...”

“Kim söyledi bunları? Hangi öğretmen söyledi?”

“Sınıf öğretmeni Herr Vogel söyledi...”

“Söylesin! Biz kültürümüzden çıkamayız!..” (s.15)

Molla Demirel, “Helga’nın Anlattıkları” adlı hikâyede otuz yıldır Almanya’da yaşadığı hâlde Aktan’ın, Alman toplumuna uyum sağlayamamasından bahseder. Hüseyin, kuzeni Aktan’ı ziyarete gider. Aktan’ın eşi Ayten daha serin olduğu için misafirini balkonda ağırlamak ister. Aktan ise komşuları bikiniyle balkona çıktıkları için balkonda oturmayı istemez. Ayten, eşinin otuz yıl önce köyünden nasıl geldiye *“bu kocaman Avrupa kentinde aynı kafayı taşıdığını”* (s.59) söyler.

Muammer Bilge, “Almanya’da Kalan Oğul” adlı hikâyede Almanya’da doğan, Türkçeyi iyi konuşamayan Metin’in anne ve babasıyla Türkiye’ye geri dönmek istememesinden bahseder. Metin, annesi ve babası ile konuştuğunda çoğu sözcüğün Türkçesini bilmediği için Almanca konuşur. Metin; kot pantolon, üst düğmeleri açık gömleği, topuklu çizmeleri ve uzun saçlarıyla Alman gençlerinden ayırt edilmez. Okulu yarıda bırakan Metin’e babası, kendileriyle birlikte Türkiye’ye dönüp orada okulunu tamamlayabileceğini söyler ve *“Almanya kime yaradı ki sana yarasın? Baksana yabancıları seven, isteyen yok ki”* (s.110) der. Metin ise Almanya’da doğup burada büyüdüğünü söyler ve geri dönmeyi kabul etmez:

“(..) Ama anne, siz de beni anlayın biraz! Sizler için burası nasıl yabancıysa, gideceğiniz yer de benim için o kadar yabancı. Yaşantısı, dili her şeyi yabancı bana!..” (s.111)

Annesi, oğluna biletini bile aldıklarını söyler ve onu dönmeye iknâ etmeye çalışır. Oğluna, evlerini dağıttıklarını artık burada evleri olmadığını söyler ve

Almanya'da nerede kalacağını sorar. Metin bir iş bulup çalışacağını söyler ve "dilinizi bile doğru konuşamıyorum" (s.110) der. Kız arkadaşı Karin ile kalacağını söyleyince annesi, Karin'in adını duyunca şöyle der:

"(...) Karin mi? Yoksa aklını o kız mı çaldı? Ocağın sönsün Almanya! Dağıttın bizi, parçaladın!.." (s.110)

Gönül Özgül, "Sevgili İstanbul" ve "Bir Gün Sana Gelirken" adlı hikâyelerinde Türkiye'ye kısa ziyaretlerde bulunan karakterlerin bir an önce Almanya'ya dönmek için can attıklarından bahseder.

"Sevgili İstanbul" hikâyesinde hikâyenin kahramanı kadın Almanya'dan Türkiye'ye döndüğünde; "İstanbul'un tozlu yolları ve sıkıntılı binalarını" (s.34) görünce geldiğine pişman olur. Havaalanından evine gitmek için bindiği takside, dönüp dönüp gerilere bakar. İstanbul'a geldiği ilk gün, geri dönmenin hesabını yapar. Kendi evinde olduğu hâlde kendisine ait bir odası olmayan kadın, sokaktan içeri giren çingiraklı seslerden ve komşularının yüksek sesle dinlediği müzikten dolayı sürekli kulağını tıkamak zorunda kalır. Eve vardığında yüzünü yıkamak ister; ama suların iki aydır akmadığını öğrenir. Karşılaştığı bu manzara dolayısıyla ailesinin hazırladığı yemekleri yemez. Planladığı tarihten önce Almanya'ya dönmeyi düşünür, günlerinin bir an önce geçmesi için hep takvim yapraklarına bakar durur. Annesi ve komşuları ona, ne zaman Türkiye'ye temelli döneceğini sorarlar. Kadın, ailesinden uzak olduğuna sevinir ve kesin dönüş yapmayı düşünmez. İstanbul'da sokaklarda dolaşırken, kendisinin "bu arabesk sokaklara" (s.37) ne kadar yabancı olduğunu düşünür. Üç bin kilometre uzakta olan Almanya'daki evini, istediği zaman kapatabileceği televizyonunu, sıcak suyunu ve yalnızlığını özler. Kendisini İstanbul'da eğreti bir yerde hapsolmuş gibi hisseder.

"Bir Gün Sana Gelirken" adlı hikâyede hikâye kahramanı kadın, İstanbul'a gelip annesinin mezarını ziyaret ettikten sonra kendisini doğduğu ülkeye bağlayacak bir bağın kalmadığını söyler. İstanbul'un artık çocukluğunun kenti olmadığını görür. Buranın özlenecek bir şeyinin kalmadığını anlar. Türkiye'de "toprağın üstünde olmakla, altında olmak arasında pek fazla bir ayırım" (s.46) olmadığını düşünür.

Fakir Baykurt "Yuh Yuh!" adlı hikâyesinde Emine'nin, memleketine döndüğünde ve Almanya'ya gittiğinde farklı giyinmek zorunda kaldığı için bu durumdan yakındığından bahseder:

"(...) Emine, Oberaden'de pantolon blüz giyiyordu, ama izinlerde uzun etek takıyor, başına eşarp örtüyordu. 'Keyfimin kâhyası gibi herkes giydiğimi, çıkar-

diğimi konuşuyor! Ellerin insanı at gibi çalışıp paşa gibi yaşarken, bizimkiler durmadan dedikodu yapıyor'..." (s.122)

Emine, memlekete izne gittiğinde uçakta karşılaştığı gurbetçilerin on yıl öncesine göre yaşadıkları değişimden bahseder.

"(...)Madende, kömürde, saymakla bitmeyecek irili, ufaklı fabrikalarda çalışanların sekiz on yıl öncesine benzemiyordu kılıkları. Hepsinin kellesi kulağı düzelmişti..." (s.122)

Aysel Özakın "Kanal Boyu" adlı hikâyesinde on bir yıldır Almanya'da yaşayan Gülizar'ın Almanya'daki yaşantısını memlekette de sürdürmesinin, ailesi tarafından nasıl karşılandığına dikkat çeker:

"(...)Artık bana söz geçiremiyorlar, dedi Gülizar. Bizim orda kızlar köle gibi yaşıyor. Dayımgüllere dedim ki; bana karıştırsanız bir daha köye hiç gelmem. "Gâvur olmuş" diyorlar benim için Desinler n'apalım..." (s.75)

Fakir Baykurt, "Bizim İnce Kızlar" ve "Yurda Giden Kızlar" adlı hikâyelerinde Almanya'ya uyum sağlayan başarılı Türk kızlarından bahseder.

"Bizim İnce Kızlar" hikâyesinde hikâyenin kahramanı, Türk kızlarının da tıpkı Alman kızları gibi erkeklere mâl edilen tramvay ve otobüs şoförlüğü yaptıklarını belirtir. Almanların; Türklerin Almanya'ya uyum sağlamadıklarına yönelik iddiasına karşılık *"Çalıştığımız iş yerlerinde, otomobil sürdüğümüz otoyollarda yarım milim aksama yapmayız."* (s.6) der. Türklerin Almanca ile ilişkisi ise uyum çerçevesinde şöyle anlatılır:

"(...) Çokluğumuz, asıl, işyerlerinde, okullarda belli olur. Hamborn, Marxloh, Meiderich gibi mahallelerden şehir merkezine gelen tramvaylarda epey yer tutarız. Kadınlarımız ucuzluk yapan mağazalara iner. Alçak sesli konuşmaları kalın Almancanın içine vicir vicir, bicir bicir bir güzelliştir. Almanlar bu sözüme alınır, ama dilleri biraz kalındır. 'Şeker' demezler, 'Zukka' derler. Konuşurken sanki gırtlakları yırtılır...Bizimkiler Almanca'yı güzelleştirdi. Tramvayın içindeki seslere kulak veriyorum. Bülbülünki gibi ince bir Türkçe..." (s.6)

"Yurda Giden Kızlar" hikâyesinde çok iyi Almanca konuşan Ayşe, Türk olduğunu söylediğinde Almanlar ona inanmakta zorluk çekerler. Almanlar Ayşe'nin tekstil öğrencisi olduğunu öğrendiklerinde 'Hmm!' derler ve *"Okullarımız öğretmiş!"* (s.199) diye övünürler.

Fakir Baykurt, eğer gerekli şartlar yerine getirilirse Türk gençlerinin de en az Alman akranları kadar belki onlardan daha da başarılı olabileceğini anlatmak ister. Almanların; Almanya'da doğan ya da burada büyüyen, Almanca'yı iyi öğ-

renen ve Almanya'ya uyum sağlayan Türkleri görünce mutlu olduklarına dikkat çekilir. Bu hikâyelerde anlatıldığı gibi gerçek hayatta da Almanca yazan E. Sevgi Özdamar ve Renan Demirkan gibi son kuşak Türk yazarların Almanya'da kolayca benimsenmeleri; onların Almanya'da eğitim görmüş olmaları, Alman toplumuna uyum sağlamış ve Alman kültürüyle bütünleşmiş olmalarıyla açıklanır (Kuruyazıcı, 1992: 7).

Y. Ziya Bahadınlı "Milyarlarca İstiridye" adlı hikâyede; hikâyenin kahramanı olan kadının, Türkiye'den Almanya'ya gelenlerin yaşadıkları değişimi nasıl gördüğünü aktarır. Kadın, Türkiye'den Almanya'ya geldikten sonra artık kendisini "Berlinli özgür bir kadın" olarak tanımlar. Kadın, Avrupa'ya geldikten sonra insanların değişmesini şu şekilde açıklar:

"...Avrupa'ya gelen insanımızın değiştiğini söylüyorlar. Doğru bir bakıma. Bunca yılın baskısı bir süre sonra kalkmaya başlıyor. Töre anlayışımızda bir genişleme, bir hoşgörü belirliyor örneğin..." (s.74)

SONUÇ

Göç, bireylerin ve toplumların yaşamında köklü değişikliklere neden olur. Göçmenlerin göç ettikleri topluma ya da ülkeye uyum sağlamaları uzun yılları alabilir. Almanya'ya işgücü olarak giden Türklere önceleri yalnızca işçi olarak bakılmış, onların insani yönleri, kendilerine ait dilleri ve kültürleri olduğu görmezden gelinmiştir. Türkler de Almanya'ya gittikten sonra bilhassa dil bilmedikleri için Alman toplumuna uyum sağlamada ciddi sorunlarla karşılaşmışlardır. Bunun yanında onların, Türkiye'deki hayatlarının aynısını Almanya'da sürdürmeye çalışmaları da uyumu güçleştirmiştir. Göçün, Almanya'ya giden Türklerin hayatlarında ne tür değişiklikler oluşturduğu bizzat göç sürecini yaşayan Türk yazarlar tarafından da ele alınmıştır. Değişik nedenlerle Almanya'ya göç eden ilk kuşak Türk yazarların eserlerinde uyum konusu; Türklerin Almanya'ya ve Alman toplumuna uyum sağlamamalarının nedenleri, Almanların göçmenlerin uyum sağlamalarından ziyade onların asimile olmalarına karşı gelişen tepkileri, genç kuşak ile ebeveynlerinin kuşakların uyuma yönelik farklı durumlarından bahsedilmiştir. Uyum konusu ve Türklerin uyum sorunları edebi eserlerde çoğunlukla Türk ve Alman toplumuna yönelik eleştirel bir tutumla anlatıldığı tespit edildi. Türk işçilerin yalnızca işgücü olarak görülmesi ve onların toplumsal, kültürel değerlerinin görmezden gelinmesinin, Türklerin aynı yerleşim yerlerinde bir araya gelip burada Alman toplumundan soyutlanmalarına neden olduğu anlatılmıştır. Bu eserlerde, Türklerin dışlandıkça Almanlardan uzaklaşıp kendi kültürel kimliklerine sığındıklarına dikkat çekilmiştir. Almanya'ya ilk çalışmaya giden işçilerin

eğitim seviyelerinin düşük olduğu ve modern şehir hayatından bihaber oldukları için kültür şoku yaşadıkları, bunun da beraberinde uyumsuzluğu getirdiği anlaşıldı. Bu durumdaki Türklerin yaşadığı sorunlar trajikomik bir şekilde ifade edilmiştir. Hikâyelerde Almanlar tarafından dışlanan kimi Türklerin bu durumu bertaraf etmek için kendi değerlerinden ödün verip Almanlara “benzemeye” çalışınca hiçbir zaman Alman olamadıkları ve Türk olarak da kalmadıkları anlatılmıştır. Bu yönüyle bu eserlerde trajedilerle karşılaşılır. İlk kuşak Türklerin çocuklarının Almanya'ya olan bağlılıkları Türkiye'den ve milli değerlerinden uzaklaştıklarına; bu yüzden kuşaklar arasında bir çatışmanın ortaya çıktığına dikkat çekilmiştir. Bu çatışmada Türkiye'yi benimsemeyen genç kuşak, artık gerçek vatanlarının Almanya olduğunu söylerken ebeveynleri ise tam aksine Almanya'da geçici olduklarını ve asıl memleketleri olan Türkiye'ye döneceklerini söylerler. Eserlerde bu durumun aslında Almanya'nın yabancı karşıtı uyum politikasından kaynaklandığı anlatılır. Bu yönüyle hikâyelerde dile getirilenler Almanlara, birlikte yaşadıkları Türklerin neden Almanya'ya uyum sağlayamadıklarını anlama fırsatını verir. Bu yönüyle bu eserler, sanat değerlerinin ön plana çıkmasından çok sosyal bir belge niteliğindedir.

KAYNAKLAR

- Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.
- Adıgüzel, Y. (2011). *Yeni Vatanda Dini ve İdeolojik Yapılanma Almanya'daki Türk Kuruluşları*. İstanbul: Şehir Yay.
- Akca, N. Ceyhan. (2015). “Menekşe Toprak”ın Öykülerinde Almanya'ya Göçün Farklı Yüzleri”. *Turkish Migration Conference*'ta sunulan bildiri, London: Transnational Press, 467-475.
- Akçam, D. (1998). *Sevdam Ürktü*. Ankara: Arkadaş Yay.
- Aydın, Y. (2012). Türkiye ile Almanya Arasındaki Göç Hareketleri ve Değişim: Veriler ve Gözlemler Işığında İki Ülke Arasındaki Göç Hareketlerine ve Yol Açtıkları Değişime İlişkin Bir Değerlendirme Denemesi. Fındıkçioğlu. Ü. Sözbir ve E. Zeynep Güler (Ed.). *Almanya'ya Emek Göçü (Bir Bavul, Umud ve Hayalleriyle Çıktılar Yola) İçinde* (29-55). İstanbul: Yazılama Yayınevi.
- Aytaç, G. ve Diğerleri. (1996). Sürgün Edebiyatı Açık Oturum. F. Andaç (Haz.). *Sürgün Edebiyatı Edebiyat Sürgünleri* içinde (s.373-391). İstanbul: Bağlam Yay.
- Bahadınlı, Y. Ziya. (1982). *Geçeneğin Karanlığında*. İstanbul: Yeni Dünya Yay.
- Başargan, Ö. (1987). *Hasıraltı*. Ankara: Kerem Yay.
- Baykurt, F. (1986). *Barış Çöreği*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- _____. (1986). *Duisburg Treni*. İstanbul: Remzi Kitabevi

Almanya'daki Türk Yazarların Hikâyelerinde Türklerin Almanya'ya Uyumu

- _____, (1982). *Gece Vardiyası*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- _____, (1993). *Bizim İnce Kızlar*. Oberhausen: Ortadoğu Yay.
- Bektaş, H. (1981). *Yaşamı Kuşatmak/Belagerung des Lebens*. Berlin: Ararat Verlag
- _____, (1997). *Meyhane Dedikleri*. İstanbul: İnkılâp Yay.
- Bilge, M. (1986). *Kanaldaki Yabancı*. Ankara: Yaba Yay.
- Demirel, M. (1996). *Sevgi'nin Düşü*. Ankara: Sanatyapım Yay.
- Durgut, G. (1993). *Gündüz Almanya Gece Türkiye (Almanya'da Türk Basını)*. Zafer Şenocak (Ed.). *Deutsche Türken (Türk Almanlar) İçinde (231-239)*. Hamburg: Rowohlt Verlag
- Hekim, R. (1992). *Uzak Yuvada Bahar*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yay.
- Heydorn, G. (1988). *Yama*. İstanbul: Yeni Dünya Yay.
- Işık, H. (1993). *Almanya'da Yitenler*. İstanbul: Fırat Yay.
- Keskin, H. (2011). *Türklerin Gölgesinde Almanya Geleceğe Yönelik Uyum Politikası İçin Görüşler*. Y. Pazarkaya (Çev.). İstanbul: Doğan Kitap
- Kuruyazıcı, N. (1992). "Niçin Almanya'da Yazan Türkler". *Hürriyet Gösteri*, S.144, 4.
- _____, (2001). "Almanya'da Oluşan Yeni Bir Yazının Tartışılması". N. Kuruyazıcı-Mahmut Karakuş (Yayıma Haz.). *Gurbeti Vatan Edenler Almanca Yazan Almanyalı Türkler* içinde (3-24). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Oralış, M. (1992). Almanya'da Oluşan Yabancılar Yazını. *Hürriyet Gösteri*, S.144, 10-11.
- Özakın, A. (1982). *Kanal Boyu*. İstanbul: Yazko Yayınları
- Özgül, G. (1991). *Geminin En Altındaki*. Ankara: Bilgi Yay.
- Pazarkaya, Y. (1998). *Güz Rengi*. İstanbul: Sistem Yay.
- Polat, T. (1992). "Ötekiler Anlatıyor". *Hürriyet Gösteri*, S.144, 12-13.
- Sakallı, C. (2018). Göçmen Edebiyatı: Ara Dilde Yazmak. *Monograf Edebiyat Eleştirisi Dergisi*, S.9, 10-26.
- Savaşçı, F. (1972). *İş Dönüşü*. İstanbul: Yeditepe Yay.
- _____, (1986) *Ayva Kokulu Ev*. Berlin: Yabanel Yay.
- _____, (1988) *Kargalar*. Ankara: Kerem Yay.
- _____, (1988) *Almanya'nın Güzel Kızları*. Ankara: Kerem Yay.
- Sirkeci, İ-M.M. Yüceşahin (2014). "Türkiye'de Göç Çalışmaları". *Göç Dergisi*, C.1, S.1, 1-10.
- Suvağcı, İ. (2018). *Almanya'ya Göçün Almanya'daki Türk Yazarların Hikâyelerine Yansıması (1961-2001)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Dicle Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Unutulmaz, K. Onur. (2015). Gündemdeki Kavram: Göçmen Entegrasyonu-Avrupa'daki Gelişimi ve Britanya Örneği. S.G. -N.A. Şirin Öner (Ed.). *Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar Tartışmalar İçinde (135-160)*. İstanbul: İletişim Yay.
- Üçgül, S. (2006). *Rus Göçmen Edebiyatı I*. Ankara: Kapadokya Yay.

Almanya'daki Türk Yazarların Hikâyelerinde Türklerin Almanya'ya Uyumu

- Ülker, H. (1983). *Gurbet İnsanları*. İzmir: Sanay-Koop Yay.
- Yazıcı, H. (2002). *Göç Edebiyatı Doğuyu Batıya Taşıyanlar Ortadoğu Hıristiyan Arap Edebiyatçıların Batıdaki Öncü İsimleri*. İstanbul: Kaknüs Yay.
- Yıldız, B. (1997). *Demir Bebek*. İstanbul: DD Yay.
- Zengin, E. (2010). Türk-Alman Edebiyatına Tarihsel Bir Bakış ve Bu Edebiyata İlişkin Kavramlar. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.12, 329-349.

Tablo 1: Çalışmada İncelenen Eserler ve Hikâyeler

Yazarlar	Eserler	Hikâyeler
Aysel Özakın	Kanal Boyu	Kanal Boyu
Bekir Yıldız	Demir Bebek	Demir Bebek, Kör
Dursun Akçam	Sevdam Ürktü	Afgane
Fakir Baykurt	Barış Çöreği	Yeni Cami, Kardeşimin Yitmesi, Et Kesimi, Rur Havzasında Türk Bahçeleri
	Duisburg Treni	Dokuztaş, Sarı Saçlı, Yuh Yuh!
	Bizim İnce Kızlar	Suya Kim Yakın, Bizim İnce Kızlar
	Gece Vardiyası	Yurda Giden Kızlar
Fethi Savaşçı	Kargalar	Lumpen Ömer
	Almanya'nın Güzel Kızları	Elbe Kıyısında, Sigarayı Bırakınca
	Ayva Kokulu Ev	Şef Josef'in Köpeği, Luisa'nın Köpeği
	İş Dönüşü	Birinci Kata İnemem
Gönül Özgül	Geminin En Altındaki	Biri Vardı Mutlaka, Sevgili İstanbul, Bir Gün Sana Gelirken
Gülseren Heydorn	Yama	Uyumlu Aile, Yama, Çeşitleme
Habib Bektaş	Yaşamı Kuşatmak/Belagerung des Lebens	Şey
	Meyhane Dedikleri	Ulli ve Hasan Amca
Haydar Işık	Almanya'da Yitenler	Ekim Bayramı, Elmas
Hüdaî Ülker	Gurbet İnsanları	Gurbet İnsanları
Molla Demirel	Sevgi'nin Düşü	Helga'nın Anlattıkları
Muammer Bilge	Kanaldaki Yabancı	Almanya'da Kalan Oğul, İzin
Özdemir Başargan	Hasıraltı	Ölü Henüz Soluyordu
Rıza Hekim	Uzak Yuvada Bahar	Kırk Yılda Bir Yaş Günü
Y. Ziya Bahadınlı	Geçeneğin Karanlığında.	Çilli de Çilli, Milyarlarca İstiridye
Yüksel Pazarkaya	Güz Rengi	Yargı

ÖZEL YETENEKLİ ÖĞRENCİLERİN BİLSEM'DEKİ ÖĞRETİM UYGULAMALARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ*

Uğur EPÇAÇAN**

Behçet ORAL***

Özet

Bu araştırmanın amacı, özel yetenekli öğrencilerin Bilim ve Sanat Merkezi'ndeki (BİLSEM) öğretim uygulamalarına ilişkin görüşlerini belirlemektir. Araştırma, durum çalışması ile desenlenmiştir. Verilerin toplanması için araştırmacılar tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2017-2018 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde Siirt Bilim ve Sanat Merkezi'nde öğrenim gören 56 özel yetenekli öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada, verilerin analizi için nitel araştırma yaklaşımlarından içerik analizi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, öğrencilerin çoğunluğu BİLSEM'deki eğitimin bilişsel ve kişisel gelişimlerine katkı sağladığını, az sayıda öğrenci ise eğitimden istedikleri düzeyde yararlanmadıklarını belirtmiştir. Öğrencilerin tamamına yakını, yetenekleri açısından kendilerini geliştirme fırsatı bulduğu için BİLSEM'in okuldan çok farklı olduğu görüşünü savunmuştur. Öğrencilerin bazıları sınav kaygısı ve yorgunluk gibi durumlardan dolayı BİLSEM'de devamsızlık yaptığını ifade ederken derslere devam eden birçok öğrencinin BİLSEM'de huzur bulunduğunu ifade ettiği tespit edilmiştir. Öğrencilerin önemli bir kısmı BİLSEM'e yönelik beklentilerinin karşılandığını ifade etse de kuruma yönelik memnuniyetin artması için öğrencilerin daha iyi tanınması yönünde çaba sarf edilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Özel yetenekli öğrenci, Bilim ve Sanat Merkezi, öğretim uygulamaları.

Gönderilme Tarihi: 20.03.2019

Kabul Tarihi: 16.06.2019

* Bu makale Prof. Dr. Behçet Oral danışmanlığında, Uğur Epçaçan tarafından yazılan, Bilim ve Sanat Merkezi'ndeki Öğretim Uygulamalarının Öğrenci ve Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

** Öğr. Gör., Siirt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, ugur56@siirt.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0240-7093

*** Prof. Dr., Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, oralbehcet@dicle.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6885-1683

THE PERCEPTIONS OF TALENTED STUDENTS ABOUT TEACHING PRACTICES IN SAC

Abstract

The aim of this research is to determine the perceptions of talented students about the teaching practices in SAC. This research was designed with case study. Semi-structured interview form prepared by the researchers were used to collect the data. The study group consisted of 56 talented students at Siirt Science and Art Center during the spring semester of 2017-2018 academic year. In the study, content analysis, one of the qualitative research methods, was used for the analysis of the data. The reliability formula proposed by Miles and Huberman was used to confirm the reliability of the study. As a result of the research, it was demonstrated that the majority of the students stated that the education in SAC contributed to their cognitive and personal development and that only a small number of students stated that they could not benefit from it at the level they wanted. Since almost all of the students had the opportunity to develop themselves in terms of their abilities, they advocated that the institution was very different from the school. While some of the students stated that they were absent from SAC due to their exams and fatigue, it was found that many students attending classes stated that they had found peace in SAC. Although a significant part of the students stated that their expectations were met, it was concluded that all students should be encouraged to be better acquainted with the institution.

Keywords: *Talented student, Science and Art Center, teaching practices.*

GİRİŞ

İnsanlık tarihinin başından bu yana tüm toplumlarda var olan eğitim; durumu, ilgisi, gereksinimi ve özelliği ne olursa olsun her bireyin yegâne hakkıdır (Varış, 1991: 12). Bireyin hakkını ona teslim etmenin en doğru yolu onun bireysel farklılığını göz önünde bulundurup ona uygun programı sunmayı gerektirir. Bireysel farklılıklarından dolayı özel gereksinimli öğrencilerin bir kısmı özel yetenekli olarak tanımlanan bireylerden oluşmaktadır. Normal akranlarına göre önemli ölçüde akademik bir kapasiteye, yeteneğe sahip olan özel yetenekli öğrencilerin farklılıklarını görebilmek ve onları doğru anlayabilmek için onlara sunulan programın, öğretim uygulamalarının niteliği, bireye uygunluğu açısından önem arz etmektedir. Programın bireyin ihtiyaçlarını karşılaması, onun sahip olduğu potansiyeli desteklediği ölçüde önem kazanacaktır.

Bilim ve teknolojiadaki gelişmelerin yanında sosyo-ekonomik değişimlerden kaynaklı meydana gelen farklı ihtiyaçlar ve eğitimin bireysel gelişimde belirleyici bir hal alması, eğitimde ve programda yeni arayışlara yol açmıştır (Akpınar, 2011). Hızlı bir şekilde değişen dünyada bilim de büyük bir hızla değişmekte ve gelişmektedir. İnsanların, toplumların ve devletlerin bu değişime ayak uydurabildiği ölçüde daha iyi bir noktaya ulaşabilecekleri söylenebilir. Sözü edilen iyi noktaya ulaşmak yolunda, ülkenin sahip olduğu özel yetenekli öğrenci potansiyeli ve bu potansiyelin doğru bir şekilde değerlendirilmesi olumlu katkı sağlayabilecektir. Potansiyelin doğru bir şekilde değerlendirilmesinden kasıt, özel yetenekli öğrencilerin bireysel yetilerinin ve farklılıklarının farkında olmak, bu doğrultuda doğru öğretim uygulamalarını sunmaktır.

Özel yetenekli bireylere sunulan özel eğitim çalışmaları, günümüzde Bilim ve Sanat Merkezleri (BİLSEM) aracılığıyla verilmektedir. Özel yetenekli öğrencilerin eğitim programları ve BİLSEM'de yapmış oldukları uygulamalar, eğitsel etkinlikler şüphesiz bu öğrencilerin eğitim seviyelerinin daha nitelikli bir noktaya gelmesini sağlama çabasını gütmektedir. Söz konusu çaba sahip olunan bu insan kaynağının doğru işlenmesinin yanında, ülkenin sahip olduğu diğer kaynakların da verimli bir şekilde kullanılmasına yardımcı olacaktır. Bunun için uygun eğitim ortamlarını hazırlaması beklenen Bilim ve Sanat Merkezleri'nin çok yönlü bir eğitim anlayışına sahip olduğu düşünüldüğünde özel yetenekli bireylerin kendilerini tanıma, özelliklerini, yeteneklerini daha iyi keşfetme ve kendilerini gerçekleştirme şansına sahip oldukları söylenebilir.

Özel yetenekli çocuklar önemli ulusal kaynaklardır. Bu çocuklar gerekli desteği sağlayan ve alakayı gösteren ebeveynler ve üst düzey zorlayıcı bir eğitim ile

işinin uzmanları, sanatkarları, ülkenin ve yer kürenin liderleri olabilirler (Emir ve Yaman, 2017: 3). Başaran'a (1994) göre tarihsel süreç içerisinde çocukların eğitiminden ilk olarak aileler sorumlu iken süreç içinde toplumlar da çocukların eğitiminden sorumlu hale gelmiştir. Dolayısıyla toplumlar varlığını sürdürecektir olan yeni nesillerin toplumsal davranışlarını şekillendirmede sorumluluk üstlenmişlerdir. Yazar ve Şimşek'e (2017) göre toplumların bireyleri nasıl eğitmesi gerektiği, insanlık tarihinin başından bu yana araştırma konusu olmanın yanında, günümüzde bireylere, yeteneklerine göre eğitim verilmesi gerektiği anlayışı kabul görmektedir. Bunun için bireysel farklılıkların dikkate alındığı, bireylerin yeteneklerini dışarı vuran öğretim uygulamalarına ve eğitim programlarına ihtiyaç vardır. Nitekim, Çoban (2017), eğitim programlarının rolünü; bir yandan içinde buldukları toplumun durumu ile ilgilenmek öte yandan toplumun değişimine ve gelişimine katkı sağlamak şeklinde açıklamıştır.

Uygun bir program ve öğretim hem özel yetenekli çocukların doğasını hem de yeteneklerinin ve becerilerinin seviyesini ortaya çıkaracaktır (Feldhusen ve Jarwan, 2000). Hesapçıoğlu (1994), bir eğitim programının işlevsellik, esneklik, amaçlara yönelik olma, toplumun değerlerine dayalı olma, uygulayıcılara yardımcı olma, bilimsellik, uygulanabilirlik ve ekonomiye uygunluk gibi özelliklere sahip olması gerektiğini ifade eder. Nitekim bir eğitim programının uygulama noktasında amacına ulaşabilmesi için bu özelliklere sahip olması önemlidir. 2004 yılında düzenlenen 1. Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi'nde sunulan, Türkiye'de Üstün Yetenekli Çocukların Eğitimi Durum Tespiti Raporu'nda da ifade edildiği gibi yüzyıllardır çeşitli ülkeler özel yetenekli çocukların eğitimi ve öğretimi ile ilgilenmiş konuyla ilgili ciddi sayıda çeşitli çalışmalar yapmışlardır. Ancak bu konuda çalışmalar fazla olsa da Kılıç (2015), ülkemizde bu bireylerin özel eğitim ihtiyaçlarının tam manasıyla karşılanmadığını, nitelikli kamusal bir eğitim anlayışının üretilip pratiğe dökülemediğini ifade etmiştir. Sak ve Ayas'a (2017) göre Türkiye'de özel yetenekli bireylerin eğitimlerine dair çalışmalar Cumhuriyet'in ilk dönemlerine dayansa da bugün bu çeşit programların eksikliği dikkat çekmektedir. Sak'a (2016) göre yine de söz konusu programlara olan ilgi ve ihtiyacın yüksek oranda olması bu çeşit programların varlığını devam ettirmesinin ana sebebi şeklinde düşünülebilir. Bu düşünce ekseninde öğrencilerin görüşleri doğrultusunda, BİLSEM'deki öğretim uygulamalarını incelemenin amaçlandığı bu çalışma ile özel yetenekliler için uygulanan eğitim programlarına karşı ilginin artacağı ve ihtiyaç odaklı hareket etmeye katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu araştırma (Bildiren ve Türkkani, 2013; Özer Keskin, Keskin Samancı ve Aydın, 2013; Kurnaz, 2014) gibi, Bilim ve Sanat Merkezi kaynaklı yapılan benzer çalışmalardan farklı olarak özel yetenekli öğrencilerin sadece eğitim programlarını, öğretim uygulamalarını baz alarak hazırlanmıştır. Bu yönüyle yapılan diğer çalışmalardan farklılık arz etmesi önemlidir. Programdaki öğretim uygulamalarının olumlu ve olumsuz yönleriyle mevcut durumu, öğrencilerin görüşleri doğrultusunda değerlendirilmiştir. Olması gerekenler noktasında da benzer çalışmalardan gerekli araştırmalar yapılmış çözüm önerileri üzerinde tartışmaları sürülmüştür. Araştırma, alanda hem geliştirilen programların hem de ilgili programlara yönelik değerlendirmelerin eksikliğini hatırlatmakla birlikte, yapılması düşünülen program çalışmalarına ve değerlendirmelerine katkı sağlamaya yardımcı olabileceği düşüncesi açısından önemli görülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Bilim ve Sanat Merkezi'ndeki öğretim uygulamalarını, burada öğrenim gören öğrencilerin görüşleri doğrultusunda incelemektir. Bu amaca bağlı olarak aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

Öğrencilere göre;

1. BİLSEM'de sunulan eğitimin sağlamış olduğu katkılar nelerdir?
2. BİLSEM'de okumak ne anlama geliyor?
3. BİLSEM'de okuldan farklı olarak neler yapılmaktadır?
4. BİLSEM'den beklentiler nelerdir?
5. Eğitim programında sunulan etkinlikler ile ilgili görüşler nelerdir?

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın modeli, çalışma grubu, izlenen yol ve araştırmadaki süreç anlatılmıştır. Verilerin elde edilmesi, analizi ve bu süreçte araştırmanın güvenilirliğini sağlamak için yapılan işlemlerle ilgili açıklamalara yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, bilimsel sorulara yanıt bulmada kullanılan ayırt edici bir yaklaşım olarak kabul edilen (Büyüköztürk ve diğerleri, 2014: 21), durum çalışması ile desenlenmiş nitel bir araştırmadır. Durum çalışması, bütünsel bir betimleme ve açıklama bulma odaklı (Merriam, 2013: 42), bir ya da birden fazla olayın, sosyal grubun, programın veya ortamın ayrıntılı bir biçimde özgün ortamında incelenmesidir (Hays, 2004:218).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2017-2018 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde Siirt Bilim ve Sanat Merkezi'nde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Veri toplama araçlarından eksik doldurulan 6 form elendikten sonra kalan 56 özel yetenekli öğrenciye ait veriler kullanılmıştır. Çalışma grubundaki öğrencilere ait demografik özellikler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Öğrencilerin Demografik Özellikleri

Eğitim Programı	Cinsiyet	Sınıf										Toplam
		4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.		
Destek Eğitimi	K		1	1								2
	E	2	1									3
Bireysel Yetenekleri Fark Ettirme	K			1	2	3	1					7
	E		1	1	2	1	1	1				7
Özel Yetenekleri Geliştirme	K	1	1	1	2	8	1				1	15
	E	2		1	3	1	2					9
Proje Üretimi ve Yönetimi	K					1	1				1	3
	E					1	2	1	1	5		10
Toplam		5	4	5	9	15	8	2	1	7	56	

Tablo 1 incelendiğinde, kız (27) ve erkek (29) öğrenci sayılarının birbirine yakın olduğu görülmektedir. En çok öğrencinin (24) özel yetenekleri geliştirme programında olduğu belirlenirken, en az öğrencinin (5) destek eğitimi programında olduğu görülmektedir. Bunun yanında bireysel yetenekleri fark ettirme programında (14) ve proje üretimi ve yönetimi eğitimi programında (13) öğrenci olduğu tespit edilmiştir. Sınıf bazında ise 8. sınıflardan 15 ve 11. sınıflardan ise 1 katılımcı öğrenci bulunmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada verilerin toplanması için araştırmacılar tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Kaynak bireyin ilgi, görüş, tutum ve davranışlarından faydalanmak için, serbest bilgi değişimine katkı sağlayan sosyal bir ortamın meydana getirildiği (Balcı, 2013) görüşme tekniği durum çalışmalarında yapılandırılmış araçlardır ve en azından basit, gerçeğe dayalı bilgi toplamada kullanılabilirler (Gillham, 2010). Hazırlanan görüşme formları, uygulama yapılmadan önce kapsam geçerliği için uzman görüşlerine sunulmuştur.

Uzmanlardan gelen görüşler değerlendirilip gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra görüşme formlarına son şekli verilmiştir.

Veri toplamak için gerekli mercilerden izinler alınmış, okul idaresi ile görüşülerek ayrı ayrı belirlenen gün ve saatlerde (öğrencilerin devam ettiği eğitim programları dikkate alınarak) görüşme formları öğrencilere uygulanarak çalışma gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların görüşlerini rahat bir şekilde ifade edebilmeleri için görüşmeler okul idaresinin belirlediği uygun bir oda veya derslikte yapılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan her bir öğrenci için Ö1, Ö2, Ö3... şeklinde kodlamalar kullanılmıştır.

Verilerin Analizi

Bu araştırmada, verilerin çözümlenmesi için nitel araştırma yaklaşımlarından içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi, bir ya da birden çok metnin içindeki kelimelerin, kavramların, temaların, deyimlerin, karakterlerin ya da cümlelerin varlıklarını belirlemek için ve onları sayıya dökmek için kullanılır (Kızıltepe, 2015: 254). İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Veriler içerik analizinde derin bir işleme tabi tutulur. Fark edilemeyen kavram ve temalar bu analiz sonucu keşfedilebilir. Bu amaçla toplanan verilerin önce kavramsallaştırılması, daha sonra da ortaya çıkan kavramlara göre mantıklı bir biçimde düzenlenmesi ve buna göre veriyi açıklayan temaların saptanması gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 259). Bu bağlamda araştırmacılar, her araştırma sorusu için elde edilen verileri inceleyip kodlar, kategoriler ve temalar oluşturmuştur. Belirlenen temalarda kategoriler ile kodlar birbiriyle ilişkili biçimde açıklanarak tablolar düzenlenmiştir. Ayrıca bulgular bölümünde, katılımcıların her araştırma sorusuna ilişkin vermiş oldukları cevaplardan doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular ışığında ortaya çıkan sonuçlar değerlendirilmiş ve bu sonuçlara dayalı çeşitli öneriler geliştirilmiştir.

Araştırmanın güvenilirliğini teyit etmek için oluşturulan kategoriler, araştırmacılar ve alanında uzman bir eğitim programcısı tarafından ayrı ayrı incelenmiştir. İnceleme sonucunda “görüş birliği” ve “görüş ayrılığı” olan kategoriler belirlenmiştir. Gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra Miles ve Huberman'ın (2016) önermiş olduğu güvenilirlik formülü [$\text{Güvenirlik} = \frac{\text{Görüş Birliği}}{(\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı})}$] kullanılmıştır. Yapılan hesaplamalar sonucu, öğrencilerin görüşlerinden yola çıkarak her bir temada oluşturulan kategoriler için ortaya çıkan güvenilirlik katsayıları ayrı ayrı hesaplanmış genel ortalamaları aşağıda verilmiştir:

BİLSEM’deki Eğitimin Öğrenciye Katkısı adlı temadaki kategorilerin genel ortalaması 0.93, BİLSEM’de Okumanın Anlamı adlı temadaki kategorilerin genel ortalaması 0.95, BİLSEM’in Okuldan Farkı adlı temadaki kategorilerin genel ortalaması 0.94, Beklentilerin Karşılanması Durumu adlı temadaki kategorilerin genel ortalaması 0.96, BİLSEM’den Beklentiler adlı temadaki kategorilerin genel ortalaması 0.97, Eğitim Programındaki Etkinlikler adlı temadaki kategorilerin genel ortalaması 0.93 olarak çıkmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde, BİLSEM’deki öğretim uygulamalarına ilişkin, araştırmaya katılan öğrencilerden toplanan nitel verilerin çözümlenmeleri sonucunda ortaya çıkan bulgulara yer verilmiştir. Araştırma soruları ayrı ayrı incelenmiş ve tablolar halinde sunulmuştur. Tablolarda tema, kategori ve kodlara yer verilmiştir.

BİLSEM’de sunulan eğitimin sağlamış olduğu katkılar nelerdir?

Araştırmaya katılan öğrencilerin, ‘BİLSEM’deki Eğitimin Öğrenciye Katkısı’ temasına ilişkin görüşlerinin 11 kategori altında toplandığı görülmektedir. Elde edilen bulgular Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Öğrencilerin BİLSEM'de Almış Oldukları Eğitimin Kendilerine Sağladığı Katkılar ile İlgili Görüşleri

Tema	Kategori	f	Kod
BİLSEM'deki Eğitimin Öğrenciye Katkısı	Özgüven gelişimi	15	• Yeteneklerimin keşfi • Kendimi tanıma çabası
	Problem çözme becerisi	15	• Düşünerek anlamaya çalışma • Bir alternatif daha
	Eğlenerek öğrenme	14	• Hayattan zevk alma • Biraz daha bilgi
	Araştırma ve sorgulama becerisi	14	• Merak • Nesnelere arasındaki ilişki
	Yetenekleri keşfetme fırsatı	13	• Özgün davranışlar sergileme
	Yetenekleri geliştirme fırsatı	12	• Daha iyisini yapma
	Deney, uygulama ve gözlem ortamı	12	• Yapararak yaşayarak öğrenme • Somutlaştırma
	İleriki dönemler için iyi bir alt yapı imkanı	12	• Yola erken çıkma
	Farklı dallara ilgi	11	• Birden çok alanda uzmanlaşma isteği
	Bilim ve sanata önem anlayışı	3	• Derin bir bakış açısı kazandırma
	Katkısı yok	3	• Kurumun amaçlarından uzak eğitim anlayışı

Öğrencilerin, BİLSEM'de almış olduğu eğitimin kendilerine sağlamış olduğu katkılara bakıldığında; “*özgüven gelişimi*”, “*problem çözme becerisi*”, “*eğlenerek öğrenme*”, “*araştırma ve sorgulama becerisi*”, “*yetenekleri keşfetme fırsatı*”, “*yetenekleri geliştirme fırsatı*”, “*deney, uygulama ve gözlem ortamı*”, “*ileriki dönemler için iyi bir alt yapı imkanı*”, “*farklı dallara ilgi*”, “*bilim ve sanata önem anlayışı*” kategorilerinin yanında, öğrencilerin durumla ilgili olumsuz görüşlerine yer veren “*katkısı yok*” kategorisi oluşturulmuştur. Öğrencilerin her bir kategori ile ilgili vermiş oldukları cevaplara ilişkin doğrudan alıntılar aşağıda verilmiştir.

Özel Yetenekli Öğrencilerin BİLSEM'deki Öğretim Uygulamalarına İlişkin Görüşleri

“Özgüven gelişimi” kategorisi içerisinde bazı öğrencilerin görüşlerinden yapılan doğrudan alıntılar aşağıdaki şekildedir:

“Yeteneklerimi keşfettikçe kendime olan güvenim arttı.” (Ö3, Ö53)

“Kendimi tanımaya başlamam ortamlarda daha bir özgüvenle konuşmama yardımcı oldu.” (Ö18)

“Kendimi artık daha iyi ifade ediyorum.” (Ö55)

“Problem çözme becerisi” kategorisi içerisinde bazı öğrencilerin görüşleri doğrudan alıntılar yoluyla aşağıda ifade edilmiştir:

“Gelişen yeni bir durum karşısında beyin jimnastiği yapıyorum.” (Ö1)

“Buradaki eğitim hayatımı kolaylaştırdı.” (Ö28)

“Olaylara çok yönlü bakmayı öğrendim” (Ö31, Ö32)

“Sorunlara farklı çözüm yolları bulmaya çalışıyorum.” (Ö41)

“Eğlenerek öğrenme” kategorisindeki öğrencilerin bazıları görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Burada yaptıklarımı severek, eğlenerek yapıyorum.” (Ö6)

“Dersleri eğlenceli bir biçimde işliyoruz.” (Ö45)

“BİLSEM’de hem eğleniyor hem de öğreniyorum.” (Ö56)

“Araştırma ve sorgulama becerisi” kategorisinde araştırmaya katılan bazı öğrencilerin görüşlerinden doğrudan yapılan alıntılar aşağıda verilmiştir:

“Araştırdıkça hayal gücümün geliştiğini fark ettim.” (Ö7)

“Çevremde gelişen olayları yargılamaya başladım.” (Ö10)

“Bilimsel gelişmeleri takip ediyor, güncel konulara daha çok hakim oluyorum.” (Ö22)

“Yetenekleri keşfetme fırsatı” kategorisi içerisinde bazı öğrencilerin görüşleri aşağıda olduğu gibi verilmiştir:

“Yeteneklerim hakkında daha fazla bilgi sahibi oldum.” (Ö12)

“Kişinin yeteneklerini fark etmesi çok keyifli...” (Ö21)

“Yeteneklerimin farkına vardıkça kendimi daha iyi hissediyorum.” (Ö55)

“Yetenekleri geliştirme fırsatı” kategorisi içerisinde bazı öğrencilerin görüşlerinden yapılan doğrudan alıntılar aşağıdaki gibidir:

“Buraya geldiğimden beri kendimi çok geliştirdim.” (Ö5, Ö6, Ö15)

Özel Yetenekli Öğrencilerin BİLSEM'deki Öğretim Uygulamalarına İlişkin Görüşleri

“BİLSEM, ilgi odaklarım ve yeteneklerim konusunda ciddi katkılara sahip...” (Ö29)

“Yetenek alanım üzerinde uzmanlaştığımı hissediyorum.” (Ö47)

“Deney, uygulama ve gözlem ortamı” kategorisinde öğrencilerin bazılarına ait görüşler doğrudan alıntılar yoluyla aşağıda verilmiştir:

“Deney ve gözlemlerle bilgilerimizi pekiştirebiliyoruz.” (Ö14)

“Bilgilerimi uygulamaya dökebileceğim bir yerdeyim.” (Ö27)

“Öğrendiklerimiz, deneyler aracılığıyla daha kalıcı oluyor.” (Ö29)

“İleriki dönemler için iyi bir alt yapı imkanı” kategorisi içerisinde öğrencilerin bazılarına ait görüşler doğrudan alıntılar yoluyla aşağıda verildiği gibidir:

“Burada gördüğüm konuları daha sonra okulda görünce kendimi çok başarılı hissediyorum.” (Ö48)

“Okulda henüz görmediğim konuları burada görüyorum ve bunun sonrası için iyi olacağını düşünüyorum.” (Ö54)

“Farklı dallara ilgi” kategorisi içerisinde öğrencilerin bazılarına ait görüşler doğrudan alıntılar yoluyla aşağıda ifade edilmiştir.

“BİLSEM farklı alanlara ilgi duymamı sağladı.” (Ö26)

“Yeni bilgiler öğreniyorum ve farklı alanlara yönelme isteğim doğuyor.” (Ö37)

“Bilim ve sanata önem anlayışı” kategorisinde bazı öğrencilere ait görüşler doğrudan alıntılar ile aşağıda ifade edilmiştir.

“Sanatla ilgili merakım ve bilgim arttı.” (Ö41)

“BİLSEM, bana bilimin anlamını öğretti.” (Ö52)

“Katkısı yok” kategorisinde öğrencilerin bazılarına ait olumsuz görüşler doğrudan alıntılarla verilmiştir:

“Bazı derslerin hiç katkısı yok.” (Ö1)

“BİLSEM'in uzun vadede bir katkısının olduğunu düşünmüyorum. Çünkü verilen eğitim, kurumun amaçlarına hizmet etmiyor.” (Ö25)

BİLSEM’de okumak ne anlama geliyor?

Araştırmaya katılan öğrencilerin, ‘BİLSEM’de Okumanın Anlamı’ temasına ilişkin görüşlerinin 10 kategori altında toplandığı görülmektedir. Elde edilen bulgular Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3. Öğrencilerin, BİLSEM'de Okumanın Kendileri Açısından Neyi İfade Ettiği ile İlgili Görüşleri

Tema	Kategori	f	Kod
BİLSEM'de Okumanın Anlamı	Kendini özel hissetmek	14	• Kendini üst seviyede hissetme • Zeki olduğunu öne çıkarma • Kendisi için hazırlanmış özel bir yerde olma • Dış dünyadan uzaklaşmak
	Huzur bulmak	14	• Kendini bulmak • Çalışarak dinlenmek • Sürekli uğraş halinde olma
	Aktif olmak	13	• Daha çok ürün ortaya koyma isteği • Çok yönlü eğitim ortamı
	Çağdaş eğitim almak	13	• Eğitimde modern yaklaşımlarla iç içe olma • Eğlencenin ve mutluluğun bulunduğu öğrenme merkezi
	Eğlenerek öğrenmek	13	• Sıkılmadan ders işleyip mutlu olmak
	Yetenekleri geliştirmek	10	• Yetenekleri geliştirme okulu • Yakın düzeydeki arkadaşlarla aynı dili kullanma
	Sosyalleşmek	7	• Takım halinde çalışmalar ortaya koyma
	Genel kültürü geliştirmek	5	• Genel kültür kapısı
	İç dünyasını dışa vurmak	4	• Aklından geçen düşünceleri öğrenme ortamında rahatça paylaşabilmek • Sıkıcı
	Vakit kaybı	4	• Uykusuzluk • Oraya çekecek bir şeyin olmaması

BİLSEM'de okumanın, kendileri açısından neyi ifade ettiği ile ilgili öğrencilerin görüşlerine bakıldığında; “kendini özel hissetmek”, “huzur bulmak”, “aktif olmak”, “çağdaş eğitim almak”, “eğlenerek öğrenmek”, “yetenekleri geliştirmek” “sosyalleşmek”, “genel kültürü geliştirmek” ve “iç dünyasını dışa vurmak”, kategorilerinin yanında, öğrencilerin durumla ilgili olumsuz görüşlerine yer veren “vakit kaybı” kategorisi oluşturulmuş ve bulgular analiz edilmiştir.

“Kendini özel hissetmek” kategorisi içerisinde öğrencilerin bazılarına ait görüşler doğrudan alıntılar yoluyla aşağıda ifade edilmiştir.

“Kendimi üst düzey bir öğrenci olarak hissediyorum.” (Ö2)

“Burada olmam zeki olduğum anlamına geliyor.” (Ö9)

“Yetenekli öğrencilerle bir arada olmak sanırım iyi bir anlama geliyor.” (Ö15)

“Kendimi daha özel hissediyorum.” (Ö53)

“Huzur bulmak” kategorisi içerisinde bazı öğrencilerin görüşlerinden yapılan doğrudan alıntılar aşağıdaki şekildedir:

“Stresten sıyrılıp iyi şeyler yaptığıma inanıyorum.” (Ö3)

“BİLSEM'e geldiğim iki gün, haftanın bütün yorgunluğunu atıyorum.” (Ö5)

“BİLSEM'e gelmek, benim için bir dinlenme noktasına gelmek gibi...” (Ö10)

“... hayattan zevk almaya başladım.” (Ö31)

“Bilgi yuvası, mutluluk anlamı...” (Ö40)

“Aktif olmak” kategorisindeki öğrencilerin bazıları görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Her zaman aktif durumdasınız. Burada yapacak bir şeyler mutlaka bulursunuz.” (Ö7)

“Kendi oklumda pasif, burada sürekli çalışmalarla iç içe aktif durumdayım.” (Ö30)

“Çağdaş eğitim almak” kategorisi içerisinde bazı öğrencilerin görüşleri aşağıda olduğu gibi verilmiştir:

“Her öğrenci için uygun bir eğitimin verildiği yetenek okulu...” (Ö16)

“Klasik eğitim anlayışından uzak, çağdaş ve farklı bir platform...” (Ö21)

“...kitaba ve öğretmene bağlı kalmamak demek.” (Ö26)

“Eğlenerek öğrenmek” kategorisi içerisinde bazı öğrencilerin görüşlerinden yapılan doğrudan alıntılar aşağıdaki gibidir:

Özel Yetenekli Öğrencilerin BİLSEM'deki Öğretim Uygulamalarına İlişkin Görüşleri

“Kısıtlama olmadan eğlenerek öğrenimimi gerçekleştirdiğim bir yer...” (Ö19)

“BİLSEM'e gitmek, bir eğlence dünyasına gitmek gibi...” (Ö51)

“Yetenekleri geliştirmek” kategorisinde öğrencilerin bazılarında ait görüşler doğrudan alıntılar yoluyla aşağıda verilmiştir:

“Yeteneklerimi geliştirmem için bir fırsat, en iyi şekilde kullanmaya çalışıyorum.” (Ö14)

“BİLSEM demek, yetenek gelişimi demek...” (Ö39)

“Sosyalleşmek” kategorisinde bazı öğrencilere ait görüşler doğrudan alıntılar ile aşağıda ifade edilmiştir.

“Sosyalleşebildiğim, bana yakın kişilerin olduğu bir yer...” (Ö27)

“Arkadaşların eğitim düzeyi birbirine yakın, bu daha rahat iletişim kurmak anlamına geliyor.” (Ö45)

“Genel kültürü geliştirmek” kategorisinde öğrencilerin bazılarında ait olumsuz görüşler doğrudan alıntılarla verilmiştir:

“Genel kültürümü geliştirme imkanı bulduğum güzel bir yer...” (Ö4)

“Geldiğimden beri genel kültür konusunda daha iyi olduğumu düşünüyorum.” (Ö11)

“İç dünyasını dışa vurmamak” kategorisinde araştırmaya katılan bazı öğrencilerin görüşlerinden doğrudan yapılan alıntılar aşağıda verilmiştir:

“Kafamda canlandırdığım resim ve projeleri birebir hayata geçirmek demek.” (Ö12)

“Bütün düşüncelerimi rahatça paylaşabiliyorum.” (Ö28)

“Vakit kaybı” kategorisi içerisinde öğrencilerin bazılarında ait görüşler doğrudan alıntılar yoluyla aşağıda ifade edilmiştir.

“Gerekli olan eğitimi tam alamadığım için bir anlam ifade etmiyor.” (Ö23)

“Sıkıcı, vakit kaybettiğim bir yere gidiyorum.” (Ö24)

“BİLSEM'in bazen uykusuzluk anlamına geldiğini düşünüyorum.” (Ö29)

BİLSEM'de okuldan farklı olarak neler yapılmaktadır?

Araştırmaya katılan öğrencilerin, ‘BİLSEM’in Okuldan Farkı’ temasına ilişkin görüşlerinin 7 kategori altında toplandığı görülmektedir. Elde edilen bulgular Tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo 4. Öğrencilere Göre BİLSEM'i Okuldan Ayıran Faktörler

Tema	Kategori	f	Kod
BİLSEM'in Okuldan Farkı	Atölye, deney ve uygulama ortamı	22	• Her gün deney yapma imkanı • Teoriden çok uygulamalı öğrenme
	Materyal zenginliği	18	• Her ders için kapsamlı araç-gereçler • Ders aralarında oyun oynama (langırt vs.)
	Aktivite çeşitliliği	12	• Birbirinden farklı zekâ ürünü etkinlikler
	Yetenek odaklı bireysel eğitim	9	• Yetenek gelişimine dayalı çalışmalar
	Test ve sınav olmaması	5	• Can sıkıcı yazılılar yok
	Sınıf mevcudu avantajı	1	• Kalabalık olmayan sınıflar
	Bir farkı yok	2	• Pek bir fark yok

Öğrencilere göre BİLSEM'i okuldan ayıran faktörlere bakıldığında; “atölye, deney ve uygulama ortamı”, “materyal zenginliği”, “aktivite çeşitliliği”, “yetenek odaklı bireysel eğitim”, “test ve sınav olmaması”, “sınıf mevcudu avantajı” kategorilerinin yanında, öğrencilerin durumla ilgili olumsuz görüşlerine yer veren “bir farkı yok” kategorisi oluşturulmuş ve bulgular analiz edilmiştir.

“Atölye, deney ve uygulama ortamı” kategorisi içerisinde bazı öğrencilerin görüşlerinden yapılan doğrudan alıntılar aşağıdaki şekildedir:

“Okulmda deney yapma imkanım kısıtlı iken burada her gün deney yapabilmek hoşuma gidiyor.” (Ö2)

“Uygulamalı eğitim farkı...” (Ö10)

“Öğrendiklerimizi pratiğe dökabiliyoruz.” (Ö27)

“Teorik çalışmalar yerine daha çok deneysel çalışıp yaptıklarımızı ispatlamaya çalışıyoruz.” (Ö28)

“Materyal zenginliği” kategorisindeki öğrencilerin bazıları görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Resim, müzik ve zekâ oyunları gibi derslerde bol materyale sahip olmak güzel bir durum.” (Ö1)

“Araç gereçlerimiz daha kapsamlı...” (Ö12)

Özel Yetenekli Öğrencilerin BİLSEM'deki Öğretim Uygulamalarına İlişkin Görüşleri

“Aktivite çeşitliliği” kategorisi içerisinde bazı öğrencilerin görüşleri aşağıda olduğu gibi verilmiştir:

“BİLSEM’de faaliyet çok ve bu gelişimimize katkı sağlıyor.” (Ö6)

“Bol etkinlikle işlediklerimizi pekiştiriyoruz.” (Ö45)

“Yetenek odaklı bireysel eğitim” kategorisi içerisinde bazı öğrencilerin görüşlerinden yapılan doğrudan alıntılar aşağıdaki gibidir:

“Okulda yeteneğinize göre birebir eğitim almak gibi bir şey yok ama burada var.” (Ö8)

“İyi olduğum resim alanında detaylı teknikleri kullanarak daha iyi çiziyorum.” (Ö40)

“Aldığım üst düzey eğitim ile istediğim noktada hissediyorum.” (Ö45)

“Test ve sınav olmaması” kategorisinde öğrencilerin bazılarında ait görüşler doğrudan alıntılar yoluyla aşağıda verilmiştir:

“... daha güzel olan şey ise burada test çözmiyoruz.” (Ö19)

“Sınav ve yazılı gibi stres yapan şeyler yok.” (Ö55)

“Sınıf mevcudu avantajı” kategorisinde öğrencinin görüşü doğrudan alıntı yoluyla aşağıda ifade edilmiştir.

“BİLSEM’de sınıf mevcudumuz az olduğu için daha iyi eğitim alıyoruz.” (Ö13)

“Bir farkı yok” kategorisinde bazı öğrencilere ait görüşler doğrudan alıntılar ile aşağıda ifade edilmiştir.

“Okuldan farklı bir tarafı olduğunu düşünmüyorum.” (Ö23)

“Hiçbir farkı yok...” (Ö24)

BİLSEM’de sunulan eğitim beklentilere cevap veriyor mu?

Araştırmaya katılan öğrencilerin, ‘Beklentilerin Karşılanması Durumu’ temasına ilişkin görüşlerinin 3 kategori altında toplandığı görülmektedir. Elde edilen bulgular Tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo 5. BİLSEM'deki Eğitimin Öğrencilerin Beklentilerini Karşılama Durumu

Tema	Kategori	f	Kod
Beklentilerin Karşılanması Durumu	Olumlu	46	• Evet, beklentileri karşılıyor
	Olumsuz	6	• Hayır, beklentileri karşılamıyor
	Kısmen olumlu	4	• Beklentileri biraz karşılıyor

BİLSEM'deki eğitimin öğrencilerin beklentilerini karşılama durumuna göre, “olumlu”, “olumsuz” ve “kısmen olumlu” kategorileri oluşturulmuş ve bulgular analiz edilmiştir.

“Olumlu” kategorisi içerisinde öğrencilerin bazılarına ait görüşler doğrudan alıntılar yoluyla aşağıda ifade edilmiştir.

“Özellikle okuldakine benzer bir eğitim programının olmaması yani esnek ve kişiye göre bir program anlayışı...” (Ö18)

“Bu şekilde devam ederek zaten gerekli başarıyı ortaya koyacağıma inanıyorum.” (Ö42)

“Olumsuz” kategorisi içerisinde bazı öğrencilerin görüşlerinden yapılan doğrudan alıntılar aşağıdaki şekildedir:

“Açıkçası BİLSEM'in beklentilerimi karşılamadığını düşünüyorum.” (Ö23)

“Öğrencilerin yeterince tanınıp ona göre eğitimin verilmediğini düşünüyorum.” (Ö25)

“Kısmen olumlu” kategorisindeki öğrencilerin bazıları görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Daha kapsamlı ve düzenli olmasını isterdim.” (Ö26)

“Normal bir okuldan daha ilerde bir eğitim anlayışına sahip olmalı.” (Ö45)

BİLSEM'den beklentiler nelerdir?

Araştırmaya katılan öğrencilerin, ‘BİLSEM’den Beklentiler’ temasına ilişkin görüşlerinin 6 kategori altında toplandığı görülmektedir. Elde edilen bulgular Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6. Öğrencilerin BİLSEM'deki Eğitimden Beklentileri

Tema	Kategori	f	Kod
BİLSEM'den Beklentiler	Nitelikli birey yetiştirme	5	• Kültürlü ve hayata daha anlamlı bakan bireyler
	Tüm dersleri görme	3	• Daha çok yararlanma isteği
	Öğretmen eksiğinin giderilmesi	2	• Her branştan öğretmen ihtiyacı
	Daha çok dil eğitimi	1	• Yabancı dil eğitiminin önemi
	Spor bölümü açılması	1	• Spor yeteneği olan bireyler
	İstihdamda BİLSEM ayrıcalığı	1	• Ekstra ayrıcalıklar

Öğrencilerin BİLSEM'deki eğitimden beklentilerine bakıldığında; “*nitelikli birey yetiştirme*”, “*tüm dersleri görme*”, “*öğretmen eksiğinin giderilmesi*”, “*daha çok dil eğitimi*”, “*spor bölümü açılması*”, “*istihdamda BİLSEM ayrıcalığı*” kategorileri oluşturulmuş ve bulgular analiz edilmiştir.

“Nitelikli birey yetiştirme” kategorisi içerisinde bazı öğrencilerin görüşlerinden yapılan doğrudan alıntılar aşağıdaki şekildedir:

“*BİLSEM, eğitimiyle nitelikli insan yetiştirmeye de katkı sağlamalı...*” (Ö10)

“*Nitelik açısından kişiyi daha ileri bir noktaya taşımalı...*” (Ö47)

“Tüm dersleri görme” kategorisindeki öğrencilerin bazıları görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“*Giremediğim diğer derslere girip yararlanmak istiyorum.*” (Ö2)

“*En büyük beklentim tüm derslere girebilmek.*” (Ö3)

“Öğretmen eksiğinin giderilmesi” kategorisi içerisinde bazı öğrencilerin görüşleri aşağıda olduğu gibi verilmiştir:

“*Öğretmen eksikliklerinden dolayı BİLSEM'i aksatabiliyorum.*” (Ö25)

“*Sürekli öğretmen eksikliği söz konusu...*” (Ö28)

“Daha çok dil eğitimi” kategorisi içerisinde bazı öğrencilerin görüşlerinden yapılan doğrudan alıntılar aşağıdaki gibidir:

“*BİLSEM'de yabancı dil öğrenmek çok kolay olur. Bunun için dil eğitimi daha fazla verilmeli.*” (Ö53)

“Spor bölümü açılması” kategorisinde öğrenciye ait görüş doğrudan alıntı yoluyla aşağıda verilmiştir:

“... spor bölümü de açılrsa iyi olur.” (Ö9)

“İstihdamda BİLSEM ayrıcalığı” kategorisinde öğrencinin görüşü doğrudan alıntı yoluyla aşağıda ifade edilmiştir.

“Bir mesleğe yerleşmede BİLSEM’li olmanın avantajı olmalı...” (Ö19)

Eğitim programında sunulan etkinlikler ile ilgili görüşler nelerdir?

Araştırmaya katılan öğrencilerin, ‘Eğitim Programındaki Etkinlikler’ temasına ilişkin görüşlerinin 5 kategori altında toplandığı görülmektedir. Elde edilen bulgular Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7. Öğrencilerin Eğitim Programında Kendilerine Sunulan Etkinliklerle İlgili Görüşleri

Tema	Kategori	f	Kod
Eğitim Programındaki Etkinlikler	Yetenek ve ilgi alanına katkıda bulunması	14	İlgili olunan konuya daha çok zaman ayırma Yeteneklerini farklı etkinlikler üzerinde geliştirme
	Kalıcı öğrenmeyi sağlaması	14	Tekrar ederek öğrenme imkanı vermesi Dokunarak, uygulayarak işlemi gerçekleştirme hazzı
	Zamanı eğlenerek yönetme becerisi	12	Öğrenmeyi eğlence ile birleştirerek zamanı değerlendirme Zamanı doğru kullanarak mutlu olma
	Kendini ifade etmeye fırsat vermesi	10	Sosyal ilişkilerin gelişimi Düşündüklerini ve hissettiklerini konuşma ve yapma fırsatı
	Yeterli değil	6	Materyal olanakları kısıtlı Uygulama ortamlarının düzensizliği

Öğrencilerin eğitim programında kendilerine sunulan etkinliklerle ilgili görüşlerine bakıldığında, “yetenek ve ilgi alanına katkıda bulunması”, “kalıcı öğrenmeyi sağlaması”, “zamanı eğlenerek yönetme becerisi”, “kendini ifade etmeye fırsat vermesi” kategorilerinin yanında, öğrencilerin durumla ilgili olumsuz görüşlerine yer veren “yeterli değil” kategorisi oluşturulmuş ve bulgular analiz edilmiştir.

“Yetenek ve ilgi alanına katkıda bulunması” kategorisi içerisinde öğrencilerin bazılarında ait görüşler doğrudan alıntılar yoluyla aşağıda ifade edilmiştir.

Özel Yetenekli Öğrencilerin BİLSEM'deki Öğretim Uygulamalarına İlişkin Görüşleri

“Etkinlikler, hem yeteneklerimizin gelişimine hem de ilgi alanımızın genişlemesine katkıda bulunuyor.” (Ö5)

“Derse olan ilğimizi arttıran etinliklerin yapılması gerçekten işe yarıyor.” (Ö20)

“Kişiyi geliştirmeye yönelik etinlikler sunuluyor ve bu hayatımızı olumlu etkiliyor.” (Ö21)

“...çok farklı, bilime ve sanata olan ilginiz artıyor.” (Ö41)

“Kalıcı öğrenmeyi sağlaması” kategorisi içerisinde bazı öğrencilerin görüşlerinden yapılan doğrudan alıntılar aşağıdaki şekildedir:

“Yapılan çalışmalar bilimsel ve sanatsal anlamda öğrendiklerimizi kalıcı bir hale getiriyor.” (Ö10)

“...uygulamalar sayesinde öğrendiklerimi daha kalıcı kılıyor.” (Ö48)

“Zamanı eğlenerek yönetme becerisi” kategorisindeki öğrencilerin bazıları görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Etkinlikler, eğlenerek öğrenmeye yardımcı olduğu için zamanı daha dolu dolu değerlendirebiliyorum.” (Ö11)

“O kadar eğlenceli ve yerinde çalışmalar yapıyoruz ki bazen keşke okul yerine hep BİLSEM'e gelseydim diyorum.” (Ö17)

“Kendini ifade etmeye fırsat vermesi” kategorisi içerisinde bazı öğrencilerin görüşleri aşağıda olduğu gibi verilmiştir:

“Fikirlerimizi etinlikler aracılığıyla daha rahat ifade etme fırsatı sunuluyor.” (Ö22)

“Stresten uzak çalışmalar yaptığınız için kendinizi daha iyi hissediyor ve daha güzel ifade ediyorsunuz. Yapabildiğiniz her şeyi yapmak istiyorsunuz.” (Ö29)

“Yeterli değil” kategorisi içerisinde bazı öğrencilerin görüşlerinden yapılan doğrudan alıntılar aşağıdaki gibidir:

“İmkanlar biraz kısıtlı, elimizde olan malzemeler ile etinlikleri yapmaya çalışıyoruz.” (Ö19)

“Çok eksik, beş hafta aynı deneyle uğraştığımı hatırlıyorum.” (Ö23)

“Biraz sıkıcı, bazen tekrarlayıcı olabiliyor.” (Ö25)

“Bence etinlikler daha yaratıcı şeyler üzerine olmalı.” (Ö38)

TARTIŞMA

Araştırmanın bu bölümünde Bilim ve Sanat Merkezi'nde okuyan özel yetenekli öğrencilerin BİLSEM'deki öğretim uygulamalarına ilişkin görüşlerini değerlendirmek amacıyla elde edilen bulgular, alan yazında önceden yapılan araştırma sonuçları ile birlikte tartışılarak verilmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin, 'BİLSEM'deki Eğitimin Öğrenciye Katkısı' temasına ilişkin görüşleri incelendiğinde; öğrencilerin büyük çoğunluğunun (f=53), kurumun katkılarını dile getirdiği, çok az sayıdaki öğrencinin (f=3) ise kurumdaki eğitim anlayışını istedikleri gibi bulmadıklarını, dolayısıyla kendilerine *bir katkısının olmadığını* öne sürdükleri tespit edilmiştir. Öğrenciler daha çok; özgüven gelişimi, problem çözme becerisi, eğlenerek öğrenme, araştırma ve sorgulama becerisi, yetenekleri keşfetme fırsatı, yetenekleri geliştirme fırsatı, deney, uygulama ve gözlem ortamı, ileriki dönemler için iyi bir alt yapı imkanı ile farklı dallara ilgi şeklinde kurumun kendilerine önemli katkılarda bulunduğunu ifade etmişlerdir. Bazı öğrencilerin de bilim ve sanatı daha çok önemsemeye başladığı, bununla ilgili derin bir bakış açısı kazandıklarına yer verdiği tespit edilmiştir. Kunt ve Tortop'un (2013), 112 özel yetenekli öğrencinin, Bilim ve Sanat Merkezleri'ne ilişkin metaforik algısını incelediği çalışmada, öğrencilerin tamamının olumlu metaforlar kullandığı ve yukarıda ifade edilen durumlara benzer önemli katkılarının olduğunu dile getirdiği gözlenmiştir. Güneş'in (2015), Bilim ve Sanat Merkezi'ndeki öğrencilerin problem çözmeye ilişkin yansıtıcı düşünme becerilerini, öğrencilerin matematik başarıları ile matematiğe karşı tutumlarını incelediği çalışmasında; öğrencilerin problem çözerken sorgulama ve değerlendirme boyutlarına çoğunlukla katıldığı sonucu çıkmıştır. Karabey'in (2010), ilköğretimde okuyan özel yetenekli çocukların yaratıcı problem çözme ve eleştirel düşünme becerilerini araştırıp belirlemeyi amaçladığı çalışmasında 6. ve 7. sınıftaki öğrencilerin, yaratıcı problem çözümleri ile eleştirel düşünme becerileri arasında olumlu yönde güçlü bir ilişki olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Bu sonuçların, yapılan bu çalışmada problem çözme ve araştırma, sorgulama becerilerinin geliştiğini ifade eden öğrencilerin görüşlerini desteklediği görülmektedir.

'BİLSEM'de Okumanın Anlamı' temasında öğrencilerin çoğunluğu (f=52), bu kurumda eğitim almanın iyi anlamlar çağrıştırdığını ifade etmiştir. Öğrenciler, *kendini özel hissetmek, huzur bulmak, aktif olmak, çağdaş eğitim almak, eğlenerek öğrenmek ve yetenekleri geliştirmek* kavramlarını yoğun ve birbirine yakın sayıda kullanmışlardır. Bazı öğrenciler de kurumun kendi seviyesine yakın arkadaşlar edinmek için iyi bir araç olduğunu, bunun kendileri açısından *sosyalleşmek*

anlamına geldiğini, *iç dünyalarını daha rahat dışa vurduklarını* ve *genel kültürlerini geliştirdiklerini* belirtmiştir. Konuyla ilgili olumsuz kanaatleri olan öğrenciler (f=4) ise burada okumanın bir *vakit kaybı* anlamına geldiğini söylemişlerdir. Sebeplerini de kurumun sıkıcı olduğu, okula ayrılan zaman da düşünüldüğünde yoğun tempodan dolayı uykusuz kaldıkları ve kendilerini oraya çekecek bir şeyin olmadığı şeklinde açıklamışlardır. Kurumun kendilerine olumlu anlamda katkıları olduğunu söyleyen ve bu kurumda okumanın kendileri için iyi anlamlar çağrıştırdığını öne süren öğrenci görüşleri değerlendirildiğinde, MEB'in (2013) yayımladığı *Özel Yetenekli Bireylerin Eğitimi Strateji ve Uygulama Kılavuzu*'nda vurgulanan misyon ve Bilim ve Sanat Merkezleri Yönergesi'nde (2016) ifade edilen amaçlar ile söylemlerin tutarlı olduğu görülmektedir. Ancak az sayıda da olsa olumsuz kanaat bildiren öğrenci görüşlerini de dikkate almak ve bunun için gerekli önlemleri almak faydalı olacaktır.

'BİLSEM'in Okuldan Farkı' temasında olumlu görüş bildiren öğrencilerin sayısı (f=54) olumsuz görüş bildirip de *bir farkı olmadığını* belirtenlerden (f=2) çok fazla olduğu görülmektedir. Öğrencilerin büyük kısmı *atölye, deney ve uygulama ortamı, materyal zenginliği, aktivite çeşitliliği ile yetenek odaklı bireysel eğitim* imkânlarına yeterli bir biçimde yer vermiştir. Bazı öğrenciler de bu kurumda, okuldaki gibi *test ve sınavların olmaması* ve *sınıf mevcudu avantajının* kendileri için oldukça önemli olduğunu söylemişlerdir. Su, Sağlam ve Mutlu (2017), özel yetenekli öğrencilerin "BİLSEM" ve "okul" kavramlarına dair algılarını karşılaştırmak üzere bir metafor çalışması yapmıştır. İlgili çalışmada "BİLSEM" kavramı için en sık *beyin, evimiz ve aile* metaforları, "Okul" kavramı için ise en sık *hapis, aile ve sınav* metaforları kullanılmıştır. Genel olarak öğrencilerin BİLSEM'i okula göre daha pozitif algıladıkları, özellikle okulun *sınav* metaforuyla ifade edilmesi bu araştırmadaki öğrencilerin görüşleriyle uyumlu olması açısından dikkat çekmiştir. Epçaçan, Pesen ve Üzüm'ün (2018), özel yetenekli öğrencilerin algıları üzerinden "okul" ve "BİLSEM" kavramlarını inceledikleri çalışmada da benzer sonuçlar çıkmıştır. "Okul" daha çok ikinci ev, eğitim yuvası, hapisane, ezber, soğuk ve yoğun trafik metaforları ile anılırken, "BİLSEM" ise teneffüs zili, festival, cennet, atölye, özgürlük ve yetenek okulu metaforları ile anılmıştır. Aktepe ve Aktepe (2009) öğrencilerin görüşlerine başvurdukları çalışmalarında, Kırşehir BİLSEM örneğinde, en çok kullanılan öğretim yöntemi olarak atölyede veya sınıf ortamında deney yapma ve öğrencilerin ders konuları hakkında düşüncelerini söyleme, tartışma ortamı imkânına sahip olma sonuçlarına ulaşmıştır. Ulaşılan sonuçlar, bu araştırmada, kurumda sahip olduğu imkânları dile getiren öğrenci görüşlerini desteklemektedir.

Özel Yetenekli Öğrencilerin BİLSEM'deki Öğretim Uygulamalarına İlişkin Görüşleri

BİLSEM'de uygulanan eğitimin öğrencilerin beklentilerini karşılayıp karşılamadığını incelemek için oluşturulan 'Beklentilerin Karşılanması Durumu' temasına göre öğrenciler, *olumlu* (f=46), *olumsuz* (f=6) ve *kısmen olumlu* (f=4) yönünde görüş bildirmiştir. Bunun yanında öğrencilerin, beklentilerinin neler olduğunu belirlemek için 'BİLSEM'den Beklentiler' teması oluşturulmuştur. Öğrenciler beklentilerini; bilimsel gelişimin yanında kültürlü ve hayata daha anlamlı bakan *nitelikli birey yetiştirme* (f=5), sadece girdiği yetenek alanıyla sınırlı kalmayıp daha çok yararlanmak istediği için *tüm dersleri görme* (f=3), öğretmen eksiğinin giderilmesi (f=2), *daha çok dil eğitimi* (f=1), sportif yeteneklere sahip olanlar için *spor bölümünün açılması* (f=1) ve *istihdamda BİLSEM ayrıcalığının olması* (f=1) gerektiği şeklinde açıklamıştır. Sarı (2013) BİLSEM'ler için önerilerini dile getirdiği çalışmasında, bu alanda yetişmiş personel sorununa değinmiştir. Öğretmen açıklarının görevlendirmeler yoluyla yapıldığını, bu şekilde çalışan öğretmenlerin özel yetenekli çocukların eğitiminde yeterli olmayacağını ve bu durumun BİLSEM'lerin başarısını olumsuz etkileyeceğini söylemiştir. Nitekim Cülha, Ateş ve Nazlı'nın (2018) özel yetenekli öğrencilerin ideal öğretmene ilişkin görüşlerini incelediği metafor çalışmasında öğrencilerin, ideal öğretmeni betimlerken, kendilerini destekleyen ve ihtiyaçlarına cevap veren biri olarak algıladıkları bulgusu ortaya çıkmıştır. Bu çalışmalarda da görüldüğü üzere öğretmenlerin, özel yeteneklilerin eğitiminde kullanılan yöntem, teknik ve stratejilere ilişkin eğitimler alması gerektiği, öğretmen eksiğinin (beklentileri karşılayacak şekilde) *giderilmesi* talebinin ihtiyaç odaklı bir talep olduğu anlaşılmıştır.

Öğrencilerin, eğitim programında kendilerine sunulan etkinliklerle ilgili görüşleri incelendiğinde, öğrencilerin büyük çoğunluğu (f=50) etkinlikleri çeşitli faktörlerden dolayı gelişimleri açısından yeterli bulurken, diğer öğrenciler (f=6) uygulanan etkinlikleri, materyal olanaklarının kısıtlı olmasına ve uygulama ortamlarının düzensizliğine bağlı olarak yeterli bulmamıştır. Rogers'a (2007) göre, özel yetenekli çocukların eğitim uygulamalarına ilişkin yeniden ders değerlendirmelerinde bazı düşünceler alandaki geleneksel uygulamadan kaynaklansa da, yetenekli öğrencinin entelektüel olarak nasıl ders işlediği konusunda yeniden değerlendirme yapılması gerekmektedir. Özel yetenekli çocuklara uygun ve tam olarak nasıl hizmet edileceğinin yeniden kavramsallaştırılması gerektiği düşüncesi, bu çalışmada, aldığı eğitimi yeterli bulmadığını dile getiren öğrencilerin arzuladığı eğitim ortamına kavuşmaları açısından önemli ve yerine getirilmesi gereken bir düşünce olarak görülmektedir. Benzer şekilde Ecker-Lyster ve Niileksela (2017), özel yetenekli öğrencilerin eğitimlerinin geliştirilmesine yönelik çalışma yapmıştır. Çalışmada, yetersiz temsil edilen özel yetenekli öğrenciler için umut verici olduğu düşünülen en iyi uygulamalar araştırılmış ve bu boşluğun doldurulmasının

amaçlandığı dikkat çekmiştir. Çok kültürlü eğitim, rehberlik ve bilişsel olmayan beceri gelişimi, yetenekli eğitimcilerin programlamayı geliştirmek için kullanabilecekleri umut vaat eden üç alan olarak gösterilmiştir.

Etkinlikleri yeterli bulan öğrenciler; etkinliklerin *yetenek ve ilgi alanlarına katkıda bulunduğunu*, tekrar ederek, dokunarak ve uygulayarak yapma imkânı verdiği için *kalıcı öğrenmeyi sağladığını, zamanı eğlenerek yönetme becerisini geliştirdiğini ve kendini ifade etmeye fırsat verdiğini* söylemiştir. Bu sonucu destekler nitelikte bir çalışmaya yapan Laine ve Tirri (2015), Fin ilkokul öğretmenlerinin, özel yetenekli öğrencilerin ihtiyaçlarını nasıl karşıladıklarını araştırdıkları çalışmalarında, öğretmenlerin önemli bir kısmının ek etkinlikler yaptığını, ödev ve materyalleri öğrencilere göre farklılaştırdığını ve bağımsız öğrenmeyi teşvik ettiğini anlattığı belirlenmiştir. Kirk, Gallagher ve Coleman (2017: 332) özel yetenekli öğrencilerin eğitsel ihtiyaçlarını karşılamak üzere birtakım amaçlardan söz etmiştir. Bunlar, çeşitli içerik alanlarına, beceri seviyelerine uygun olan önemli kavramsal sistemlere hakim olmak, öğrencilerin daha bağımsız ve yaratıcı olmalarını sağlayan beceriler ve stratejiler geliştirmek ve onları öğrenme sürecinin kaçınılmaz bir parçası olan rutinlerden uzaklaştıracak öğrenme zevki ve heyecanı geliştirmek şeklinde anlatılmıştır. Kaya (2013), benzer şekilde özel yetenekli öğrencilerin eğitimlerinin ihtiyaçları doğrultusunda farklı olması gerektiğini ifade etmiştir. Bu nedenle özel yetenekli öğrencilere verilmesi gereken eğitimin nasıl olması gerektiğini araştırmış ve önerilen çeşitli modelleri, programları ve BİLSEM'lerdeki eğitim sistemini incelemiştir. Özel yetenekli bireylerin aldığı eğitimin daha nitelikli bir boyuta ulaşması gerektiğini belirtmiş ve bunun için, Osmanlı dönemindeki Enderun Mektebi'ni ve gelişmiş ülkelerin konuyla ilgili eğitim sistemlerini doğru bir şekilde değerlendirmenin, sürece katkı sağlayacağını ifade etmiştir. Enç'e (2005) göre, üstün beyin gücünün özel eğitimi için kurulan ve o zamanki dünya ülkelerinde yetenekli bireylerin eğitimi için bir benzerinin bulunmadığı tarihçiler tarafından kabul edilen Enderun Mektepleri büyük bir öneme sahiptir. Henshon'ın (2018), yetenekli çocuklar ve eğitimlerine yönelik yaptığı çalışmalarla bilinen, aynı zamanda Üstün Yetenekli Çocuklar Dünya Konseyi başkanı olan Julia Link Roberts ile yaptığı söyleşide, Roberts, eğitimin farklılaştırılması konusunda birtakım tavsiyelerde bulunmuştur. Çocukların günlük öğrenme fırsatlarını sağlamak için daha hızlı ve daha karmaşık bir seviyede öğrenenler de dahil olmak üzere tüm çocukların sürekli ilerlemesini sağlamak durumunda olmanın önemini hatırlatmıştır. Son olarak öğrenim fırsatlarının daha üst düzey düşünme ve problem çözme içerdiği gerektiğinin önemli olduğunu vurgulamıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada oluşturulan temalarda, katılımcıların büyük çoğunluğuna göre BİLSEM'de sunulan eğitim programındaki etkinliklerin ve öğretim uygulamalarının; bireyde özgüven gelişimi, problem çözme, araştırma ve sorgulama becerilerinin yanında yetenekleri keşfetme ve geliştirme şeklinde katkılarının olduğu görüşü hakim olsa da söz konusu eğitimin istedikleri düzeyde olmadığını, dolayısıyla bu kurumdan istediğini alamadığını belirten az sayıda öğrencinin de olduğu tespit edilmiştir. BİLSEM'de öğrenim görmeyen, öğrenciler için, kendilerini özel hissetmek, huzur bulmak ve kendi düzeyindeki bireylerle sosyalleşmek gibi iyi anlamlar çağrıştırdığı, bu sayede öğrencilerin kendilerini daha rahat hissedip geliştirdikleri sonucuna ulaşılsa da bazı öğrencilerin okulla birlikte BİLSEM'deki eğitim temposuna ayak uydurmadığı, yorulduğu, uykusuz kaldığı ve sınav endişesi taşıdığı da ayrı bir gerçektir. BİLSEM'i okuldan ayıran faktörlerin değerlendirildiği temada öğrencilerin tamamına yakınının, kurumun okuldan çok farklı olduğu görüşünü savunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca öğrenciler, her gün deney ve uygulama yapma fırsatına sahip olmayı önemli bir farklılık olarak görmüştür. En çok dikkat çeken durumlardan birinin de öğrencilerin kurumda test ve sınav olmamasından kaynaklı memnuniyetidir. Bu sonuçtan yola çıkarak aslında öğrencilerin yeteneklerini geliştirip kendilerini gerçekleştirmek için neyi arzuladıklarının ipuçlarını görmek mümkündür. Öğrencilerin beklentilerine ilişkin bireysel farklılıkların dikkate alınması ve ihtiyaçların karşılanması yönünde ciddi bir gayretin olduğu, ancak kurumsal düzeyde öğretmen eksikliğinin giderilmesi ve birtakım ayrıcalıkların sunulamaması gibi henüz tam olarak karşılanamayan taleplerin olduğu sonucu elde edilmiştir.

BİLSEM'de özel yetenekli öğrencilerin eğitimini yeterli ve ikna edici düzeyde yerine getirmek, önemli olmakla birlikte olması gereken ve arzulanan bir sonuçtur. Bunun için;

- Kurumdan istediğini alamadığını belirten öğrencilerin durumlarının bir daha gözden geçirilmesi, bu öğrencilerin farklı özellikleri söz konusu ise öğretim uygulamalarının yeniden güncellenmesi faydalı olacaktır.
- Okulla birlikte BİLSEM'deki eğitimi yürütemeyen, yorulduğunu, uykusuz kaldığını ifade eden öğrencilerin dile getirdiği bu ve benzeri problemler dikkate alınmalıdır. Çözüm önerisi olarak tam zamanlı BİLSEM eğitimi, en azından temel eğitim tamamlandıktan sonra düşünülebilir. Bu sayede yetenekli çocukları çok daha iyi yetiştirmek mümkün olabilir.

Özel Yetenekli Öğrencilerin BİLSEM'deki Öğretim Uygulamalarına İlişkin Görüşleri

- Özellikle ortaokul ve lise öğrencilerinin son yıllarında girdikleri sınavlarda, lise giriş sınavı (LGS) ve üniversite giriş sınavları; temel yeterlilik testi (TYT) ve alan yeterlilik testi (AYT), yaşadıkları kaygılardan dolayı ciddi anlamda devamsızlık yaptıkları gözlenmiştir. Bunun önüne geçmek için çözüm önerisi olarak, BİLSEM öğrencileri için üniversiteye yerleşmede ek puan veya sınavsız geçiş hakkı ve bir mesleğe yerleşmede birtakım avantajlara sahip olmak gibi, devamsızlığa tedbir olabilecek ve öğrencinin yeteneklerini daha iyi geliştirebilecek ayrıcalıkların tanınması yararlı olabilir.
- Etkinliklerden daha fazla yarar sağlamak ve öğrencinin özel durumuna ilişkin beklentilerine daha iyi cevap verebilmek için alandan yetişmiş kişilerin kurumda istihdam edilmesine dikkat edilebilir. Aynı zamanda eğitimcilere, özel eğitim alanında özel yetenekli çocuklara yönelik yüksek lisans yapma fırsatı verilmesi, verimli bir eğitim için katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

1. Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi. (2004). *Üstün yetenekli çocuklar durum tespiti komisyonu ön raporu*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Akpınar, B. (2011). *Eğitim programları ve öğretim*. Ankara: Data Yayınları.
- Aktepe, V. & Aktepe, L. (2009). Fen ve teknoloji öğretiminde kullanılan öğretim yöntemlerine ilişkin öğrenci görüşleri: Kırşehir BİLSEM örneği. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 10 (1), 69-80.
- Balcı, A. (2013). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara: Pegem Akademi.
- Başaran, İ. E. (1994). *Eğitime giriş*. Ankara: Kadioğlu matbaası.
- Bildiren, A. & Türkkani, B. (2013). Üstün Yetenekli Öğrencilerin Perspektifinden Bilim ve Sanat Merkezleri'nin Hoş Ve Hoş Olmayan Özellikleri ve Değişiklik Talepleri. *Üstün Yetenekliler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), Özel Sayı, 128-135.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Cülha, A., Ateş, R., & Nazlı, K. (2018). Özel Yetenekli Öğrencilerin İdeal Öğretmene İlişkin Metaforları. *Harran Education Journal*, 3(1), 39-51. <http://dx.doi.org/10.22596/2018.0301.39.51>
- Çoban, A. (2017). Program geliştirmenin toplumsal temelleri. B. Oral ve T. Yazar (Ed.), *Eğitimde program geliştirme ve değerlendirme* içinde (s.151-171). Ankara: Pegem Akademi.
- Ecker-Lyster, M. & Niileksela, C. (2017). Enhancing gifted education for underrepresented students: Promising recruitment and programming strategies. *Journal for the Education of the Gifted*, 40 (1), 79-95.

Özel Yetenekli Öğrencilerin BİLSEM'deki Öğretim Uygulamalarına İlişkin Görüşleri

- Emir, S. & Yaman, Y. (2017). Özel yetenekli öğrenciler için eğitim programı nasıl olmalı? S. Emir (Ed.), *Özel yeteneklilerin eğitiminde program tasarımı* içinde (s. 1-22). Ankara: Pegem Akademi.
- Enç, M. (2005). *Üstün beyin gücü*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Epeçan, U., Pesen, A. & Üzümlü, B. (2018). Özel yetenekli öğrencilerin algıları üzerinden okul ve BİLSEM. *Uluslararası Özel Yetenekliler Eğitimi Kongresi*, 1-3 Kasım 2018, Malatya.
- Feldhusen, J.F., & Jarwan, F.A. (2000). Identification of Gifted and Talented Youth for Educational Programs. In: K.A. Heller, F.J. Mönks, R. J. Sternberg & R.F. Subotnik (Eds.) *International Handbook of Giftedness and Talent* (2nd Edition). 271-282. Oxford: Pergamon.
- Gillham, B. (2010). *Case study research methods*. London: Bloomsbury Publishing.
- Güneş, K. (2015). *Bilim ve Sanat Merkezi öğrencilerinin problem çözmeye yönelik yansıtıcı düşünme becerileri, matematik dersine yönelik tutumları ve matematik başarılarının incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Hays, P. A. (2004). Case study research. K. De Marrais & S. D. Lapan (Ed.), *Foundations for (research: Methods of inquiry in education and the social sciences in* (pp. 218-234). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Henshon, S. E. (2018). Serving the needs of gifted learners around the globe: An interview with Julia Link Roberts. *Roeper Review*, 40 (1), 4-6.
- Hesapçioğlu, M. (1994). *Öğretim ilke ve yöntemleri: Eğitim programları ve öğretim*. İstanbul: Beta Basın Yayın Dağıtım.
- Karabey, B. (2010). *İlköğretimdeki üstün yetenekli öğrencilerin yaratıcı problem çözmeye yönelik erişim düzeylerinin ve kritik düşünme becerilerinin belirlenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Kaya, N.G. (2013). Üstün yetenekli öğrencilerin eğitimi ve BİLSEM'ler. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15 (1), 115-122.
- Kılıç, V.C. (2015). Türkiye'de üstün ve özel yetenekli çocuklara yönelik bir eğitim politikası oluşturulmaması sorunu üzerine bir değerlendirme. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi*, 4 (12), 145-154.
- Kızıltepe, Z. (2015). Nitel veri analizi: İçerik analizi. *Nitel araştırma Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları* içinde (s. 253-266). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kirk, S., Gallagher, J. & Coleman, M. R. (2017). *Educating exceptional children*. (S. Rakap, Çev. Ed.). Ankara: Nobel Akademi Yayınları.
- Kunt, K., & Tortop, H.S. (2013). Türkiye'deki üstün yetenekli öğrencilerin Bilim ve Sanat Merkezleri'ne ilişkin metaforik algıları. *Üstün Yetenekliler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), Özel Sayı, 117-127.
- Kurnaz, A. (2014). Yirminci Yılında Bilim ve Sanat Merkezleri'nin Raporlar ve Yönetici Görüşlerine Dayalı Olarak Değerlendirilmesi. *Üstün Yetenekliler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 1-22.

Özel Yetenekli Öğrencilerin BİLSEM'deki Öğretim Uygulamalarına İlişkin Görüşleri

- Laine, S. & Tirri, K. (2015). How Finnish elementary school teachers meet the needs of their gifted students. *High Ability Studies*, 27 (2), 149-164.
- MEB. (2013). Özel yetenekli bireylerin eğitimi strateji ve uygulama kılavuzu 2013-2017. Ankara.
- MEB. (2016) Bilim ve Sanat Merkezleri yönergesi. Ankara.
- Merriam, S. B. (2013). Nitel araştırma – Desen ve uygulama için bir rehber. (S. Turan, Çev. Ed.). Ankara: Nobel.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (2016). *Nitel veri analizi*. (S. Akbaba Altun ve A. Ersoy). Ankara: Pegem Akademi.
- Özer Keskin, M. & Keskin Samancı, N. & Aydın, S. (2013). Bilim ve Sanat Merkezleri: Mevcut Durumları, Sorunları ve Çözüm Önerileri. *Üstün Yetenekliler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), Özel Sayı, 78-96.
- Rogers, K. B. (2007). Lessons learned about educating the gifted and talented: A synthesis of the research on educational practice. *Gifted Child Quarterly*, 51 (4). 382–396.
- Sak. U. (2016). EPTS curriculum model in the education of gifted student. *Anales de Psicología Annals of Psychology*, 32 (3), 683-694.
- Sak, U. & Ayas, M.B. (2017). ÜYEP öğretim programı modeli. S. Emir. (Ed.), *Özel yeteneklilerin eğitiminde program tasarımı* içinde (s. 124-149). Ankara: Pegem Akademi.
- Sarı, H. (2013). Türkiye’de üstün yetenekli çocukların eğitim gördüğü Bilim ve Sanat Merkezleri için öneriler: Editöre mektup. *Üstün Yetenekliler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), Özel Sayı, 146-149.
- Su, Ş., Sağlam, A., & Mutlu, Y. (2017). Bilim ve Sanat Merkezi Öğrencilerinin “Bilsem” ve “Okul” Kavramlarına İlişkin Algı Düzeylerinin Metaforlarla Karşılaştırılması. *Üstün Zekalılar Eğitimi ve Yaratıcılık Dergisi*, 4(3), 91-108.
- Variş, F. (1991). *Eğitim bilimine giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Yazar, T. & Şimşek, Ö. (2017). Çoklu Zekâ Kuramı ve yapılandırmacılık. B. Oral ve T. Yazar (Ed.), *Eğitimde program geliştirme ve değerlendirme* içinde (s.367-401). Ankara: Pegem Akademi.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

TÜRKÇE VE ALMANCADA DİLBİLGİSEL YERLEŞTİRME KATEGORİLERİ VE DİL ÖĞRENİMİNE YANSIMASI*

Tahir BALCI**

Özet

Türkçe ve Almanca köken açısından farklı dil ailelerine ait oldukları gibi yapısal açıdan da birbirlerinden oldukça uzaktır. Dolayısıyla anadili Türkçe olup da Almanca öğrenmek isteyenlerin karşılaşacağı en önemli sorunlardan birisi Türkçe ve Almandaki dilsel yerleştirme (sprachliche Lokalisation) sorunudur. Zira dilleri temel unsuru olan sözcüklerin içeriği anlambilimsel demetinden oluşmaktadır ve bu anlambilimsel demetlerin iki dil arasında eşdeğer kabul edilen sözcükler bağlamında nicel ve nitel olarak dağılımı büyük farklılıklar gösterebilir. Bu farklılıklar yanlış aktarım yapma olasılığını artırmaktadır.

Sözü edilen konu bağlamında aklımıza gelen ilk sorun Almanda yalın (Nominativobjekt), belirtme (Akkusativobjekt), yönelme (Dativobjekt), tamlayan durumuyla (Genitivobjekt) ve bunların altkolu olarak görülebilecek ilgeçli durumlarla kullanılan eylemler varken, Türkçede Genitivobjekt alan eylemler bulunmamaktadır; sonuçta kullanılan eylemlerin sayısı yok denecek kadar azdır; hatta Türkçe dilbilgisi kitaplarında bunlar söz konusu bile edilmez. Buna karşılık Almanda olmayıp da Türkçede çok işlek olan nesne türleri mevcuttur. Mesela Türkçede bulunma (Lokativobjekt), çıkma (Ablativobjekt) ve birliktelik (Komitativobjekt) ile kullanılan eylemler çoktur. Türkçe ve Almandaki karşılaştırmalı olarak bazı durum kategorilerinin olmaması, temsil ettikleri anlamın başka dilsel biçimlerle karşılandığı ve bunun potansiyel bir hata kaynağı olacağı anlamına gelmektedir.

İşte dilsel yerleştirme sorunu bu açıdan çok büyük önem kazanmaktadır. Örnek olarak yer (Ort, Lokalisation) anlamı taşıyan ve eşdeğer kabul ettiğimiz Türkçe – Almanca eylem çiftinin yer kavramını dilbilgiselleştirme biçimi aynı olmayabilir. İleri düzeyde Almanca bilen Türkler bile bu sorunu yaşayabilmektedir. Örneğin Almanca Hüseyin hatte sich an seinem Vater angeklammert tümcesindeki eylemi (anklammern) duruk (lokal, Ruhe) bir eylem olarak sınıflandırırken, Türk dili Hüseyin babasına yapışmıştı tümcesindeki yapışmak eylemini dinamik (direksiyonel, Bewegung) olarak sınıflandırır.

Konumuz 67 öğrenciye uygulanan 48 tümcelik çeviri testi bağlamında araştırılmıştır. Sonuç olarak Almanca ve Türkçe arasında dilsel yerleştirme algısının oldukça farklı olduğu ve Almanca öğretiminde buna yönelik önlemler alınması gerektiği saptanmıştır.

Anahtar kelimeler: *Almanca eğitimi, Türkçede Durumlar, Almandaki Durumlar, Derin Durumlar, Dilsel Yerleştirme*

Gönderilme Tarihi: 16.03.2018

Kabul Tarihi: 16.06.2019

* Bu çalışma Prof. Dr. T. Balci tarafından yürütülen ve Çukurova Üniversitesi BAP Koordinasyon Birimi'nce desteklenen SBA-2018-10841 numaralı proje kapsamında gerçekleştirilmiştir.

** Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi, Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı, e-posta: tbalci@cu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-4304-5845

GRAMMATICAL LOCALISM CATEGORIES IN TURKISH AND GERMAN AND THEIR REFLECTION ON LANGUAGE LEARNING

Abstract

Turkish and German not only belong to different linguistic families in terms of their origins but also differ considerably with regard to their structures. Therefore, one of the most important challenges to be encountered by native speakers of Turkish who want to learn German is the issue of linguistic localism in Turkish and German. That is because the content of words which are the main elements of languages is made up of sememe. The qualitative and quantitative distribution of semes in terms of words considered equivalent in two languages might vary substantially. Such differences increase the possibility of interferences between the two languages.

Upon considering the issue in question, a thought occupies our minds as a problem: While verbs to be used with nominative case, accusative case, dative case and genitive case are present in German, verbs that can be used with genitive case do not exist in Turkish. In addition, verbs that are used with postposition case are almost nonexistent, and in fact, they are not addressed at all in Turkish grammar books. In return, there are also case uses that do not exist in German while commonly utilized in Turkish. Numerous examples can be given for verbs that are used with locative case, ablative case and comitative case in Turkish. The fact that a lack of some of the case categories can be identified in both languages means that the meaning represented by those cases in one language would be met by different linguistic forms in the other, which would become a potential source of error.

*When considered from this point of view, the issue of linguistic localism becomes crucial. For example, for Turkish-German verb pairs that carry a spatial meaning and are considered equivalent, the grammaticalization form of localism applied might not be the same. Even Turkish people who are advanced speakers of German can suffer from this problem. While the verb *anklammern* in the sentence *Hüseyin hatte sich an seinem Vater angeklammert* is classified as a stative verb in German, the verb *yapışmak* in the sentence *Hüseyin babasına yapışmıştı* is categorized as a dynamic verb in Turkish.*

The issue has been investigated by means of a translation test for which 67 students translated 48 sentences. As a conclusion, it has been found that the perception on linguistic localism between German and Turkish is very different and that precautions regarding this difference should be taken in German Language Teaching.

Key words: *German language teaching, Cases in Turkish, Cases in German, Deep Cases, Linguistic Localism*

1. Giriş

Dilbilgisi kavramını bir üstkategori olarak kabul edersek, bunu oluşturan birçok altkategori vardır, yazım, biçimbilgisi, zaman, kip, cinsiyet, durum, sözdizim gibi. Bu çalışmadaki konumuz “dilbilgisel yerleştirme”dir. Dilbilgisel yerleştirme Türkçe dilbilgisinde yerleşik bir terim değildir; biz bu kavramı Almancadaki “grammatische Lokalisation” teriminin karşılığı olarak kullanmaktayız. Yerleştirme deyince ilk akla gelen şey, soyut ya da somut bir kavramın bulunma, çıkma veya yönelme şeklindeki durumsal özelliklerinin dilbilgisine nasıl yansıdığını anlıyoruz. Ancak yerleştirme dilbilgisinde; bulunma, çıkma veya yönelme ile sınırlanamayacak kadar geniş bir yer tutmaktadır. *Alt, üst, yan, üzeri, arka, ön, batı, doğu, kuzey, güney* kavramları da dillere göre dilbilgisinde farklı farklı yansımalar görür. Ancak öyle diller var ki, benmerkezli ya da coğrafi yerleştirmeyi ya hiç kullanmaz ya da kısmen kullanır. Hatta üzerinde yaşanan arazinin şekline göre yer belirleyen diller vardır.

2. Yöntem

2.1. Gereç ve Yöntem

Bu araştırmayı kuramsal ve uygulamalı olarak iki bölüme ayırmak gerekir. Kuramsal bölümler Türkiye ve Almanya’daki kütüphanelerde gerçekleştirilecektir. Teorik altyapıdan sonra Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Alman Dili Eğitimi 4. sınıf öğrencilerine dilsel yerleştirme konusu kapsamında 48 maddeden oluşan teferruatlı bir anket uygulanacaktır. Anketin daha ciddiye alınması ve verilerin güvenilir olması için *YDA 403 Türkçeden Almancaya Çeviri* dersinin arasınavı kapsamında anket yapılmış, öğrencilere proje amaçlı anket yapıldığı açıklanmamıştır. Türkçeden Almancaya çevrilmesi istenen bütün tümcelerde tümleyen / tümleç niteliğine sahip bir dilsel yerleştirme ögesi bulunmaktadır. Türkçe tümcelerdeki tümleyenlerin / tümleçlerin tamamı geleneksel dilbilgisinde yönelme durumu (Dativobjekt) diye nitelediğimiz türdendir; yani tümcelerin yüklemeleri bir noktadan başka bir noktaya hareket ya da yön bildirmektedir, duruk (statik) anlam unsuru içermemektedir. Fakat Türkçe yüklemelere eşdeğer (quasi-äquivalent) olarak gördüğümüz Almanca unsurların hepsi önilgeçli nesne (Präpositionalobjekt) durumundadır ve bu önilgeçler 40 tümcede duruk (statik) anlam taşıdıkları için

Dativ ile kullanılmaktadır.³ 4 tümcenin yüklemi ise hem hareketli hem de hareketsiz şeklinde algılanabildiği için önilgeçli nesnenin ilgeci hem *Akkusativ* hem *Dativ* ile kullanılabilir (Yani konu bağlamında öğrencilerin yanlış yapma olasılığı yoktur; bu tümceler, öğrencilerin *Akkusativ*'i mi *Dativ*'i mi daha çok tercih edeceklerini görmek için verilmiştir).⁴ Geriye kalan 4 Türkçe tümcenin yaklaşık eşdeğeri olan Almanca yüklem de anlamsal açıdan yönelme / hareket ifade etmekte, dolayısıyla sözkonusu önilgeç *Akkusativ* ile kullanılmaktadır.⁵ Bu tümceleri vermedeki amacımız, iki dil arasındaki koşutluklara öğrencilerin ne kadar hâkim olduğunu belirlemek ve dilsel farkındalıkları hakkında fikir yürütmektir.

Çevrilmesi istenen her tümcede kullanılması istenen Almanca eylem + önilgeç + bilinmeme olasılığı olan bazı sözcükler *Fayton çamura battı (die Kutsche, der Schlamm, feststecken/in)* biçiminde araç içinde verilmiştir. Kullanılması istenen Almanca eylemler genelde öneklidir ve yalın biçimleri çoğunlukla yön / hareket şeklinde dinamik bir anlam özelliğine sahiptir: *kommen (zu, nach ...)* - *ankommen (in)* / *fahren (nach, auf, in [direktional]...)* - *sich festfahren (in)* / *bringen, (zu, in [direktional] ...)* - *anbringen (an)* / *unterbringen (in)* / *sich nisten (in [direktional])* - *sich einnisten (in, unter ...)* / *(sich) prägen (in [direktional])* - *sich abprägen (in)* / *nageln (auf, an [direktional])* – *annageln (an)* / *haken (auf, an, in [direktional])* - *sich festhaken (an)* / *sich setzen (auf, an, in [direktional])* - *sich festsetzen(in)* / *stürzen (in)* - *abstürzen (über)* / *breiten (über, unter, auf [direktional])* – *ausbreiten (auf)* / *legen (in, auf, über, unter, um, neben)* – *anlegen (an)* / *sich klammern (an [direktional])* - *sich anklammern* / *sich festklammern (an)*.

2.2. Çalışmanın Amacı

Çalışmamızın amacını şöyle özetleyebiliriz: Türkiye’de Alman Dili Eğitimi daha verimli kılmak için Türkçe ve Almanca dilsel yerleştirme arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya çıkarmak, farklılıkların öğrenme sorunu yaratıp yaratmadığını saptamak ve sorunların nasıl giderileceğine ilişkin önerilerde bulunmaktır.

3 Bu eylemler şunlardır: *ankommen/in, feststecken/in, sich festfahren/in, begraben/unter, verbuddeln/in, montieren/auf/an, anbringen/an, sich verfestigen/in, parken/auf, landen/auf, unterkriechen/in/unter, sich einnisten/unter, ablaichen/in, kleben/ an, sich abprägen/in, , notlanden/in/auf, festmachen/in, annageln/an, sich verbergen/hinter, sich festhaken/an, steckenbleiben/in, eingegraben sein/in, sich festsetzen/in, sich ansiedeln/in, unterbringen/in, sich niederlassen/auf, ansiedeln/auf, abstürzen/über, sich breitmachen/auf, ausbreiten/auf, anlegen/an, festsitzen/auf, sich niederlassen/unter, brüten/über, verankern/in, befestigen/an, sich festhalten/an, sich anklammern/an, sich festklammern/an* (Farklı bağlamlarda farklı ilgeçler de mümkündür).

4 Sözkonusu eylemler: *sich verkriechen/in, verstaunen/in* (Aynı eylemler ikişer tümcede).

5 *tauchen/in/unter, sinken/in, kleben/in*.

Bu çalışma ile ayrıca Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı öğrencilerinden toplanan veriler doğrultusunda öğrencilerin düzeyini daha iyi tanımayı, dilsel farkındalıklarını artırmayı, daha yeterli öğretmenler olarak yetişmesi için elimizden gelen katkıyı sağlamayı, kendimizi öğrencinin gözüyle farklı görmeyi ve bu bilgiler ışığında eğitim öğretim faaliyetlerimizi biçimlendirmeye öngörmekteyiz.

2.3. Çalışmanın Kapsamı

Karşılaştırmalı dilbilgisi, en az iki dilin bütününe ya da bir bölümünü karşılaştırmayı, çözümlemeyi öngörür (Uslu 2016). Bu çalışma bağlamında yapacağımız karşılaştırma ve çözümleme neticesinde elde edeceğimiz verilerin yabancı dil eğitim ve öğretimine uygulanması beklenir.

Almanca ve Türkçenin farklı dil ailelerine ve yapısal özelliklere sahip olmalarından kaynaklanan tüm sorunların bu çalışmada ele alınması olanaksızdır. Bu çalışmada üstbaşlık olarak *dilsel yerleştirme* diye tabir edebileceğimiz konuyu değişik boyutlarıyla irdeleyeceğiz. Zira derin yapıda ya da anlamsal boyutta aynı olan bir olgunun yüzeysel yapıdaki biçimsel görünümü Almanca ve Türkçede çok farklıdır. İşte dilsel yerleştirme kapsamında değerlendirdiğimiz yalın durum, belirtme durumu, yönelme durumu, tamlayan durumu, çıkma durumu, bulunma durumu, birliktelik durumu, ilgeçli ad durumları ve anlamsal durumlar / anlamsal roller ile bunların Almanca öğreniminde yarattığı sorunlar konumuzun kapsamındadır. Sorunları görmek ve çözüm önerileri getirebilmek için öğrencilerimize anket uygulanacaktır.

3. Bulgular

Bu bölümde 67 öğrenciye uygulanan çeviri testi yer almaktadır. *1. 2. Gereç ve Yöntem* bölümünde de açıklandığı üzere Türkçe tümcelerdeki tümleyenlerin / tümleçlerin tamamı geleneksel dilbilgisinde yönelme durumu (Dativobjekt) diye nitelediğimiz türdendir; yani tümcelerin yüklemeleri bir noktadan başka bir noktaya hareket ya da yön bildirmektedir, duruk (statik) anlam unsuru içermemektedir. Fakat Türkçe yüklemelere eşdeğer olarak gördüğümüz Almanca unsurların hepsi önilgeçli nesne (Präpositionalobjekt) gerektirmektedir ve bu önilgeçler 4 tümcede duruk (statik) anlam taşıdıkları için *Dativ* ile kullanılmaktadır. 4 tümcenin yüklemi ise hem hareketli hem de hareketsiz şeklinde algılanabildiği için önilgeçli nesnenin ilgeci hem *Akkusativ* hem *Dativ* ile kullanılabilir (Yani konu bağlamında öğrencilerin yanlış yapma olasılığı yoktur; bu tümceler, öğrencilerin *Akkusativ*'i mi *Dativ*'i mi daha çok tercih edeceklerini görmek için verilmiştir). Geriye kalan 4 Türkçe tümcenin eşdeğeri olan Almanca yüklem de anlamsal açı-

dan yönelme / hareket ifade etmekte, dolayısıyla sözkonusu önilgeç *Akkusativ* ile kullanılmaktadır. Kullanılması istenen Almanca eylemler genelde öneklidir ve yalın biçimleri çoğunlukla yön / hareket şeklinde dinamik bir anlam özelliğine sahiptir.

Ankette yer alan her Türkçe tümcenin doğru varsaydığımız Almanca çevirisi ve öğrencilerin yaptığı yanlış çevirilerden örnekler yer alacaktır. Doğru saydığımız tümcelerde konumuzla ilgili olmayan yanlışlar vardır, bu yanlışlar değerlendirmelerimizin dışında tutulmuştur. Öğrencilerin çevirileri üç kategoride ele alınacaktır. Çeviride sözkonusu ilgeç *duruk* (hareketsiz, statisch) algılanmışsa *duruk/Dativ*, *hareketli/yönelmeli* algılanmışsa *dinamik/Akkusativ* diye sınıflandırılacaktır. Öğrenciler azımsanmayacak sayıda cümleyi çevirmemiş, boş bırakmıştır; dolayısıyla boş bırakılan tümce sayısı ve oranı da verilecektir:

1. Çocuklar köye vardı (ankommen/in)
 - a. Doğru çeviri: Die Kinder sind im Dorf angekommen.
 - b. Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler:⁶ Die Schüler hat im Dorf angekommen / Die Kinder kommen in dem Dorf an / Die Kinder kamen in dem Village an
 - c. Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Die Kinder kamen ins Dorf an / Die Kinder sind zum Dorf angekommen / Die Kinder sind in Dorf angekommen / Die Kinder waren in die Heimat angekommen.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
27 kişi	39 kişi	1 kişi
% 40.29	% 58.20	% 1.49

2. Fayton çamura battı (feststecken/in)
 - a. Doğru çeviri: Fayton çamura battı (feststecken/in) Unsere Kutsche steckte im Schlamm fest.
 - b. Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Die Kutsche feststeckt in dem Schlamm / Die Kutsche wurde im Schlamm festgesteckt / Die Kutsche feststeckte sich im Schlamm.

6 Burada tekrar şunu vurgulamak istiyoruz: Bu gruptaki çevirileri doğru kabul etmemizin nedeni *duruk – dinamik* karşıtlığının öğrenci tarafından farkında olarak ya da olmayarak ifade edilmiş olmasıdır ve çevirinin tümüyle doğru olduğu anlamına gelmemektedir. Yani biz bir çeviriyi doğru diye sınıflandırmış olsak bile, öğrenciye bu çeviriden 0 (sıfır) verilmiş de olabilir.

- c. Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Die Kutsche ist in den Schlamm festgesteckt / Die Kutsche hat in den Schlamm festgesteckt.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
42 kişi	22 kişi	3 kişi
% 62.68	% 32.83	% 4.47

3. Araba ıslak kuma saplandı (sich festfahren/in)
- a. Doğru çeviri: Das Auto hat sich im nassen Sand festgefahren.
- b. Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Das Auto fuhr im nassen Sand fest / Das Auto ist sich im Sand festgefahren.
- c. Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Das Auto fuhr sich in den Schlamm fest / Das Auto ist sich in die nasse Erde festgefahren / Das Auto sich fuhr in Sand fest / Das Auto ist sich in den Sand festgefährt.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
24 kişi	34 kişi	9 kişi
% 35.82	% 50.74	% 13.43

4. 12 ev çamura gömüldü (begraben/unter)
- a. Doğru çeviri: Zwölf Häuser wurden unter dem Schlamm begraben.
- b. Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Zwölf Häuser haben unter dem Schlamm begraben / Zwölf Hause werden unter dem Schlamm begraben / Die zwölf Häuser sind unter dem Schlamm begrabet.
- c. Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Zwölf Häuser begrabt unter den Schlamm / Die zwölf Hause begraben unter den Schlamm.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
32 kişi	33 kişi	2 kişi
% 47.76	% 49.25	% 2.98

5. Can bıçağı toprağa gömdü (verbuddeln/in)
- a. Doğru çeviri: Can hat die Pistole in der Erde verbuddelt.

- b. Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Can hat das Messer in der Erde verbuddeln / Can hat das Messel in der Erde verbuddelt / Can hat ... in der Erde verbuddet / Can hat das Messer in der Erde verbuddeln /
- c. Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Can hat die Erde in verbuddeln / Can hat (das Messer) in die Erde verbuddelt / Can hat die Knife dem Erde verbuddelnt / Can verbuddelte die Erde in.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
28 kişi	33 kişi	6 kişi
% 41.79	% 49.25	% 8.95

6. Anteni dama monte et! (montieren/auf)
- a. Doğru çeviri: Montiere die Antenne auf dem Dach!
- b. Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Die Antenne auf dem Dach montier! / Die Antenne auf dem Dach montier! /
- c. Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Montieren die Antenne auf den Dach / Er hat die Antenne das Dach montieren auf / Montier die Antenne auf das Dach

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
28 kişi	38 kişi	1 kişi
% 41.79	% 56.71	% 1.49

7. Aynayı duvara monte ettik (anbringen/an)
- a. Doğru çeviri: Wir haben den Spiegel an der Wand angebracht.
- b. Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Wir sind den Spiegel an der Wand anbringen / Wir haben den Spiegel an der Wand an / Wir haben an der Wand der Spiegel anbringen.
- c. Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Der Spiegel bringt an die Wand an / Wir haben den Spiegel an die Wand angebracht.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
37 kişi	28 kişi	2 kişi
% 55.22	% 41.79	% 2.98

8. Kapağa bir kol monte ettik (montieren/an)
- Doğru çeviri: Wir haben an der Tür einen Griff montiert.
 - Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Wir hat den Griff an der Tür montiert / Wir montiert den Griff an der Tür.
 - Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Wir haben den Griff an die Tür montiert / Wir haben ein Griff an den Tür gemontiert / Wir montierte an den Griff.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
31 kişi	33 kişi	3 kişi
% 46.26	% 49.25	% 4.47

9. Bu düşünce içime yerleşti (sich verfestigen/in)
- Doğru çeviri: Diese Idee hat sich in mir verfestigt.
 - Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Diese Idee hat sich in meiner Idee verfestigt / Diese Idee hat mich in meinem Gehirn verfestigt / Diese Idee hat sich in meiner Gefühle verfestigt.
 - Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Ich verfestige die Idee in / Die Idee hat sich mich verfestigen in / Diese Idee ist in mich verfestigt.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
28 kişi	36 kişi	3 kişi
% 41.79	% 53.73	% 4.47

10. İhsan, arabasını yaya yoluna park etti (Gehweg, parken/auf)
- Doğru çeviri: İhsan hat seinen Wagen auf dem Gehweg geparkt.
 - Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: İhsan hat seine auto an dem Gehweg parken auf / İhsan ist auf dem Gehweg seines Auto parken.
 - Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: İhsan hat sein Auto auf den Gehweg geparkt / İhsan ist ihr Auto auf Gehweg geparkt / İhsan hat Gehweg sein Auto geparken.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
22 kişi	44 kişi	1 kişi
% 32.83	% 65.67	% 1.49

11. Sandalla adaya çıktık (landen/auf)

- Doğru çeviri: Wir sind mit dem Boot auf der Insel gelandet.
- Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Wir landen mit dem Boot auf dem Insel / Wir haben mit dem Boot auf dem Insel gelandet.
- Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Wir landen mit dem Boot zum Insel auf / Wir landeten auf den Insel mit dem Boot / Wir haben mit dem Boot auf Insel gelandet / Wir sind mit dem Boot auf Insel gelanden.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
16 kişi	51 kişi	0 kişi
% 23.88	% 76.11	% 0

12. Soğuk nedeniyle bu kulübeye sığındık (unterkriechen/in)

- Doğru çeviri: Wegen der Kälte sind wir in dieser Hütte untergekröchen.
- Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Wegen der Kälte sind wir in der Hütte untergekrrechtet / Wir haben in der Hütte untergekrrieht, deswegen die Kälte / Das Wetter war kalt deshalb wir in der Hütte untergekrrieht.
- Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Auf dem Grund die Kälte haben wir in die Hütte untergeriecht / Wir unterkrieht der Hütte, while das wetter ist Kalt.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
33 kişi	30 kişi	4 kişi
% 49.25	% 44.77	% 5.97

13. Kırlangıç damın altına yuva yapmış (sich einnisten/unter)

- Doğru çeviri: Die Schwalbe hat sich unter dem Dach eingennistet.
- Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Die Schwalbe einnistet sich unter dem Dach / Die Schwalbe hat sich unter dem Dach eingennisten.
- Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Die Schwalbe hatte sich unter den Dach eingennistet / Die Schwalbe hat das Dach unter sich einnisten / Die Schwalbe einnisten sich unter das Dach.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
35 kişi	30 kişi	2 kişi
% 52.23	% 44.77	% 2.98

14. Yılanbalığı yumurtalarını çok derine bırakır (ablaichen/in)
- Doğru çeviri: Der Aal leicht in großer Tiefe ab.
 - Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Der Aal ablaichtete die Eiern in großer Tiefe / Der Aal leicht seine Eier in der große Tiefe ab.
 - Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Der Aal leicht seine Eier in großen Tiefe ab / Der Aal laichen in große Tiefe ab / Der Aal große Tiefe ablaichen in / Der Aal ablaicht seine Egg in große Tiefe.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
7 kişi	55 kişi	5 kişi
% 10.44	% 82.08	% 7.46

15. Kan, ellerine yapışmıştı (kleben/an)
- Doğru çeviri: Das Blut klebte an seiner Hand.
 - Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Das Blut hat an seinen Hände geklebt / Das Blut hat an seiner Hand klebt / Das Blut klebet an der Hand.
 - Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Das Blut hätte ihrer Hand angeklebben / Das Blut wird an seinen Hand geklebt / Das Bulut hätte an die Hände geklebt.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
28 kişi	38 kişi	1 kişi
% 41.79	% 56.71	% 1.49

16. Duygular yüze yansır (sich abprägen/in)
- Doğru çeviri: Die Gefühle prägen sich im Gesicht ab.
 - Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Die Gefühlen abprägt sich im Gesicht / Die Gefühle prägen sich in der Gesichte ab.
 - Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Gefühle abprägt sich in Gesicht / Gefühle ist sich in den Gesicht abgeprägt / Man prägt sich die Gefühle ins Gesicht ab.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
19 kişi	43 kişi	5 kişi
% 28.35	% 64.17	% 7.46

17. Uçak şehir merkezine zorunlu iniş yaptı (notlanden/in)
- Doğru çeviri: Das Flugzeug ist im Stadtzentrum notgelandet.
 - Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Das Flugzeug ist in dem Stadtzentrum notlandet / Das Flugzeug notgelandte in dem Stadtzentrum / Der Flug ist in dem Stadtzentrum notlanden.
 - Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Das Flugzeug hat ins Stadtzentrum notlandet / Das Flugzeug notlandete ins Stadtzentrum / Das Flugzeug ist ins Stadtzentrum notgelandet.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
26 kişi	36 kişi	5 kişi
% 38.80	% 53.73	% 7.46

18. Yük gemisi limana demir attı (festmachen/in)
- Doğru çeviri: Der Frachter hat im Hafen festgemacht.
 - Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Der Frachter hat sich in dem Hafen festgemacht / Der Frachter festmachte in dem Hafen.
 - Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Der Frachter hat in den Hafen festgemacht / Der Frachter ist in den Hafen festgemacht / Der Frachter hat der Hafen festmachen in.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
31 kişi	34 kişi	2 kişi
% 46.26	% 50.74	% 2.98

19. Totem, samanlığın kapısına çivilenmişti (annageln/an)
- Doğru çeviri: Das Totem war an dem Tor der Scheune angenagelt.
 - Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Das Totem annagelt an dem ... Tür / Das Totem ist an der Tür annageln / Das Totem hatte an der Tür annageln geworden.
 - Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Das Totem war an die Tür des samanlık angenagelt / Das Totem ist an die Tür annagelt / Das Totem wurde an den Tür angenageln haben.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
25 kişi	26 kişi	16 kişi
% 37.31	% 38.80	% 23.88

20. Hırsız çalılığın arkasına saklandı (sich verbergen/hinter)
- Doğru çeviri: Der Dieb hat sich hinter dem Busch verborgen.
 - Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Der Dieb hat hinter dem Busch verbergt / Der Dieb ist hinter dem Busch verbergegen /
 - Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Der Dieb hat sich hinter den Busch verbergt / Der Dieb hatte der Busch hinter ferbergen / Der Dieb verberget hinter den Busch.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
32 kişi	33 kişi	2 kişi
% 47.76	% 49.25	% 2.98

21. Çözüm küçük bir detaya takıldı (sich festhaken/an)
- Doğru çeviri: Die Lösung hakte sich an einem kleinen Detail fest.
 - Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Die Antworten hat sich an einem kleinen Detail festgehakt / die Lösung hat sich an dem Detail festgehaken.
 - Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Die Antwort hakt sich an ein kleines Detail fest / Die Antwort festhakt sich ein kleine Detail fest / die Lösung hat sich einem kleinen Detail festhaken.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
28 kişi	26 kişi	13 kişi
% 41.79	% 38.80	% 19.40

22. Boğazıma bir kılçık takıldı (steckenbleiben/in)
- Doğru çeviri: Mir blieb eine Gräte in der Kehle stecken. / Eine Gräte blieb in meiner Kehle stecken.
 - Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Meine Kehle ist in einer Gräte steckengeblieben / Einer Gräte ist (hat) in meinem Hals steckengeblieben / Eine Gräte steckenbleibte in meiner Kehle.

- c. Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Meine Kehle hat in eine Gräte steckengeblieben / Eine Gräte hat die meinem Kehle steckenbleiben in.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
41 kişi	21 kişi	5 kişi
% 61.19	% 31.34	% 7.46

23. Bu olay hafızama kazınmış (eingegraben sein/in)

- a. Doğru çeviri: Dieses Ereignis ist in meinem Gedächtnis eingegraben.
- b. Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Dieser Falls ist in dem Gedächtnis eingegraben / Dies Vorgang wurde in meinem Gedächtnis eingegraben gewesen / Der Fall wurde in meinem Gedächtnis eingegrabt.
- c. Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Diese Situation war in mein Gedächtnis eingegraben / Das Gedächtnis ist in seinen Gehirn eingegraben.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
33 kişi	28 kişi	6 kişi
% 49.25	% 41.79	% 8.95

24. Bu alana bir sanat merkezi kurmak istiyoruz (ansiedeln/auf)

- a. Doğru çeviri: Wir wollen auf diesem Gelände ein Kunstzentrum ansiedeln.
- b. Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Wir möchten auf dem Gelände ansiedeln / Wir wollen auf dem Gelände eines Kunstzentrum ansiedeln / Wir wollen auf dem Gelände eine Kunstzentrum angesiedelt / Wir wollen in diesem Gelände das Kunstzentrum ansiedeln / Wir siedeln auf diesem Kunstzentrum das Gelände an.
- c. Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Wir wollen das Kunstzentrum auf das Gelände ansiedeln / Wir möchten dem Kunstzentrum das Gelände ansiedeln / Wir wollen auf diesen Gelände ein Kunstzentrum ansiedeln.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
31 kişi	34 kişi	2 kişi
% 46.26	% 50.74	% 2.98

25. Toz, duvarın deliklerine yerleşti (sich festsetzen/in)

- Doğru çeviri: Der Staub hat sich in den Löchern der Wand festgesetzt.
- Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Der Staub festsetzte sich in den Lochen der Wand / Der Staub ist sich in dem Loch an Wand festgesetzt / Der Staub hat sich in dem Loch des Walds festgesetzt / Der Staub hat in dem Loch festsetzen.
- Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Der Staub hat sich ins Loch festgessen / Der Staub hat sich in die Löche der Wand festgesetzt / Der Staub ist sich ins Loch festgesetzt.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
28 kişi	35 kişi	4 kişi
% 41.79	% 52.23	% 5.97

26. Evli çift şehre yerleşti (sich ansiedeln/in)

- Doğru çeviri: Das Ehepaar hat sich in der Stadt angesiedelt.
- Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Das Ehepaar hat sich in einem Stadt angesiedelt / Das Ehepaar ist sich in der Stadt angesiedelt / Das Ehepaar hat in dem Staat angesiedelt / Das Ehepaar siedelte sich in der Stadt / Das Ehepaar ansiedelnten sich in der Stadt.
- Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Das Ehepaar ist sich in Stadt angesiedeln / Das Ehepaar hat sich in die Stadt angesiedelt / Das Ehepaar siedeln sich in die Stadt an.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
31 kişi	33 kişi	3 kişi
% 46.26	% 49.25	% 4.47

27. Neden bizi temiz bir yere yerleştirmiyorsunuz? (unterbringen/in)

- Doğru çeviri: Warum bringen Sie (bringt ihr) uns nicht in einem sauberen Ort unter?

- b. Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Warum unterbringen uns in dem sauberen Ort / Warum unterbringen Sie uns in einem Ort / Warum bringen Sie uns in einem geputzten Ort unter? / Warum bringen Sie uns nicht in einem saubere Ort unter?
- c. Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Warum sind sie uns der ort unterbringen in? / Warum unterbringt ihr uns ins schön einem Ort?

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
31 kişi	31 kişi	5 kişi
% 46.26	% 46.26	% 7.46

28. Kuş sürüsü telefon tellerine kondu (sich niederlassen/auf)
- a. Doğru çeviri: Die Vogelschar hat sich auf den Telefondrähten niedergelassen.
- b. Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Die Vogelschar lassen sich auf dem Telefondraht nieder / Die Vogelschar haben sich auf dem Telefondraht niedergelassen / Die Vogelschar ist sich auf dem Telefondraht niedergelassen / Die Vogelschar sind sich auf den Telefondrahten niederlast.
- c. Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Die Vogelschar niederläsen sich auf den Telefondraht / Die Vogelschar lassen den Telefondraht nieder auf / Die Vogelschar haben sich auf die Telefondrahten niederlassen.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
33 kişi	33 kişi	1 kişi
% 49.25	% 49.25	% 1.49

29. Uçak boş bir tarlaya düştü (abstürzen/über)
- a. Doğru çeviri: Die Maschine stürzte über einem freien Feld ab.
- b. Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Die Maschine hat über einem freien Feld abgestürzt / Die Maschine abstürzt über einem freien Feld.
- c. Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Die Maschine ist (hat) über ein freies Feld abgestürzt / Die Maschine abstürzte über ein freies Feld / Die Maschine stürzte über ein freies Feld ab / Das Flugzeug ist in ein freies Feld abgestürzt

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
14 kişi	49 kişi	4 kişi
% 20.89	% 73.13	% 5.97

30. Dedemiz sofaya yayıldı (sich breitmachen/auf)

- Doğru çeviri: Unser Opa machte sich auf dem Sofa breit.
- Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Unser Opa machte auf dem Sofa breit / Unser Opa breitmachte sich auf dem Sofa / Unser Opa hat sich auf dem Sofa breitmachen.
- Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Unser Opa hat aufs Sofa breitgemacht / Unser Opa ist sich auf den Sofa breitgemacht.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
31 kişi	36 kişi	0 kişi
% 46.26	% 53.74	% 0

31. Çocuk hediyeleri masaya serdi (ausbreiten/auf)

- Doğru çeviri: Das Kind hat die Geschenke auf dem Tisch ausgebreitet.
- Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Das Kind hat die Geschenke auf dem Tisch ausgebreitet / Das Kind hat auf dem Tisch ausgebreitet / Das Kind hat die Geschenke auf dem Tisch ausgebreitet.
- Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Das Kind hat auf den Table die Gifte ausbreitet / das Kind hat Geschenken auf den Tisch ausgebreitet.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
24 kişi	42 kişi	1 kişi
% 35.82	% 62.68	% 1.49

32. Gemi kıyıya yanaştı (anlegen/an)

- Doğru çeviri: Das Schiff legte an der Küste an.
- Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Das Schiff ist an der Küste angelegt / Das Schiff ist an der Küste angelegen / Das Schiff an der Küste angelegt / Das Schiff hat an der Küste anlegt / Das Schiff anlegt an der Küste.

- c. Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Das Schiff anleget der Küste an / Das Schiff legte an die Küste an / Das Schiff hat an die Küste angelegt.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
37 kişi	29 kişi	1 kişi
% 55.22	% 43.28	% 1.49

33. Gemi karaya oturmuş (festsitzen/auf)

- a. Doğru çeviri: Das Schiff sitzt auf dem Grund fest.
- b. Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Das Schiff ist auf dem Grund festgesetzt / Das Schiff war auf dem Grund festgesetzt.
- c. Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Das Schiff festsitzte auf den Grund / Das Schiff saß auf den Grunde fest / Das Schiff hat sich auf das Grund festgesetzt.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
29 kişi	37 kişi	1 kişi
% 43.28	% 55.22	% 1.49

34. Yorgun işçiler ağaçların altına oturdu (sich niederlassen/unter)

- a. Doğru çeviri: Die müden Arbeiter ließen sich unter den Bäumen nieder.
- b. Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Die müde Arbeiter haben sich unter den Bäume niedergelassen / Die müde Arbeiter hat unter den Bäumen niedergelassen.
- c. Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Die Arbeitern, die müde sind, sind unter den Baum niedergelassen / Die müde Arbeiter sind sich unter den Baum niedergelass.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
17 kişi	47 kişi	3 kişi
% 25.37	% 70.14	% 4.47

35. Özlem ödevin başına üç gün oturdu (brüten/über)

- a. Doğru çeviri: Özlem brütete drei Tage über der Aufgabe.

- b. Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Özlem ist über dem Hausaufgabe drei Tagen gebrütet / Drei Tag brütet Özlem über ihrer Aufgabe.
- c. Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Özlem hat drei tage lang ihre Hausaufgabe gemacht / Özlem hat durch drei tage über die Hausaufgabe gebrütet / Özlem hat brüten über / Özlem brütete über die Hausaufgabe drei Tage lang / Özlem brüte über die Aufgabe drei Tage.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
10 kişi	54 kişi	3 kişi
% 14.92	% 80.59	% 4.47

36. Kazık beton zemine sabitlenmiş (verankern/in)

- a. Doğru çeviri: Der Pfahl ist in einer Betonplatte verankert.
- b. Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Der Pfahl verankerte in der Betonplatte / Der Pfahl ist in der Betonplatte verankern geworden.
- c. Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Der Pfahl war in den Betonplatte vergeankern / Der Pfahl ist in die Betonplatte verangekernt / Der Pfahl ist in die Betonplatte verankert.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
30 kişi	32 kişi	5 kişi
% 44.77	% 47.76	% 7.46

37. Kapağa bir levha tutturdum (befestigen/an)

- a. Doğru çeviri: Ich habe an der Tür ein Schild befestigt.
- b. Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Ich habe ein Schild in dem Tür befestigt / Ich habe ein Schild an der Tür befestigen.
- c. Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Ich habe an die Tür ein Schild befestigt / Ich wurde ein Schild an die Tür befestigt / Ich befestigte ein Schilld an die Tür / Ich habe der Tür an das Schild befestigt.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
35 kişi	30 kişi	2 kişi
% 52.23	% 44.77	% 2.98

38. Korkuluğa sıkıca tutun! (sich festhalten/an)
- Doğru çeviri: Halte dich am Geländer fest.
 - Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Du festhältst sich an dem Geländer / Sich festhalten an dem Geländer! / Hält sich am Geländer hart! / An dem Geländer hält sich fest.
 - Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Du haltest dich an das Geländer fest / Halte sich das Geländer an! / Halten Sie sich an das Geländer fest!

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
23 kişi	38 kişi	6 kişi
% 34.32	% 56.71	% 8.95

39. Hüseyin babasına sıkıca sarıldı (sich anklammern/an)
- Doğru çeviri: Hüseyin klammerte sich an seinem Vater an.
 - Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Hüseyin ist sich an seinem Vater angeklammert / Hüseyin ist sich fest an seinem Vater angeklammert.
 - Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Hüseyin hat sich seiner Vater angeklammert / Hüseyin ist seinem Vater angeklammert.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
35 kişi	29 kişi	3 kişi
% 52.23	% 43.28	% 4.47

40. Sinan ağaca sımsıkı sarılmıştı (sich festklammern/an)
- Doğru çeviri: Sinan hatte sich am Baum festgeklammert.
 - Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Sinan festklammerte sich an dem Baum / Sinan wäre sich an dem Baum festgeklammern in / Sinan hatte sich an der Baum festgeklammert / Sinan hatte an dem Baum festklammert / Sinan festklammerte sich zum Baum.
 - Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Sinan hat sich an das Baum festklammern / Sinan klammerte sich an den Baum fest / Sinan hat sich an Baum festklammert.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
32 kişi	32 kişi	3 kişi
% 47.76	% 47.76	% 4.47

41. Yılan sürünerek yuvasına saklandı (sich verkriechen/in)
- Doğru çeviri: Die Schlange verkroch sich in ihren / ihrem Bau.
 - Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Die Schlange hat sich in dem Bau verkriechtet / Die Schlange hat in dem Bau verkreichen / Die Schlange hat im Bau verkrecht.
 - Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Die Schlange verkriechen sich in seiner... / Die Schlange hat der bau sich verkriechen in / Die Schlange hat ist sich seinem Bau verkrriecht.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
31 kişi	28 kişi	8 kişi
% 46.26	% 41.79	% 11.94

42. Hayvan bir mağaraya saklanmış. (sich verkriechen/in)
- Doğru çeviri: Das Tier verkroch sich in eine(r) Höhle.
 - Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Das Tier hat sich in eine Höhle verkriechen / Das Tier hat sich in einer Höhle verkriecht.
 - Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnek: Das Tier hat sich die Höhle verkriecht.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
22 kişi	33 kişi	2 kişi
% 32.83	% 49.25	% 2.98

43. Bu eşyaları sırt çantasına sığdırmak kolay değil (verstaunen/in)
- Doğru çeviri: Es ist nicht leicht, diese Sachen in einem / einen Rucksack zu verstaunen.
 - Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Es ist schwierig, dass diese Sache in dem Koffer verstaunen / Es ist leicht diese Dinge in den Tasche zu verstaunen.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
19 kişi	30 kişi	18 kişi
% 28.35	% 44.77	% 26.86

44. Çaldıklarımızı çantaya tıktırdık (verstauen/in)

- Doğru çeviri: Wir haben die Beute in die / der Tasche verstaut.
- Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Wir verstauen in die Beute die Tasche / Wir haben die Beute in die Tasche verstaut / Unsere Tasche haben in der Tasche verstaut / Wir haben die Beute in der Tasche verstaunt / Wir haben in der Tasche vergestaut.
- Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnek tipi: Wir haben die Beute in Tasche verstaut.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
24 kişi	42 kişi	1 kişi
% 35.82	% 62.68	% 1.49

45. Dikkat! Çamura batabilirsin (sinken/in)

- Doğru çeviri: Vorsicht! Du kannst in den Schlamm sinken.
- Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Achtung! Du sinkst in den Schlamm / Achtung! Du kannst in den Schlamm / Hey! Sink in den Schlamm.
- Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Pass auf! Du kannst im Schlamm sinken /Achtung! Du kannst in sinken / Achtung! Du kannst in Schlamm sinken.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
37 kişi	23 kişi	7 kişi
% 55.22	% 34.32	% 10.44

46. Ben denize dalarım (tauchen/in)

- Doğru çeviri: Ich tauche ins Meer.
- Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Ich tauche ins See / Ich kann in den Meer tauchen.
- Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Ich tauche in See / Ich tauche in dem See / Ich tauche in Meer.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
22 kişi	45 kişi	0 kişi
% 32.83	% 67.16	% 0

47. Denize dalar gibi bir insana dalmak güzel (tauchen/in)
- Doğru çeviri: Ich tauche in einen Menschen wie in einen See.
 - Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Wie schön tauchen in einen Mensch wie ins Meer / Schön, dass in einen Mensch wie das Meer zu tauchen.
 - Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Es ist schön Jemanden zu gücken, wie in Meer zu tauchen / Es ist schön tauchen in / Es ist schön, dass in einem Mensch wie ins Meer tauchen / Man taucht schön in einem Mensch wie ins Meer.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
23 kişi	30 kişi	14 kişi
% 34.32	% 44.77	% 20.89

48. Resimleri bir albüme yapıştıracağız (kleben/in)
- Doğru çeviri: Wir kleben die Bilder in ein Album.
 - Yanlış içerdiği halde doğru kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Wir kleben die Bilder in einen Album / Wir werden die Bilder in eine Albume kleben.
 - Yanlış kabul ettiğimiz öğrenci çevirilerinden farklı örnekler: Wir werden die Bilder in einem Album kleben / Wir werden die Bilder in dem Album gekleben.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
33 kişi	33 kişi	1 kişi
% 49.25	% 49.25	% 1.49

4. Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmamız birçok ilginç sonuç ortaya koymuştur. Bu sonuçları maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz:

- İlk 40 [1) – 40)] örnekteki ilgeçler duruk anlam ifade ettiklerinden dolayı Dativ ile kullanılmalıydı. Buna karşın Dativ / doğru yapanların oranı % 41.93'te kalmıştır.

İlk 40 [1) – 40)] örnekte ilgeçleri dinamik anlamlıymış gibi algılayan ve yanlış şekilde Akkusativ ile kullanan öğrencilerin oranı % 52.68 olmuştur.

Kuş sürüsü telefon tellerine kondu (sich niederlassen/auf):

Testin tümünde olduğu gibi, duruk/Dativ olması gereken yerde dinamik/Akkusativ kullanımının tercih edilmesi, sadece aynı anlam alanına ait örneklerde değil, aynı eylem bağlamında bile öğrencilerin dil farkındalıklarının ne kadar zayıf olduğunu göstermektedir; *sich niedergelassen* eyleminin kullanıldığı aşağıdaki örneklerde aynı türden yüzdelerin farklılıkları dikkat çekmektedir:

Die Vogelschar hat sich auf den Telefondrähten niedergelassen.

<i>duruk/Dativ</i>	<i>dinamik/Akkusativ</i>	<i>boş</i>
33 kişi	33 kişi	1 kişi
% 49.25	% 49.25	% 1.49

Die müden Arbeiter ließen sich unter den Bäumen nieder.

<i>duruk/Dativ</i>	<i>dinamik/Akkusativ</i>	<i>boş</i>
17 kişi	47 kişi	3 kişi
% 25.37	% 70.14	% 4.47

- b. Dinamik anlam ifade eden 45), 46), 47) ve 48)'deki ilgeçleri duruk algılayarak yanlış yapanların oranı % 42.90; doğru / dinamik yapanların ortalaması % 48.87; boş bırakanlar % 8.20 olmuştur.
- c. Hem duruk hem dinamik anlamlı olarak algılanabilen, dolayısıyla Akkusativ veya Dativ ile kullanılacak ilgeçli tümcelerde [41) – 44)] Dativ'i tercih oranı % 35.81, Akkusativ'i tercih oranı ise % 49.62'dir. Öğrencilerimizin dilsel yerleştirme algısında dinamik yapı (Akkusativ) öncelik taşıdığı halde [41) – 44)] örneklerde boş bırakma oranının % 10.81 olması önemli bir çelişkidir. Hatta 41) ve 42)'de aynı eylem (*sich verkriechen/in*) sözkonusudur. Burada şaşırtıcı olan şey, aynı eylemin iki farklı tümcedeki kullanımında görülen yüzde çelişkisidir:

Yılan sürünerek yuvasına saklandı / *Die Schlange verkroch sich in ihren / ihrem Bau.*

<i>duruk/Dativ</i>	<i>dinamik/Akkusativ</i>	<i>boş</i>
31 kişi	28 kişi	8 kişi
% 46.26	% 41.79	% 11.94

Hayvan bir mağaraya saklanmış / *Das Tier verkroch sich in eine(r) Höhle.*

<i>duruk/Dativ</i>	<i>dinamik/Akkusativ</i>	<i>boş</i>
22 kişi	33 kişi	2 kişi
% 32.83	% 49.25	% 2.98

Aynı tutarsızlık 43) ve 44)'te *verstaunen* eyleminin kullanımında da mevcuttur:

Bu eşyaları sırt çantasına sığdırmak kolay değil / Es ist nicht leicht, diese Sachen in einem / einen Rucksack zu verstaunen.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
19 kişi	30 kişi	18 kişi
% 28.35	% 44.77	% 26.86

Çaldıklarımızı çantaya tıktırdık / Wir haben die Beute in die / der Tasche verstaunt.

duruk/Dativ	dinamik/Akkusativ	boş
24 kişi	42 kişi	1 kişi
% 35.82	% 62.68	% 1.49

Bu çelişki öğrencilerin anadili duygusunun bile iyi oturmadığına, hatta Almanca dil duygusunun (Sprachgefühl) ve dil bilgisinin (Sprachwissen) yok denecek kadar az olduğuna işaret etmektedir.

- d. 48 çeviri örneğini boş bırakma oranı % 6.05 oranındadır.
- e. Testin genelinde *duruk – dinamik* karşıtlığını kavramadaki başarı oranı % 45.4. Bu başarı oranı çevirideki başarı oranı ile karıştırılmamalıdır. Nitekim notlandırmada fazlasıyla cömert davranıldığı - ve yukarıda verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere birçok dilbilgisel, sözcüksel ve anlamsal hata gözardı edildiği - halde başarı düzeyinin çok düşük olduğu ve % 35.88'de kaldığı saptanmıştır. Almanca öğretmenliği diploması almasına birkaç ay kalan öğrencilerin kısacık tümceleri çevirmedeki bu başarısızlıkları, Türkiye'de eğitim öğretimdeki genel yozlaşmanın bir sonucudur ve bireysel / noktasal girişimlerle düzelmesi mümkün değildir.

Bu sonuç, çatı değişimi vb durumların yanında (Bak. Balcı 2012; 2013) dilsel yerleştirme sorununun da çok önemli olduğunu göstermektedir. Almanca ve Türkçe arasında dilsel yerleştirme algısının oldukça farklı olduğunu ve Almanca öğretiminde buna yönelik önlemler alınması gerektiğini göstermektedir. Akla gelen en etkin çözüm, *duruk-dinamik* karşıtlığı konusunda, dilbilgisel bilgilendirmeye dayalı şekilde edimsel bağlamlarda bütüncül olarak farkındalık yaratılmasıdır. Bu farkındalığı yaratmak için uygun alıştırmalar oluşturulmalı ve yapılmalıdır. Elbette bu farkındalığın yaratılmasında asıl görev öğrenciye düşmektedir. Kuru bilgi aktarımıyla ve yapay alıştırmalarla farkındalık yaratılamayacağı açıktır. Öğrencilerin çok zayıf olduğu ve sevmedikleri genel okuma (gazete, kitap, öykü, roman vb.) ve yazma edimleri gerçekleşmediği sürece hiçbir eğitim öğretim sorununun çözülemeyeceği bir gerçektir.

KAYNAKLAR

- Balci, U. (2012): Wechsel der Diathese im Türkischen und im Deutschen: Gemeinsamkeiten und Unterschiede in der Passivierung. *Klagenfurter Beiträge zur Sprachwissenschaft* 37-38. S. 7-21.
- Balci, U. (2013): Direkte und indirekte Objekte im Deutschen und im Türkischen. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 8 (1), 871-879.
- Banguoğlu, T. (2007): *Türkçenin Grameri*. 8. Baskı. TDK Yayınları, No: 528. Ankara.
- Duden (1984): *Grammatik der deutschen Gegenwartssprache*. 4., neu bearb. und erweit. Auflage, hrsg. von der Dudenredaktion. Dudenverlag. Mannheim. (Der Duden; Bd. 4).
- Dürr, M./Schlobinski, P. (2006): *Deskriptive Linguistik. Grundlagen und Methoden*. Vandenhoeck&Ruprecht. Göttingen.
- Ergin, M. (1988): *Türk Dil Bilgisi*. Bayrak Basım / Yayın / Dağıtım. İstanbul.
- Erben, J. (1984): *Deutsche Syntax*. Eine Einführung. Peter Lang. Bern u.a.
- Gencan, T. N. (2001): *Dilbilgisi*. Ayraç Yayınevi. Ankara.
- Grieffhaber, W. (1999): *Die relationierende Prozedur. Zu Grammatik und Pragmatik lokaler Präpositionen und ihrer Verwendung durch türkische Deutschlerner*. Wazmann Verlag. Münster.
- Interessensräume (2019): *Interessensräume. Klassiker der Raumthematik*. https://www.european-spaces.eu/1-archiv/kant-immanuel-drei-texte-ueber-den-raum/#_ftnref8 (Erişim tarihi: 01.02.2019).
- Kant, I. (2019): *Von dem ersten Grunde des Unterschiedes der Gegenden im Raum*. <http://gutenberg.spiegel.de/buch/von-dem-ersten-grunde-des-unterschiedes-der-gegenenden-im-raum-3503/1> (Erişim tarihi: 01.02.2019).
- Korkmaz, Z. (2003): *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*. TDK Yayınları: 827. Ankara.
- Uslu, Z (2016): *Türkçe-Almanca Karşılaştırmalı Temel Dilbilgisi*, 2. Basım., Anı Yay., Ankara.

İRAN'DA TELEVİZYON YAYINCILIĞININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Hülya ÖZKAN*

Mohammad RIGIDERAKHSHAN**

Özet

İran'da televizyon yayınları ülkenin farklı bölgelerinde yaşayan halkı toplumsal, siyasi, kültürel ve ekonomik konularda önemli derecede etkilemiştir. Pehlevi döneminden başlanarak monarşik rejimin ideolojik bir aygıtı olarak kullanılan televizyon, devrimin ardından farklı karakteristik özelliklere bürünmüşse de ideolojik bir aygıt olma özelliğini kaybetmemiştir.

Bu çalışmada televizyonun İran'daki tarihsel gelişim süreci hakkında bilgi verilmektedir. İran'a televizyonun ilk kez getirildiği Pehlevi döneminden başlanarak 1979 İran İslam Devrimi ile birlikte İran'da televizyon yayıncılığının genel çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır.

Pehlevi döneminde ilk televizyon yayınlarının başladığı süreçte ülkedeki siyasi atmosferin nasıl olduğu, televizyon kanallarının içeriklerini nelerden oluştuğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Devrimden sonraki dönemde ise televizyon yayınlarındaki değişimler, yayın süreleri, hangi konuların konu edinildiği ve televizyonun yeni kurulmuş bir devlet yapısı içerisindeki rolü araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İran'da Televizyon Yayıncılığı, Pehlevi Döneminde Televizyon, İran TV Kanalları

Gönderilme Tarihi: 19.03.2019

Kabul Tarihi: 12.06.2019

* Hülya Özkan, Öğretim Görevlisi, İstanbul Medipol Üniversitesi, hulyaozkan@medipol.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4827-664X

** Mohammad Rigiderakhshan, Doktora Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, rigi.derakhshan@gmail.com , ORCID: 0000-0003-1495-6284

THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF TELEVISION BROADCASTING IN IRAN

Abstract

Television broadcasts in Iran have affected the people living in different parts of the country on social, political, cultural and economic issues.

The television, which was used as an ideological apparatus of the monarchical regime from the beginning of the Pehlevi period, had different characteristics after the revolution, but did not lose its characteristic of being an ideological device.

This study gives information about the historical development process of television in Iran. Starting from the Pehlavi period when television was brought to Iran for the first time, the Islamic Revolution of Iran in 1979 and the general framework of television broadcasting in Iran were tried to be drawn.

During the period when the first television broadcasts started in Pehlevi period, it was tried to show how the political atmosphere in the country was and what the content of television were. In the post-revolution period, the changes in television broadcasts, the period of broadcasting, which issues they are subject to, and their role in a newly established state structure were investigated.

Keywords: *Television broadcasting in Iran, television in Pehlavi period, Iranian TV channels*

GİRİŞ

Enformasyon teknolojilerindeki gelişmeler toplumsal yaşamı etkilediği kadar vazgeçilmez bir ögesi haline de gelmiştir. Kitlelere ulaşma ve harekete geçirme noktasında kritik öneme sahip olan bu teknolojileri elinde bulunduran ülkeler, bilgiyi elinde bulundurarak güce sahip olmaktadırlar. Küreselleşen dünyada kültürel alanda toplumsal yaşamı etkileme gücüne sahip olan kitle iletişim araçları, bilgiyi (gücü) elinde bulundurmanın dünyayı kendi ideolojisi doğrultusunda şekillendirmesinde önemli bir role sahiptir. Kitle iletişim araçlarının ortaya çıkışı ve yaygınlık kazanması noktasında ekonomik koşullar kadar siyasi gelişmelerin de çok büyük payı vardır.

Özellikle Ortadoğu ülkelerinde kitle iletişim araçlarının gelişimi noktasında etkili olan faktör büyük oranda siyasi alandaki gelişmeler olmuştur. Kitle iletişim araçlarının yönetimlerin birer propaganda aracı olarak kullanılması, tekelci bir yaklaşımla devlet televizyonları gerçeğini ortaya çıkarmıştır.

Yazılı basının etkinlik kazandığı dönemde okuma yazma oranındaki düşüklük söz konusu kitle iletişim aracının etkisini de sınırlı kılmıştır. 20. yüzyılın sonlarına gelindiğinde teknolojik gelişmelerle birlikte kitle iletişiminin merkezinde yer alan televizyon yayıncılığı popülerlik kazanmaya başlamıştır. Televizyonun hem işitsel hem de görsel olarak etki gücüne sahip oluşu, televizyonu diğer kitle iletişim araçları içerisinde daha fazla tercih edilen araç haline getirmiştir. İletişim eyleminin işlevlerinden haber verme ve eğitime gibi temel işlevleri işitsel ve görsel olarak yerine getiren televizyon, daha sonraları özellikle özel televizyon kanallarının da yaygınlık kazanmaya başlaması ile birlikte eğlence işlevinin etkinlik kazandığı bir araca dönüştüğünü görüyoruz.

Kitle iletişim araçlarının küreselleşme sürecindeki etkisi noktasında Marshall McLuhan’ın “mesaj, aracın kendisidir” yaklaşımı oldukça dikkat çekicidir. İletişim sürecinde aktarılan içeriğin kendisinden ziyade kullanılan mesajın kendisi olmakla beraber süreci belirleyen etkili unsur kullanılan araçtır (McLuhan & Powers, 2001). Öte yandan mekân sınırını ortadan kaldıran özellikle televizyon yayınlarıyla görselin ve sesin etkisi ile insanların olayları anlama ve anlamlandırma aşamalarında köklü değişikliklere neden olmasına dayanmaktadır.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısına kadar Ortadoğu ülkelerinde televizyon yayınlarından söz edebilmek mümkün değildir. Yazılı kitle iletişim araçlarının etkin olduğu bu süreçte gazeteler entelektüel meselelerin tartışıldığı, haberlerin yayınlandığı görülmektedir. İran’da basının gelişimine baktığımızda özellikle Meşrutiyet’in ilanının ardından farklı karakteristik özelliklere büründüğünü gör-

mekteyiz. Batılılaşma ve meşrutiyet gibi oldukça çalkantılı bir dönemde yazılı basın etkin olarak kullanıldığı sonrasında 1950’ler ise daha çok radyonun etkinlik kazandığı bir süreç olmuştur. 1970’lere gelindiğinde İran İslam Devrimi sürecinde ise ses kasetlerinin yaygınlık kazandığı bir dönem karşımıza çıkmaktadır. Devrimci grupların halkı rejime yönelik harekete geçirme noktasında kitle iletişim araçları etkin olarak kullanıldığı görülmektedir.

Bu çalışmada televizyon yayıncılığındaki teknik süreçler sırasıyla özetlenmeye çalışılmış ve makalenin konusu olan İran’da televizyon yayıncılığı tarihine giriş yapılmıştır. İran’daki televizyon yayıncılığının teknik boyutu sırasıyla verilerle bu teknik gelişmeler neticesinde yayınları başlayan ilk televizyon kanallarının program içeriklerine dair bilgi verilmiştir. Ayrıca televizyon kanallarının yönetimine ilişkin sürece de değinilmiştir. Öte yandan İran’da televizyonun özellikle ulusallaşma aşamasında nasıl “devletin bir ideolojik aygıtı” olarak kullanıldığı da ortaya konulmuştur. Devrim ardı süreçte ise yayın içeriklerindeki değişiklikler ve televizyona biçilen yeni misyon üzerinde durulmuştur.

1. Televizyon Yayıncılığı Tarihine Kısa Bir Bakış

Televizyonun kitle iletişim aracı olarak kullanılmaya başlanması elektrik, fotoğraf, sinema, telgraf ve radyonun icadı gibi değişik zaman ve yerlerde yapılan buluşlar sonucunda mümkün olmuştur. Televizyonun görüntüyü iletebilme özelliğinden daha karmaşık bir teknik ile çalışması hem de daha pahalı bir araç olması ABD ve Avrupa dışındaki ülkelerde radyo kadar hızlı yayılmasını engellemiştir. Televizyonun icadına dair ilk teknik buluş, İrlanda’lı bir telgrafçı olan Atlantik Telgraf kablosu üzerinde çalışan Andrew May’in 1873 yılında Willoughby Smith ile birlikte gerçekleştirdiği çalışmalarıyla ortaya konmuştur. Paul Nipkow, resmi hareketli bir biçimdeyken tarayabilen bir cihaz geliştirmiştir. Alman bilim adamı Nipkow’un geliştirdiği bu cihazı önemli kılan döner bir diske sahip oluşuydu. Bu diskle resimler hareketli bir biçimde taranabilmiş ve eşyanın gölgeli ve aydınlık yerlerini saptayacak ve bir diğer yerde görüntünün elde edilmesine imkân sağlamıştır (Abramson, 2003). Nipkow’un bu icadı John Logie Baird tarafından geliştirilmiş ve böylelikle ilk deneme yayınları imkân bulabilmiştir. John L. Baird’in 1924’te geliştirmiş olduğu nesnelerin dış hatlarının taranmasına imkân veren sistem, televizyonun gelişimi açısından önemli bir adım olmuştur. Televizyon konusunda yapılan çalışmalara kaynak oluşturan ana unsur Nipkow diskinin geliştirilmiş şekilleridir (Projesi, 2008).

Daha sonra ise Vladimir Kosma Zworykin, ikonoskop (iconoscope) adını verdiği elektronik taramayla görüntü yayınına imkân veren aracı geliştirmiş-

tir (Durmaz, 1999). Kullanılan bu teknik aslında günümüzde kullanılan tarama tekniğinin aslı olmakla birlikte çok fazla geliştirilmemiş halidir. Bu cihazla ilk uygulama 1928 yılında NBC yayın örgütü bir kıyıda diğer kıyıya yayını gerçekleştirdi ve aynı yıl Londra’dan verilen bir görüntü New York’tan izlenmiştir (Burns, 1998). Yapılan bu denemelerden sonra elektronik tarama tekniğini kullanarak yapılan ilk düzenli televizyon yayını 1936 yılında İngiltere’de başlamıştır (Projesi, 2008: 26).

Televizyonun gelişim sürecine İkinci Dünya Savaşı’nın olumsuz etki ettiğini görmekteyiz. Savaşın ardından televizyon yayıncılığı hızında gelişmeler meydana gelmiştir. Böylece yeni vericiler inşa edilmiş, yeni televizyon istasyonları kurulmuş ve yeni alıcılar üretilmiştir (Bay, 2007: 42). İkinci Dünya Savaşı’nın ardından Asya’da televizyon yayınları başlamıştır. 1952 yılında Japonya’da televizyon yayınına başlanmıştır. Çin’de ise 1958 yılında televizyon yayınına geçilmiştir. Televizyon yayıncılığı ve teknolojisindeki hızlı gelişimle birlikte, 1954 yılında ilk ‘renkli televizyon’ icat edilmiş, 1960 yılında ise bunun seri üretimine geçilmiştir (Aziz, 2013: 54-55). 1990’lara gelindiğinde uluslararası televizyon yayıncılığında çok önemli adımlar atılmıştır. Bu dönemde yeni iletişim altyapılarına yapılan yatırımlarda önemli bir artış medyana gelmiştir. Yerleşik işletmeciler internet protokolü tabanlı şebekelere dönüş yapmışlardır. Böylelikle haberleşmenin yanında yeni veri hizmetlerinin sunumu da mümkün hale gelmiştir (Yeşil, 2013).

Televizyon yayınlarının tarihsel gelişim sürecine baktığımızda söz konusu süreci ana hatlarıyla şu şekilde sırlamak mümkündür; 1938-1945: Deneme ya da başlangıç dönemi: Bu dönemde televizyon sınırlı sayıda ülkede yayına geçebilmiştir. İkinci Dünya Savaşı’nın vuku bulması da televizyonun daha fazla ülkede yayına başlamasına engel olmuştur. 1945-1960: Gelişme ya da olgunluk dönemi: Televizyonun dünyanın çeşitli yerlerinde yaygınlık kazanmaya başladığı dönemdir.

1960-1980: Televizyonun altın dönemi: Televizyonun teknik alandaki gelişmelerle birlikte uydularla naklen yayın dönemine geçilmiştir. Renkli televizyon yayınlarının başlamış ve yayın türlerinin artması da yine bu döneme denk gelmektedir. 1980-2000: Uydu çağı. 2000 sonrası: Sayısal karasal yayıncılık çağı (Aziz, 2013: 54-55).

2. İran’da Televizyon Yayıncılığının Gelişimi

Bu bölümde İran’a televizyonun ilk kez girdiği Pehlevi dönemi ve İran İslam Devrimi’nin ardından kurulan İran İslam Cumhuriyeti Devleti dönemi olarak iki dönem şeklinde bir ayrıma gidilerek televizyon kanalları ve içeriklerine iliş-

kin incelemelerde bulunulmuştur. Bu çalışmaya Pehlevi ve İran İslam Cumhuriyeti rejimleri bünyesinde kurulan resmi kanallar konu edinilmiştir. İran İslam Cumhuriyeti’nin kuruluşu ile yurtdışına çıkan ve rejime muhalif gruplarca kurulan, yurtdışından yayın yapan ve İran’da uydu üzerinden izlenen –rejim tarafından yasaklı olan- televizyon kanalları ve içerikleri ise çalışmaya dahil edilmemiştir.

2.1. Pehlevi Dönemi Televizyon Yayıncılığı

İran’da da diğer ülkelerde olduğu gibi ilk olarak radyo, ardından ise televizyon yayınları başlamıştır. İlk radyo vericisi 1924’te Rusya’dan alınmıştır. 1930’lara gelindiğinde radyo kullanımı yaygınlaşmaya başlamıştır. İran kendi radyo yayınlarına ise 1940’ta başlayabilmiştir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte ise İran, televizyon ile tanışmıştır. 1956’da yurtdışında sinema eğitim alan Ağaye Kazeruni ilk kez bir televizyon şirketi kurma talebinde bulunmuşsa da bu talep hem Muhammed Rıza Şah (1919-1980) hem de meclis tarafından reddedilmiştir (ISNA, 2017).

Kazeruni’nin teklifinin üzerinden çok geçmeden 1958’de Pepsi Cola şirketinin sahibi Habibullah Sabit Paskal’ın televizyon şirketi talebi meclise sunulmuştur. Çok geçmeden meclisin onayından geçmiştir. Ardından Posta, Telgraf ve Telefon Bakanlığı bünyesinde 3 Ekim 1958’de İran’ın ilk özel televizyon vericisi kullanılmaya başlanmıştır. Söz konusu televizyon kanalı ilk yıl Tahran’da günlük 4 saat yayın yapmıştır. İkinci seneden itibaren günlük yayını 5 saate yükseltmiştir. İran Televizyonu adıyla yayına başlayan bu özel verici 5 yıla kadar vergiden muaf tutulmuştur (Tebyan, 2010).

1962 yılında ikinci bir verici ile İran’ın güneyindeki Abadan şehrinden yayın yapılmaya başlanmıştır. Üç yıl sonrasında ise televizyon merkezi kurmak amacıyla yeni bir ekip görevlendirilmiştir. 1966’ya gelindiğinde İran Milli Televizyonu 188 personel ile yayınlarını sürdürmeye devam etmiştir. 2 manyetik cihaz ile birlikte 3 kameranın da yer aldığı bir stüdyo ile (ISNA, 2017) İran Milli Televizyonu, günlük 3 saat ve 2 verici desteği sayesinde Tahran’a yönelik yayınlarını gerçekleştirmiştir (Sima, 2014).

İran Milli Televizyonunun ilk yayınları Şah’ın mesajları ile başlamıştır. Şah’ın Japonya seyahati, başbakanın konuşmaları, Posta, Telgraf ve Telefon Bakanının konuşmaları ve Habibullah Sabit’in konuşmalarına yer verilmiştir. Daha sonraki yayınlar ise akşam 6’da başlayıp gece 10’a kadar devam etmiştir. Bu zaman dilimi içerisindeki yayınlar çocuklara yönelik programlar, spor, sinema filmleri, dil eğitimi (özellikle İngilizce) ve haberler şeklinde devam etmiştir (ISNA, 2017).

Şah dönemindeki televizyon yayıncılığı teknik ve içerik olarak Amerikalı personellerce organize edilmiştir. Muhammed Rıza Şah televizyonu ideoloji yayma sürecinde etkin bir işleve sahip bir araç olarak görmüştür (Tebyan, 2010).

Pehlevi döneminde Şebeke-i Dovvom (İkinci Kanal) kurulurken ise Fransız televizyonculardan teknik ve içerik alanında yardım alınmıştır. İkinci Kanal üzerinden ise kültürel içerikli programlar yapılmıştır. Bu programlar ile amaçlanan, ülkedeki aydın ve eğitilmiş olarak ifade edilebilecek grupları etkilemek ve Şah rejimi ile iyi ilişkiler kurmalarına zemin hazırlamak olmuştur (Zendiyani, 2007: 155-167).

İran’da televizyon yayınlarına bakıldığında ilk televizyon dizisi olarak “Emir Erselan Namdar” karşımıza çıkmaktadır. “Emir Erselan Namdar” dizisi Fars edebiyatından esinlenerek çekilmiş ve İran’da çok meşhur bir efsanenin anlatımıdır. “Sultane Sahipgeran, “Delirane Tengistan” ve “Dayican Napılhon” dizileri ise 1960’ların önde gelen dizileri arasındadır (ISNA, 2017).

Aynı yıl içerisinde radyo ve televizyona ilişkin kanun yeniden gözden geçirilmiştir ve Radyo Televizyon Kurumu’nun kurulması kararına varılmıştır. Söz konusu yasanın meclisin onayından geçmesiyle birlikte ise 1968 yılında İran Radyo Televizyon Kurumu (Radyo ve Televizyone Milliye İran) resmen kurulmuştur (Kave, 2008: 64-77).

Yatırımların da etkisiyle bu kurum hızla gelişmeye başlamıştır. Ayrıca uzman eksikliğinden dolayı televizyonculuğun teknik alanında personel yetiştirmek için eğitim programları da verilmeye başlanmıştır. Böylece 1968 yılında Medreseye Aliye Televizyon ve Sinema³ bünyesinde 48 öğrenci ile eğitimlere başlanmıştır. 24 öğrenci televizyon programlarına içerik üretme noktasında yetiştirilirken diğer 24’ü ise teknik alanda uzmanlaştırılmaya çalışılmıştır. Daha sonrasında ise Urumiye’de Televizyone Azerbaycan; Bender Abbas’ta ise Khalice Fars merkezleri kurularak İran’ın bölgesel haberleri gönderilmeye başlanmıştır. Bu merkezlerin kuruluşlarının ardından ise İsfahan ve Şiraz’da da yeni merkezler kurulmuştur. Çok geçmeden Televizyone Gilan (Reşt), Televizyone Kirmanşah’ın kuruluşları da gerçekleştirilmiştir (Sima, 2014).

Dünyada 1960 yılında seri üretimine başlanan renkli televizyon ile İran ise 1977’de tanışmıştır. (Sazgar, 1978: 108) Şah dönemi televizyonculuğunda kanalların yayımladığı program içeriklerini genel olarak sosyal ve kültürel, sanat ve bilgi, diziler ve tiyatro, aile ve eğitici programlar şeklinde bir kategorilendirmeye gidile-

3 Bu eğitim kurumunun günümüzdeki ismi ise Daneshkedeye Seda u Sima olarak geçmektedir.

bilir. Sosyal ve kültürel programlar Perviz Meşuf sorumluluğunda hazırlanmış ve belgesel filmler, tarım alanında çalışanlara yönelik eğitici programlar, işçilere yönelik programlar yaptırılmıştır. Ayrıca yine sosyal ve kültürel programlar çatısı altında ülke için önemli yıl dönümleri, dini ve tarihi geçmişi olan önemli günlere dair de özel program içerikleri üretilmiştir. Haber programlarına ise Şebeke-i Evvel'de her gün saat 14:00 ve 20:00'da yer verilirken, Şebeke-i Dovvom'da ise 20:45'ten başlanarak 21:10'a kadar öncelikli olarak belirlenen haberlere yer verilmiştir. Şebeke-i Beynülmileli (Uluslararası Kanal)'de ise günde iki kez; saat 07:00'da yarım saatlik ve 22:00'da yarım saatlik süreler tanınarak haberlere yer verilmiştir. Radyo ve Televizyone Milli İran'ın yayın ilkeleri incelendiğinde, amaç olarak ulusal çıkarların korunması ifadesine yer verilmiştir. Bununla birlikte kuruma bağlı kanalların öncelikli amaçları arasında ise halkın ekonomik, sosyal kültürel faaliyetlere katılımını sağlamak şeklinde belirtilmiştir. Ayrıca meşruti yönetimin devamının sağlanması ve İran'ın Şahlık rejiminin (Şahenşahi) devam ettirilmesi gerektiği ilkeleri dikkat çekicidir (Sazgar, 1978: 70-84).

Merkezileşme noktasında da televizyonculuk etkin olarak kullanılmıştır. Monarşik bir sistem ile ülkeyi yöneten Pehlevi Hanedanlığı döneminin yayınları incelendiğinde radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarının ideoloji yaymak ve ülke içerisinde otoritelerini arttırmak için kullandıklarını söyleyebiliriz. Bunun yanında ayrıca Şah'ın gezileri, ülke tarihinin önemli olaylarının yıl dönümünde özel programlara yer verilmiştir. Özellikle Ebul Kasım Firdovsi'nin eseri olan Şahname'den uyarlanan filmlerin gösterimleri yapılmıştır⁴.

2.2. 1979 İran İslam Devrimi'nden Sonra İran'da Televizyon Yayıncılığı

İran İslam Devrimi'ne zemin hazırlanan süreçte telefon, ses kasetleri etkin olarak kullanılan iletişim araçları iken; devrim ardı süreçte ise radyo ve televizyon kanalları yönetime gelen yeni rejimin etkin olarak kullandığı kitle iletişim araçları olmuşlardır. Bu iletişim kanallarının geniş halk kitlelerini harekete geçirci etkisi açısından süreçteki rolleri hayati önem taşımıştır.

8 Eylül 1978'e gelindiğinde devrime zemin hazırlayan önemli olayların başında gelen Kara Cuma olayının ardından Radyo Televizyon Kurumu'nun çalışanları greve başlamışlardır. Böylece Şah'ın önemli bir propaganda aracı olan

4 Özellikle yurtdışındaki İranlıların kanalı olan Manoto adlı televizyon kanalında yayımlanan "timetunel" zaman tüneli anlamına gelen belgeselde Şah döneminde yayımlanan program içeriklerine dair bilgilere yer verilmiştir. <https://www.manototv.com/Shows/timetunnel/SHOW353> (Erişim Tarihi: 10.02.2019)

radio ve televizyonun üstlendiği propaganda faaliyetleri sekteye uğratılmıştır. Bu gelişmelerin neticesinde 4 Kasım 1978’e gelindiğinde televizyon üzerindeki sansürün kaldırıldığı görülmektedir. Fakat radyo ve televizyon için bu özgürlük ortamı çok uzun sürmemiştir. Tahran Üniversitesi’nin öğrencileri ile ordunun karşı karşıya geldiği ve çok sayıda öğrencinin hayatını kaybettiği saldırı görüntüleri televizyon kanallarınca aynı gün içerisinde halka ulaştırılmış ve bu görüntülerin yayınlanmasının ardından ise ordu, Radyo Televizyon Kurumu’na el koymuştur. Böylelikle devrim gerçekleştirilene kadarki süreçte televizyon kanallarının yönetimi ordunun himayesinde olmuştur (Sima, 2014).

Devrim gerçekleştirildiğinde devrimci gruplar ilk olarak Radyo Televizyon Kurumu’nu kendi denetimlerine almışlardır ve buradan tarihe geçen şu cümleyi tüm İran halkına iletmışlerdir; “İn sedaye Englabe rastine millete İran est”⁵ (İran, 2013). Özellikle bu gelişme dikkate alındığında İran’ın yakın tarihi açısından önem arz eden olayların gerçekleşmesi ve sonrasında televizyonun etkin olarak kullanılan bir propaganda aracı olduğunu görülmektedir.

İran İslam Devrimi’ne giden süreçte etkinlik gösteren farklı gruplara rastlansa bile devrimin ardından uzun bir süre geçmeden hızla belli bir grubun söz sahibi olduğu ideolojik devlete dönüştüğünü görmekteyiz. İmamiye Şiiliğinin resmi mezhep olduğu bir devlet olan İran İslam Cumhuriyeti’nin yönetim biçimi “Cumhuriyet” olsa da Humeyni’nin “Velayet-i Fakih” doktrininin yani Şii din bilginlerinin siyaseti vesayet altında tutması tezinin halihazırda yürürlükte olması bir nevi imamet doktrinlerinin devamı niteliği taşımaktadır (Özkan, 2018: 33-41). Bu düşünce doğrultusunda 1979’da gerçekleştirilen İslam devrimiyle birlikte kurulan yeni rejimin de tıpkı Şah döneminde olduğu gibi televizyonu bir ideolojik aygıt olarak kullandığı görülmektedir.

Devrimin ardından eski kurumlardaki yapısal ve yönetsel değişikliklerden Radyo Televizyon Kurumu da etkilenmiştir. Seda u Simaye Cumhuri Eslami İran (İran İslam Cumhuriyeti Ses ve Görüntü Kurumu) adını alan Radyo Televizyon Kurumu yeni anayasanın 175. maddesi gereğince yönetim biçimi hüküm altına alınmıştır. Anayasanın söz konusu maddesi uyarınca Seda u Simaye Cumhuri Eslami İran’ın bünyesindeki yayınların İslami değer ve ilkelere göre oluşturuluyor olması gerekmektedir. Seda u Simaye Cumhuri Eslami İran’ı yönetecek olan isim, İran İslam Cumhuriyeti Devleti’nin anayasasına göre, dini lider tarafından atanmaktadır. Görev süresi beş yıl olarak belirlenmiştir. Kurumun faaliyetlerini Meclis-i Şurâ-yı İslami, cumhurbaşkanı ve yargı erki temsilcilerinden oluşan Ses

5 “İn sedaye Englabe rastine millete İran est”: Bu ses İran halkının (gerçekleştirmiş olduğu) doğru devrimin sesidir.

ve Görüntü Kurumu Denetleme Kurulu denetlemekle yükümlüdür. Kurumun başkanı ise yalnızca dini lidere cevap vermekle yükümlüdür (İran, 2013: 21). Devrimin hemen ardından ise geçici hükümetin başbakanı Mehdi Bazergan, Sadık Ghotb Zadeh 'yi İran Radyo Televizyon Kurumu'nun yönetimine atamıştır.

İran'da 1979 İslam devrimiyle birlikte yaşamın her alanında etkinlik gösteren politikaların televizyon yayıncılığında ve diğer basın organlarında hem yapısal olarak hem de fikri anlamda köklü bir değişimi beraberinde getirdiği görülmektedir. Televizyon programlarında ve haber içeriklerinde gerçekleşen değişiklikler neticesinde ortalama televizyon izleme süresinde azalmalar gözlemlenmiştir. Program içeriklerinde format değişikliklerinde gidilmiş, yabancı dizi ve film yayınlarında ise azalmalar olmuştur. Dışardan film alımı noktasında da izlenen politikada değişiklikler görülmüştür. Batı yerine Doğu ülkelerinin filmleri tercih edilmeye başlanmıştır. Ayrıca reklamlar konusunda da köklü bir değişikliğe gidilmiştir. Reklam yayınları kaldırılmış ve yaklaşık on yıl boyunca da hiçbir programda reklam yayını yapılmamıştır (Mohsenian-Rad, 1990).

İran İslam Cumhuriyeti rejiminin kurulmasıyla birlikte İran Radyo Televizyon Kurumu'nun yönetimine getirilen ilk isim olan Sadık Ghotb Zadeh'den sonra ise 1984'te Muhammed Hatemi ve Ekber Haşimi Rafsancani'nin tavsiyesi ile Muhammed Haşimi, İran İslam Cumhuriyeti Ses ve Görüntü Kurumu'nun başına geçmiştir. Muhammed Haşimi döneminde spor ve gençlik programlarının yoğun olarak yapıldığı Kanal 3 yayına başlamıştır. ⁶

15. yıl devrim kutlamalarında Dini Lider Seyyed Ali Hosseini Khamenei, Ali Laricani'yi İran İslam Cumhuriyeti Ses ve Görüntü Kurumu'nun yönetimine atamıştır. Ali Laricani döneminde yayına başlayan Cam-e Cem⁷ kanalı yurtdışında yaşayan İranlıları kendisine hedef kitle olarak belirlemiştir. Arap dünyasına yöne-

6 Sadegh Ghotb Zadeh döneminde yalnızca Kanal 1 ve Kanal 2 (Şah döneminden beri) yayın yapmaktaydı.

7 Yurtdışındaki İranlıların TV kanalı" sloganlı İran Uydu Televizyonu Cam-ı Cem'in hitap ettiği kesim genelde İranlı gurbetçiler olsa da, kanal sadece İran film ve dizilerine altyazı geçip yayınladığı için İran sineması hayranı yabancıları da müdavim ve bağımlı seyirci kitlesine eklemiştir. Cam-ı Cem TV hafta içi akşamları İran Dizilerini İngilizce altyazılı sunmakta. Cumartesi ve Pazar akşamları da her gün bir İran Filmini İngilizce altyazılı olarak yayınlamaktadır. Ancak dünyanın her kıtası farklı zaman aralığında olduğu için yayın 3 farklı kanalda yapılmaktadır. Avrupa kıtasının zaman dilimine hitap eden Cam-ı Cem TV, Amerika kıtalarının zaman dilimine hitap eden Cam-ı Cem TV 2 ve Asya ve Okyanusya kıtalarının zaman dilimine hitap eden Cam-ı Cem TV 3 kanalları bulunmaktadır. Böylelikle bulunduğunuz zaman dilimine göre yayın saati uygun olan kanalı takip edebilirsiniz, kaçırdığınız bir program varsa da diğer kanaldan bu programa yetişebilirsiniz. (<http://www.yenikaynak.com/iran-islam-cumhuriyeti-nin-radyo-ve-televizyon-kanallari-sayfasi.html>) (Erişim Tarihi: 03.01.2019)

lik El-Alem⁸ kanalı ve Sahar TV⁹ gibi yeni kanallar yayın hayatlarına başlamışlardır. Ayrıca Kanal 4¹⁰, Kanal 5¹¹, Kanal-e Khaber ve Kanal-e Kur'an¹² kanalları da Laricani döneminde yayına başlamışlardır. 2004 yılında ise İzzetullah Zergami, Seyed Ali Hosseini Khamenei tarafından İran İslam Cumhuriyeti Ses ve Görüntü Kurumu başkanlığına getirilmiştir. Zergami döneminde İngilizce konuşanlara yönelik haber yorum odaklı Press TV ve Hispan TV Güney Amerika ve İspanya'ya yönelik bir televizyon kanal olarak yayın hayatına başlamıştır (Sabiti, 2016).

İran İslam Cumhuriyeti'nin resmi haber kanalı IRINN'dir¹³. Kanal bünyesinde düzenli olarak yayınlanan Arapça ve İngilizce programlar da yapılmaktadır. İran İslam Cumhuriyeti Ses ve Görüntü Kurumu'nun 7. kanalı olan Amuzeş (Eğitim) TV ise bir ders ve eğitim kanalıdır. Afrika kıtasına yönelik olarak yayın yapan Hausa TV, Fransızca ve İngilizce dillerinde yayınlar yapmaktadır. Belgesel yayınlarının yapıldığı Müstened TV, sağlık konusunda yayınlar yapan Selamet TV, çocuk programları ve çizgi filmlerin yayınlandığı Pûya TV, komedi ve eğlence TV kanalı olarak yayın yapan Nesim TV, alış-veriş programlarının yapıldığı Bazaar TV, spor kanalı olan Verzeş TV ve sinema filmlerinin yayınlandığı Nema-yiş TV¹⁴ İran'ın önde gelen televizyon kanallarıdır (Kaynak, 2018).

Hâlihazırda 8 ulusal, 33 bölgesel¹⁵ ve 10 uluslararası olmak üzere 48 televizyon kanalı ve 25 dilde radyo yayını yapılmakta, 40 bölgesel radyo ve 13 ulusal radyo kanalı da İran İslam Cumhuriyeti Ses ve Görüntü Kurumu bünyesinde faa-

8 Haber-yorum odaklı Arapça televizyon kanalı

9 Azeri Türkçesi, Boşnakça, Fransızca, Kürtçe ve Urduca gibi birçok farklı dillerde yayın yapmakta ve böylece geniş izleyici kitlesine ulaşmaktadır. Sahar TV'nin yanı sıra, İran İslam Cumhuriyeti'nin Azeri dilinde resmi dört televizyon kanalı daha vardır. Tebriz'den yayın yapan Sahand TV, Urumiye'den yayın yapan Batı Azerbaycan TV, Erdebil'den yayın yapan Sabalan TV ve Zencan'dan yayın yapan İşrak TV'dir.

10 Kanal 4 daha çok bilim, sanat programları yayınlamaktadır. Ayrıca televizyon filmlerine de yer verilmektedir.

11 Kanal 5" ise yoğun olarak ait olduğu ile dair yerel haberlerin yer verildiği programları içermektedir.

12 Kuran eğitimi ve din bilgilerine ait programlar yayınlar.

13 Islamic Republic of Iran News Network

14 Sadece İran Sineması sunan iFilm TV'nin aksine Nema-yiş TV, dünyadan sinemalar da sunuyor. Nema-yiş TV, daha önceden kurulmuş olan Temaşa TV ile birleşip büyük bir ağ kurmuştur. (<http://www.yenikaynak.com/iran-islam-cumhuriyeti-nin-radyo-ve-televizyon-kanallari-sayfasi.html>) (Erişim Tarihi: 03.01.2019)

15 Bölgesel yayın yapan kanallar; Abadan, Tebriz, Urumiye, Erdebil, İsfahan, Elborz, İlam, Buşehr, Çahar mahal ve bekhtiyari, Horasan rezevi, Horasan-e cunubi, Horasan şomali, Khalice Fars, Huzistan, Zencan, Semnan, Sistan u Belucistan, Fars, Gazvin, Gom, Khor-distan, Kirman, Kermanshah, Koglyüye ve Buyerehmed, Kiş, Golistan, Gilan, Loristan, Mazenderan, Merkezi, Mahabad, Hamedan, Yazd

liyet göstermektedir. İran'da uydudan yayınlanan kanalların dışında tüm kanallar devlet kanalı olup, özel kanal bulunmamaktadır.

Özel kanalların bulunmaması İran halkının farklı arayışlara yönelmesini de beraberinde getirmiştir. Sosyal paylaşım platformlarının etkisi ile büyük şehirlerde yabancı uydu kanalları takip edilmeye başlanmıştır. Tahran ve İsfahan, Şiraz, Tebriz gibi diğer büyük şehirlerde rejim tarafından yasaklı olan fakat uydu kanalları üzerinden yayın yapan çeşitli televizyon kanalları yoğun olarak izlenmektedir. İran İslam Devrimi'nden sonra yurtdışına çıkan ve bugünün mevcut rejime muhalif gruplar tarafından kurulan televizyon kanallarına İranlıların ilgi gösterdiği görülmektedir. Özellikle yurt dışından yayın yapan eğlence ve dizi kanalları tercih edilmektedir. Azerilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde ise Türkiye'den yayın yapan uydu kanalları izlenmektedir.

SONUÇ

Televizyon yayıncılığı tarihi açısından İran örneğine baktığımızda İran halkının Pehlevi dönemiyle birlikte televizyon yayınlarıyla tanıştığını görmekteyiz. Muhammed Rıza Şah döneminde Radyo ve Televizyone Millî İran bünyesinde yayın yapan televizyon kanalları incelendiğinde, söz konusu kanallar ve programlar her ne kadar kendi içinde çeşitlilik gösterebilir de izlenen yayın politikası ve program içeriklerinin İran'ın Şahlık rejiminin devam ettirilmesi gerektiği ve ulusal çıkarların korunması gibi noktalarda buluştuklarının görmekteyiz. Söz konusu süreçte ulusal bir kimliğin inşası için televizyon programlarında tarihe yoğun olarak göndermelerde ve temellendirmelerde bulunulmuştur.

İran İslam Cumhuriyeti'nin adıyla kurulan yeni rejim de tıpkı Şah döneminde olduğu gibi ülke içerisindeki otoriteyi sağlama noktasında televizyon kanallarını kullanmıştır. İran İslam Cumhuriyeti Ses ve Görüntü Kurumu bünyesindeki kanal yayınları incelendiğinde eğlence programlarının sayısı çok fazla değildir. İran İslam Cumhuriyeti rejiminin ilk yıllarında ön plana çıkan devrim ihracı ve İslam'ı etkin kılma politikalarının birer uzantısı olan televizyon içeriklerinin yanında, İran-İrak Savaşı döneminde yaşananlar da televizyon haberleri ve programları üzerinde etkili birer faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Program içerikleri İslami bir yaklaşım üzerinden şekillendirilmekte ve mevcut siyasal yapının bir uzantısı gibi işlev görmektedir. Bu noktada medyanın özelleştirme süreçlerinden uzak tutulmasını da rejimin taşıdığı ideolojik yaklaşımın önemli bir göstergesi şeklinde değerlendirmek mümkündür.

Gelişen yeni iletişim teknolojileri aslında rejim ile halk arasındaki çatışmaya ortam hazırlamaktadır. Çünkü İran’da özel televizyon kanallarına izin verilmemesi, yalnızca rejim kontrolündeki bir medya yapısı, halkı internet ve yurt dışından yayın yapan uydu yayınlarına yönlentmektedir. İranlıların bu yaklaşımları ülkenin geleceği açısından hem televizyonun hem de yeni iletişim teknolojilerinin hayati bir öneme sahip olduğunu göstermektedir.

KAYNAKLAR

- Abramson, A. (2003). *The History of Television, 1942 to 2000*. London: McFarland & Company Inc. Publishers.
- Aziz, A. (2013). *Televizyon ve Radyo Yayıncılığı*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Bay, N. (2007). *Radyo ve Televizyon Yayıncılığı*. Konya: Nüve Kültür Merkezi.
- Burns, R. W. (1998). *Television: An international history of the formative years*. London: The Institution of Electrical Engineers .
- Durmaz, A. (1999). *Profesyonel Televizyon Yapım ve Yayın Teknolojileri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- İran, S. S. (2013). *Ranemaye Karkonane Sazmane Seda u Sima Cumhuri Eslami İran*. Tahran: Sazmane Seda u Sima Cumhuri Eslami İran.
- Kave, G. (2008). İcmali Ber Tarikhçeye radiyo der İran . *Ulume İçtimayi*(8), 64-77.
- Mohsenian-Rad, M. (1990). *Negahi be Ceryan Beynolmaleli Bernamehaye Televizioni*. Tahran: Suruş Yayınları.
- McLuhan M. ve Powers B. R. (2001). *Global Köy / 21. Yüzyılda Yeryüzü Yaşamında ve Medyada Meydana Gelecek Dönüşümler*. İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Öngören, M. T. (1972). *Televizyon Klavuzu*. İstanbul: Milliyet Yayınları Bilim Kitaplığı.
- Özkan, H. (2018, Temmuz-Eylül). İran’da Din Siyaset İlişkisi: Meşrutiyetten İslam Cumhuriyeti’ne. *Bilimevi Dış Politika Dergisi*(5), 33-41.
- Projesi, M. E. (2008). *Gazetecilik-Radyo TV Tarihi*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi.
- Sazgar, J. (1978). *Karnameyi Ez Radyo ve Televizyone Milliye İran Ta Payane Sale 1977*. Tahran: Suruş.
- Yeşil, S. (2013, Eylül 13). Telekomünikasyon ve Yayıncılık Sektöründe Yakınsama. *Telekomünikasyon ve Yayıncılık Sektöründe Yakınsama*. Ankara, Ankara, Türkiye: Bilgi Teknolojileri Kurumu (BTK).
- Zendiyan, M. (2007). Goftegu Ba İrec Gorgin Der Bareye Radyo ve Televizyon Der İran. *Feslnameye Reaverd*, s. 155-167.

İnternet Kaynakları

- ISNA. (2017, Şubat 8). *Televizion çı güne varide İran şod*. www.isna.ir: <https://www.google.com.tr/amp/s/www.isna.ir/amp/95112013805/> (Erişim Tarihi: 10.02.2019)
- Kaynak, Y. (2018, Kasım 7). *İslami İran'ın Televizyon Kanalları*. Yeni Kaynak: <http://www.yenikaynak.com/iran-islam-cumhuriyeti-nin-radyo-ve-televizyon-kanallari-sayfasi.html> (Erişim Tarihi: 03.01.2019)
- Sabiti, R. (05.13.2016). *Nim gern riyasete resaneye milliye İran*. BBC: http://www.bbc.com/persian/iran/2016/05/160513_l26_iran_tv_trib_heads (Erişim Tarihi: 02.01.2019)
- Sima, M. M. (2014, Kasım 11). *Tarihkçeye televizion der İran*. www.tvr.ir: <http://www.tvr.ir/index.php/مقالات/تلویزیون و فناوری/7201/تاریخچه تلویزیون در> (Erişim Tarihi: 18.02.2019)
- Tebyan. (2010, Nisan 1). *Sergozeşte Televizion Piş ez Engelab*. www.tebyan.net: <https://www.google.com.tr/amp/s/article.tebyan.net/Article/AmpShow/119584> (Erişim Tarihi: 18.02.2019)

ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÖĞRETMENLİK UYGULAMASI DERSLERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ*

Meltem SÜNKÜR ÇAKMAK**

Özet

Öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması dersine yönelik görüşlerini inceleyen bu araştırma, içerik analizi ile yapılan nitel bir çalışmadır. Katılımcılar 2017-2018 öğretim yılında Mardin Artuklu Üniversitesi'nde pedagojik formasyon eğitimi alan 49 Mardin Artuklu Üniversitesi son sınıf öğrencisidir. Öğretmen adaylarına 10 soru sorulmuş ve cevaplar betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Veriler; uygulama okulu, uygulama öğretmeni, uygulama okul yönetimi, uygulama öğretim elemanına ilişkin görüşler, olumlu/olumsuz deneyimler, öğretmenlik uygulaması ve pedagojik formasyon eğitimine dair görüşler ve öneriler olmak üzere sekiz ana tema altında ele alınmıştır. Öğretmen adayları, uygulama okulu, öğretmeni, öğretim elemanı ve okul yönetimine dair olumlu görüş bildirmiş, öğrenciyle iletişim kurma, derse ve sınıfa hakim olma konularında deneyim kazandıklarını belirtmiş, ayrıca uygulamanın daha uzun sürmesi, daha çok ders anlatma imkanının olması gerektiğine dair önerilerde bulunmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Öğretmenlik uygulaması, Pedagojik formasyon, Öğretmen adayları

Gönderilme Tarihi: 11.02.2019

Kabul Tarihi: 15.06.2019

* Bu çalışma, 8-10 Kasım 2018 tarihleri arasında Mardin'de düzenlenen Uluslararası Dil, Düşünce ve Din Bilimleri Kongresinde sunulan sözlü bildirinin geliştirilmiş halidir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi, meltem.sunkur@gmail.com, ORCID 0000-0002-6192-6531

PRESERVICE TEACHERS OPINIONS ON TEACHING PRACTICE COURSE

Abstract

This qualitative study intends to examine the views of the preservice teachers on Teaching Practice Course. The participants are 49 senior students from Mardin Artuklu University who participated in pedagogical formation certification program in 2017-2018 academic year. Participants are asked ten questions and their responses are examined using descriptive analysis techniques. Qualitative data are analyzed using eight themes. Results revealed that preservice teachers are pleased with practice school, teacher, instructor and manager also reported that they gained experience in communicating with students and classroom management. Besides participants suggested Teaching Practice Course should take a longer time and they should give more lessons.

Key Words: *Teaching Practice, Pedagogical formation, Preservice teacher*

GİRİŞ

1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanununun “Öğretmenlik Mesleği” başlığı altındaki 43. maddesinde öğretmenlik, devletin eğitim, öğretim ve bununla ilgili yönetim görevlerini üzerine alan özel bir ihtisas mesleği olarak tanımlanmış ve öğretmenlik mesleğinin yeterlilik alanları genel kültür, pedagojik formasyon ve alan bilgisi olarak üç başlık altında toplanmıştır (MEB,1973). Günümüzde öğretmen adayları eğitim fakültelerinde öğrenim görmekte ve öğrenim süresince genel kültür ve alan bilgisi derslerinin yanında pedagojik formasyon derslerini de almaktadırlar. İlk ve ortaokul düzeyinde öğretmenler, eğitim fakültelerindeki lisans programlarında yetiştirilmektedir. Ortaöğretim alan öğretmenliği için ise eğitim fakültelerinin yanında, fen ve edebiyat fakültesi mezunu olup pedagojik formasyon eğitimi sertifikasına sahip mezunlar da öğretmen olarak atanabilmektedir. Yüksek Öğretim Kurulu tarafından pedagojik formasyon eğitimi sertifika programına ilişkin usul ve esasların belirlenmesinde temel oluşturan Talim Terbiye Kurulu’nun öğretmenlik alanları, atama ve ders okutma ile ilgili 20 Şubat 2014 tarihli ve 9 sayılı kararı kapsamında 255 farklı lisans programının öğrencisi ya da mezunu pedagojik formasyon eğitimi sertifika programlarına başvuru yapabilmektedir. Adayların atanmalarına esas olan 104 farklı alan bulunmaktadır. Bu amaçla eğitim fakültelerinde yürütülen pedagojik formasyon eğitimi sertifika programının amacı; fen ve edebiyat fakültesi öğrencilerine mezun oldukları alanlarda veya eğitim fakültesi dışında kalan çeşitli fakülte mezunlarına öğretmen olabilmek için temel bilgi ve becerilerin kazandırılmasıdır (MEB, 2014).

Türkiye’de pedagojik formasyon eğitimi sertifika programları öğretmen yetiştirme kaynaklarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu programa katılan öğrenciler, ilk yarıyıl teorik dersleri tamamladıktan sonra ikinci yarıyıldan itibaren öğretmenlik uygulaması dersini almakta ve bu kapsamda MEB’e bağlı okullarda öğretmenlik uygulaması yapmaktadırlar. Bu dersin yürütülmesinde pedagojik formasyon eğitimi sertifika programının verildiği üniversitenin ilgili birimlerinde görevli öğretim elemanları ve MEB’e bağlı okullarda görevli uygulama öğretmenleri ile koordinatörler görev almaktadırlar (YÖK, 2014).

Öğretmenlik uygulaması, öğretmen adaylarının gördüklerini ve öğrendiklerini uygulamalarına imkan sağlayan uygulamalı bir derstir. Bu ders kapsamında öğretmen adayları günlük plan hazırlar ve bu planları uygular. Daha sonra bu uygulama çalışmaları, uygulama öğretmeni, öğretim elemanı ve öğrenciler tarafından değerlendirilmektedir. Bu dersin sonunda dönem boyunca yapılan çalışmalarını içeren bir dosya hazırlanmaktadır. Öğretmen adaylarının fakültelerde

Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Uygulaması Derslerine İlişkin Görüşleri

aldıkları teorik eğitimin yanında uygulama okullarında kazandıkları deneyimler mesleğe hazırlanmalarında çok önemli bir rol oynamaktadır. Okulda elde edilen deneyimler, öğretmen adaylarının mesleki becerilerini geliştirmeleri ile yakından ilişkilidir. Bu kapsamda, üniversite ve okul arasında gerçekleşen işbirliği karşılıklı yarar sağlamaktadır. Üniversiteler kuram ve uygulama arasında bağlantı kurma fırsatı yakalarken; okullar öğretmenlerinin yetişmesine katkı sağlamaktadır. Ancak her uygulamada olabileceği gibi öğretmenlik uygulamasında da bazı sorunlar ve eksiklikler ortaya çıkabilmektedir. Bu çalışmada bu sorun ve eksikliklerin neler olduğuna dair pedagojik formasyon eğitimi sertifika programında eğitim gören öğretmen adaylarının görüşleri ele alınmıştır.

Pedagojik formasyon eğitimi sertifika programlarıyla ilgili çalışmalarda öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine olan tutumları konu edinen araştırmalar öne çıkmaktadır. Şimşek (2005) tarafından 288 öğretmen adayı ile yapılan araştırmada, eğitim fakültesi ile fen edebiyat fakültesi mezunlarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları arasında anlamlı bir fark olmadığı, öğretmenliğe karşı en olumlu tutumun öğretmen lisesi mezunlarında ortaya çıktığı belirlenmiştir. Başbay, Ünver ve Bümen, (2009)'in 158 öğrenci ile yaptıkları çalışmada, pedagojik formasyon eğitiminin öğrencilerin öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarında olumlu yönde gelişmeye katkı sağlayamadığı ortaya çıkmıştır. Erarslan ve Çakıcı (2011) tarafından 124 öğretmen adayı ile yapılan araştırmada, erkek öğrencilerin mesleğe yönelik tutumunun kız öğrencilerden daha olumlu olduğu bulunmuştur. İlğan, Sevinç ve Arı (2013)'nin 269 öğretmen adayı ile yaptıkları çalışmada, öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumlarının büyük ölçüde olumlu olduğu, ayrıca lisans eğitimlerini sosyal bilimler alanında tamamlamış olan öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumlarının, fen ve matematik alanlarından mezun öğretmen adaylarına göre daha olumlu olduğu belirlenmiştir.

Gülşen ve Seyratlı (2014)'nin 152 öğretmen adayı ile yaptıkları çalışmada, öğretmen adaylarının mesleğe yönelik tutumlarının olumlu olduğu belirlenmiştir. Gül ve Erkol (2015) tarafından 430 öğretmen adayı ile yapılan çalışmada, öğretmenlik mesleğine yönelik tutumların genel olarak yüksek düzeyde olduğu, ayrıca kız öğrenciler, 20-25 yaş grubu ve matematik bölümü öğrencilerinin daha yüksek ortalamaya sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Bakaç ve Özen (2017)'in 754 öğretmen adayı ile yaptıkları araştırmada, öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları ile öz-yeterlik inanç düzeyleri arasında pozitif ilişki bulunmuştur.

Pedagojik formasyon eğitimi ile ilgili öne çıkan diğer araştırmalar, öğretmen adaylarının bu programlara dair genel görüşlerini konu edinmiştir. Dündar ve Ka-

Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Uygulaması Derslerine İlişkin Görüşleri

raca (2013) tarafından 147 öğretmen adayı ile yapılan çalışmada, öğretmen adayları formasyon eğitimini verimsiz ve faydasız olduğu görüşünde oldukları tespit edilmiştir. Yapıcı ve Yapıcı (2013)'nin 154 öğretmen adayı ile yaptıkları çalışmada, öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine, öğretim elemanlarına ve maddi harcamalara ilişkin kaygılara sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Taneri (2016) tarafından 100 öğretmen adayı ile yaptıkları çalışmada, dersleri yararlı, öğretim elemanlarını yetersiz, stajı verimsiz, üniversiteyi yetersiz bulduğu belirlenmiştir. Öztürk Akar (2018)'in 355 öğretmen adayı ile yaptığı çalışmada katılımcıların programdan iyi bir eğitim almayı ve program sonunda nitelikli öğretmenler olmayı bekledikleri ortaya çıkmıştır. Gürol, Türkan ve Som (2018) tarafından 189 öğretmen adayı ile yapılan çalışmada, ders içeriklerinin çok ayrıntılı olduğu ve teorik olarak öğrenilenlerin pratikte karşılığının bulunmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Pedagojik formasyon eğitimi ile ilgili araştırmalar içinde öğretmenlik uygulamasını konu edinen çalışmalar oldukça sınırlı sayıdadır (Tepeli ve Caner, 2014; Çepni ve Aydın, 2015; Şahin, 2016; Kılınç, Kılcan ve Çepni, 2018). Tepeli ve Caner (2014) tarafından 40 öğretmen adayı ile yapılan çalışmada bu eğitimin mesleki gelişimlerine katkı sağladığı ve bu dersi almaktan oldukça memnun kaldıkları ortaya çıkmıştır. Çepni ve Aydın (2015)'nin 140 öğretmen adayı ile yaptığı çalışmada okula ulaşım, stajyer sayısının fazlalığı, okulların yetersizliği, denetim eksikliği gibi sorunlar belirlenmiştir. Şahin (2016) tarafından 450 öğretmen adayı ile yapılan çalışmada, uygulama programının içeriği, planlanması, uygulanması, uygulama öğretim elemanı konularında bazı yetersizlikler ortaya çıkmıştır. Kılınç, Kılcan ve Çepni (2018)'nin çalışmasında öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması dersini, sınıf yönetimi, materyal kullanma, deneyim kazanma, meslekte doyum sağlama olarak dört bileşenden müteşekkil gördükleri belirlenmiştir. Pedagojik formasyon eğitimi alan öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması dersine ilişkin görüşlerini konu alan çalışmalardan ikisinin öğrencilerin genel görüşlerine, diğer ikisinin ise uygulamaya dair yetersizliklere odaklandığı görülmektedir.

Öğretmenlik uygulaması dersine ilişkin eğitim fakültesi öğrencilerinin görüşlerinin yer aldığı bazı çalışmalar mevcuttur (Eraslan, 2009; Ören, Sevinç ve Erdoğan, 2009; Yenilmez ve Ata, 2012; Sağlam ve Aslan, 2018). Ancak pedagojik formasyon eğitimi alan öğretmen adaylarının bu derse ilişkin görüşlerini konu alan nitel çalışmaların azlığı, konuyu derinlemesine ele alan araştırmalara olan ihtiyaca işaret etmektedir. Bu bağlamda araştırmanın yapıldığı üniversitede eğitim fakültesinin olmayışı, çalışmayı pedagojik formasyon eğitimi alan öğrencilerin görüşleri ile sınırlı kılmıştır. Bununla birlikte, öğretmen adaylarının uygulama

okulu, okul yönetimi, uygulama öğretmeni ve öğretim elemanına dair görüşlerine, yaşadığı olumlu ve olumsuz deneyimlere ayrıca programın iyileştirilmesi adına önerilerine yer vermesi bakımından bu araştırmanın, önemli bir boşluğu dolduracağı ve ileride yapılacak çalışmalara katkı sağlayabileceği umulmaktadır. Bu çalışmanın amacı, pedagojik formasyon eğitimi sertifika programında eğitim alan öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması ile ilgili görüşlerini belirlemeye çalışmak ve bu uygulamanın daha etkili bir şekilde yürütülebilmesi için araştırmacılara ve karar alıcılara ışık tutmaktır.

YÖNTEM

Pedagojik formasyon eğitimi sertifika programına katılan öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması dersi ile ilgili görüşlerini belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni kullanılmıştır. Durum çalışmalarında bir veya birkaç durum (olay, birey veya gruplar) derinlemesine araştırılır ve araştırılan durumu etkileyen veya durumdan etkilenen etkenler üzerine odaklanılır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu araştırma, öğretmen adaylarının okul deneyimi dersine yönelik görüşleri ve yaşadıkları güçlükleri derinlemesine araştırması bakımından bir durum çalışması olarak nitelendirilebilir.

Verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Araştırmada öğretmen adaylarının görüşleri araştırmacı tarafından geliştirilen ve açık uçlu sorulardan oluşan bir görüşme formu ile toplanmış ve bulgular tematik olarak analiz edilmiştir. Bu çalışmada veri toplama yöntemi olarak kullanılan açık uçlu sorular bir taraftan araştırmacıya araştırmak istediği konuyla ilgili esnek bir yaklaşım olanağı sağlarken bir taraftan da incelenen konuyla ilgili önemli değişkenlerin gözden kaçmasını önler (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Çalışma Grubu

Araştırmanın katılımcıları 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Mardin Artuklu Üniversitesi'nde pedagojik formasyon eğitimi sertifika programına katılan 49 Mardin Artuklu Üniversitesi son sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. 34 kız ve 15 erkek aday öğretmenden oluşan çalışma grubunda, 25 öğrenci Güzel Sanatlar Fakültesi Resim bölümünde, 15 öğrenci Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde, 9 öğrenci ise Sanat Tarihi bölümünde öğrenim görmektedir. Öğretmen adaylarının yaşları 21-37 arasında değişmektedir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma verileri, araştırmacı tarafından geliştirilen ve öğretmen adaylarının demografik bilgileri ve öğretmenlik uygulaması dersine ilişkin görüşlerini içeren toplam 10 yarı yapılandırılmış soru içeren bir görüşme formu ile toplanmıştır. Katılımcılar “öğretmen adayı” (ÖA) olarak adlandırılmış ve her bir öğretmen adayı numara kullanılarak (ÖA1 gibi) birbirinden ayrılmıştır. Bulguların yorumlanmasında gerekli olduğu durumlarda öğretmen adaylarının görüşleri alıntı olarak aktarılmış ve görüşlerin frekansları (f) verilerek ifade edilmiştir. Araştırmada güvenirliliğin sağlanması için bir uzmana araştırmanın bütününe dair bilgi verilmiş ve nihai çalışmayı bir bütün olarak incelemesi istenmiştir.

Öğretmen adaylarının sorulara verdikleri yanıtlar betimsel analiz yöntemiyle incelenmiş ve tematik olarak gruplandırılmıştır. Bu yaklaşıma göre elde edilen veriler daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır, görüşülen veya gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir. Bu tür analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu çalışmada elde edilen veriler, *uygulama okuluna ilişkin görüşler*, *uygulama öğretmenine ilişkin görüşler*, *uygulama okulu yönetimine ilişkin görüşler*, *uygulama öğretim elemanına ilişkin görüşler*, olumlu/olumsuz deneyimler, öğretmenlik uygulamasına dair *genel görüşler*, *pedagojik formasyon eğitimine dair görüşler* ve *öneriler* olmak üzere sekiz ana tema altında ele alınmıştır. Bulguların yorumlanması kısmında gerekli durumlarda öğretmen adaylarının görüşlerinden alıntılar yapılmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Uygulaması Okuluna İlişkin Görüşleri

Pedagojik formasyon eğitimi sertifika programı kapsamında öğrenim gören öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması dersi ile ilgili görüşlerini belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada öncelikle öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulamasına katıldıkları okula dair görüşleri sorulmuştur. 49 öğretmen adayının 22’si uygulama okuluna dair olumlu görüş bildirmiştir.

Bazı katılımcılar okulun disiplinli, düzenli oluşuna ve fiziki yapısına dikkat çekmektedir: “Okulun fiziki koşulları gayet uygun, yeterli teknolojik donanımına sahipti, sıcak ve entelektüel bir havası vardı” (ÖA35); “Gittiğim okulda öncelikle bir disiplin söz konusu. Genel olarak düzenli ve güzel bir okul” (ÖA47); “Okulda belli bir düzen ve tertip bulunmaktadır” (ÖA46). Bazı katılımcılar ise

Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Uygulaması Derslerine İlişkin Görüşleri

okulun olumlu iklimine vurgu yapmışlardır: “Düzenli bir okul ortamı, aile ortamı oluşturulmuştu, öğrenci-öğretmen ilişkisi oldukça sıcaktı, konuşarak sorunların çözüldüğü bir ortam vardı” (ÖA21); “Deneyimli öğretmen kadrosu ve başarılı öğrencilerin olduğu stajıma uygun, katkı sağlayan bir okuldu” (ÖA38).

Uygulama okuluna dair olumsuz görüş bildiren 17 öğretmen adayından bazıları okulun eski, araç gereç bakımından yetersiz olmasına dikkat çekmiştir: “Okul gerekli araç gereç bakımından yetersiz, teknolojik araçlardan yoksun” (ÖA29); “Bina ise biraz kötü bence. Kapılar kırık, bazı pencereler bozuk, lavabolar sorunlu. Spor salonları ise tam bir hapisaneyi andırıyor” (ÖA39); “Öğrenciler için yetersiz bir okul, atölye yok şartlar çok kötü” (ÖA18). Bazı öğretmen adayları sınıfların kalabalık olmasına vurgu yapmış: “Okul çok küçük, bahçesi yok, sınıflar kalabalık” (ÖA8); “Sınıflar kalabalık ve küçücük, hem öğrenciler hem öğretmenler hareket etmekte güçlük çekiyorlar” (ÖA48) sözleriyle uygulama okuluna dair olumsuz görüşlerini belirtmişlerdir. Cevaplardan anlaşılacağı üzere öğretmen adaylarının memnuniyetsizlikleri fiziksel koşullarla ilişkili iken memnun oldukları durumlar ise daha çok okul iklimi ile ilişkilidir.

Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Uygulaması Öğretmenine İlişkin Görüşleri

Öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması öğretmenine dair görüşleri sorulduğunda, 49 öğretmen adayınının 37’si olumlu görüş bildirmiştir. Katılımcılar çoğunlukla öğretmenlerin kişilik özelliklerine ve olumlu tutumlarına dikkat çekmiştir: “Öğretmenimiz gayet hoşgörülü, kibar ve güler yüzlü bir insan. Aday öğretmenlere elinden geldiği kadar yardım etmeye çalışmakta” (ÖA15); “Staj danışman hocam öncelikle çok ilgili, anlayışlı ve sempattikti. Çünkü bize bir sevgi, saygı yani değerli olduğumuzu hissettirdi” (ÖA36); “Deneyimli, birikimli bir hocaydı. Derste öğrencilerine hakimdi. Staj öğrencilerine karşı güler yüzlü, samimi ve sıcak kanlı biriydi” (ÖA7); “Öğretmenlik uygulaması öğretmenim, öğrencileri ve diğer öğretmen arkadaşları tarafından sevilen sayılan bir öğretmendi. Yardımsever, başarılı, sabırlı, hoşgörülü, oldukça anlayışlı bir öğretmendi” (ÖA12).

Bazı katılımcılar öğretmenlerin onlara meslektaş gibi davranmasına vurgu yapmış: “Kendisini çok seviyorum. Bize bir öğretmenmişiz gibi davranıyor ve değer veriyor” (ÖA47); “Staj hocamın beni her zaman güler yüzle karşılaması beni motive ediyor ve staja gitme isteğimi artırdı. O her şeyden önce beni bir stajyer öğrenci olarak değil bir meslektaşı olarak görüyor” (ÖA37) sözleriyle uygulama öğretmenine dair olumlu görüşlerini dile getirmişlerdir. Öğretmen adaylarının

Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Uygulaması Derslerine İlişkin Görüşleri

yanıtlarından uygulama öğretmenlerinin öncelikli olarak insancıl kişilik özelliklerinden memnun olduğu anlaşılmaktadır.

Uygulama öğretmenine dair olumsuz görüş bildiren 5 katılımcı, öğretmenlerin deneyimsizliğine ve ilgisizliğine vurgu yapmış: “Özverisiz, işinde yeterli olmayan bir öğretmen” (ÖA28); “Öğretmen daha yeniydi, öğrencilere sürekli bağırp, sessiz olun diyordu. Sınıf hakimiyetini öğrencilere kızarak sağlamaya çalışıyordu” (ÖA8); “Kullandığı yöntemleri ve öğreteceği konuları zaman zaman yanlış öğretiyordu öğrencilere. Öğrencilerle yeterince ilgilenmiyor ve dersi geçiştiriyordu” (ÖA48) sözleriyle uygulama öğretmenine dair olumsuz düşüncelerini paylaşmışlardır. Öğrencilerin memnuniyetsizliklerinin uygulama öğretmenlerinin mesleki alışkanlıkları ile ilişkili olduğu görülmektedir.

Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Uygulaması Öğretim Elemanına İlişkin Görüşleri

Öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması öğretim elemanına dair görüşleri sorulduğunda, 49 öğretmen adayının 34’ü olumlu görüş bildirmiştir. Bazı katılımcılar öğretim elemanının onları yakından takip ettiğine dikkat çekmiştir: “Öğretim elemanı iki haftada bir okula gelip bizi kontrol ederdi. Yaptığımız hatalar ve eksiklerimizde uyarır daha iyi bir öğretmen olmamız için bizi eğitirdi. Sorularımızı ve sıkıntılarımızı dinler bize elinden gelen desteği sergilerdi” (ÖA30); “Öğretim elemanı iki haftada bir gelip bizi kontrol etti, bizi dinleyip bize yardımcı oldu. Sorduğumuz sorular ve sorunlarımızla yakından ilgilendi” (ÖA32); “Staj öğrencilerine karşı sorumluydu, 2 haftada bir okula gelip ders anlatışımızı dinleyip bize yardımcı oluyordu. Odasında toplantılar yapıp nasıl deneyimli ve nasıl davranmamız gerektiği hakkında bilgiler verirdi” (ÖA7). Bazı katılımcılar ise öğretim elemanının olumlu kişilik özelliklerine vurgu yapmıştır: “En ufak bir sıkıntıda gidip konuşabileceğimiz bir kişidir. Çok iyi bir yol gösterici, akıl hocası, hoşgörülü ve anlayışlı bir hocamızdır. Sempatik, cana yakın, babacan bir insandır. Öğrencinin halinden anlayan ve öğrencilerine değer veren bir insandır” (ÖA45); “Anlayışlı, tam bir eğitimci, kendini yetiştirmiş” (ÖA28).

Olumsuz görüş bildiren 8 katılımcı öğretim elemanının ilgisiz oluşuna dikkat çekmektedir: “Kendi okulumdaki staj danışmanım bizimle pek ilgilenmiyor. Aynı şekilde pek de anlayışlı ve halden anlayan biri değil” (ÖA34); “Öğretim elemanının yeterli olmadığını düşünüyorum çünkü hiç ilgi göstermiyorlar ne öğrencilere ne de staj okullarına” (ÖA44); “Diğer öğretim üyeleri okulları ziyaret ederken bizim öğretim üyemiz ziyaret etmedi. Sadece dosyaların nasıl doldurulacağı hakkında bilgi verdi, onun dışında ilgilenmedi” (ÖA40). Bazı katılımcıların ise

Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Uygulaması Derslerine İlişkin Görüşleri

öğretim elemanı ile ilgili fikirlerinin olmadığı ortaya çıkmıştır: “14 hafta staj gördüğüm eğitim kurumunda 12. haftada tanıştığım öğretim elemanı hakkında yorum yapamıyorum” (ÖA11); “Bizimle pek bir iletişim haline geçilmediği için, öğretim elemanı ile ilgili bir düşüncem yok” (ÖA6). Olumsuz görüş bildiren öğretmen adaylarının öğretim elemanından beklediği mesleki liderlik yardımını alamadığı anlaşılmaktadır.

Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Uygulaması Okul Yönetimine İlişkin Görüşleri

Öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması okul yönetimine dair görüşleri sorulduğunda, 49 öğretmen adayının 26’sı olumlu görüş bildirmiştir. Bazı katılımcılar okul yönetiminin disiplinli oluşuna dikkat çekmektedir: “Okul idaresi oldukça disiplinli ve kuralcıydı” (ÖA6); “Okul idaresi disiplinli bir sistemle yürümektedir. Staj boyunca bize tek bir sorun bile çıkarmadılar, stajyer öğrencilere çok değer verdiler” (ÖA45). Katılımcılardan bazıları okul yönetiminin anlayışlı oluşuna vurgu yapmaktadır: “Sorumlu ve ilgili bir idaresi vardı okulun. Staj öğrencilerine karşı olumlu ve anlayışlıydılar” (ÖA7); “Müdür ve müdür yardımcıları oldukça sıcakkanlı, anlayışlı, yardımsever, sevecen insanlardı. Bize onların meslektaşları, arkadaşları gibi davranıyorlardı. Aramızda herhangi bir ayırım veya tepeden bakma gibi bir durum olmadı” (ÖA12). Ayrıca okul yönetiminin tutumuna odaklanan öğretmen adayları: “Okul idaresinde stajyer öğretmenlere gösterilen saygı ve hoşgörü okul ile ilgili bağları daha da güçlendiriyor. Güler yüzlü müdür yardımcıları, otoriter ve sevinli bir müdür” (ÖA11); “İdarenin bir sorun olduğunda bizi bilgilendirmesi ve bu sorunu nasıl çözmemiz konusunda bize yardımcı olması sayesinde birçok şey öğrendik” (ÖA33) sözleriyle okul yönetimi ile ilgili olumlu görüşlerini aktarmışlardır. Öğretmen adaylarının okul yönetiminden beklentisinin disiplin ve anlayış olduğu ve bunun da karşılandığı anlaşılmaktadır.

Katılımcıların 17’si okul yöneticilerine dair olumsuz görüş bildirmiştir. Bazı katılımcılar okul yönetiminin katı oluşuna dikkat çekmektedir: “Okul idaresinin aşırı katı kurallarıyla öğretmenleri sıktığını ve öğretmenlerin istediği rahatlıkla ders işlemediklerini düşünüyorum” (ÖA24); “Okul idaresi çok sert özellikle müdür böyle nefes aldirmayan biri” (ÖA40); “Okul idaresi yani müdürün çok sert bir üslubu vardı öğrencilere” (ÖA16). Bazı katılımcılar okul yönetiminin yetersiz ve ilgisiz oluşuna vurgu yapmıştır: “Okul denilince benim aklıma idare, öğretmen ve öğrenci üçlemesi gelmektedir ama ben bu üçlemede idareyi yetersiz buldum. Gereksiz katı davranış ve tutumları motivasyonumuzu düşürmekteydi (ÖA32); “Gerçeği söylemek gerekirse okul idaresinden herhangi bir katkı, bir ilgi alaka

görmedim” (ÖA35). Okul yöneticilerinin katılımının öğretmen adaylarında memnuniyetsizlik yarattığı görülmektedir.

Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Uygulamasında Yaşadığı Olumlu ve Olumsuz Deneyimler

Öğretmen adaylarına öğretmenlik uygulaması sürecinde yaşadığı olumlu deneyimler sorulduğunda, 49 öğretmen adayının 48’i olumlu deneyim yaşadıklarına dair cevaplar vermiştir. 48 öğretmen adayının 19’u *ders anlatma*, 17’si *öğrenci ile iletişim*, 10’u *derse ve sınıfa hakimiyet*, 10’u *öğrenciyi tanıma*, 7’si *öğretmenlik deneyimi kazanma* ve 5’i *heyecanı yenme* konularında olumlu deneyim yaşadığını belirtmiştir. Öğretmen adayları en çok bir sınıf ortamında ders anlatma deneyimine dikkat çekmektedir: “İlk defa öğrencilerin ve öğretmenin karşısında ders anlattım. Bir derse nasıl hazırlanmam ve neler yapmam gerektiğini öğrenmek güzel bir deneyimdi” (ÖA45); “Okulda yaşadığım olumlu deneyimler çok oldu, öncelikle ilk defa birebir öğrencilere tek başıma ders anlattım heyecanımı yendim. Sınıfı idare etmeyi öğrendim. Öğretmenliği daha çok sevdim” (ÖA43); “Öğrencilere kendim ders anlatabilme ve onlardan gelen soruları cevaplayabilme, bire bir yüz yüze olma deneyimi çok önemli. Öğrencilerin de size bir öğretici gözüyle bakması güzel bir tecrübeydi (ÖA1).

Bazı katılımcılar öğrenci ile iletişim kurma konusunda deneyim kazandıklarını vurgulamışlardır: “Yaşadığım olumlu deneyim öğrencilerle iletişim kurabilmeyi öğrenmek oldu” (ÖA6); “Öncelikle öğrencilerle nasıl iletişim sağlanacağını ve dersin nasıl işleneceğini daha iyi fark ettim, biraz daha cesaret sahibi oldum ve heyecanımı biraz daha yatıştırdım” (ÖA36); “Öğrencilerle birebir ilgilenme fırsatımız oldu. Bir öğretmen gözüyle öğrencileri değerlendirme, ihtiyaçları olan bilgiyi sunma, öğretmen-öğrenci arasındaki iletişimi nasıl sağlayabileceğimizi öğrenmiş olduk” (ÖA3). Katılımcılardan bazıları sınıf hakimiyeti kurmada deneyim kazandıklarını ifade etmişlerdir: “Öğrenci öğretmenin ilişkisinin nasıl olması gerektiği ve sınıf hakimiyetini sağlayabilmeyi deneyimledim” (ÖA29); “Öğretmenlik mesleğini bizzat icra ederek tanıdım. Öğrencilerle nasıl iletişim kurulduğunu, nasıl sınıf hakimiyeti kurulabileceğini öğrendim” (ÖA37).

Bazı öğretmen adayları öğretmenliği deneyimlediklerini belirtmişlerdir: “İlk defa öğretmenlikle tanıştım. Kendimi ilk defa bir öğretmen olarak görmeye başladım” (ÖA8); “Bir zamanlar ders aldığım sınıflarda otururken öğretmenlik uygulamasında öğretmen olarak sınıfta durmak çok önemli bir deneyimdi” (ÖA15). Bazıları heyecanını yendiğini belirtirken: “En önemlisi ders anlatma heyecanını stajda az da olsa yenmiş oldum” (ÖA38); bazıları da öğrencilerden aldığı kar-

Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Uygulaması Derslerine İlişkin Görüşleri

şılığa odaklanmaktadır: “Öğretmenlik uygulamasında ders anlattığım haftalarda öğrencilerin beni dinlemesi ve soru sorduğumda dönütlerin olumlu cevaplar olması gayet mutlu ediciydi” (ÖA10). Öğretmen adaylarının kazandıklarını ifade ettikleri olumlu deneyimlerin daha çok sınıf içinde yaşadıkları deneyimler olduğu anlaşılmaktadır.

Öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulamasında yaşadığı olumsuz deneyimler sorulduğunda, 49 öğretmen adayının 34’ü olumsuz deneyimler yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bazı katılımcılar sınıf hakimiyet kurma konusunda zorluk yaşadıklarına dikkat çekmektedirler: “*Tecrübesizlikten dolayı sınıf hakimiyetini tam olarak kavrayamadım*” (ÖA7); “*Çocuklara güler yüzlü davrandığım için ve sınıfa fazla hakim olamadığım için biraz zorluk çektim*” (ÖA31). Bazıları ise materyal eksikliğine vurgu yapmaktadır: “*Okulun içerisinde resim bölümü için ekstra bir atölye olmaması ve malzeme eksikliği nedeninden dolayı bir kaç olumsuzluk oldu*” (ÖA25); “*Gittiğimiz okulun yeni açılmış olması ve birçok derste materyal eksikliğinin olması olumsuz tecrübelerdi benim ve öğrenciler açısından*” (ÖA9). Okula ulaşımın zorluğu konusunda sıkıntı yaşadığını ifade eden katılımcılar da: “*Staj yaptığım okulun ilçede olması ve benim ilk derse yetişemem olumsuzdu*” (ÖA40); “*Okula gidiş gelişlerde sıkıntı yaşadım uzak olduğu için*” (ÖA43) sözleriyle uygulama sürecinde yaşadıkları zorlukları ifade etmişlerdir. Öğretmen adaylarının yaşadığı olumsuz deneyimlerin daha çok okulun fiziksel koşulları ve kendi sınıf yönetimi becerileri ile ilişkili olduğu görülmektedir.

Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Uygulamasına İlişkin Genel Görüşleri

“Öğretmenlik uygulaması sizce yeterli mi?” sorusuna, 49 öğretmen adayının 10’u olumlu 37’si olumsuz görüş bildirmiştir. Uygulamanın yeterli olduğunu düşünen katılımcıların bazıları sürenin yeterli olduğuna dikkat çekmektedir: “*Evet yeterli çünkü üç aylık bir sürede gerekli olan her şeyi ‘iyi bir öğretmenden’ alabiliyorsunuz*” (ÖA11); bazıları ise ders anlatma imkanı konusunda yeterli olduğuna vurgu yapmaktadır: “*Bu uygulama bence yeterlidir çünkü öğretmen adaylarının öğrencilerle birebir iletişime geçmesini, ders anlatmasını sağladı*” (ÖA26). Bazı öğretmen adayları da yeterli deneyim kazandıklarını ifade etmiş ve: “*Eğer verilen tüm sorumlulukları yerine getirebiliyorsanız evet yeterli çünkü birkaç hafta içinde size yüklenen sorumlulukla elde ettiğiniz özgüven sayesinde iyi bir deneyim kazanmış olursunuz*” (ÖA41); “*Bence yeterli çünkü bir öğretmen adayının yapması gereken ne varsa bu uygulama esnasında yapıp öğreniyor. Biz öğretmen adaylarının tecrübe edinmesini sağlıyor*” (ÖA33) sözleriyle görüşlerini aktarmışlardır.

Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Uygulaması Derslerine İlişkin Görüşleri

Öğretmenlik uygulamasının yeterli olmadığını düşünen 37 katılımcının 28'i uygulama süresinin kısalığı, 5'i ders anlatma imkanının azlığı, 2'si her hafta aynı sınıfta derse girme ve yine 2'si de uygulamanın yüzeysel kaldığı konularında uygulamanın yetersiz olduğuna dair görüş bildirmişlerdir. Öğretmen adayları en çok uygulama süresinin kısalığına dikkat çekmektedirler: “Öğretmenlik uygulamasına ayrılan sürenin yetersiz olduğunu düşünüyorum. Sürenin uzatılması *durumunda daha verimli olacağına inanıyorum*” (ÖA37); “Hayır çünkü haftada birkaç saat ve 12 haftada birey tecrübe kazanamıyor” (ÖA21); “Öğrenebileceğimiz birçok şeyi tam öğrenemedik çoğu şey eksik kaldı. Bu yüzden öğretmenlik uygulamasının bir seneye yayılmasının daha verimli olacağını düşünüyorum” (ÖA45); “Öğretmenlik uygulaması bence yeterli değil çünkü öğrencilerle yeteri kadar zaman geçiremiyorsun” (ÖA6); “Öğretmenlik uygulaması bence yeterli değil. Tek dönemde her şey anlaşılıyor bence iki dönem olmalıydı” (ÖA40). Öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulamasını en çok süre açısından yetersiz buldukları anlaşılmaktadır.

Bazı öğretmen adayları yeteri kadar ders anlatma imkanına sahip olmadıklarına değinmişlerdir: “Toplamda 3 ya da 4 defa ders anlatmışız bu kadar az bir deneyim pek işe yaramıyor” (ÖA34); “Öğretmen adaylarının uygulama ve ders süreleri daha uzun olabilirdi. Bu sayede o uzun süreçte kendimize daha fazla şey katarız daha tecrübeli olma şansımız artardı. Derslerin çoğunu bizler anlatsak daha iyi olurdu” (ÖA35); “14 haftanın sadece dört haftası ders anlatmak da yetersiz” (ÖA39). Öğretmen adaylarının uygulamada daha aktif olmak istedikleri anlaşılmaktadır.

Bazı katılımcılar her hafta aynı sınıfta derse girdikleri için farklı sınıfları tanıma olanağı olmamasına vurgu yapmışlardır: “Daha uzun bir zamana yayılabilirdi bu uygulama ve sürekli aynı okullarda aynı sınıflarda ders işledik. Örneğin benim okulum imam hatip ortaokuluydu ve kız erkek sınıfları ayırıyordu, hep karma bir sınıfın nasıl olabileceğini merak ettim ve bence bu eğitimimde bir eksiklik” (ÖA32); “Öğretmenlik uygulaması bence çok yetersiz. Çünkü sadece 14 hafta ve haftada bir gün çok az. Sadece bir gün ve o gün sabit olduğu için de farklı öğrencileri tanıma fırsatı olmuyor. Farklı sınıflarda nasıl ders işlendiğini bilinemiyor. Öğretmenlik uygulaması bence birden fazla gün olmalı ve sadece bir dönem olmamalı” (ÖA39). Öğretmen adayları öğretmenlik konusunda daha fazla ve çeşitli deneyim kazanmak istediklerini ifade etmişlerdir.

Öğretmen Adaylarının Pedagojik Formasyon Eğitimine İlişkin Görüşleri

“Pedagojik formasyon eğitimi öğretmenlik uygulamasında size fayda sağladı mı?” sorusuna 49 öğretmen adayının 42'si olumlu görüş bildirirken, 7'si olumsuz

Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Uygulaması Derslerine İlişkin Görüşleri

görüş bildirmiştir. Formasyon eğitiminin öğretmenlik uygulamasında kendilerine faydası olduğunu düşünen katılımcıların bazıları öğrenci ile iletişim kurma konusuna dikkat çekmişlerdir: “Öğretmen-öğrenci arasındaki iletişimi nasıl sağlayabileceğimizi, öğrencilerle olan diyalogların nasıl olabileceğini, bir öğretmenin öğrenciye yaklaşım şeklini ve davranışlarını öğrendik” (ÖA3); “Bu eğitim sayesinde stajda nasıl davranmamız gerektiğini öğrenmiş olduk. Öğretmenin öğrenciye karşı yaklaşımı nasıl olmalı, bir öğretmen öğrencilerle iletişim kurarken nasıl olmalı gibi birçok şey öğretti bize” (ÖA33). Bazı katılımcılar sınıf yönetimi konusunda faydası olduğuna vurgu yapmaktadır: “Öğrenci-öğretmen ilişkisi, anlatım teknikleri ve sınıf hakimiyeti sağlayabilmek gibi bir çok fayda sağladı” (ÖA29); “Öncelikle ve en önemlisi öğrencinin nasıl duygular içerisinde olduğunu, onlara nasıl yaklaşmamız gerektiğini, ruh hallerini anlamamızı öğretti bize. Daha sonra sınıf yönetimini öğretti” (ÖA48); “Formasyon eğitimi öğretmenlik uygulamasında kesinlikle katkı sağladı çünkü derslerde yaptığımız sunumlar sayesinde, ders anlatmaya alıştık ve sınıfı iyi yönettik” (ÖA15).

Bazı öğretmen adayları formasyon eğitiminin kendilerine öğretim yöntem ve teknikleri ile materyal hazırlama konusunda fayda sağladığını belirtmişlerdir: “Evet sağladı özellikle öğretim teknikleri kısmında çocuğun potansiyeline bakarak gerekli olan öğretim yöntem ve tekniklerini kullanabiliyorum” (ÖA11); “Aldığımız pedagojik formasyon eğitiminde öğretim teknik ve yöntemleri, dersi işleme konusunda faydalı olmuştur. Materyaller kullanarak dersin daha eğlenceli bir şekilde işlenebileceğini görmüş olduk” (ÖA22); “Pedagojik formasyon eğitimi sayesinde öğrencilerin bireysel farklılıklarını, hazırbulunuşluklarını dikkate alarak eğitim-öğretim yöntem ve tekniklerinin çeşitlendirilmesi gerektiğini ve bunları dikkate alarak değişik öğretim materyalleri tasarlamayı öğrendim” (ÖA37).

Olumsuz görüş bildiren katılımcılar sürenin kısıllığı ve sınıfların kalabalık oluşu üzerinde durmuştur: “Pedagojik formasyon yetersiz oldu, daha iyi geniş bir zamana yaymalarını isterdim” (ÖA27); “Hayır bu kadar zamanda öğrenmek-öğretmek sağlıklı değil daha geniş zamana yaymaları lazım” (ÖA18); “Pedagojik formasyonun çok çok yetersiz olduğunu düşünüyorum böyle önemli bir eğitimin bir yıla sığdırılmasını doğru bulmuyorum çünkü verimsiz bir eğitim oluyor” (ÖA24); “Hayır bence dersler amacına uygun uygulanmadı. Çok kalabalık ve karma sınıflarda aldığımız eğitim yetersizdi. Böylesi bir eğitimin daha geniş zamana yayılıp duyarlılaştırılması gerekir” (ÖA21). Öğretmen adaylarının pedagojik formasyon eğitiminin daha uzun süreli ve daha planlı olmasını istedikleri anlaşılmaktadır.

Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Uygulamasına İlişkin Önerileri

Son olarak öğretmen adaylarına “Öğretmenlik uygulaması sizce nasıl olmalı?” sorusu yöneltilmiştir. 49 öğretmen adayının 26’sı *öğretmenlik uygulaması süresinin daha uzun olması gerektiğine dair görüş bildirmiştir*. Katılımcılar: “*Öğretmenlik uygulamasının daha geniş bir zamanda yapılması daha olumlu sonuçlara ulaşılmasını sağlayacaktır*” (ÖA41); “*Daha geniş bir zamana yayılmasının daha iyi olacağı düşüncesindeyim*” (ÖA40); “*Staj süresi uzatılmalı bir döneme sığdırılmamalı*” (ÖA3) sözleriyle görüşlerini bildirmişlerdir. Bazı katılımcılar uygulama süresinin iki dönem olması gerektiğine dikkat çekmiştir: “*Öğretmenlik uygulaması en az bir yıl olmalı*” (ÖA39); “*Öğretmenlik uygulaması bir sene içerisine yayılmalıdır*” (ÖA45); “*Öğretmenlik uygulaması teorik eğitimi bir yıl, stajın da bir yıl süre ile olup formasyon eğitiminin iki yıl sürmesi gerekir*” (ÖA28).

Bir öğretmen adayı uygulamanın dört seneye yayılması önerisinde bulunurken: “*Bir döneme sığdırılmamalı bence dört senelik bir zaman dilimine sığdırılmamalı*” (ÖA7); bazıları da tecrübeye vurgu yapmaktadır: “*Staj süresi daha uzun olmalı ve kişi tecrübe kazanmalıdır*” (ÖA21); “*Öğretmenlik uygulamasında bence verilen süre uzatılmalıdır. Yarım dönem yerine 1 ya da 2 yıl kadar uzatılmalıdır. Çünkü öğretmenlik uygulaması uzun süreli yaşanarak öğrenilen bir uygulamadır. Öğretmen-öğrenci arasındaki ilişki, öğrenciyi başarıya götüren yolda yardımcı olmak, nasıl bir teknik izleneceği konusunda hem tecrübe sahibi olmayı hem de öğretmeyi sağlamak kısa zamanda olacak iş değil*” (ÖA30).

Öğretmen adaylarının bazıları uygulama okullarına haftada bir gün değil daha fazla gidilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir: “*Haftada bir gün yerine haftada en az üç gün gidilmelidir*” (ÖA28); “*Staj süresi haftada birkaç gün olarak değerlendirilmelidir*” (ÖA3); “*Haftanın bir günü değil de haftanın beş günü uzman öğretmenle birlikte olsak daha iyi olurdu*” (ÖA8); “*Öğretmenlik uygulaması haftanın bir günü ile sınırlı kalmayabilirdi*” (ÖA17); “*Bence öğretmenlik uygulaması haftada iki defa olmalı*” (ÖA47).

Bazı katılımcılar daha çok ders anlatma fırsatına sahip olmaları gerektiğini vurgulamışlardır: “*Öğretmenlik için daha çok ders anlattırılmalıdır*” (ÖA45); “*Konular sadece dört hafta anlatılmamalı.*” (ÖA39); “*Stajyer öğrenci kendini tamamen hazır hissedebilmek için daha fazla ders anlatmalı*” (ÖA47); “*Öğretmenlik uygulamasında aday öğretmene daha çok fırsat verilmeli*” (ÖA10). Katılımcıların bazıları da öğretmen adaylarının ders anlatımlarının denetlenmesi gerektiğini belirtmiştir: “*Öğretmen adayları okullarda sadece dört ders değil yarım dönem boyunca konu anlatımı ve sınıf hakimiyeti görevi ile baş başa bırakılmamalı*”

Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Uygulaması Derslerine İlişkin Görüşleri

ve bu süreçte sürekli denetimlerle değerlendirilmelidir” (ÖA29); “Bence öğretmenlik uygulamasında bütün stajyer öğrencilere ders anlatma zorunluluğu getirilmeli ve denetlenmeli. Çünkü görüyorum ki birçok okulda stajyer öğrenciler ders anlatmıyor bile” (ÖA33). Yanıtlardan anlaşılacağı gibi öğretmen adayları, öğretmenlik uygulaması süresince daha fazla ders anlatma imkanına ve denetime ihtiyaç duymaktadır.

Katılımcıların bazıları her uygulama öğretmenine düşen aday öğretmen sayısının fazlalığına dikkat çekmiştir: “Öğretmenlik uygulaması derslerinde uygulama öğretmenine verilen öğretmen adaylarının sayısı azaltılmalıdır. Çünkü bir uygulama öğretmenine beş öğretmen adayı verilince sınıfın kontrolünün sağlanmasında zorluk yaşanır.” (ÖA37); “Her sınıfa bir stajyer öğrenci verilmeli, beşli gruplar halinde olmamalı ki orada kendini daha iyi ifade edebilmelisin” (ÖA3); “Bir okula ikiden fazla öğrenci verilmemeli” (ÖA39); “Okullara düşen öğrenci sayısı az olmalı bence” (ÖA4) sözleriyle görüşlerini aktarmışlardır. Öğretmen adaylarının yanıtlarından uygulama öğretmenlerinden daha fazla dönüt almak ve etkileşim içinde olmak istedikleri anlaşılmaktadır.

Bazı öğretmen adayları uygulamada denetimin daha sıkı olması ve uygulama okullarının merkezi yerde olması gerektiğine vurgu yapmıştır: “Okul denetimlerinin yetersizliği söz konusudur. Staj gören öğretmen adaylarının yerinde gözlenmesi ve değerlendirilmesinin sabit aralıklarla tekrarlanması gerekmektedir” (ÖA29); “Ayrıca okulların uzak oluşu ulaşımın sıkıntılı olması bu sistemin birkaç hatasından biridir. Bana kalırsa öğrencilerin ikametgah adresine veya isteğine dikkat edilmesi gerekmektedir” (ÖA42).

İki katılımcı öğretmenlik uygulamasının, lisans ve formasyon eğitimi ile aynı zamanda olmasının yarattığı yoğunluğa değinerek; “Öğretmenlik uygulamasının üniversite bitirmiş öğrencilere verilmesinin daha uygun olacağını düşünüyorum. Şuan hem okul dersleri ve formasyon dersleri ile ilgilenmekten öğretmenlik uygulaması hem yoğun hem de yorucu geçmektedir” (ÖA46); “Öğretmenlik uygulaması okul dersleriyle çakışmamalı ya tatil döneminde verilmeli ya da ekstra bir yıl öğrencilerin alması gerekir” (ÖA44) sözleriyle görüşlerini bildirmişlerdir.

İki öğretmen adayı ise öğretmenlik uygulamasından önce öğretmen adaylarına gerekli bilgilendirmelerin yapılmadığına dikkat çekerek “Stajyerlere, staj öncesi bilgi verilmeli” (ÖA39); “Öncelikle öğretmenlik uygulamasının nasıl yapılacağına dair önce öğrencilere bir eğitim verilmelidir. Daha sonra uygulama okullarına gönderilmelidir. Çünkü böyle olmadığı için öğrenciler çok sıkıntı çekmektedir. Öğretmenlik uygulamasında kökten bir değişiklik, yenilik yapılmalı”

(ÖA45) sözleriyle bunun gerekliliğine dikkat çekmişlerdir. Bunun yanında aday öğretmenin sınıfta tek başına ders işleme fikrine değinen ve “*Belli bir süreden sonra stajyer bir öğrenciye sınıfta yönetimi ve hakimiyeti sağlaması için tek başına ders anlatma imkanı verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Çünkü ileride öğretmenlik yaptığımızda tek başımıza olacağız*” (ÖA33) sözleriyle görüşlerini aktaran bir katılımcı da olmuştur. Bir öğretmen adayı da “*Bu uygulamanın her öğretmenin hakkı olduğunu ve belli bir ücret alınarak değil tüm öğretmen adaylarının ücretsiz bir şekilde pedagojik formasyon eğitimi ve öğretmenlik uygulamasından faydalanması gerektiğini düşünüyorum*” (ÖA9) sözleriyle uygulamanın genel durumuna dair görüş ve önerilerini paylaşmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Son yıllarda pedagojik formasyon eğitimi alan öğrencilerin öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları ile ilgili bir çok çalışma yapılmıştır (Bakaç ve Özen,2017; Eraslan ve Çakıcı, 2011; Gül ve Erkol, 2015; Gülşen ve Seyratlı, 2014; İlğan, Sevinç ve Arı, 2013) ancak öğretmenlik uygulamasına ilişkin araştırmalar sınırlı kalmıştır (Tepeli ve Caner, 2014; Çepni ve Aydın, 2015; Şahin, 2016). Pedagojik formasyon eğitimi alan öğretmen adaylarının Öğretmenlik Uygulaması dersi ile ilgili görüş ve önerilerini belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada öğretmen adaylarının çoğunluğunun uygulama okulu, uygulama öğretmeni, uygulama öğretim elemanı ve uygulama okulu yöneticilerine dair olumlu görüş bildirdikleri ortaya çıkmıştır.

Öğretmen adayları öğretmenlik uygulamasında ders anlatma, öğrenci ile iletişim kurma, ders ve sınıf hakimiyeti sağlama, öğrenciyi tanıma, öğretmenlik deneyimi kazanma ve heyecanı yenme gibi olumlu deneyimler kazandıklarını, ancak uygulama süresinin kısalığı, ders anlatma imkanının azlığı, bir sınıfta birden fazla staj öğrencisinin varlığı, her hafta aynı sınıfta derse girmenin sınırlılığı, araç-gereç eksikliği, okullara ulaşımın zorluğu ve önceden bilgilendirme yapılmaması gibi sebeplerden öğretmenlik uygulamasının yeterli olmadığına dair görüş bildirmişlerdir. Bu araştırma sonuçları ile benzer şekilde, pedagojik formasyon eğitimi alan öğretmen adayları ile yapılan çalışmalarında Tepeli ve Caner (2014) uygulama süresini kısalığı, aynı uygulama öğretmenine düşen stajyer sayısının fazlalığı; Çepni ve Aydın (2015) okula ulaşım, stajyer sayısının fazlalığı, okulun olanaklarının yetersizliği ve denetim eksikliği; Şahin (2016) öğretmen adaylarının başarısının objektif olarak değerlendirilmediği, zaman yetersizliğinden dolayı yeterince uygulama yapma fırsatı bulunmadığı sonuçlarına ulaşmışlardır. Bu araştırma sonuçlarına paralel olarak Eraslan (2009) ile Aslan ve Sağlam (2018) tarafından eğitim fakültesi öğrencileri ile yapılan çalışmalarda da, uygulama için

Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Uygulaması Derslerine İlişkin Görüşleri

yeteri kadar fırsat bulunmaması, farklı sınıfları gözlemlene imkanı olmaması, staj süresinin kısa olması, okulların yetersiz olması, sürecin başında öğretmen adaylarının yeterince bilgilendirilmemesi gibi sonuçlara ulaşılmıştır.

Öğretmenlik uygulaması dersine yönelik önerileri sorulduğunda öğretmen adayları, uygulama süresinin daha uzun olması, haftada bir gün değil birkaç gün olması, aday öğretmene daha fazla ders anlatma imkanı verilmesi, her okula veya sınıfa düşen aday öğretmen sayısının azaltılması, daha çok denetimin olması, okulların merkezden seçilmesi, önceden bilgilendirme yapılmasına dair görüşlerini ifade etmişlerdir. Benzer şekilde Öztürk Akar (2018) tarafından yapılan çalışmada öğretmen adayları, öğretmenlik uygulamalarının öğretim elemanları tarafından takip edilmesi, uygulama okullarının denetlenmesi, staj süresinin uzatılması ve stajın yaşanılan kentte yapılmasına dair önerilerde bulunmuşlardır. Nitekim bu çalışmanın verilerinin toplanması aşamasında Milli Eğitim Bakanlığı “Uygulama Öğrencilerinin Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Eğitim Öğretim Kurumlarında Yapacakları Öğretmenlik Uygulamasına İlişkin Yönerge” yayınlamaya öğretmenlik uygulamasının 2018-2019 eğitim öğretim yılından itibaren iki dönem olarak uygulanacağını ilan etmiştir (MEB, 2018).

Öğretmenlik uygulaması dersinin niteliğinin artırılması doğrultusunda alınan bu kararın öğretmenlik uygulaması sürecini olumlu etkileyeceği düşünülmektedir. Bunun yanında öğretmenlik uygulaması dersinin, öğretmen adayları için daha etkili ve verimli hale getirmek için gerekli çalışmalar, var olan sorunlar ve eksiklikler konularında öğretmen adaylarının görüşlerinin alınması, öğretmenlik uygulaması dersinin niteliğini artırmada önem taşımaktadır. Bu çalışmada 2017-2018 eğitim öğretim yılında Mardin Artuklu Üniversitesi pedagojik formasyon eğitimi sertifika programına katılan öğretmen adaylarının görüşleri alınmıştır. Türkiye’de pedagojik formasyon eğitimindeki öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması dersine yönelik görüşlerinin araştırıldığı çalışmaların azlığı dikkate alınır, diğer üniversitelerde eğitim alan öğretmen adaylarının görüşlerine yer verilen ve farklı bakış açılarına sahip araştırmaların sayılarının artmasının gerekliliği ortaya çıkacaktır.

KAYNAKLAR

- Bakaç, E. ve Özen, R. (2017). Pedagojik Formasyon Öğrencilerinin Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Öz-Yeterlik İnançları İle Tutumları Arasındaki İlişki. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25 (4), 1389-1404.
- Başbay, M., Ünver, G. & Bümen, N.T. (2009). Ortaöğretim alan öğretmenliği tezsiz yüksek lisans öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları: Boylamsal bir çalışma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 15 (59), 345-366.

Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Uygulaması Derslerine İlişkin Görüşleri

- Çepni, O. ve Aydın, F. (2015). Coğrafya öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında karşılaştığı sorunlar ve çözüm önerileri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 19 (2), 285-304.
- Dündar, H. ve Karaca, E.T. (2013). Formasyon Öğrencilerinin Pedagojik Formasyon Programına İlişkin Sahip Oldukları Metaforlar. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30, 19-30.
- Eraslan, L. ve Çakıcı, D. (2011). Pedagojik formasyon programı öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19 (2), 427-438.
- Gül, Ş. ve Erkol, M. (2015). Pedagojik Formasyon Programı Öğrencilerinin Çağdaş Öğretmen Niteliklerine İlişkin Görüşleri ve Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumları. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25 (2015), 76-92.
- Gülşen, C. ve Seyratlı, E. (2014). Formasyon Eğitimi Alan Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Tutumları. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 3 (3), 14-25.
- Gürol, M., Türkan, A. ve Som, İ. (2018). Pedagojik Formasyon Sertifika Programının Değerlendirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (65), 103-122.
- İlğan, A., Sevinç, Ö. S. ve Arı, E. (2013). Pedagojik formasyon programı öğretmen adaylarının mesleki tutum ve çağdaş öğretmen algıları. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32 (2), 175-195.
- Kılınç, A. Ç., Kılcan, B. ve Çepni, O. (2018). Pedagojik formasyon eğitimi sertifika programına katılan edebiyat fakültesi öğrencilerinin öğretmenlik uygulaması deneyimlerinin incelenmesi: Fenomenolojik bir çözümleme. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 6 (1), 113-132.
- Köse, A. (2017). Pedagojik Formasyon Eğitiminde Görevli Akademisyenlere Göre Pedagojik Formasyon Uygulaması: Sorunlar, Çözüm Önerileri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18 (2), 709-732.
- MEB, (1973). Milli eğitim temel kanunu. *Resmi Gazete, Sayı 14574, Tarih 24/06/1973*.
- Öztiürk Akar, E. (2018). Pedagojik formasyon eğitimi sertifika programı ile ilgili öğrenci görüş ve beklentileri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18 (3), 1660-1677.
- Şahin, M. (2016). Pedagojik Formasyon Eğitimi Uygulama Dersinin (Staj) Öğretmen Adaylarının Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (22), 32-49.
- Şimşek, H. (2005). Orta öğretim alan öğretmenliği tezsiz yüksek lisans programına devam eden öğrencilerin öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Elektronik Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 2-26.
- Taneri, P. O. (2016). Öğretmen adaylarının pedagojik formasyon sertifika programının niteliği hakkındaki görüşleri (Çankırı ili örneği). *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24 (3), 997-1014
- Tepeli, Y. ve Caner, M. (2014). Pedagojik formasyon programı öğrencilerinin öğretmenlik uygulaması ile ilgili görüşleri. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4 (2), 313-328.
- Yapıcı, M. ve Yapıcı, Ş. (2013). Öğretmen adaylarının pedagojik formasyona ilişkin metaforları. *Turkish Studies*, 8 (8), 1421-1429.

Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Uygulaması Derslerine İlişkin Görüşleri

Yıldırım A. ve Şimşek H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

“Pedagojik formasyon eğitimi sertifika programına ilişkin çerçeve usul ve esaslar” (2014). http://www.yok.gov.tr/web/guest/icerik/-/journal_content/56_INSTANCE_rEHF-8BIsfYRr/10279/7052802_10.04.2018 tarihinde erişilmiştir.

“Öğretmenlik alanları, atama ve ders okutma esasları” (2014). http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_12/13170041_9_cizelgeveesaslar.pdf 04.05.2018 tarihinde erişilmiştir.

“Uygulama Öğrencilerinin Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Eğitim Öğretim Kurumlarında Yapacakları Öğretmenlik Uygulamasına İlişkin Yönerge” (2018). <http://oygm.meb.gov.tr/www/uygulama-ogrencilerinin-mill-egitim-bakanligina-bagli-egitim-ogretim-kurumlarinda-yapacaklari-ogretmenlik-uygulamasina-iliskin-yonerge/icerik/668> 17.07.2018 tarihinde erişilmiştir.

VERGİ VE MUHASEBE BOYUTLARIYLA YENİLEME FONU UYGULAMASINA YÖNELİK BİR DEĞERLENDİRME

Mehmet DAĞ*

Tunay ASLAN**

Özet

Yenileme fonu uygulaması bilanço esasına göre defter tutan işletmelerin maddi duran varlıklarını yenilemelerine ilişkin bir uygulama olarak düzenlenmiştir. Yenileme fonu uygulaması vergi erteleme ve yenileme teşviki fonksiyonlarını içeren özellikler taşımaktadır. Ancak Vergi Usul Kanununun ilgili maddelerinde belirtildiği üzere, yenileme fonu için ayrılacak karın belli bir süre pasifte geçici bir hesapta tutulacak olması ve sonrasında yenilenen varlık için ayrılacak amortismanların gider yazılmayıp pasifte tutulan söz konusu hesaptan indirilecek olması birkaç dönemin özellikle gelir tablolarında yer alacak mali bilgilerini çarpıtmakta; bu bilgilerin kullanıcılarını yanıltabilmektedir.

Çalışmada öncelikle yenileme fonuna dair bilgilere genel olarak değinilecek, daha sonra muhasebe uygulamaları üzerinden yenileme fonuna ilişkin değerlendirmeler yapılacaktır.

Anahtar kelimeler: Vergi, Vergi Hukuku, Muhasebe, Amortisman Hesabı, Yenileme Fonu

Gönderilme Tarihi: 29.11.2018

Kabul Tarihi: 10.06.2019

* Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, mehmetdag323@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2206-2184

** Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, tunay_aslan@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-0363-6691

AN EVALUATION OF RENEWAL FUND IMPLEMENTATION WITH DIMENSIONS OF TAX AND ACCOUNTING

Abstract

Renewal fund application is arranged as an application related to the renewal of tangible fixed assets of the bookkeeping companies on the basis of balance sheet. The renewal fund application features including tax deferral and renewal promotion functions. However, as stated in the related articles of the Tax Procedure Law, the profit to be allocated for the renewal fund shall be kept in a temporary account for a certain period of time and then the depreciation to be allocated for the renewed asset to be deducted from the mentioned account which is not written as expense, distort the financial information of several periods, especially in the income statements; this information may be misleading.

In the study, the information about the renewal fund will be mentioned in general, and then evaluations will be made about the renewal fund through the accounting applications.

Keywords: *Tax, Tax Law, Accounting, Depreciation Account, Renewal Fund*

GİRİŞ

Vergi usul kanununun ilgili maddelerince düzenlenen yenileme fonu uygulaması çerçevesinde mükellefler belli şartları sağlaması halinde vergi ertelemesinden faydalanabilmektedirler. Yenileme fonu uygulaması genel olarak bakıldığında rağmen vergi erteleme ve yenileme teşviki fonksiyonlarını içeren özellikler taşıdığı görülmektedir. Bu noktada önemli olan husus, kanunun ilgili maddelerinde belirtildiği üzere, fon için ayrılacak karın belli bir süre pasifte geçici bir hesapta tutulacak olması ve daha sonra yenilenen varlık için ayrılacak amortismanların gider olarak yazılmayıp pasifte tutulacak söz konusu hesaptan indirilecek olmasıdır. Böylelikle, amortismanına tabi kıymetin yenilenmesi durumunda birkaç dönemin gelir tablolarında yer alan mali bilgilerin çarpıtılmasına imkan doğmaktadır.

Çalışmanın konusu, yenileme fonu ile ilgili hukuki dayanaklar, fondan yararlanma şartları ve fonun uygulamasına ilişkin özellik arz eden durumlar hakkında bilgiler verilmesi ve mali tablolar üzerinden fonun muhasebeleştirilmesine dair örnekler üzerinden değerlendirmelere yer verilmesi şeklinde ifade edilebilir

1. Yenileme Fonundan Yararlanma Şartları

Kanundaki hükümler dikkate alındığında yenileme fonu uygulamasından yararlanabilmek için aşağıdaki şartların yerine getirilmesi gerekmektedir (Ergin,2017);

1. Bilanço usulüne göre defter tutulmalıdır.
2. Yenilemenin zorunlu bulunması yahut işletme yönetimince karar alınarak bu konuda girişimde bulunulmuş olmalıdır.
3. Alınan İktisadi Kıymetin Satılan İktisadi Kıymet ile Aynı Nitelikte Olması
4. Yenileme üç yıl içinde yapılmalıdır.
5. Yenilenecek İktisadi Kıymetin Amortismanına Tabi Olması

Yenileme fonu uygulamasından yararlanmak için gerekli şartlar aşağıdaki şekilde açıklanabilir (Özen,2011).

1.1. Bilanço Usulüne Göre Defter Tutma

Yasa yenileme fonunun “pasifte geçici bir hesapta” tutulmasından söz ettiğinden, bu fonun sadece bilanço usulüne göre defter tutanlarca ayrılabilceği kabul edilmektedir (Doğrusöz, 2018).

1.2. Yenilemenin Zorunluluk Olması veya Konu ile İlgili Yönetim Kururu Alınması

İşletmenin faaliyetlerinin devamını etkilemeyen iktisadi kıymetlerin kârlı olarak satılması neticesinde elde edilecek kârın yenileme fonu kapsamında değerlendirilebilmesi işletmeyi yönetenlerin karar alması ve teşebbüse geçilmesi şartlarına bağlıdır. İktisadi kıymetlerin çeşitli nedenlerle tamamen veya kısmen kullanılamaz hale geldiği durumlarda yenilemenin zorunlu hale gelmesi durumunda yukarıda ifade edilen “yöneticilerin konuya ilişkin karar vermiş olmaları ve teşebbüse geçilmiş olması” şartı aranmayacaktır.

1.3. Yenilenecek İktisadi Varlıklar Aynı Türden Olmalıdır

Yenileme fonu uygulamasında yenilenecek iktisadi kıymetler aynı türden olma şartını taşımalıdır. Burada önemli olan husus iktisadi kıymetlerin amaç yönünden aynı amaca hizmet etmesidir.

1.4. Yenilenecek İktisadi Kıymetin Amortismanına Tabi Olması

Yenileme fonu ayrılacak iktisadi kıymetin mutlaka amortismanına tabi olması gerekir. Buna göre ömrü sonsuz olan iktisadi kıymetler ile işletme için yapılan yatırım, ürün veya ticari mal niteliğindeki varlıklar da amortismanına tabi olmadığından bu iktisadi kıymetlerin satışından dolayı elde edilecek kâr yenileme fonuna dahil edilemeyecektir.

1.5. Yenileme Fonunun Üç Yıl İçerisinde Kullanılması

Kanunda yenileme fonu kapsamında varlık satışlarından elde edilen kârın pasifte bulundurulabilme süresi üç yıl olarak belirlenmiştir. Söz konusu kâr üç yıl içinde kullanılmalı ve üç yıl içinde kullanılmadığı durumda süre sonu itibarıyla vergi matrahına eklenmelidir. Buna karşın, bu 3 yıllık süre bitiminden önce mücbir sebepler ortaya çıkarsa fonda tutulan kârlar üç yıl dolmadan vergi matrahına eklenmelidir.

2. Yenileme Fonunun Muhasebeleştirilmesi

İşletmenin aktifine kayıtlı olan sabit kıymetin yenisinin alınması amacıyla karlı olarak satılması durumunda aşağıdaki muhasebe kayıtları yapılacaktır (Küçük, 2015:155).

Uygulama örneği; ABC işletmesi 20.05.2010 tarihinde hizmet üretim faaliyetlerinde kullandığı maliyet bedeli 100.000 TL, birikmiş amortismanı 60.000 TL

Vergi ve Muhasebe Boyutlarıyla Yenileme Fonu Uygulamasına Yönelik Bir Değerlendirme

olan sabit kıymeti 90.000 TL ve % 18 KDV hariç peşin olarak satmıştır. İşletme satmış olduğu sabit kıymeti yenileme niyetindedir.

I. Durum: İşletme yenileme fonu uygulaması kapsamında 20.04.2011 tarihinde 182.500 TL'ye (% 18 KDV hariç) sabit kıymet satın almıştır. İşleme ilişkin tüm bedeller banka üzerinden peşin olarak ödenmiştir. Sabit kıymetin faydalı ömrü 4 yıl olup amortisman tutarının hesaplanmasında doğrusal yöntem kullanılmaktadır. İşletme maliyetlerini fonksiyon esasına göre takip etmektedir.

II. Durum: Yasal süresi içerisinde sabit kıymet satın alınmaması durumunda işletme üç yıllık sürenin sonunda yenileme fonu kapsamındaki gelir tutarını vergi matrahına ilave etmiştir.

Çözüm: VUK 328 Md. yenileme fonu uygulaması göre satışa konu olan sabit kıymet satışından elde edilen kar, özkaynak hesabına aktarılır.

20/05/2010	
102 Bankalar	106.200
257 Birikmiş Amortismanlar (-)	60.000
253 Tesis, Makine ve Cihazlar	16.200
391 Hesaplanan KDV	50.000
549 Özel Fonlar	
(Sabit kıymetin yenisi alınmak amacıyla satışı)	
/	

Sabit kıymet satışından elde edilen gelir pasifte 549- Özel Fonlar hesabına aktarılmasından dolayı 2010 yılına ait vergi matrahını etkilememekte olup vergi dışı bırakılmıştır.

Birinci Duruma İlişkin Kayıtlar: Yenileme fonu kapsamında üç yıl içerisinde sabit kıymetin yenilenmesi durumunda satışa konu olan sabit kıymetin yerine yeni duran varlık alınması durumunda aşağıdaki kayıt yapılacaktır.

20/04/2011	
253 Tesis, Makine ve Cihazlar	182.500
191 İndirilecek KDV	32.850
102 Bankalar	215.350
(Yeni duran varlık alınması)	
/	

Vergi mevzuatına göre yeni alınan sabit kıymetin amortisman tutarı, eski duran varlığın satışından elde edilen gelirin yazıldığı 549- Özel Fonlar hesabındaki tutardan düşülür. Vergi mevzuatına göre ayrılacak olan amortisman tutarı sabit kıymetin aktife dahil olduğu yılda tam bir yıllık amortisman hesaplanacaktır. Buna göre 2011 yılı için ayrılacak olan amortisman tutarı (182.500/4) olacaktır.

Vergi ve Muhasebe Boyutlarıyla Yenileme Fonu Uygulamasına Yönelik Bir Değerlendirme

Örnek uygulamada ilk yıla ait amortisman tutarının tamamı özel fonlar hesabından karşılanacaktır. İşletmenin 2011 yılına ait amortisman tutarı 45.625 TL olup özel fonlar hesabındaki tutar 50.000 TL'dir.

31/12/2011	
549- Özel Fonlar	45.625
257- Birikmiş Amortismanlar (I yıl amortismanı)	45.625
/	

II. yıla ait amortisman tutarının 4.375 TL'lik kısmı Özel fonlar hesabından düşülecek kalan amortisman tutarı ise hizmet üretim maliyetinden karşılanacaktır.

31/12/2012	
549- Özel Fonlar	4.375
740- Hizmet Üretim Maliyeti	41.250
257- Birikmiş Amortismanlar (II yıla ait amortisman tutarı)	45.625
/	

III. döneme ait amortisman tutarının tamamı hizmet üretim maliyetinden karşılanacaktır.

31/12/2013	
740- Hizmet Üretim Maliyeti	45.625
257- Birikmiş Amortismanlar III. yıla ait amortisman tutarı)	45.625
/	

31/12/2014	
740- Hizmet Üretim Maliyeti	45.625
257- Birikmiş Amortismanlar (IV. yıla ait amortisman tutarı)	45.625
/	

IV. döneme ait amortisman tutarı aynı şekilde hizmet üretim maliyetinden karşılanacaktır. Bu dönem amortisman uygulamasının faydalı ömrün tükenmesinden dolayı son dönemidir.

İkinci Duruma İlişkin Kayıtlar:

İşletmede kullanılmakta olan sabit kıymet üçüncü yılın sonuna kadar yenileme fonu kapsamında satışa konu edilmiş ancak satışının mümkün olmaması durumunda ilgili özel fonlar hesabında yer alan tutar üçüncü yılın sonunda vergi matrahına ilave edilmesini sağlayan kayıt yapılması gerekmektedir. İlgili muhasebe kaydı aşağıda gösterilmektedir.

Vergi ve Muhasebe Boyutlarıyla Yenileme Fonu Uygulamasına Yönelik Bir Değerlendirme

31/12/2013	
549- Özel Fonlar	50.000
679- Diğer olağandışı Gelir/Karlar	50.000
(III. yılın sonunda yenisi alınmayan sabit kıymetin gelir hesabına devri)	
/	

Cari dönemde sabit kıymet satışından kaynaklanan 50.000 TL'lik kar oluştuğundan döneme ilişkin vergi karşılığı ayrılmalıdır.

31/12/2013	
691- Dönem Kârı Vergi ve Diğ. Yas. Yük. Krş.	10.000
370- Dönem Kârından Vergi Karşılıkları	10.000
50.000*0,20 Vergi karşılığı)	
/	

Sonuç ve Öneriler

İşletmelerin sahip oldukları amortismanına tabi iktisadi kıymetlerin yenilenmesini teşvik amacıyla uygulamaya konan yenileme uygulaması diğer yandan vergi ötelemesi maksadıyla da kullanılmaktadır. İhtiyari bir uygulama olan yenileme fonu uygulaması ile, işletmeler yapmış oldukları kâr planlaması çerçevesinde vergi kanunlarınca kendilerine tanınan bu hakkı kullanma hakkına sahiptirler. Halka açık anonim ortaklıklar hesap dönemlerini kâr ile kapatarak kredibilitelerini yükseltmek istediklerinden bu uygulanmadan yararlanmak istemezken yüksek kâr hedefleyen ve vergi ödemek istemeyen işletmeler bu uygulamadan yararlanarak kâr matrahlarını düşürerek daha az vergi ödeme yoluna gidebilmektedir.

Madde hükümlerinin net olmamasından kaynaklanan tereddütlerden dolayı yenileme fonu uygulamasında farklı görüşler ortaya çıkmaktadır. Söz konusu tereddütlerin giderilmesi gerekmektedir İşletmeler açısından ise; tereddüt nedeni durumların yol açacağı olası sonuçların dikkate alınarak hareket edilmesi gerekmektedir.

Kaynaklar

Vergi Usul Kanunu (VUK) (213 Sayılı Kanun), <<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.213.pdf>> Erişim Tarihi:06.06.2018

Doğrusöz, B.(2018), İktisadi Kıymetleri Yenileme Fonu, <<https://www.dunya.com/kose-yazisi/iktisadi-kiymetleri-yenileme-fonu/398979>>Erişim Tarihi:07.06.2018

Vergi ve Muhasebe Boyutlarıyla Yenileme Fonu Uygulamasına Yönelik Bir Değerlendirme

- Ergin, N.M., (2017), Maddi Duran Varlık Yenileme Fonu Uygulamasında Ertelemiş Vergi Hesaplaması, <<http://www.mondaq.com/turkey/x/615540/tax+authorities/Maddi+Duran+Varlk+Yenileme+Fonu+Uygulamasnda+Ertelenmi+Vergi+Hesaplamas>> Erişim Tarihi:07.06.2018
- Küçük, E., (2015). Sabit Kıymet Yenileme Fonu Uygulamasının Finansal Raporlama Açısından Değerlendirilmesi, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt 11, Sayı 24, 155-180
- Özen, T., (2011), Yenileme Fonu Ayırma Koşulları ve Muhasebe Kaydı, <<http://www.muhasetr.com/yazarlarimiz/turgay/012/>> Erişim Tarihi:08.06.2018
- Şen, Y. (2016), Yenilenme Fonu Uygulamasında Özellik Arz Eden Hususlar, *Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi*, Sayı:145,

PALU HÜKÜMETİ'NDE OSMANLI DÖNEMİ'NE AİT BAZI VAKFİYELER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Serdar KARABULUT*

Özet

Vakıflar sosyal yaşamda bir amacı yerine getirmek için kurulan en önemli müesseselerdir. Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisinde bulunan sancaklarda sosyal yaşamın farklı yönlerine hizmet eden vakıflara rastlamak mümkündür. Klasik Osmanlı sancaklarında ekonominin temel dayanağı toprak sistemiydi. Bu tür sancaklarda elde edilen vergiler ve gelirler köylerdeki ekilen biçilen topraklardan sağlanmaktaydı. Özellikle de XVI. yüzyılda oluşturulan Palu Hükümeti'nde ekonominin vazgeçilmez unsuru topraktı. Palu bölgesinin İranlılardan alınmasında gösterdikleri gayretlere binaen bazı ailelere yaşadıkları köyler tevcih edilmiştir. Bu köyler bu ailelerin kendi mülkleri olup rehin alınamaz ve el konulamazdı. Nitekim Palu Beyleri de kendi akrabalarına ve kan bağı vasıtasıyla bağlı buldukları Mirdasi Aşireti fertlerine bazı köyleri ve yaylakları vakıf ederek onların tasarrufuna sunmuşlardır. Palu Hükümeti'nde göze çarpan diğer önemli bir husus ise hayırsever bazı aileler medrese cami gibi hayır kurumlarına bazı arazilerin ve ticarethanelerin gelirlerini vakfetmeleridir.

Anahtar Kelimeler: Palu Hükümeti, Vakfiyeler, Palu Beyleri, Cemşid b. Rüstem, Medrese.

Gönderilme Tarihi: 16.03.2019

Kabul Tarihi: 16.06.2019

* Serdar Karabulut, Yatılı Bolge Ortaokulu, Mudur Yardımcısı, mirdaskara@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5087-4190,

AN ASSESSMENT ON SOME FOUNDATIONS OF THE OTTOMAN PERIOD IN PALU GOVERNMENT

Abstract

Foundations are the most important institutions established to fulfill an aim in social life. It is possible to see the foundations serving the different aspects of social life in the districts within the borders of the Ottoman State. In the classical Ottoman districts, the main element of the economy was the land system. The taxes and revenues obtained from such districts were obtained from the cultivated lands in the villages. The indispensable element of the economy especially in Palu Government, which was established in the XVI. century, was land. Some families who made efforts in taking Palu region from the Persians were awarded with the villages where they live. These villages were their own property and could not be held in pledge and seized. As a matter of fact, Palu Rulers presented some villages and pastures to the use of their relatives and to the members of Mirdasid Dynasty, with whom they had a blood relation, by making them foundations. Another important aspect of Palu government is that some families, which are considered philanthropists, committed the income of some places and businesses such as madrasa and mosque etc. to the charity institutions.

Keywords: *Palu Government, Foundations, Palu Rulers, Villages, Camshid b. Rustem, Madrasa.*

GİRİŞ

Çaldıran seferi öncesinde Mirdâsîlerin/Buldukânîlerin Bağın beylerinden olan Cemşid b. Rüstem b. Mir Hamza el-Mirdâsî², Mevlana İdris-i Bitlisi'nin tavsiyesine uyarak Osmanlıya bağlılık bildirdiği gibi kendi aşiret kuvvetleri ile Çaldıran seferine katılmış; Çaldıran seferinden sonra ise Palu'yu Karaçinzade Ahmed Bey'in yardımıyla Kızılbaşlardan Arabşah'ın elinden kurtarmıştır (Şerefhan, 2010:32; Aydın, 2011:304-305). Palu bölgesi Osmanlılara ilk bağlanan yerlerden biridir (Aşan, 2012:267; Uğur, 1997:616). Diyarbakir şehrinin alınması ve bunun sonucunda Mardin civarında 1517'de yapılan Dede Kargın Savaşı'ndan sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu toprakları Osmanlı hâkimiyetine geçtiği gibi Safevilerin bölgedeki etkinliğine son verilmiştir. Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim ise İdris-i Bitlisi'ye boş fermanlar vererek bölgedeki ekrâd beylerinin toprak mülkiyetlerinin belirlenmesinde yetkili kişi kıldı. İdris-i Bitlisi bölgedeki yerel beylerin hizmetlerini göz önünde bulundurarak Osmanlı yönetimine bölgenin idarî yapısını içeren bilgiler verdi. Osmanlı yönetimi bu bilgileri göz önünde bulundurarak bölgeyi idari taksimata ayırdı (Kodaman, 1986:13). Bu anlayışın sonucu olarak doğuda fethedilen topraklarda, ocaklık -yurtluk ve hükümet diye adlandırılan sancak beylikleri oluşturuldu. Bunlara verilen önemden olsa gerek kendilerine padişah emri yazıldığı zaman bazen “cenab” lakabı da kullanılırdı. Azil ve atama işleri de tıpkı diğer klasik sancak beyleri gibi beylerbeyinin arzı ile Dîvân-ı Hümâyün tarafından yapılırdı. Sefer zamanında bunlar da beylerbeyinin emrine girmek zorundaydılar (Kılıç, 1999:120-121). İmparatorluk ordusunun seferber edilmesinin maliyetinin yüksek olduğu bu dönemde, söz konusu idare biçimi hem etkili hem de ekonomikti (Gencer, 2011:78-79; Karabulut, 2017a:151). Güneydoğu Anadolu'daki Eğil, Cizre, Hazo ve Genç gibi diğer “Hükümet” sancakları meyanında Palu ve çevresi de Cemşid b. Rüstem Bey'e mülkiyet üzere tevcih edilmiştir (Ünal,1992:244). Cemşid b. Rüstem Bey'in Palu'yu Acemlerden (Safeviler) almasında bazı nüfuzlu aileler büyük yardımlarda bulunmuşlardır. Nitekim Arındık Köyü'nde Şeyh Alâeddin b. Şeyh Pir ailesi, Palu'nun fethinde sancaktarlık yapmış olan Kurukafagil ailesi ve Palu'nun Gökdere Nahiyesi'nin

2 Cemşid Bey'in soyu Hz. Abbas'a ulaşmaktadır. Soyunun şeceresi şu şekildedir: Cemşid b. Rüstem b. Mir Hamza b. Emir Timurtaş b. Muhammed b. İbrahim b. Bulduk b. Pir Bedir b. Pir Musa b. Pir Mansur Seyyid Hüseyini Arc b. Seyyid Ahmet b. Seyyid Tahir b. Seyyid Abdurrahmanuz Zahid b. Seyyid Muhammed b. Seyyid Gani b. Seyyid Ali b. Seyyid Cemalettin b. Seyyid Yusuf Şihabuddin b. Seyyid Muhammed b. Seyyid Ali b. Seyyid Abdullah b. Abbas b. Abdullmuttalib b. Haşimil Kureyşi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Serdar Karabulut (2013), *Zazalar Tarihi Kültürel ve Sosyal Yapı*, Altın Kalem Yayınları, İzmit, s. 177-185.

fethine katılan Molla Ağagil ailesi³, bilinen başlıca ailelerdir (Karabulut, 2017b:266-267). Bu ailelerin neslinden gelen bireylere Osmanlı Devleti yöneticileri ve Palu Beyleri tarafından farklı dönemlerde vakıf kurmaları için araziler tevcih edilmiştir. Önemli bir husus ise Palu Mirdasi Beyleri kendi neslinden gelecek çoğalan aile fertlerinin tasarrufuna verilmek üzere aile bireylerine verdikleri köy vakfiyeleridir. Nitekim Palu'nun gelişmesi ile birlikte zengin bazı aileler toplumsal bazı ihtiyaçların giderilmesi için hayır kurumları yaptırmışlar ve bu hayır kurumlarının gelirinin sürekliliğini sağlamak için de şehrin merkezinde bulunan bazı ticari müesseseleri vakfetmişlerdir.

1. Şeyh Alâeddin İbn-i Seyh Pir Vakfiyesi

1.1. Ailenin Soy Kütüğü

Şeyh Alâeddin İbn-i Şeyh Pir ailesinin ecdadı Bağdad şehrinde⁴ Palu bölgesine Akkoyunlular Dönemi'nde gelmiştir. Kesin olarak bilinen aile tarihi ise Osmanlı Padişahı II. Murad Dönemi'nde (M.1404-1451), Şeyh İsmail b. Muhammed neslinden gelen üç kardeş Palu bölgesinin birbirine yakın üç bölgesine yerleşmişlerdir. Şeyh İsmail'in Şeyh Pir, Şeyh Mir ve babasının ismini taşıyan Şeyh İsmail adında üç erkek evladı vardır. Şeyh Pir hazretleri günümüzde Palu İlçesi'ne bağlı Arındık (Lekic) Köyü'ne yerleşmiştir. Şeyh Mir hazretleri ise kendi ismiyle anılan Altınölçek (Şeyhmiran) Köyü'nü, Şeyh İsmail hazretleri o dönemde Palu bölgesine bağlı olan bugün ise Bingöl İli'ne (Çapakçur) bağlı Genç İlçesi'nin Servi (Sivan) Nahiyesi'ne bağlı Dedebağı (Şeyh İsmailu) Köyü'nü kurmuştur (Karabulut, 2017b:269).

H.805/M.1403 yılında yazılmış ailenin Caferi Tayyar'a ulaşan Arındık (Lekic) Köyü'ndeki Şeyh Pir Hazretleri'nin soy şeceresi; Şeyh Pir b. İsmail b. Res (Tekrar) b. Muhammed b. Mahmud b. Ali b. Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. Ali b. Cemaleddin b. Necmeddin b. İbrahim Arabî (Arîsi) b. Emiril Hacil

3 Bu aile Çaldıran Savaşı'ndan sonra Palu'nun Gökdere nahiyesini fetheden Koç Mehmed'in neslindedir. Bkz. Feyzullah Demirtaş (2005) , *Mirdasi Hükümdarları "Palu ve Eğil Hükümetleri"* ve *Çermik Beyliği*, Sena Ofset Yayınları, İstanbul, s. 69.

4 H. 926 (M.1520) yılında Bağdat tarafından gelen Şeyh Alâeddin Efendi, Şeyhpiran Köyü'ne yerleşir. Seyyid olup, kendisine Osmanlı Devleti tarafından seyyid olduğuna dair berat verilir. Beratta Şeyh Alâeddin Efendi, "Kutbu'l Arifin" olarak zikredilmiştir. Kabri Arındık Köyü'nde olup ziyaretgâhtır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Süleyman Yapıcı (2004), *Palu Tarih-Kültür-İdari ve Sosyal Yapı*, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, s.250; şunu belirtmekte yarar vardır. Şeyh Alâeddin Efendi değil onun ataları Bağdat'tan Palu'ya gelmiştir. M.1520 yılı büyük ihtimalle onun ölüm tarihidir. Serdar Karabulut (2014), Şeyh Ali Sebti el-Palevi, Altın Kalem Yayınları, İzmit, s.37.

Kebir b. Muhammed b. Halil medfun Mufarekeyn b. Aliyil Zeyneb b. Aliyil Kebir Medfun bi Hanil Mahrusah b. İmam Abdullah medfun bil Huseynil Mahrusah Nurullah Mefceeti b. Cafer b. Tayyar b. Ebi Talib b. Abdulmuttalib b. Haşim şekindedir. Şeyh Pir'in vakfiye sahibi Şeyh Alâeddin, Şeyh Resul ve Şeyh İsa adında üç erkek evladı vardı. Bunlardan Şeyh Resul Efendi (ö.1515) Palu'nun fethinde yer alan komutanlardan olup Safevilerle çarpışırken Tunceli (Dersim) sınırında şehit olmuştur. Şeyh Pir Hazretleri'nin diğer oğulları Şeyh İsa ile Şeyh Alâeddin Efendi'nin türbesi Arındık (Lekic) Köyü'ndedir. Şeyh Alâeddin Efendi'nin ise herhangi bir evladı olmadığından günümüze Sadece Şeyh Resul ve Şeyh İsa'nın nesilleri ulaşabilmiştir. Şeyh Pir'in kardeşi Şeyh Mir Hazretleri'nin ise nesilleri günümüze ulaşan dört erkek evladı olmuştur. Bunlar Bekir İbn-i Şeyh Mir, Mensur İbn-i Şeyh Mir, Melekan İbn-i Şeyh Mir ve Sefer İbn-i Şeyh Mir'dir. Şeyh Pir'in en küçük kardeşi olan bugün Bingöl İli'ne bağlı Dedebağı Köyü'nü kuran Şeyh İsmail'in ise herhangi bir evladı olmamıştır (Karabulut, 2014 :39).

1.2. Aile Efradına Ait Bazı Vakfiyeler

Şeyh Alâeddin İbn-i Şeyh Pir Hazretleri'ne M.1514 tarihinde Osmanlı yöneticileri tarafından vakfiye verilmiştir. Bu vakfiyeye göre, Hasbek, Arındık (Lekic) köyleri ile birlikte Diyarbakır'da Melik Ahmed semtinde on adet dükkân ve bir tuz madeni vakıf edilmiştir (Yapıcı, 2004:250). Ayrıca Osmanlı Devleti tarafından kendisine fetih alameti olan sancak hediye edilir. Söz konusu olan sancak bölgenin onun tarafından fethedildiğini ve onun mülkü olduğuna delalet etmektedir. Ayrıca bu sancak ile Şeyh Alâeddin Efendi'nin bölgenin fetva makamı (müftü) olduğu kabul edilebilir. Söz konusu vakfın gelirleri dergâh'a (ocak) gelen gidenler için harcanmıştır. Evi ocak olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte Şeyh Alâeddin Hazretleri'nin amcası Şeyh Mir Hazretleri'ne de Altınölçek (Şeyhmiran) Köyü'nün tasarrufu verilmiştir. Şeyh Alâeddin Efendi'nin diğer amcası Şeyh İsmail'e de Genç İlçesi sınırları içerisindeki Çekmece (Haşbür), Demirboğa (Merg), Suveren (Suveyru) Köyleri ile bugün Kendi ismiyle anılan Şeyh İsmail Köyü tevdi edilmiştir. Şeyh İsmail'in vefatında evladı olmadığından elindeki berata Palu beylerince el konulmuş bu köyler Palu beylerinin tasarrufuna geçmiştir (Karabulut, 2017b:270). M.1554 tarihli diğer bir vakfiyeye göre ise Palu beyi Cemsit b. Rüstem Bey, Şeyhmiran (Altınölçek) Köyü'nün 1/5'ni Mevlana Cafer b. Şeyh Resul b. Şeyh Pir Hazretleri'ne vakfetmiştir (Demirtaş, 2005:69; VGMA, 3013:6).

2. Palu Mirdasi Beyleri'ne Ait Vakfiyeler

2.1. H.969/ M.1561 tarihli Saraybahçe (Çınaz) Köyü Vakfiyesi

Cemşid b. Rüstem Bey bu vakfiye ile Çınaz (Saraybahçe) Köyü'nü Kardeşi Hurşid b. Rüstem Bey ve onun zürriyetinden gelen aile bireylerine diledikleri gibi kullanmak için vakıf etmiştir. Vakfiyedeki şarta göre de Cemşid Bey Medresesi ve Camisinin görevlilerine ve zaviyede tahsil yapan talebelere mertebelerine göre 45 keyl⁵ buğday verilmesini ve yine onlara gelirlerinin en iyisini eşit olarak tasarruf etmelerine, Hurşit Bey'in erkek evladının neslinin kesilmesi halinde kız evlatlarına tertip üzere vakfın gelirinin dağıtılması, kız evlatlarının neslinin kesilmesi halinde medreseye , müderrislere, cami ve imamına , Cami hademelerine, burada sakin olan muhassıllara, diğer misafirlere, yolculuk esnasında fakir düşenler ile orada ikamet edenlere vakf edildiği yazılıdır. Vakf edilen Çınaz (Saraybahçe) Köyü'nün⁶ satılamayacağı, satın alınamayacağı, hibe ve rehin dahi edilemeyeceği, her kim ki işittikten sonra bu vakfın değiştirilmesine teşebbüs ederse günahı onların üzerine olacağı belirtilmiştir (Demirtaş, 2005:34).

2.2. H.970/M.1561 Tarihli Nipşi Köyü Vakfiyesi

Bu vakfiyede; Cemşid b. Rüstem Bey tasarrufu altında bulunan Nipşi Köyü'nün arazi, galle⁷, cizye ve rüsumunun tamamını kardeşi Hurşid Bey ile oğlu Ferruh Bey'e ve onların erkek evlatlarına, erkek evlatlarının bitmesi halinde kız evlatlarına erkek ve kız evlatlarının tükenmesi halinde de ise vakıf gelirinin Diyarbakir'deki Ulu Cami'ye vakf edildiği belirtilmektedir (Demirtaş, 2005:35; VGMA, 582-1/138: 207).

2.3. H. 1124/M1715 Tarihli Habab (Ekinözü) Köyü Vakfiyesi

Palu hâkimi Halil Bey'in ecdatlarından irsen ve mülkiyet olarak intikal edip ve halen hâkim-i mülk olan Habab (Ekinözü) Köyü'nü kendi mülkünden ihraç ve infaz ederek Mehmed Bey'e vakfettiği belirtilmektedir. Vakfiye de, vakf edilen Habab Köyü'nün sınırları çizilmiş ve çizilen bu sınırlar içindeki ziraat olunacak toprak ile mer'a ve ihdas olunan bağlar toprağı ile meşelik ve bahçenin toprağı ile ve karyede vaki damlar bina olunmuş ve olunmamış toprağı ile ve harman yerleri, değirmenler ve bezirhane ve boyahaneler ve icareleri ile bil-küllüye sulu ve susuz toprağı ile ve bahçelere ve tarlalara cereyan olunan pınarların ve ırmakların ve

5 Osmanlıca; kile, tahıl, hububat ölçüsü, ölçek anlamına gelmektedir.

6 Bugün Elâzığ İli, Kovancılar İlçesi'ne bağlı olan bir köydür.

7 Galle kelimesi ile kastedilen arpa, buğday nohut, çavdar, mercimek gibi tahıl ürünleridir.

arkların ve karyenin (köyün) dâhilinde ve dışarısındaki kuyu ve evdiye suları ile birlikte vakfedildiği vakıf gelirlerinin Yensur Paşa oğlu Mehmet Bey ile onun erkek ve kız çocuklarına vakfedildiği, kız ve erkek çocuklarının inkırazı halinde gelirlerinin Medine-i Münevvere'ye kalacağı belirtilmiştir. Ayrıca vakfiyede Habab (Ekinözü) Köyü'nde⁸ hisseleri olan Süleyman Bey, Abdalbaki Bey, Mehmed Bey, Nuh Bey, Muharrem ve Hüseyin beylerin de hisselerini mülklerinden çıkarak Yensur Paşa oğlu Mehmed Bey'e vakıf ettikleri de ifade edilmiştir (Demirtaş, 2005:35; VGMA, 116: 119).

2.4. H.1119/M.1764 Tarihli Ömer Bey B. Osman Bey Vakfiyesi

Kara Cimşid-zâde Ömer Bey mülkündeki Seydili, Kümbet, Bağın Uzunova Mezrası, İsa Bey köylerinin tamamını, Noşnak Köyü'nün yarısını, kamışlı köyünün üçte birini Tatar Köyü'nün sülüsünü (üçte biri), Payamlı köyünün yarısını, Hun (Beyhan) nahiyesindeki Saraçor (Güllüce) Hor (Yoncalıbayır)⁹ ve Mirivan (Arıcak İlçesi) köyleri ile çarşıdaki kızıl boyahane, çiteci, debakçı ve mumhane dükkanları ile birlikte Kasımiyye Camisi'ne vakfettiği, bu vakfın varidat ve hasılatından cami imamına, hatibine müezzinine ve ferraşa yevmiye beşer akçe ki ceman yirmi akçe verilmesini, bunlardan arta kalan ise mütevelliyeye ait olması şart edilmiş, vakıf mütevellisinin de vakıf eden Seyyit Ömer Bey olduğu, kendisinden sonra erkek evladına sonra erkek evlatlarının nesli tükenmesi halinde kız evlatlarına, onlarında neslinin tükenmesi halinde vakıf gelirlerinin Ravza-ı Mutahhara'ya ve Medine-i Münevvere'ye vakıf edildiği ifade edilmiştir (Demirtaş, 2005:36; VGMA, 582-1/137: 206).

3. Palu Beyleri Tarafından Palu'nun Fethine İştirak Eden Ailelere Verilen Vakfiyeler

3.1. H.951/M.1544 Tarihli Cemşid Bey vakfiyesi

Bu vakfiye ile bir köy Derviş Mehmet Efendiye vakfedilmiştir. Derviş Mehmet Efendi, Cemşid Bey ile Palu'nun fethine iştirak eden yakın adamlarındandır. Abdullah Beygil lakabı ile anılan ailenin atasıdır (Demirtaş, 2005:36).

8 Günümüzde Elazığ İli, Kovancılar İlçesi'ne bağlı bir köydür.

9 Günümüzde Kovancılar İlçesi'ne bağlı bir köydür.

3.2. H.1178/M.1764 Tarihli Hasan b.Yunus Efendi vakfiyesi

Palu'nun fethi esnasında Cemsid b. Rüstem Bey'in sancaktarlığını yapmış olan Kurukafagil Ailesi'nin¹⁰ neslinden gelen Hasan b. Yunus Efendi'ye Kavak Köyü vakfedilmiştir (Demirtaş, 2005:36).

4. Hayır Sahibi Ailelere Ait Vakfiyeler

4.1 H.1119/M.1765 Tarihli Eblaşkiye (İblaşkiye) Vakfiyesi

İblaşoğulları¹¹ Ailesi'nden¹² el-Hac Hasan bin Ali İblaş el-Palevi tarafından Ağustos M.1765/Safer H.1179 tarihinde eski Palu Aşağı Mahallesi'nde cami yaptırılmış bu camide ayrıca medrese oluşturularak vakfedilmiştir. Bu cami İblaşkiye

- 10 Kurukafagil Ailesi'nin ecdadı Palu Hâkimi Cemşid b. Rüstem Bey'in sancaktarıdır. Çaldıran Seferi esnasında acemlerle (Safevilerle) çarpışırken bir acemin kılıç darbesi kafatasının bir kısmını uçurmuştur. Şerefhan (2010) *Şerefname*, Rıza Katı (Çev.), Yaba yayınları, İstanbul, c. II/I, s.32; beyni dışarıda kalan bu adam ölmemiş memleketi olan Palu'ya dönmüştür. Lakin gezmediği gitmediği tabip kalmamıştır. Hatta Osmanlının başkentine Cemşid Bey (ö.1568) vasıtasıyla gönderilmiş en önemli Osmanlı tabipleri bile tedavi edememişlerdir. Artık bu zatın çocukları bile kendisini evinde istememişlerdir. Beyni çürüterek (beyni kurtlaşarak) pis kokmaya başlamıştır. Herkes onun öleceğine kesin gözüyle bakmıştır. Cemşid Bey, sancaktarı ve dostu olan bu zatın kafasındaki kurtları kendi eliyle temizleyerek bir kabak parçası ile kafatasını kapatmıştır. Bu kabak Allah'ın hikmetiyle kısa bir süre sonra kemikleşmiştir. Bu kemikleşen kısımdan eskisinden daha güzel saçları yeniden çıkmıştır. Serdar Karabulut (2014), *Şeyh Ali Sebitt el-Palevi*, s.44-45.
- 11 Eblaşi kelimesi Arapça *ابو لاشي* (Ebu La Şey) kelimesinden türetilmiştir. Tasavvufi bir terim olarak *لاشي* kelimesi sufi (Allah'a âşik abdal kimseler için) taifesi tarafından isim olarak kullanılmaktadır *لاشي* kelimesinin anlamı “hiçbir şey yoktur” demektir. Gerçekte Allah'ı Teâlâ (c.c.) dışında hiçbir gerçek yoktur. Tüm varlıklar fani dir, sadece baki olan Allah'tır. Tüm varlıklar Allah Teâlâ' da (c.c.) zaman ve mekân kavramları dâhil yok olmaktadır. Araplar çocuklarına Ebu La Şey (*أبو لاشي*) kelimesini isim olarak vermektedir. Ebu La Şey (*أبو لاشي*) kelimesinin anlamı ise; fakirlerin babası, hiçbir şeyi olmayan kişi, yokluk ve hiçliğin babası gibi anlamlara gelmektedir. İlk ata Seyyid Ali Ebulaşi'ye (*سيد علي ابو لاشي*) isim olarak verilen bu kelime daha sonra Palu yöresinin ağız lehçesine uydurularak Eblaşi-İblaşi- (*ابلاشي*) şeklinde kısaltılarak ifade edilmiştir. Eblaşoğulları Ailesi'nin M.1765 tarihli Arapça vakıfname belgesine de İblaşkiye (*ابلاشكية*) şeklinde yazılarak kayıt altına alınmıştır. Serdar Karabulut (2017a), Palu'nun Siyasi/Ekonomik Tarihi (XIV-XVIII. Yüzyıllar Arası) ve Palu Çarşısı'na Dâir Vakıfname Belgesi'nin Tercümesi”, “Ankara Üniversitesi, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, sayı: 41, Ankara, s. 154.
- 12 Aslen Medine-i Münevvere (Medine) Şehri'nden ilk ata Seyyid Ali İblaşi'nin (Eblaşi) göç ederek Palu Hükümeti'ne gelmişlerdir. M.1739 tarihli Osmanlı şeriat mahkemesinde su kullanım hakkı ile ilgili mahkeme kararı sonucunda Eblaşoğulları aile fertlerinin Seyyid Hasan Efendi, Seyyid Ahmet Efendi ve Seyyid Hüseyin Efendi adında üç kardeş oldukları anlaşılmaktadır. Bkz. Palu Asliye Hukuk Mahkemesi, *Osmanlı Şeriat Mahkemesi kararı tercümesi*. 1978/346 nolu esas ile 1980/167 sayılı kararı.

Medresesi ismiyle bilinmektedir. Caminin ve medresenin masraflarının karşılanması için de aileye ait otuz dükkânın gelirlerinin önemli bir kısmından aylık tasarruf sağlanmıştır. Bu gelirlere müderrislerin maaşlarının önemli bir kısmı da ödenmiştir (Karabulut, 2017a:154) İbلاشییة vakfına ait kayıtlar incelendiğinde Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün arşivlerinde Hicri 1179-1119 (M.1765-1785) yılları arasında ilk müderrislerin atanmasına ilişkin kayıtlar mevcuttur. Buna göre ilk müderris olarak günde 24 akçe maaşla Kemterî Mehmed Efendi H.1179 (M.1765) yılında atanmış onun ölümü üzerine yerine H.1199 (M.1785) yılında es-Seyyid Osman Efendi geçmiştir (Karabulut, 2014: 84; Karabulut, 2017a: 161). İbلاشییة Vakfıyesı'ne ait M.1919 (H.1337) yılına ait muhasebe kayıtları incelendiğinde Aşğı Çarşı'da bulunan 1 adet dükkân Tenekeci Ahmed Ağa adlı şahsa aylık 50 kuruş karşılığında kiraya verildiği anlaşılmaktadır (VGMA, 2374:119; Karabulut, 2014:85). Ayrıca M.1921 (H.1339) yılına ait İbلاشییة Vakfıyesı'nin tasarrufunda bulunan dükkânlar ile bu dükkânların kime kiraya verildiği ile ilgili alınan kira ücretlerinin miktarları ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

4.2. H.1195/M.1781 Tarihli Mahmud Ağa b. Hacı Ahmet Vakfıyesı

Palu eşrâflarından Hacı Ahmed zade Mahmud Ağa Palu'da bulunan Çay Yurkarı olarak bilinen bahçesini H.1195/H.1781 tarihli vakfiye ile önce erkek çocuklarına sonra kız çocuklarına, erkek ve kız çocuklarının nesilleri tükenmesi halinde ise Cemşid Bey Medresesi'ne ve Ravza-i Mutahhara görevlilerine harcanmasını şart kılınmıştır (VGMA, 3013:29).

SONUÇ

Palu Hükümet'in de Osmanlı Dönemi'ne ait vakıfların en önemlilerini Palu Mirdasi Beyi Cemşid b. Rüstem Bey'in bizzat kendisinin kurduğu vakıflar oluşturmaktadır. Bu vakıflar Cemşid Bey'in vefatından sonra çocukları ve yakın akrabaları tarafından korunmuş ve nesilden nesile aktararak sürekli yenilenmiştir. Bu yenilenmenin başlıca sebebi ise artan aile fertlerinin vakfiyelerdeki haklarının yeniden belirlenmesidir Cemşid Bey'in kurduğu vakıflar dışında farklı dönemlerde Osmanlı yöneticileri ile Palu Beyleri tarafından fetih esnasında gösterdikleri askeri yardıma münhasıran bazı ailelerinde vakıf kurmalarına izin verilmiştir. Bu ailelerin tasarrufunda olan köyler bu sayede yine eski sahiplerine verilerek mevcut hakları korunmuştur. Vakfiyelerde dikkat çeken en önemli husus ise vakfiyelerin nesilden nesile intikal ettirilmesinin sıkı bir şekilde vakfiyelerde kayıt altına alınmasıdır. Böylece vakıfların sürekliliği sağlanmaya çalışılmıştır. Vakfiyelerde neslin tükenmesi halinde vakıf gelirlerinin Medine ve Mekke şehirlerindeki kut-

sal yerlerdeki kutsal mekânlara hibe edilmesi şart koşulmuştur. Ayrıca vakfiyelere konu olan gayrimenkuller kullanım amaçları dışında kiralanamamakta ve borç karşılığında rehin edilememektedir. Vakfiyelerde vakıfların amaçları dışında kullanılarak bozulması ve haksız yere ekonomik gelir sağlanması halinde bu duruma sebep olan kişiler lanetlenmiştir ve ahirette vakfedenin Allah katında şikâyetçi olacağı ifade edilmiştir.

Kaynaklar

- Aşan, A. (2012). Âmid Şehrinin Sûret-i Feth ve Teshîri, *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, (VII), ss.263-288.
- Aydın, N. (2011). *Diyarbakır ve Mirdasiler Tarihi*, İstanbul: Avesta Yayıncılık.
- Demirtaş, F. (2005). *Mirdasi Hükümdarları "Palu ve Eğil Hükümetleri" ve Çermik Beyliği*, İstanbul: Sena Ofset Yayınları.
- Gencer, F. (2011). "Merkezileşme Politikaları Sürecinde Yurtluk-Ocaklık Sisteminin Değişimi", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, (49), ss.75-96.
- Karabulut, S. (2014). *Şeyh Ali Sebiti el-Palevi*, İzmit: Altın Kalem Yayınları.
- Karabulut, S. (2017a). "Palu'nun Siyasi/Ekonomik Tarihi (XIV-XVIII. Yüzyıllar Arası) ve Palu Çarşısı'na Dâir Vakıfname Belgesi'nin Tercümesi", *Ankara Üniversitesi, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, (41), ss.145-168.
- Karabulut, S. (2017b). "Şeyh Alâeddin İbn-i Şeyh Pir Vakfiyeyi Tarihiyesi Üzerine Bir İnceleme", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (9), ss.263-279.
- Karabulut, S. (2013). *Zazalar Tarihi Kültürel ve Sosyal Yapı*, İzmit: Altın Kalem Yayınları.
- Kılıç, O. (1999). "Yurtluk-Ocaklık ve Hükümet Sancaklar Üzerine Bazı Tespitler", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, (10), ss.119-137.
- Kodaman, B.(1986). *Osmanlı Devrinde Doğu Anadolu 'nun İdarî Durumu*, Ankara: Anadolu Basın Birliği Yayınları.
- Palu Asliye Hukuk Mahkemesi, *Osmanlı Şeriat Mahkemesi kararı tercümesi*, 1978/346 nolu esas ile 1980/167 nolu sayılı kararı.
- Şerefhan (2010), *Şerefname*, c. II/I, (Çev. Rıza Katı), İstanbul: Yaba Yayınları.
- Uğur, A. (1997). *Celal-zade Mustafa Selim-name*, İstanbul.
- Ünal, M. Ali. (1992). "XVI. Yüzyılda Palu Hükümeti", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:7(1), ss.240-265.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), sayı:3013.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), *Anadolu Tasnif Defteri*, Sayı: 264.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), sayı:582-1/138.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), sayı:582-1/137.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), sayı:116.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), *Vakfiye Akar Defteri*, sayı: 2374.

Yapıcı, S.(2004), *Palu Tarih-Kültür-İdari ve Sosyal Yapı*, Ankara: Anıl Matbaa ve Ciltvei

EK-1: H.1119/M.1764 Tarihli Ömer Bey b. Osman Bey Vakfının Arapça Vakfiyesi

H.1119/M.1764 Tarihli Ömer Bey b. Osman Bey Vakfının Arapça Vakfiyesi'nin Türkçesi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın İsmi ile İnsanoğlunu aziz olan akıl nimeti, iman ve Salihlik ile şereflile kılan Allah'a hamd olsun. O onlara hayır ve hasenatı

nasıl bilip yapacakları hususunda bilmediklerini öğretti. Onlar arasından halis ve salih ameller işleyen samimi kişileri seçti. Onları kapsayıcı ve yeterli feyizleri ile hayır kandillerini aydınlatma özelliği verdi. Böylece onların şerefli çabaları derecelerin yıldızını ortaya çıkarttı. Güzel çabaları cennetin anahtarları oldu. Salât ve selam günahkârın sırrına vakıf maarif ve kerem ehlinin efendisi efendimiz Muhammed'e ve milletlerin ve ümmetlerin en hayırlıları olan ehli beytine ve adalet ve hikmet ehli ashabına olsun. Güçlü ve kuvvetli Rabbinin lütuflarına muhtaç, fakir ve zayıf, Palu Sancağı emirlerinden Seyyid Ömer bin Osman (Allah onu bağışlamasıyla mutlu kılsın ve onu cennetine koysun) günlerin, evirilip çevrildiğini, zamanın olaylarını, nefislerin yok oluşunu, akranların ayrılışını gördüğünde dünyada güven ve emniyetin olmadığı kesin olarak anlaşıldı ve ahiretin ise kendisi için her an ve zaman gayret ve çaba sarf edilmeye layık olduğunu ve Allahu taalanın "*Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, yedi başak bitiren ve her başakta yüz tane bulunan bir tohum gibidir. Allah, dilediğine kat kat verir. Allah, lütfü geniş olandır, hakkıyla bilendir*" ayeti ile yine Allah Resulünün İnsanoğlu öldüğünde üç şey hariç bütün amelleri kesilir; kendisine dua eden salih bir evlat, kendisinden istifade edilen ilim ve sadaka-i câriye» hadisi şerifinin fazilet ve lütfüne ermek için aşağıda isimleri gelecek olan on üç köyünü ebedi olarak vakfetmeye karar verdi.

Palu Emirlerinden Seyyid Ömer bin Osman, Receb 1179 H. (Aralık 1765-Ocak 1766 M.) tarihli vakfiye ile vakfettiği Palu Kazasına bağlı; Seydilli, Künbet maa, Aşçı, Bağın, Uzunova Mezraası, İsa Bey Mezraası, Nüşnak Köyünün yarısı, Kamışlı Köyünün 1/3'ü, Tatar Köyü'nün 1/3'ü, Payamlı Köyü'nün yarısı, Hun Nahiyesinde Seraçor, Merivan, Hor Köyleri ile Palu'da bulunan Boyahane-i Surh, Çitçi/Çinici, Dukaççı/Doğancı ve Mumhane'yi Palu'da Aşağı Mahallede bulunan Kasımiyye Mahallesinde bulunan Cami için vakfederek elde gelirlerden günlük 5 akçesini anılan caminin imamına, 5 Akçe hatibine, 5 Akçe müezzinine, 5 Akçe Ferraşına artan gelirin ise mütevelliyeye verilmesi şart kılınmıştır

EK-2: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Anadolu Tafsil Defteri'nde İbلاشییة Vakfına Ait M.1921 (H.1339) Yılına Ait Osmanlıca Kayıt Metni¹³

13 Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), *Anadolu Tasnif Defteri*, sayı: 264, s. 3

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Anadolu Tafsil Defteri'nde İbلاشییة Vakfına Ait M.1921 (H.1339) Yılına Ait Osmanlıca Kayıt Metninin Türkçesi

Senesi	Ait Olduğu Sahife Numarası	Sıra No	Esâmi-i Evkâf	Nevi	Esâmi-i Müstecirîn	Kiralama Süresi ve Kira Bedeli
1338-1339	197	1	Evkâf-ı Mülhakadan İbلاشییة Medresesi	Dükkan	Abdulkadir oğlu Hacı Derviş	1650
1339	104	8	"	"	Şeyhmiranlı İsmail binMehmet	1500
"	106	9	"	"	Şeyhmiranlı İsmail binMehmet	1300
"	107	10	"	"	Kurukafazade Hüseyin Ağa bin Osman Ağa	650
"	108	11	"	"	Kasımıyye Mahallesinde Nasran Karyeli Yusuf Oğlu İbrahim	1000
"	109	12	"	"	Bu dahi	900
"	110	13	"	"	Kakazzade Yusuf Efendi binAli	870

Senesi	Ait Olduğu Sahife Numarası	Sıra No	Esâmi-i Evkâf	Nevi	[Kira Bedeli] Kuruş	Esâmi-i Müstecirîn
1339	121	25	Evkâf-ı Mülhakadan İbلاشییة Medresesi	Bir Bab Dükkan	650	Çırık Mahallesinden Sallabaş Oğullarından İbrahim Oğlu Fehmi
"	122	26	"	"	150	Timar Hacı Said Ağa bin Hacı Mehmed Ağa
"	123	27	"	"	250	Kasımıyye Mahallesinden Hekimoğlu Yakub Ağa
"	128	32	"	"	1000	Süleyman Oğlu Mehmet Ağa

EK-3: H.1195/M.1781 Tarihli Mahmud Ağa b. Hacı Ahmet Vakfiyesi'nin Arapça Metni

H.1195/M.1781 Tarihli Mahmud Ağa b. Hacı Ahmet Vakfisi'nin Arapça Metninin Türkçesi

Bizleri gafillerin uykusundan uyandırarak hakkın ve yakînin yoluna ileten, Allah'ı tealanın *Muhakkak ki Allah iyilik yapanların ecrini zayi etmez* ayetinde belirtildiği üzere bizlere iyilik ve güzellikler yapmayı emreden Allah'a hamd olsun. En faziletli ve en temiz salât ve en mükemmel ve en yeterli selamlar gözü kaymadı ve yoldan sapmadı denilen Efendimiz Muhammed'e ve kıyamete kadar devam eden tam salâtlar her biri hidayet yıldızı olan ehlibeytine ve ashabına olsun. Bu belge sahih ve şeri bir hüccet olup, Palu kazası Kasım Ağa mahallesinde ikamet eden es-Seyyid Mahmud Ağa bin el-Hac Ahmed Palevî derin ve gören bir bakış ile dünyanın fani ve içerisindeki arızı yapmacık şeylerin ise yok olduğunu ve Allahu Tealanın "*Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, yedi başak bitiren ve her başakta yüz tane bulunan bir tohum gibidir. Allah, dilediğine kat kat verir. Allah, lütfü geniş olandır, hakkıyla bilendir*" ve *Mallarını gece ve gündüz, gizli ve açık hayra sarfedenler var ya, onların mükâfatları Allah katındadır. Onlara korku yoktur, üzüntü de çekmezler.*" ayetlerinin ve yine Allah Resulünün İnsanoğlu öldüğünde üç şey hariç bütün amelleri kesilir; kendisine dua eden salih bir evlat, kendisinden istifade edilen ilim ve sadaka-i câriye» hadisi şerifininki burada geçen sadaka-i cariyeden kastın büyük İslam âlimleri nezdinde vakıf olarak yorumlanmıştır gereği olarak aşağıdaki taşınmazını ebedi olarak vakfetti.

Es-Seyyid, el-Hacı, Hacı Ahmetzade, Palevî, Mahmud Ağa bin el-Hac Ahmet'in Palu'da bulunan Çayyukarı olarak bilinen bahçesini Evâil-i Muharrem 1195 H. (6 Ocak 1781 M.) tarihli vakfiye ile önce erkek çocuklarına, sonra miras yöntemi ile yani erkeğe, kıza verilen hissennin iki katı (ikili birli) oranında erkek ve kız çocuklarına birlikte, sonra aynı yöntem ile onların çocuklarına, nesli tükendikten sonra Cimşidiye Medresesine, sonra Ravza-i Mutahhara görevlilerine harcanması şart kılınmıştır.

DEMOKRAT PARTİ VE CUMHURİYET HALK PARTİSİ DÖNEMLERİNDE TÜRKİYE’NİN NATO’YA GİRİŞ DENEMELERİ VE TÜRKİYE’NİN NATO’YA GİRİŞİ 1945-1960

Abbas BALCI*

Özet

Dünya siyasi tarihinde önemli kırılmalara yol açan II. Dünya Savaşı, Türk dış politika-sında da etkisi uzun yıllar devam edecek olan ittifak ve politik yönelimlere zemin hazırla-mıştır. Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan bölgesel ve küresel belirsizlik ortamında Türk devlet adamlarının güvenlik arayışlarının bir sonucu olan NATO üyeliği, dönemin iktidar ve muhalefet kesimlerinin ittifakla benimsedikleri bir gelişme olmuştur. Soğuk Savaş'ın başlarından itibaren Türkiye'nin dış politikada yöneleceği temel eksen ve tercihlerin be-lirlenmesinde en önemli faktör olan NATO üyeliği, çalışmamızın odak noktasını oluşturu-muştur.

Anahtar Kelimeler: II. Dünya Savaşı, Amerika, Türkiye, NATO (North Atlantic Treaty Organization), Türk Dış Politikası, Soğuk Savaş, Demokrat Parti

Gönderilme Tarihi: 09.01.2019

Kabul Tarihi: 15.06.2019

* Bilim uzmanı, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, e Posta: abbasbalci@gmail.com

TURKEY'S ATTEMPTS TO ENTRANCE TO NATO IN THE REPUBLICAN PEOPLES PARTY AND DEMOCRATIC PARTY'S ERAS AND TURKEY'S ENTRY TO NATO

Abstract

The World War II, which has led to major breaks in the world history, has also paved the way for alliances and political orientations in Turkish Foreign Policy which will continue for many years. NATO membership as a result of the Turkish statesmen's security seeking in the setting of an emerging regional and global uncertainty during the post war period, has been a process that unanimously adopted by the government and the opposition groups. Since the beginning of the Cold War, NATO membership which was the most important factor in determining the basic axis and preferences in Turkey's foreign policy orientation has been the focal point of our work.

Key Words: *NATO (North Atlantic Treaty Organization), Turkish Foreign Policy, Cold War, Democratic Parti*

GİRİŞ

Türkiye’de Cumhuriyetin ilan edilmesi; nüfus, kültür, idare, ekonomi ve siyaset gibi alanlarda olduğu kadar dış politikada da köklü değişim ve dönüşümlere yol açmıştır. Her ne kadar imparatorluktan Cumhuriyet’e geçişte radikal bir kopuş ya da tutarlı bir devamlılık olduğu konusunda akademik camiada süregelen tartışmalarda kesin bir yargıya varmak mümkün değilse de² genel anlamda Türkiye Cumhuriyeti’nin dış politikasının Osmanlı geleneğiyle kıyaslandığında büyük farklar taşıdığı belirtilmektedir. Her şeyden önce, Osmanlı Devleti’nin sahip olduğu geniş coğrafyadaki egemenliğini sürdürmek için ortaya koyduğu ve 18. yüzyıldan sonra terk edilen yayılmacı siyaset Cumhuriyet döneminde yürütülen dış politika ile hiçbir şekilde benzeşmemektedir³. Osmanlı Padişahının aynı zamanda Halife unvanını taşıyor olmasından kaynaklanan ve zaman zaman sınırlarının dışındaki Müslümanları korumaya dönük dış politika, geleneğinin bir tezahürüydü. Atatürk dönemi dış politikasına bakıldığında ise daha çok ulus-devlet anlayışına dayanan ve yayılmacılığı yok sayan bir anlayışla karşılaşmıştır. Bu politikanın temellerinin geniş ölçüde Milli Mücadele Dönemi’nde oluşmaya başladığı ileri sürülmektedir.

Milli Mücadele Dönemi’nde TBMM Hükümeti bir yandan Batı cephesinde Yunan işgaline karşı direnirken bir yandan da diplomatik destek arayışlarına girmiştir. Bu anlamda ilk olarak Fransa ile kurulan ilişkiler neticesinde önemli kazanımlar elde edilmiştir⁴. Bu diplomatik ilişkiler ileriki zamanlarda, hem Türk dış politikasının temel ilkelerinin oluşmasına olanak sağlamış hem de önemli ittifak ve antlaşmalara da zemin hazırlamıştır. Mustafa Kemal’in Sovyet lider Lenin’e gönderdiği mektupta emperyalizm karşıtı cümlelere yer vermesi, Türk dış politikasının seyrini belirleyen “Yurtta sulh, cihanda sulh” parolasının bir işareti niteliğindedir⁵.

Fakat Mustafa Kemal’in Batı emperyalizmine karşı başlattığı kurtuluş mücadelesi hiçbir şekilde Batı değerlerine karşı başlatılmış bir mücadele değildir. Bu bakımdan Batı medeniyetinin ürettiği siyaset sistemi ve ekonomi politikası yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin de kabul ettiği devlet düzenini oluşturmuştur⁶.

2 Bu konuda detaylı bir çalışma için bkz. Fatma Acun, “Osmanlı’dan Türkiye Cumhuriyeti’ne: Değişme ve Süreklilik”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Osmanlı Devleti’nin Kuruluşunun 700. Yılı Özel Sayısı*, (Ekim 1999), ss.155-167.

3 Yusuf Hikmet Bayur, *Türkiye Devletinin Dış Siyaseti*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1995, s.5.

4 Rıdvan Akın, *Türk Siyasal Tarihi, 1908-2000*, XII Levha Yayınevi, İstanbul, 2010, s.211.

5 A. Şemsutdinov-Y.A. Bagirov, *Bir Karagün Dostluğu Kurtuluş Savaşı Yıllarında Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri*, Bilim Yayınları, İstanbul, (t.y.), s.9.

6 A. Haluk Ülman-Oral Sander, “KARAGÜN Veren Temel Etkenler II (1923-1968)”, *A.Ü. SBF Dergisi*, C. 23, No. 3, Eylül 1968, ss. 241-273.

Öte yandan, Türk dış politikasının belirlenmesinde karşıt rol oynayan iki etmeden daha söz etmek gerekir. Bu etmenler, Osmanlı Devleti'nin parçalanmasını hazırlayan Sevr Barış Antlaşması ve savaşın ardından büyük devletlerle imzalanan Lozan Barış Antlaşmasıdır.⁷ Lozan Barış Antlaşması, Türkiye Cumhuriyeti için kurucu belge niteliği taşıması açısından antlaşmada yer alan maddelerin ortaya koymuş olduğu hükümler Türkiye'ni siyasi karar alıcıları için dış politikadaki temel esasları oluşturmuştur⁸. Yeni dış politikanın en somut halini Türk-Yunan ilişkilerinde görebilmek mümkündür. Osmanlı Devleti'nden kalan iki ülke arasındaki sorunlar Lozan Konferansı ve sonrasında halledildikten sonra başlayan yeni dönem (1930'dan sonra) iki ülke için dostluk ilişkilerine kapı aralamıştır⁹.

Atatürk'ün ölümünden sonra cumhurbaşkanlığına seçilen İnönü'nün benimsediği dış politika, Atatürk döneminden büyük izler taşımıştır. İnönü döneminin ilk yıllarında patlak veren II. Dünya Savaşı, bu politikanın somut bir şekilde ortaya çıkmasına yol açmıştır. Savaşın hemen başlarında İngiltere ve Fransa ile imzalanan üçlü ittifak antlaşmasıyla Türk devlet adamları, sınırlarının güvenliğini sağlamaya çalışmışlardır¹⁰. Bu açıdan değerlendirildiğinde, İnönü dönemi dış politikası Atatürk dönemi ile kıyaslandığında temel paradigmalardan farklılık göstererek geleneksel Osmanlı denge siyasetine daha yakın bir görünüm arz ettiği söylenebilir. Statükonun korunması ve sınırların güvenliği açısından II. Abdülhamid dönemi ile benzerlikler gösteren bu dönemin en karakteristik özelliği, revizyonist siyasete duyulan uzaklıktır¹¹. Bu politika sayesinde Türkiye'yi savaşın dışında tutmayı başaran İnönü, Nazi Almanyası ve Müttefikler arasında Deringil'in ifadesiyle “*tam bir denge siyaseti*” uygulayarak II. Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkilerinden sıyrılabilmiştir¹².

7 Konferans süresince Türk heyetinin izlediği siyaset için bkz. Resul Babaoğlu, “Muharebeden Diplomasiye: Lozan Konferansı'nda Türk Delegasyon Heyetinin Karşılaştığı Zorluklar”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 35 (1), 99, (2019), ss. 95-140

8 Bülent Şener, “Sevr Fobisi/Sendromu: Türkiye'nin Güvenlik Endişesini Anlamak Üzerine Düşünceler”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 9/5(Spring 2014), p. 1835-1837.

9 Melek Fırat, “Yunanistan'la İlişkiler”, Baskın Oran (Edt.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşında Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, C.I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, 1919-1980, s.325. ayrıca Bkz. Damla Demiröz, *Savaşın Barışa Giden Yol: Atatürk-Venezelos Dönemi Türkiye-Yunanistan İlişkileri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

10 William Hale, *Türk Dış Politikası 1774-2000*, Mozaik Yayınları, İstanbul, 2003, s.76.

11 Selim Deringil, “Aspects of Continuity in Turkish Foreign Policy: Abdülhamid II and İsmet İnönü” *International Journal of Turkish Studies*, Vol.4, (1987), s.40.

12 Selim Deringil, “The Preservation of Turkey's Neutrality During the Second World War: 1940”, *Middle Eastern Studies*, Vol. 18, No. 1 (Jan., 1982), pp. 30-52.

II. Dünya Savaşı'nın Almanya'nın yenilgisiyle sonuçlanması, demokratik değerleri savunan Batılı ülkelerin yenedünya siyasetine yön vermelerine yol açmıştır. Türk dış politikasının Batı ekseninde yol alması için önemli etkenlerden biri olan duruma ek olarak Sovyet Rusya'nın savaşın sonlarından itibaren Türkiye'ye yönelik başlattığı revizyonist siyaset de Türkiye'nin dış politikasında önemli etkiler bırakmıştır. Türk tarih yazımında çok partili siyasal sisteme geçişin temel argümanları olarak kabul edilen bu gelişmeler, İnönü dönemini anlamada kilit rol oynamıştır¹³. Savaş sonrası dönemin küresel siyasetini belirleyecek olan Birleşmiş Milletler Anlaşması'nın ilk adımını oluşturan San Francisco Konferansı'na¹⁴ İnönü'nün katılma kararı almasında sözü edilen gelişmelerin büyük bir payı vardır¹⁵. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Türk dış politikasının savaş sonrasında biçimlenişi Demokrat Parti iktidarında da devam etmiştir.

Görüldüğü gibi, Soğuk Savaş döneminin başlamasıyla beraber Türk dış politikasının Batılı demokratik değerler yönünde evrilmesinde etkili olan temel faktörler ulusal güvenlik ve çıkarlar şeklinde sıralanabilir¹⁶. Ancak ulusal çıkarlar doğrultusunda biçimlenen dış politikanın, Kore Savaşı'na asker gönderme ve NATO'ya üyelik aşamasından sonra ülke egemenliğini ilgilendiren temel konularda dışa bağlanma şeklinde somutlaşan çeşitli olumsuzlukları doğurduğu da bilinmektedir. Bu süreçte, ABD'nin başını çektiği NATO ile Türkiye arasında sayısız askeri antlaşmalar imzalanmış ve Türkiye'de, Demokrat Partili yıllarda iyice olgunlaşmaya başlayan bu süreç, bölgesel sorunlar başta olmak üzere Türk dış politikasını yürüten diplomatları birçok defa idealler ile çıkarlar arasında sonu olmayan ikilemlere düşürmüştür.

Türkiye'nin NATO'ya üyelik sürecini ele alan çalışmamızda, ağırlıklı olarak Demokrat Parti dönemi Türk dış politikasının genel seyri üzerinde durulmuştur. Bilindiği gibi, bu dönemde Ortadoğu, Balkanlar ve Kıbrıs gibi başlıklar, ülke gündemini olduğu kadar dünya kamuoyunu da derinden etkileyen gelişmelere yol açmıştır. Türk devlet adamlarının anılan konularda yürüttükleri politikanın temel argüman ve motivasyonları çalışmamın başlıkları arasındadır.

13 Pelin Ünsal, “*Türk Tarih Yazımında Çok Partili Hayata Geçiş (1945-1950)*” Cumhuriyet döneminde Türkiye’de Tarihçilik ve Tarih Yayıncılığı Sempozyumu, TTK, Ankara, 2011, ss.893-909.

14 Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kurulması ile sonuçlanan ve ABD’de düzenlenen uluslararası konferans (25-26 Nisan 1945).

15 George W. Liebmann, *Diplomacy Between the Wars, Five Diplomats and the Shaping of the Modern World*, I.B. Tauris, London&New York, 2008, s.184.

16 Cenk Saraçoğlu, “Türk Dış Politikasının Tarih Yazımında Soğuk Savaş ve Türkiye-SSCB İlişkileri”, *Praksis*, s.17, (Kış 2007), ss.57-68.

Türk dış politikasının tarih yazımında üzerinde durulan bir dönem olan Demokrat Partili yıllar gerek Türkiye'nin NATO'ya üyeliği gerekse de iç politik gelişmeler açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu süreçte Türk dış politikasının yürütülmesinde NATO'ya üyelik sürecinin ne ölçüde etkili olduğu ya da dış politikadaki temel konularda Türkiye'yi harekete geçiren milli çıkarlar olgusunun NATO üyeliği ile hangi düzeyde örtüştüğü gibi hususlar çalışmamızın ayırıcı yönünü teşkil etmiştir.

1.1. II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye'nin Genel Durumu

1939 yılında başlayan II. Dünya Savaşı, 1945 yılında sona ermiş ve savaş sonrası dünyada yeni dengeler oluşmaya başlamıştır. Türkiye bu dengeler içerisinde 1939 yılında Fransa ve İngiltere ile bir ittifak anlaşması imzalayarak savaş başlamadan önce Batılılarla ittifak yapmıştır. Türkiye, Batılılarla bu ittifak antlaşmasını savaşa girmeyi göze alarak imzalamıştır¹⁷. Bu antlaşma Ankara'da, Türkiye'nin başvekili ile İngiltere ve Fransa büyükelçileri arasında merasimle imzalanmıştır¹⁸. Bu ittifak antlaşması 12 Mayıs 1939 ve 23 Haziran 1939 tarihlerindeki Türk-İngiliz-Fransız deklarasyonlarının maddelerine dayanılarak yapılmış olsa da daha çok deklarasyonun bazı maddelerini daha fazla netleştirme özelliğini taşımıştır. Deklarasyon gereği eğer Türkiye, bir Avrupa devletinin saldırısına uğrar ise İngiltere ve Fransa'nın Türkiye'ye yardım etmesi öngörülmüştür. Ancak Türk Hükümeti, bir Avrupa gücünün saldırısına hedef olur ise Batılı devletlere benzer garantiler vermeyi kabul etmemiştir. Bu durumda İngiltere ve Fransa'nın bir Avrupa devletinin saldırısına uğraması hâlinde, Türkiye'nin iyi niyetli tarafsızlık içinde kalması öngörülmüştür. İttifak Antlaşmasına Balkanlar bölgesi de dâhil edilmiştir, İngiltere ve Fransa, Yunanistan ve Romanya'ya verdikleri garantiler sebebiyle savaşa katılırlarsa Türkiye'nin de bahse konu devletlere yardımda bulunması öngörülmüştür¹⁹. Yani bu ittifak anlaşmalarına göre Türkiye'nin her ne kadar fiili olarak savaşa katılma durumu olmasa da Türkiye müttefiklerine yardım etmeyi taahhüt etmiştir.

İngiltere Başbakanı Neville Chamberlain; Türkiye, İngiltere ve Fransa arasında imzalanan antlaşma ile ilgili olarak antlaşmanın imzalandığı 19 Ekim 1939 tarihinde Avam Kamarası'nda şunları söylemiştir: "*12 Mayıs'ta beyan ettiğim veçhile Türkiye, İngiltere ve Fransa hükümetleri uzun vadeli bir karşılıklı yardım antlaşması akdine karar vermişlerdi... Son defa cereyan eden müzakereler*

17 Figen Atabey, *1939 Türk-İngiliz-Fransız İttifakı*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 100.

18 *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Ekim 1939.

19 Figen Atabey, *Türk-İngiliz Siyasi İlişkileri (1936-1939)*, *History Studies*, Volume 7 Issue 1, A Tribute to Prof. Dr. İbrahim GÜLER, Mart 2015, s.37.

neticesinde anlaşma üç taraflı bir ittifak haline getirilmişti"²⁰. Fakat Türkiye, her ne kadar yüzünü Batı devletlerine çevirmişse de II. Dünya Savaşı'nda tarafsızlık politikası izleyerek savaş dışı kalmayı tercih etmiştir.

Türkiye savaş dışı kalarak dünyada yaşanan sıkıntılardan sıyrılamamıştır. Aksine hem uyguladığı tarafsızlık politikası ile savaş dışı kalmasından dolayı uluslararası bir yalnızlığa bürünmüş hem de savaşın doğurduğu maddi manevi tüm sıkıntıları hissetmiştir.

1.2. NATO'nun Kuruluşu

Birbirlerinden farklı dünya görüşüne sahip devletler, II. Dünya Savaşı yıllarında müttefik olmak zorunda kalmışlardır. Oluşturulan bu iyimser havayı savaş sonrasında da devam ettirmek niyetinde olan devletlerin öncülüğünde elli devletin temsilcileri bir araya gelerek 26 Haziran 1945 tarihinde San Francisco'da Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nı kurmuşlardır. Savaş yıllarında tohumları atılan bu teşkilata barış için çok fazla ümit bağlanmış olsa da özellikle Sovyet Rusya'nın uzlaşmaz tavırları ve veto hakkını çok sık kullanması münasebetiyle Birleşmiş Milletler uluslararası sorunların halledilmesinde yeterince başarılı olamamıştır²¹. Nitekim Sovyet Rusya, Birleşmiş Milletlerin kurulduğu tarih olan 1945'ten 1949'a kadar kendisiyle birlikte beş daimi üyeye verilen veto hakkını otuz defa kullanmıştır²².

Bir taraftan uzlaşmaz tavırlar takınan bir taraftan da yayılma politikası doğrultusunda ilerleyen Sovyet Rusya'nın bu tavırları, ilk önce Batı Avrupa ülkelerini daha sonra da ABD'yi tedirgin ederek önlemler alınmasına neden olmuştur.

Sovyetler Birliği ile Batı Avrupa devletleri arasında gerek ideolojik gerekse ekonomik alanlarda ciddi görüş ayrılıkları mevcut idi. Üstelik savaşta Almanya ve Japonya'nın yenilmesi Sovyet Rusya'ya doğusunda ve batısında ciddi yayılma imkânı da vermişti. Sorunları çözmek amacıyla toplanan barış konferanslarından herhangi bir sonuç çıkmamıştır üstelik 1947 Mart ayında Moskova'da toplanan Dışişleri Bakanları Konferansı'ndan sonra da Sovyet Rusya ile Batı Avrupa devletleri arasındaki savaş yıllarında görülen işbirliği yerini karşılıklı tedirginliğe bırakmıştır²³.

Bu sıkıntılı sürecin dikkate değer yanı ise, Sovyet Rusya'ya karşı bu şüpheli havaya rağmen savaş sonrasında Batı Avrupa ülkeleri ordularının büyük bir bölü-

20 Şükrü Sina Gürel, *Türk Dış Politikası (1919-1945)*, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C. 2, İletişim Yayınları, s. 534.

21 Sarıay, *Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi*, s.70.

22 Gönlübel ve diğerleri, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, s.240.

23 Armaoğlu, Fahir, "Sovyet Amerikan Münasebetlerinin Üç Yılı (1945-1948)", A. Ü.S.B.F.D. C. 4, Ankara, 1949, s.417-418.

münü terhis etmişlerdir, ABD de kıtasına çekilmeye başlamıştır. Buna karşılık, Sovyetler Birliği dört milyon civarındaki ordusunu silâh altında tutmaya devam etmiştir. Sonuç olarak, savaş sonrasında Avrupa'nın çökmüş olması, ABD'nin de kabuğuna çekilmiş olması, kuvvetler dengesinin tamamen Sovyet Rusya lehine dönmesine ve Sovyet Rusya'nın da Avrupa'nın en güçlü devleti olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sovyet Rusya, bu yayılmacı hedefleri doğrultusunda, savaş içinde işgal ettiği topraklardan çıkmadığı gibi 1947-1948 yılları arasında Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Doğu Almanya, Polonya, Macaristan ve Çekoslovakya'yı birer peyk ülke haline getirmiştir. Bunlarla da yetinmeyen Sovyet Rusya, Asya kıtasına açılarak Kuzey Kore ve Mançurya'yı işgal etmiş ardından Uzak Doğu'daki komünist hareketleri destekleyerek bölgedeki nüfuzunu güçlendirmiştir²⁴.

Bu gelişmelerden sonra Soğuk Savaş'ın iki lokomotif ülkesi yani ABD-Sovyet Rusya arasında çok uzun sürecek bir rekabet başlamıştır. Nitekim Sovyet Rusya'nın bu tehlikeli yayılmacı politikasına karşı ABD'nin, Avrupa ülkelerini tehlikeye karşı koyabilmeleri için Truman Doktrini ve Marshall Planı'nı uygulamaya başlaması üzerine baskının dozunu arttırarak Orta Avrupa ve Balkanlardaki faaliyetlerini genişleten Sovyet Rusya 5 Ekim 1947 tarihinde diğer peyk ülkeler ile birlikte Kominform'u (Komünist Enformasyon Bürosu) kurmuştur²⁵. Kominform'un resmen kurulması ile birlikte dünya açık bir şekilde iki bloğa ayrılmıştır.

II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da yaşanan bu Sovyet Rusya tehlikesi karşısında Avrupa'da yaşanan tedirginlik, Avrupa ülkelerini, ABD'yi yanlarına siyasi ve askeri bağlarla çekme girişimlerine neden olmuştur. Nitekim ABD'nin elinde Sovyet Rusya'yı tedirgin edecek bir atom tekeli vardı; fakat ABD'nin atom tekeli elinde bulundurması ayrı, bu atom tekeli Avrupa yararı için Sovyet Rusya'ya karşı kullanması ayrı konulardı. Öyle ki Avrupalı yöneticiler, kendilerine bir ittifak bağı ile bağlanmadıkça ABD'nin olası Batı Avrupa'ya yöneltilecek bir Sovyet saldırısı karşısında seyirci kalmasından tedirgin olmuşlardır. Aslında Batı Avrupa Devletleri'nin bu tedirginliklerinin haklılık payı da vardı. Çünkü savaş sonrası ABD'de barış rüzgârları estirilmeye başlanmıştı, halk artık savaş için dünyanın değişik yerlerine dağılmış evlatlarının geri dönmesinden başka bir şey istemiyordu. ABD, Birleşmiş Milletler teşkilatına barışı koruması için çok güvenmişti. Üstelik savaş yıllarında Almanlara karşı Sovyet Rusya'nın gösterdiği üstün başarı Sovyet Rusya'yı, Amerika kamuoyunda fazlası ile yüceltmişti. İşte bütün bu

24 Sarıay, Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi, s.71.

25 Kominform, savaş içinde lağvedilen Komintern'in yerine Sovyetler Birliği, Yugoslavya, Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Polonya ile Fransa, Çekoslovakya ve İtalya komünist partileri arasında kurulmuş bir yapılanmadır.

nedenlerden dolayı Avrupa devletleri, ABD ile bir ittifak yapmak için girişimlerini sürdürmüşlerdir. ABD yönetimi, Sovyet Rusya'nın baskılarını arttırdığı 1945-1948 dönemleri arasında, Avrupa'dan gelen ortak savunma tekliflerine çok sıcak bakmamışlardır. Çünkü ABD kamuoyu yukarıda sıraladığımız nedenlerin yanında böyle bir ittifakın kendi çıkarlarına dokunacak bir faydasını görmemişlerdir. Bu durumdan dolayı, 1948 ortalarına kadar ABD'yi kendi taraflarına çekmek isteyen Batı Avrupa devletlerine, her şeyden önce kendi aralarında anlaşarak Avrupa savunmasını kendi başlarına sağlamalarını telkin etmişlerdir²⁶.

ABD'den gelen bu telkinler, Batı Avrupa'yı çok memnun etmese de, bu ülkelere aralarında bir ittifak kurmaktan başka çare bırakmamıştır. Çünkü doğu bloğunu kendine bağlayan Sovyet Rusya'ya karşı koyacak bir Batı Avrupa teşkilatı mevcut değildi. Avrupa ülkeleri arasında ilk birleşme hamlesini, görünüşte bir Alman saldırısına karşı İngiltere ve Fransa 4 Mart 1947 tarihinde Dunkerke Antlaşması'nı imzalayarak atmışlardır. Diğer taraftan 22 Ocak 1948 tarihinde İngiltere Dışişleri Bakanı Bevin, Dunkerke Antlaşması'na benzer bir Batı Avrupa Birliğinin kurulmasını teklif etmiştir. Bu fikir üzerinde görüşmeler devam ederken 22 Şubat 1948 tarihinde meydana gelen Prag darbesi Avrupa'nın demokratik ülkelerinden Çekoslovakya'yı Sovyet Rusya hâkimiyeti altına sokmuştur. Yaşanan bu gelişme dünyada büyük yankılar uyandırdığı gibi, Batı Avrupa ülkelerinde savunma işbirliği fikrinin belirginleşerek teşkilatlanma ve birleşmeye hız verilmesine neden olmuştur. Öyle ki 4 Mart 1948 tarihinde Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda ve İngiltere temsilcileri Dunkerke Antlaşması'nın karşılıklı yardımlaşma antlaşmasına dönüştürülmesi için toplanmıştır. Görüşmeler neticesinde, 17 Mart 1948 tarihinde Brüksel Paketi imzalanmıştır. Bu antlaşma ile yukarıda saydığımız ülkeler; ortak bir savunma sistemi kurmayı, iktisadi ve kültürel bağlarını kuvvetlendirmeyi taahhüt etmişlerdir. Böylece Brüksel Paketi, Batı Avrupa ülkelerinin ortak savunma yolunda ilk adımı olarak ortaya çıkmıştır²⁷.

1948 yılında imzalanan ve 1984 yılında gözden geçirilen Brüksel Antlaşması, Batı Avrupa güvenliğinin yeniden tesisindeki ilk adımı temsil etmiştir. Bu Antlaşma, ileride Avrupa Birliği ve Brüksel Antlaşması'nı yaratmış; 1949 yılında imzalanan Kuzey Atlantik Antlaşması'na uzanan sürecin ve Kuzey Atlantik İttifakı'nın başlangıcını oluşturmuştur. Ayrıca Brüksel Antlaşması, bugünkü Batı Avrupa Birliğinin temel dokümanıdır²⁸.

26 Ülman, Haluk, "NATO ve Türkiye", Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C. 22, Sayı:4, Sevinç Matbaası, Ankara, 1968. s. 145.

27 Sarıay, Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi, s.74.

28 NATO El Kitabı, Office of Information and Press, Brussels, Belgium,2011, s.29.

Yukarıda kurulma sürecine değindiğimiz Brüksel Pakti, üye ülkeler arasında 50 yıl geçerliliği olan bir dayanışmanın ilk belirtileridir. Nisan 1948'de, ilk toplantısını yapan bu yapılanmaya karşı Sovyet Rusya'nın tepkisi sert olmuştur. Bu birlikteliği dağıtmak için harekete geçen Sovyet Rusya'nın yaptığı ilk icraat, 18 Haziran 1948 tarihinde Batı Berlin'e giden kara trafiğini durdurmak olmuştur.

Bununla da yetinmeyen Sovyetler, 10 Temmuz'da Batı Berlin ile Batı Almanya arasındaki tüm geçiş yollarını kapatacak kadar ileri gitmiştir. Tarihte bu olay "Berlin Ablukası" olarak yerini almıştır²⁹. Fakat Sovyet Rusya'nın bu hamlesine karşı müttefik devletler başarılı bir hava köprüsü trafiği ile Batı Berlin'i ikmalî başarmış ve Sovyet Rusya'nın çabalarını boşa çıkarmışlardır. Aslında müttefiklerin bu başarılı dirençleri hiç şüphesiz hem Sovyet Rusya'yı büyük hayal kırıklığına uğratmış hem de ABD'yi yanlarına çekmede önemli bir avantaj yakalamalarına neden olmuştur.

Brüksel Antlaşması, Batı Avrupa'da devam eden Sovyet Rusya tehdidine karşı kurulmuş bir pakttir. Fakat Sovyet Rusya tepkilerini yumuşatmaya yönelik olarak anlaşma metninin içinde, Almanya'nın yeni bir saldırı politikası koşması ihtimaline karşı tedbirlerin alınmasından bahsedilmiştir. Batı Avrupa devletlerinin bu tedbirli çalışmalarına rağmen bu birlikteliğin olası bir Sovyet Rusya tehdidi karşısında yeterince direnç gösteremeyeceği kuşkusuz bir gerçektir. Bundan dolayı, Brüksel'de oluşturulan bu birlikteliğin içine dünyada nükleer silahı tekelinde bulunduran yegâne güç olan ABD'nin derhal dâhil edilmesi gerekmektedir³⁰.

Bir taraftan Brüksel Pakti üyelerinin ABD ile askeri ittifak arayışları sürerken diğer taraftan da ABD'nin Sovyet Rusya'ya olan güveninin gittikçe azaldığını söyleyebiliriz. Özellikle 1948 yılı ABD'nin, Sovyet Rusya politikasını tekrar gözden geçirmesi gerektiğine inandığı olaylara sahne olmuştur. Daha önce de bahsettiğimiz gibi, gerek Sovyet Rusya'nın Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nda sahip olduğu veto hakkını sık kullanması gerekse komünizm perdesi arkasında dünyanın birçok ülkesinde yayılma tehlikesi, gerekse de atom bombası yapma çalışmalarının son aşamalara gelmesi ABD'nin acil müdahale etme fikrine yönelmesine neden olmuştur.

ABD'nin Sovyet Rusya politikasında değişiklikler yaparak Sovyet Rusya'ya karşı oluşumların içinde bulunmasına neden olan yukarıda sıraladığımız nedenlerden en önemlisi, Sovyet Rusya'nın atom bombası yapabilme ihtimalidir. Aslında bu ihtimalin hiç de uzak olmayan bir tarihte gerçekleşebileceği bilinen bir

29 Ali Halil, Atatürkçü Dış Politika ve NATO ve Türkiye, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1968, s.110.

30 Karakaş, Türk Amerikan Siyasi İlişkileri, s.342.

gerçekti ve ABD'nin böyle bir ihtimale karşı acil bir hamle yapması gerekmektedir; çünkü Sovyet Rusya'nın atom tekeli ABD ile paylaşılması demek, ABD'nin bu gücü artık kullanamaması demektir. Nitekim karşılığında onlara karşı bu gücü kullanma ihtimali olan bir devlet vardı. O zaman ülkeler, atom öncesi dengelere geri dönecekti. Bu dengelerde de asıl belirleyici olan güç kuvvetli bir kara ordusudur ki bu gücü de elinde bulunduran devlet Sovyet Rusya'dır. Sovyet Rusya bu güçlü ve kalabalık orduları ile hem Avrupa'ya hem de ABD'ye karşı ciddi bir tehlike olarak ortaya çıkacaktır³¹.

Tüm bu gelişmelerin ışığında ABD Dışişleri yetkilileri, Senatör Vandenberg ile birlikte Nisan 1948'de, Kuzey Atlantik'in savunulması ile ilgili bir takım görüşmelere başlamışlardır. ABD'de bu görüşmelerin başlamasından kısa bir süre sonra, Kanada Dışişleri Bakanı ilk defa Brüksel Paketi'nin, ABD ve Kanada'yı da içine alacak şekilde genişletilerek bir Atlantik Bölgesi İttifakı oluşturma fikrini ileri sürmüştür. 4 Mayıs 1948 tarihinde de Brüksel Paketi mensupları, askeri planlarını ABD hükümetine sunarak bir komisyon kurduklarını kamuoyuna açıklamışlardır.

ABD yönetimi bir ittifak ile Kanada ve Batı Avrupa ülkelerine bağlanmaya karar vermişse de bu birlikliği sağlayacak yasal bir dayanakları yoktu. Hukuki dayanak oluşturmak amacıyla, Senatör Vandenberg bir tasarı hazırlamıştır. Bu tasarıda, ABD Cumhurbaşkanı'na, ABD'nin güvenliğini ilgilendiren ve karşılıklı yardıma dayanan "bölgesel ve diğer ortak antlaşmalara" katılma yetkisinin verilmesini istemiştir. Senatör Vandenberg'in hazırladığı tasarı 11 Haziran 1948 tarihinde ABD Kongresinde kabul edilmiş ve bu tasarıya da tasarı mimarı olan Vandenberg'in adı verilerek Vandenberg Tasarısı denmiştir³². Tasarı ile birlikte ABD'nin Avrupa ile beraber ortak bir pakta girmesinin önü açılmıştır; fakat ABD'nin uzun yıllardır takip ettiği Avrupa'nın içişlerine karışmama politikası ise son bulmuştur.

ABD'nin dış politikasında yaptığı bu köklü değişiklikten sonra Batı Avrupa Birliği oluşumunu daha kapsamlı ve güçlü bir hale getirmek amacıyla 6 Temmuz 1948 tarihinde ABD Dışişleri Bakanlığı ile Kanada ve Batı Birliğine dâhil devletlerin büyükelçileri arasında Kuzey Atlantik Paketi'nin görüşmeleri başlamıştır. Bu görüşmeler sonucunda Ekim 1948'de paktın esasları konusunda görüş birliğine varıldığı ilan edilmiştir. Daha sonra mevcut devletler 15 Mart 1949 tarihinde aralarına Danimarka, İzlanda, İtalya, Norveç ve Portekiz'i de katmış, 18 Mart 1949'da da antlaşma metnini kamuoyuna açıklamışlardır. Nihayetinde, 4 Nisan 1949 tarihinde, mevcut 12 devlet kısa adı NATO (North Atlantic Treaty Organi-

31 Ülman, NATO ve Türkiye, s.146.

32 Sarıay, Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi, s. 75.

zation) olan Kuzey Atlantik İttifakını kurmuşlardır³³. Hazırlanan bu antlaşma 24 Ağustos 1949 tarihinde da yürürlüğe girmiştir¹⁶⁴.

1.3. Türkiye'nin NATO'ya Giriş Denemeleri

II. Dünya Savaşı sonrası dünya barışının sağlanacağı beklenirken tekrardan ülkeler arasında bloklaşma yarışına gidilmesi, diğer ülkeler gibi Türkiye'yi de tedirgin etmiştir. Türkiye, savaş sonrası şiddetini arttıran Sovyet Rusya tehlikesi karşısında doğal olarak yüzünü diğer bloğa yani ABD cephesine çevirmiştir. Türkiye'nin amacı ABD'ye yaklaşarak yardım almak, aldığı yardımlar ile ordusunu revize etmek ve Batılı devletlerin oluşturduğu uluslararası kuruluşlara girmek olmuştur³⁴.

Türkiye aslında daha önce de değindiğimiz gibi II. Dünya Savaşı'ndan önce Batılı devletler ile münasebetlerini geliştirmiştir. Daha 1939 yılında Fransa ve İngiltere ile bir dostluk anlaşması imzalamıştır. Fakat savaş sırasındaki tarafsızlık politikası, Türkiye'yi savaş sonrasında bir süre sıkıntıya sokmuştur.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere'nin tarihten gelen Avrupa'da egemenlik siyasetinden yaşadığı ekonomik sıkıntılardan dolayı vazgeçmesi, Sovyet Rusya'nın Almanya ve Japonya'dan boşalan alanlarda hâkimiyet kurma gayesi, Sovyet Rusya'nın büyük bir kara ordusunu hazırda bekletmesi, ABD'nin bu durumu görenek uzun süredir devam eden Avrupa siyasetine karışmama siyasetinden vazgeçmesi yaşanan temel olaylardır. Öte yandan, II. Dünya Savaşı sonrasında galip devletlerin oluşturmaya çalıştıkları yenedünya düzeninde yer bulma amacıyla olan Türkiye, bilindiği gibi 1945 yılında San Francisco Konferansı'na katılarak bir yandan Sovyet Rusya'nın başını çektiği komünist bloğa karşı demokrasi cephesinde yer almış, diğer yandan da iç ve dış politikasına uzun yıllar boyunca yön verecek uluslararası bir kuruluş olan Birleşmiş Milletlere üye olmuştur³⁵. Bunun ardından Sovyet Rusya yayılmacılığı karşısında ABD öncülüğünde Batı ülkelerinin 1949'da kurdukları Kuzey Atlantik Paktı'na üye olmak için Türk devlet adamlarının yoğun girişimleri olmuştur. Bir anlamda, tek partili siyasal iktidar döneminden çok partili sisteme geçiş yıllarının en önemli dış gündem maddeler-

33 Sarıay, Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi s. 76. 164 Oran, Türk Dış Politikası, s.543.

34 Nevin, Balta, Türkiye'nin Dış Politikası 1950-1980, Lazer Yayınları, Ankara 2005, s.33.

35 Sait Dinç, "Atatürk Sonrası Türkiye'de İç ve Dış Politikada Gelişmelere Genel Bir Bakış (1938-1965)", http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_ataturk_sonrasi_ic_ve_dis_gelismelere_bakis.pdf ERT: 15.05.2016; Bu sürecin ayrıntılı bir anlatımı için bkz. Resul Babaoğlu, "İngiliz Belgelerinde Türkiye'nin Demokrasiye Geçiş Yılları: Demokrat Parti'nin Kuruluşu ve 1946 Seçimleri", Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.10 (2017), ss. 371-402.

rinden biri olan NATO'ya üyelik çalışmaları, Türk dış politikasının sözü edilen dönemdeki sürekliliğini de ortaya koymuştur.

1.3.1. CHP Döneminde NATO'ya Üyelik Girişimleri

CHP döneminde, henüz NATO kurulmadan önce bile ABD'ye, doğal olarak Batı Bloğuna resmi bir ittifakla bağlanmanın amaçlandığı gözlenmiştir. Nitekim Hasan Saka hükümeti döneminde Dışişleri Bakanı olan Necmettin Sadak, ABD Deniz Filosunun İstanbul seyahati sırasında henüz 1948 yılında, Türk hükümetinin şimdiden, ABD açısından hukuken mümkün olması durumunda, bu ilişkileri bir ittifak ile daha etkili ve resmi bir şekilde somutlaştırmak istediğini belirtmiştir. Necmettin Sadak'ın bu teklifine karşın ABD Dışişleri Bakanı Marshall, ABD'nin zaten Türkiye'ye yardım ettiğini, ancak resmi bir ittifakın ABD'nin bütün dış politikasının ve diğer bütün ülkeler ile ilişkilerinin gözden geçirilmesine neden olacağını dile getirerek bu teklifi uygun bulmamıştır³⁶.

ABD Hükümetinden umduğunu bulamayan CHP yönetimi, çareyi bir Akdeniz Paktı kurarak bölgedeki Avrupa ülkeleri ile işbirliği kurma girişimlerinde aramıştır. Bu amaç doğrultusunda Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı toplantısına katılmak üzere Londra ve Paris'e hareket etmeden önce Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak verdiği demeçte, Türkiye belirli bir coğrafi alanı savunmak maksadıyla kurulan Atlantik Antlaşması'na katılmayacak ise Yunanistan, İtalya, Fransa ve İngiltere'yi kapsayan bir Akdeniz Paktı kurulması düşüncesini dile getirmiştir³⁷. Daha sonra Sadak, İngiltere ve Fransa Dışişleri Bakanları ile bir toplantı yapmış ve toplantı sonrası yaptığı değerlendirmede, Avrupa'da barışın yalnız kıtada korunamayacağını bu nedenle Atlantik savunma sisteminin Akdeniz'de kurulacak farklı bir savunma sistemi ile tamamlanması olanaklarının araştırıldığını dile getirmiştir³⁸.

Türkiye cephesinde bu olaylar cereyan ederken, Kuzey Atlantik Paktı metninin Şubat 1949'da yayınlanması ve İtalya ile Fransa'ya bağlı Cezayir'in kuzey kıyılarınca ittifak içine alınacağını belli olması üzerine Türkiye'nin bahane edilecek dâhil edilmediği "sınırlı coğrafi alan" tezi çürümüştür³⁹. Bu durum gerek Türk hükümeti tarafından gerekse kamuoyu tarafından yoğun olarak eleştirilmiştir. Aslında Cezayir eğer dâhil edilmese idi belki de bu yoğun eleştiriler olmayacaktı; fakat hem sınırlı alanı kapsıyoruz diyerek Türkiye'yi reddetmek hem de alanın dışında bulunan Cezayir'i bu pakta dâhil etmek eleştirileri haklı hale getirmiştir.

36 Sander, Türk Amerikan İlişkileri, s.68.

37 Oran, Türk Dış Politikası, s.545.

38 Sander, Türk Amerikan İlişkileri s.68.

39 Sarıay, Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi, s.79.

Sadak, İngiltere seyahati sırasında umduğunu bulamayınca daha önce yaptığı gibi ABD ile temasa geçmiştir. Sadak, bu sefer Washington'a gitmiş ve burada ABD Dışişleri Bakanı Acheson ile görüşmüştür. Bu görüşmelerde Sadak, Atlantik Paktının kuruluş gayesine saygı duyduğunu, sınırlı bir coğrafyayı içine alan bir birliklilik amacı ile kurulmuşsa eğer, bu pakta üye olmak istemede ısrarcı olmayacağını dile getirdikten sonra tedirginliklerine değinmiştir. Sadak'ın ve Türk kamuoyunun eleştirileri: Kuzey Atlantik bölgesinin korunması amacıyla oluşturulan bu pakta İtalya gibi bölgeye uzak olan bir ülkenin dâhil edilmesidir. Türkiye'yi coğrafi konumundan dolayı ret edip İtalya'yı pakta dâhil etmek Türk politikacılarını halka karşı zor durumda bırakmış ayrıca Türk kamuoyunda tedirginliğe yol açmıştır. Mevcut durum, Avrupa ülkeleri içinde Sovyet Rusya tehdidini en derin hissedenden olası Sovyet Rusya saldırısı ihtimaline en açık olan Türkiye'nin terk edildiği, Batılı devletlerin güvenlikle ilgili planlamalarının dışında bırakıldığı izlenimini vermiştir. Türkiye'deki diğer bir endişe kaynağı ise, ABD'nin bu hamleden sonra daha da ileriye giderek 1946'dan sonra uyguladığı Türkiye'yi koruma politikasından vazgeçerek yardımları kesmesi ihtimalidir. Eğer ABD yetkililerinin dile getirdikleri gibi ABD'nin Türkiye'ye yönelik politikası değişmediyse, ABD Hükümetinin Atlantik Paktı'nı Türkiye'yi de içine alacak şekilde genişletmesi veya Türkiye'nin benzer güvenlik garantileri verilen bir Doğu Akdeniz Paktı planlamasına onay verilmesi neden mümkün değildi? Türkiye'nin saldırıya maruz kalması durumunda ABD Hükümeti, Türkiye'yi yalnız bırakmayacağına yönelik bir güvence verebilir miydi? Sadak, son olarak ABD'li mevkidaşına, Türk parlamentosuna ve kamuoyuna ABD seyahatine ilişkin hangi açıklamada bulunacağını kestiremediğini, elinin boş dönmemesi için yardımcı olunmasını takdirle karşılayacağını⁴⁰ söylemiştir.

Acheson, 1946 yılından beri Sovyet Rusya'nın Türkiye üzerindeki talepleri karşısında Türkiye'ye verilen ABD yardımından bahsetmiş ve Atlantik Paktının kurulmuş olması, Türkiye'nin pakt dışı kalmasının, Başkan ve kendisi için Türkiye'nin bağımsızlık ve toprak bütünlüğünün ABD açısından önemsendiği gerçeğini değiştirmedini ifade etmiştir. Fakat Acheson, Türkiye ile bir anlaşma metni imzalamaya yanaşmamıştır. Aslında ABD Hükümeti Türkiye'ye özetle verdiklerimiz ile yetin demek istemiştir. Böyle davranmalarına iten asıl neden ise, zaten Türkiye'nin Avrupa ve ABD ile ortak hareket etmekten başka çaresinin olmadığını gözlemlemişlerdir. Bu durumda Türk Hükümeti temsilcileri, ABD'den hiçbir kazanım elde etmeden dönmüşlerdi. ABD'nin Türkiye'ye resmi taahhüde dayalı bir güvenlik teminatı vermesi, Acheson'un da dile getirdiği gibi dünyadaki

40 Karakaş, Türk Amerikan Siyasi İlişkileri, s.367.

konjonktürel gelişmelere bağlıydı. Böyle bir gelişme de Kore Savaşı'nın başlamasına kadar ortaya çıkmamıştır⁴¹.

Dışişleri Bakanı'nın ABD'den eli boş dönmesi CHP Hükümetini ülke kamuoyunda ve mecliste zor durumda bırakmıştır. Nitekim hükümet temsilcilerinin bu tarihlerde verdikleri demeçlerde, Atlantik Paketi'ne girmek gibi bir arayışlarının olmadığına vurgu yaparak muhalefeti yatıştırmaya çalıştıkları gözlemlenmiştir. Nitekim bu tarihlerde dönemin Başbakanı Şemsettin Günaltay 30 Nisan 1949 tarihinde Tan gazetesinden Ali Naci Karacan'a bir demeç vermiş ve şu açıklamalarda bulunmuştu: *"Atlantik Paketi'ne girmek hususunda biz bidadetten beri pek hevesli davranmadık, mutlaka Atlantik Paketi'ne girelim diye bir teşebbüste bulunmadık. Çünkü böyle bir pakta girmenin bizim için ameli bir faydası yoktu. Başka bir pakt yapmakta bugün için mümkün değildir. Bununla beraber, bugünkü vaziyetimiz, böyle bir pakt içinde bulunmaktan daha sağlamdır. Bize bir takım mükellefiyetler yükleyecek bir pakt içine girmekten daha emniyet verici bir vaziyette bulunuyoruz"*⁴².

Günaltay'ın konuşmasına yakın bir konuşmayı da 15 Mayıs 1949 tarihinde TBMM'de, Necmettin Sadak yapmıştır. Sadak konuşmasında, ABD'ye Türkiye'yi pakta dâhil etmelerini istemek için gitmediğini dile getirmiştir. Bunun üzerine Millet Partisi Afyon Milletvekili Sadık Aldoğan, Sadak'a ABD'ye hangi maksatla gittiğini ve hükümetin takip ettiği siyasetin ne olduğunu sormuştur. Sadak ilk soruyu yanıtsız bırakarak ikinci soruya şöyle cevap vermiştir: *"Dış siyasetimizin temeli Atatürk'ün koyduğu Yurtta sulh, cihanda sulh vecizesidir. Dış siyasetimizin esası milletlerin hürriyet ve istiklallerine riayetkâr olan devletler ile aynı safta bulunmaktır. Şuan ki dış siyasetimiz, demokrasi, istiklal ve hürriyet safında bulunan milletlerin ve insanların hak ve hürriyetleri için mücadele eden büyük demokrasi safındaki devletler ile beraber bulunmaktır"*⁴³.

Gerek Günaltay'ın gerekse Sadak'ın demeçleri ortamı yatıştırmamış, aksine muhalefetin eleştirileri devam etmiştir. Basında da hükümete eleştiriler devam etmiştir. Örneğin 11 Mart 1949 tarihli Cumhuriyet gazetesinde, Türkiye'nin bu konudaki kaygılarını Abidin Daver şöyle dile getirmiştir: *"...Bugünkü şartlar altında bir Bolşevik tehlikesi göz önüne alındığında en önemli yerlerden biri Türkiye ve Yunanistan üzerinden Akdeniz'e inen yoldur. Batılı dostlarımız, bölgesel bir ittifak yaparak Kuzey ve Batı Avrupa saldırı istikametini kapadıkları, fakat*

41 Karakaş, Türk Amerikan Siyasi İlişkileri, s.368.

42 Tan Gazetesi, 30 Nisan 1949.

43 T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 11. 5. 1949, Dönem: VIII, C. 19, Toplantı:3, Birleşim 84, s.304,307-309.

Akdeniz yolunu açık bıraktıkları takdirde, Sovyetlerin bu açık yolu tercih ve bil-hassa Türkiye'yi daha ziyade tazyik ve tehdit etmesi gayet doğaldır ...” Bu durum karşısında alınacak tedbir ise bir Akdeniz Savunma Paketi kurulması veyahut da bir beyanname ile Türkiye ve Yunanistan'ın istiklallerini garanti etmektir...⁴⁴.

CHP hükümet temsilcilerinin tüm açıklamalarına rağmen Türk hükümeti, kamuoyundan aldığı eleştirilerden de kaynaklanan nedenlerden dolayı Batı ile bir şekilde ittifak kurma girişimlerine devam etmiştir. Bu doğrultuda 1939 yılında İngiltere ve Fransa ile imzaladığı üçlü ittifak anlaşmasına ABD'yi de dâhil etme girişiminde bulunmuş fakat başarılı olamamıştır. Daha sonra tekrar Akdeniz Paketi fikri perspektifinde çalışmalarını sürdürmüştür. Ankara Hükümeti'nin bu seferki taktiği, Akdeniz'in güçlü ve NATO üyesi devleti olan İtalya ile dostluk anlaşması imzalayarak Akdeniz savunma sistemi için bir temel oluşturmak ve Batı ülkelerinin dikkatini, boş bıraktıkları Akdeniz sahasına çekmekti. Bu amaç doğrultusunda 24 Mart 1950 tarihinde Türkiye-İtalya Dostluk, Sulh ve Adli Uzlaşma Antlaşmasını imzalamıştır. Bu dostluk anlaşmasının imzalanmasından kısa bir süre önce de Sadak, ABD, Fransa, İngiltere ve Türkiye'yi bir araya getirecek bir Akdeniz İttifakının gerekliliğini tekrar dile getirmiştir.⁴⁵. Türkiye'nin bu girişimi de başarılı olamamış, ABD'nin ve İngiltere'nin dikkatini çekememiştir.

Yaşanan tüm bu gelişmeler sonucunda CHP Hükümeti istediğini alamamış olsa da genel seçimlere üç gün kala bir kez daha adım atarak 11 Mayıs 1950 tarihinde NATO'ya girmek için resmen başvuru yapmış; fakat hükümetin, ABD, İngiliz ve Fransız Dışişleri bakanlarının yapacakları görüşmeden hemen öncesinde yaptığı bu başvurudan da bir sonuç alınamamıştır. Bu başvuruyu tek destekleyen ülke İtalya olmuştur, Kanada ve Batı Avrupa ülkeleri Türkiye'nin üyeliğine sıcak bakmamışlardır. ABD ise Türkiye'nin ittifaka alınması konusunda ısrarcı olmamıştır; çünkü paktın Doğu Akdeniz'e kadar genişlemesini kamuoyuna izah edemeyeceğini hesap etmiş ve ABD kamuoyunun buna razı olmayacağını dile getirmiştir.⁴⁶ Türkiye'nin NATO'ya üye olmak için bundan sonra ortaya koyacağı çabalar ise Mayıs 1950 seçimleri sonucunda iktidara geçen Demokrat Parti tarafından sürdürülmüştür⁴⁷.

1.3.2. Demokrat Parti Dönemi NATO'ya Giriş Denemeleri

Türkiye'de dış politikada yoğun yıllar yaşanırken bu tarihlerde iç politikada da milat sayılacak gelişmeler yaşanmıştır. Nitekim 14 Mayıs 1950 tarihinde yapı-

44 Abidin Daver, “Atlantik Paketi'nin Tekâmülüne Doğru”, Cumhuriyet, 11 Mart 1949.

45 Sander, Türk-Amerikan İlişkileri, s.69.

46 Ülman, “NATO ve Türkiye”, s.149.

47 Karakaş, Türk Amerikan Siyasi İlişkileri, s.372.

lan genel seçimleri Demokrat Parti kazanmış ve ülkede hem 27 yıldır devam eden CHP yönetimi son bulmuş hem de Türkiye, bir daha geri dönülmek üzere çok partili demokratik hayata adım atmıştır. Bu seçim sonucunda Demokrat Parti 408 milletvekili ile meclise girmiştir. Seçime katılım oranı da %88.88 gibi yüksek bir oran olmuştur⁴⁸.

Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ile kamuoyunda, yeni hükümetin dış politika konusunda atacağı adımlar merak uyandırmıştır. II. Dünya Savaşı sonrası CHP Hükümeti, tercihini Batı bloğundan yana kullanmış veya başka alternatifi olmadığını düşündüğünden bu yola girmiştir ve bu yol istikametinde birbirinden önemli adımlar atmıştır. Merak uyandıran ise, Demokrat Parti Hükümetinin bu yoldan devam edip etmeyeceği olmuştur. Kamuoyunun merakla beklediği Demokrat Parti'nin dış politika hedeflerinde, CHP yönetiminin attığı adımlar istikametinde çalışmalar gözlemlenmiştir.

Aslında Demokrat Parti, henüz muhalefette iken bile gerek Truman Doktrini ile hedeflenen askeri yardım antlaşmasının gerekse Marshall yardımı çerçevesindeki Ekonomik İşbirliği Antlaşmasının onaylanmasında olumlu oy vererek ABD ile işbirliğini öngören CHP yönetimine dış politika konularında destek verdiğini göstermiştir. Celal Bayar'ın Cumhurbaşkanı seçilmesinin akabinde ziyaretine gelen İsmet İnönü'ye iade-i ziyaretinde dış politika konusu gündeme gelmiş ve bu konuda Bayar, fikir birliği çerçevesinde Türkiye'nin güvenliği için NATO'ya girmesinin gerekli olduğu fikrini İnönü ile paylaşmıştır. İnönü ile yapılan bu görüşmelerden sonra Cumhurbaşkanı Bayar Bakanlar Kurulu'nu Çankaya'da toplamış, Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü'nün konuşmasından sonra konuşan Başbakan Adnan Menderes, Türkiye'nin halk iradesine dayanan bir devlet olmasından dolayı demokrasi cephesini temsil eden devletlerin Türkiye'yi NATO'ya almaları gerektiği üzerinde durmuş ve NATO üyeliğine yönelik girişimlerin yenilenmesi kararı alınmıştır⁴⁹.

Menderes'in konuşmasından da anlaşılacağı üzere, Demokrat Parti dış politikada herhangi bir radikal hamle yapma niyetinde değildi. Nitekim Menderes'in bu görüşünü paylaşan diğer bir önemli siyasetçi de Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü idi. Köprülü, "Son seçimler ışığında II. Dünya Savaşı'ndan beri Batı'ya yönelen dış politikamız, bu yönde daha enerjik bir biçim alacaktır."⁵⁰ demiştir.

48 Mim Kemal Öke, Unutulan Savaş'ın Kronolojisi Kore, 1950-1953, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1990, s.57.

49 Karakaş, Türk Amerikan Siyasi İlişkileri, s.372.

50 Feroz, Ahmad, Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980, Hil Yayınevi, İstanbul, 2010, s.499.

Demokrat Parti, yönetimde yukarıda verdiğimiz örneklerde de görüldüğü gibi üst kademelerden alt kademelere kadar dış politika konusunda bir görüş birliğinin olduğunu hatta CHP yönetimi ile aynı düşüncede olduklarını dile getirmeleri Demokrat Parti'nin daha kararlı bir dış politika uygulayabilmesine imkân sağlamıştır.

Yeni yönetimi daha hükümeti ilk devraldığı dönemde bile, Batı bloğu ile ortak hareket etmeye iten birçok gelişme yaşanmıştır. Dış politikada yaşanan bu gelişmeler, Demokrat Parti'yi Batı ile bütünleşmeye itmiştir. Bu gelişmelerin en önemlisi ve Türkiye için milat sayılacak gelişme hiç kuşkusuz bu dönemde patlak veren Kore Savaşı'dır. Diğer önemli sayılabilecek gelişmeler ise Sovyet Rusya basınında Türk Boğazları konusunda Sovyet Rusya'nın isteklerinin tazelenmesi ve Bulgaristan'ın Türk asıllı 250.000 kişiyi Türkiye'ye göndereceği tehdidinde bulunması olmuştur⁵¹.

Yukarıda bahsedilen dış politikada yaşanan bu gelişmeler Türk yöneticilerini harekete geçirmiştir. Hükümet, yaşanan bu gelişmeler ışığında Batı bloğu ile ortak hareket etmenin Türkiye'nin yararına olacağına kanaat getirmiş ve bu doğrultuda patlak veren Kore Savaşı sonrasında demokratik ülkelerin galip gelmesi için savaşa katılma kararı alarak Kore'ye asker göndermiştir.

1.4. Türkiye'nin NATO'ya Üye Olması

Türkiye, kurulduğu günden beri girmek için ciddi çabalar harcadığı NATO'ya üyelik sürecini ABD'nin desteği sayesinde başarı ile sonuçlandırmıştır. Yunanistan ile birlikte 18 Şubat 1952 tarihinde resmen NATO üyesi olmuştur⁵². Türkiye'nin NATO'ya üye olması sürdürdüğü dış siyasetin sonucudur. Truman Doktrini, Marshall Planı ve Avrupa Konseyi üyeliklerinin ardından dış politikada yaşanan bu gelişme, Türkiye'nin bir dönem yaşamış olduğu yalnızlığa son vermiştir⁵³.

Türkiye'nin bu pakta üye olmasını sağlayan en önemli gelişme şüphesiz ABD'nin, Türkiye'ye karşı olumlu tutum sergilemeye başlamasıdır⁵⁴. ABD, hem Türkiye'ye karşı olumlu tutum sergilemeye başlamış hem de Türkiye'nin üyeliğine sıcak bakmayan pakta üye diğer ülkeleri ikna etmeye çalışmıştır.

ABD'nin, Avrupa ülkelerinin ve özellikle İngiltere'nin Türkiye'ye karşı tavır değiştirmeleri kendiliğinden oluşan bir süreç olmamıştır. Avrupa ve ABD'yi bu

51 *Sarıay*, Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi, s.86.

52 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, C. 13,18 Şubat 1952, toplantı 2, birleşim 41, s. 313.

53 Sina Akşin, "*Kısa Türkiye Tarihi*", Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul,2016, s.250.

54 Zafer Gazetesi, 11 Ocak 1952.

tutum değişikliğine yönelten birçok neden vardır. Bu nedenleri kısaca tekrar hatırlayacak olursak: Türk ordusunun Kore Savaşı'nda gösterdiği kahramanlıklar⁵⁵, Türkiye'nin stratejik önemi, Türkiye'nin ordusundan yararlanarak Orta Doğu topraklarında ABD ve İngiliz devletlerinin menfaatlerinin emniyetini sağlamak ve son olarak, yayılcı siyasetinden bir türlü vazgeçmeyen Sovyet Rusya'ya karşı hem Türkiye'yi desteklemek, hem de Türkiye'de kurulacak üsler vasıtasıyla Sovyet Rusya'ya gözdağı vermektir. İngiliz ve ABD hükümetlerinin yukarıda saydığımız gerekçelerle Türkiye'yi NATO'ya alma istekleri diğer üye ülkelere de anlatılmış ve Türkiye'nin NATO'ya girişi sağlanmıştır⁵⁶.

Bir ABD gazetesi olan Newsweek'te yayınlanan "İspanya mı yoksa Türkiye mi daha mühim mevkidedir" adlı makale, Türkiye'nin NATO'ya alınmasının asıl nedenini gözler önüne sermiştir: "...Doğrusu aranırsa Avrupa'nın Akdeniz müdafaası zincirinde asıl eksik halkalar, Türkiye ile Yunanistan'dır. Bu iki Doğu Akdeniz memleketi Sovyet Rusya'nın taarruzuna en müsait bölgesine (Karadeniz ve Hazar Denizi'ne) giden yolun kapısını teşkil etmektedirler. O bölgede ise Sovyet Rusya'nın en zengin petrol, hububat ve sanayi merkezleri bulunmaktadır. Akdeniz'deki en güçlü taarruz kuvveti Amerika'nın Altıncı Filosu ve bu filonun uçaktadır gemileridir. Türkiye ile Yunanistan'daki kara üsleriyle takviye edildikleri takdirde Amerikan Hava Kuvvetleri Sovyet Rusya'nın can alacak noktalarına ağır darbeler indirebilir..."⁵⁷. Yukarıda gördüğümüz ABD'de yayınlanmış makaleden de anlaşıldığı gibi, Türkiye'nin ve Yunanistan'ın NATO'ya üyeliğinin ABD açısından en önemli nedeni jeopolitik konumlarıdır. Türkiye'nin eşit haklar ile NATO'ya tam üye olması, İngiliz hükümet temsilcilerinin de arzuladığı bir gelişme idi. Nitekim İngiliz Dışişleri Bakanlığı temsilcisinin Zafer gazetesine verdiği demeçte de Türkiye'nin görüşü teyit edilmiştir. İngiltere Dışişleri Bakanlığı temsilcisi Türkiye'nin NATO'ya eşit haklar ile gireceğini belirtmiştir⁵⁸.

Yoğun diplomatik münasebetlerden sonra, NATO Bakanlar Konseyi'nin 15-20 Eylül 1951 tarihlerinde Ottawa'da yapılan 7. toplantısında, Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya üye olarak alınmasına oybirliği ile karar verilmiştir. Alınan bu önemli karardan sonra Türkiye'nin NATO'ya girişi ve Orta Doğu'nun güvenlik meselelerini görüşmek üzere; ABD, İngiltere ve Fransa genelkurmay başkanları 12 Ekim 1951 tarihinde Türkiye'ye gelmişlerdir. Türk yetkililer ile yapılan görüşmelerde, NATO'nun yapısı, Türkiye'nin içindeki rolü ve uzun bir

55 Burçak, On Yılın Anıları, s.109.

56 Saray, *Sovyet Tehdidi Karşısında...*, s.141.

57 Cumhuriyet Gazetesi, 7 Ağustos 1951.

58 Zafer Gazetesi, 13 Ocak 1952.

süre tartışma konusu olan hangi komutanlığa bağlanacağı konuları görüşülmüştür. Yapılan müzakereler sonucunda, 15 Ekim tarihinde yayınlanan resmi bildiri- de Türkiye ve Yunanistan'ın derhal ittifaka girmeleri ile Orta Doğu komutanlığı kurulması konularında görüş birliğine varıldığı kamuoyuna duyurulmuştur. Bu gelişme üzerine Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya girişini sağlayan ek protokol yayınlanmış ve 22 Ekim'de yürürlüğe girmiştir. Böylelikle, Kuzey Atlantik Antlaşması metni, ittifaka üye devletlerin bir silahlı saldırı karşısında birbirlerine yardımda yükümlü oldukları coğrafi alan içine Türkiye ve Yunanistan'ı da alacak biçimde genişlemiştir⁵⁹.

Türkiye'nin hangi komutanlığa bağlanacağı, uzun süre tartışmalara neden olmuştur. Bu anlaşmazlıkların temelinde İngiltere'nin kendi çıkarlarını düşünen tutumu yatmıştır. İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın ordularının İngiliz komutanlığının yetki alanına bağlanmasını istiyordu. Türkiye ise, ordularını NATO'nun bir parçası olarak, bir ABD'li komutanın emri altına sokmak istiyordu. Necmettin Sadak, ABD komutanlığı emri altına girme isteğinin nedenini şöyle belirtmiştir:

*“Atlantik Paktının bir tek müdafaa kuvveti vardır, o da General Eisenhower emrindeki Avrupa ordularıdır. Bu kuvvetin hududu Yunanistan'da bitiyor ve Türkiye Eisenhower kumandası dışında bırakılıyor. Bu demektir ki, Türkiye tecavüze uğradığı takdirde Eisenhower kuvvetleri olaya karışmayacaklar. Hâlbuki General Eisenhower bölgesi tecavüze uğrarsa Türkiye orduları harekete geçeceklerdir. Yani Türkiye kendi aleyhine Atlantik Paktı hudutları dışında ve gene kendi aleyhine Atlantik hudutları içinde bırakılıyor. Türkiye Eisenhower kumanda hududu dışında kalmayı kabul edemez.”*⁶⁰

Uzun süren tartışmaların sonunda Fransa'nın ortaya atmış olduğu teklifler tarafından kabul edilmiştir. Teklife göre Yunan ve Türk kara kuvvetleri Güney Avrupa Kuvvetleri Komutanlığının emri altına konmuş, deniz kuvvetlerinin ise kurulması planlanan Ortadoğu Komutanlığı'na bağlanması kararlaştırılmıştır. Bu sıkıntı 1951 yılının Ekim ayında Mısır'ın Ortadoğu komutanlığına katılmayacağını açıklaması üzerine tam olarak çözüme kavuşmuştur⁶¹. Arap ülkelerinin bu projeye olan ilgisizliği neticesinde Ortadoğu Komutanlığı düşüncesi 1953 yılına ertelenmiştir⁶². 18 Şubat 1952 tarihinde de TBMM tarafından “Kuzey Atlantik

59 Sarıay, *Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi*, s. 96.

60 *Ayın Tarihi*, No.215, Ekim 1951, s.100.

61 Sander, *Türk Amerikan İlişkileri*, s.81.

62 Cüneyt Akalın, *Soğuk Savaş ABD ve Türkiye-1 Olaylar, Belgeler (1945-1952)*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003, s.299.

Antlaşmasına Türkiye Cumhuriyetinin Katılmasına Dair Kanun Tasarısı'nın, katılımcı 410 milletvekilinin 409'unun lehte, 1 milletvekilinin de çekimser oyu ile onaylanması üzerine, Türkiye'nin NATO'ya üyeliği resmi olarak yürürlüğe girmiştir⁶³. Çekimser oy kullanan, Seyhan bağımsız milletvekili Dr. Cezmi Türk kullanmıştır⁶⁴. O dönemdeki gazete haberlerinde oylamaya katılan milletvekili sayısı 404 olarak belirtilmiştir⁶⁵. Daha sonra Türkiye NATO Konseyi'nin 20-25 Şubat 1952'de yaptığı Lizbon toplantısına tam üye olarak katılmıştır. Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya girişini ABD Senatosu 29 Ocak 1952 tarihinde kabul etmiştir⁶⁶.

Nihayetinde, Türkiye'nin uzun dönemden beri istediği üyelik gerçekleşmiştir. Üyelik gerçekleştikten sonra Türkiye, NATO'nun kullanması için topraklarında arazi de tesis etmiştir⁶⁷. Ayrıca Bakanlar Kurulu kararı ile Milli Savunma Bakanlığı bütçesinden de NATO'nun icap ettiği tüm masraflar için de ödenek tahsis edilmiştir.⁶⁸

Türkiye'nin bu pakta üyeliğinin yankıları da hiç şüphesiz ki büyük olmuştur. Nitekim Türkiye'nin NATO'ya üyeliğinden hemen sonra 23 Nisan 1952 tarihinde NATO Teşkilatı Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Saunders, Hava Kuvvetleri'nin misafiri olarak bir takım görüşmelerde bulunmak üzere Türkiye'yi ziyaret etmiştir⁶⁹. Bu görüşmeden sonra da 15 Aralık 1952 tarihinde Paris'te toplanacak NATO Konsey çalışmalarına katılmak üzere Türkiye'yi temsilen Bakanlar Kurulu kararı ile Fuad Köprülü başkanlığında bir heyet Paris'e gönderilmiştir.⁷⁰ Türkiye'nin pakta üyeliği sonrası Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün Demokrat Parti'nin Üçüncü Büyük Kongresinde yaptığı değerlendirmede şunları söylemiştir:

"Atlantik Paktı... Sadece askeri ve siyasi bir topluluk değil, bir medeniyet topluluğu, bir demokrat milletler topluluğudur... Memleketin ve milletin emniyetini sağlayacak böyle bir neticenin elde edilmesinden dolayı ne kadar memnun olsak yeridir... Atlantik Paktı Türkiye'nin bütün topraklarına şamildir. Başka türlü olamazdı"⁷¹.

63 T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 18. 02. 1952, Dönem: IX, C. 13, Toplantı:2 Birleşim 41, s.343.

64 Burçak, *On Yılın Anıları*, s.116.

65 *Milliyet Gazetesi*, 19 Şubat 1952.

66 Sander, *Türk Amerikan İlişkileri*, s.81.

67 BCA, Fon No: 030_18_01_02_130_90_4.

68 BCA, Fon No: 030_18_01_02_130_73_18.

69 BCA, Fon No: 030-0-001-000-000-35-216-2-1.

70 BCA, Fon No: 030-18-01-02-130-92-17.

71 Konuşmanın metni için bkz Ayın Tarihi No.215, (Ekim 1951), s.60.

Köprülü'nün açıklamalarından da anlaşılacağı üzere Pakta üyelik ne devlet adamları ne de halk tarafından Türkiye'de sadece bir ittifak antlaşması olarak algılanmıştır. Türkiye'nin Atlantik Pakta'na kabulü demek hem Türkiye'nin korktuğu Avrupa'dan izole korkusunu yenmiş hem de Türkiye'nin kendini bir Avrupa Devleti olarak algılamasına neden olmuştur.

Türkiye'nin NATO'ya üyeliği hiç şüphesiz ki Demokrat Parti Hükümetine özellikle iç siyasette bir saygınlık kazandırmıştır. Fakat bununla birlikte bu üyelik, Türkiye'nin Sovyet Rusya ile olan ilişkilerini de olumsuz etkilemiştir. Nitekim 3 Kasım 1951 tarihinde Türkiye, Sovyet Rusya'dan Türkiye'nin NATO'ya girişini protesto eden bir nota alacaktır. Bu notada şunlar belirtilmiştir: “*Bu koşullarda; Türkiye'nin, Atlantik ile hiçbir bağlantısı olmayan bir ülkenin, Atlantik bloğuna katılmaya davet edilmesi, emperyalist devletlerin SSCB sınırlarında saldırgan amaçlı askeri üsler kurmak için Türkiye topraklarında yararlanma arzularından başka hiçbir şeyin göstergesi olamayacağı oldukça açıktır*”⁷². Türkiye, Sovyet Rusya'nın bu iddialarını temelsiz bularak reddetmiştir. Aslında Türkiye'yi Atlantik Pakta'nın kapısını aşındırmaya iten temel sebep Sovyet Rusya'nın Türkiye üzerine uyguladığı politikadır. Daha önce de ele aldığımız gibi Türkiye, bu dönemde Sovyet Rusya'dan, ulusal bağımsızlığını tehlikeye düşürecek tehditler almıştır.

Birinci notadan sonra Sovyet Rusya'dan 30 Kasım tarihinde ikinci bir nota daha gelmiş ve ondan sonra da bu konu kapanmıştır. Aslında Demokrat Parti Hükümeti, kuzey komşuları ile aralarındaki ilişkilerin soğukluğundan memnun idiler. Çünkü müttefiki olan ABD ile Sovyet Rusya arasında bir soğuk savaş mevcut idi. Sovyet Rusya, lideri Stalin'in ölümünden sonra Türkiye ile olan ilişkilerini düzeltmeye çalışmıştır. Nitekim 30 Mayıs 1953 tarihinde Sovyet Rusya'dan Türkiye'ye verilen notada, 1945 yılında fesih edilen Dostluk Anlaşmasının yenilenmesini ve bununla birlikte Moskova, Kars ve Ardahan ile ilgili bütün isteklerinden ve Boğazların ortak savunulması isteklerinden vazgeçtiklerini belirtmişlerdir. Bu notaya 18 Temmuzda Türkiye'nin verdiği yanıt ise son derece soğuk ve kısa olmuştur. Türkiye'nin ABD ile olan ilişkilerini tehlikeye düşürebilecek herhangi bir adım atmaya istekli hiçbir CHP'li ya da Demokrat Partili vekil yoktu. Türkiye hükümeti soğuk savaşta katı ABD tutumundan yana olmuştu ve Washington bundan vazgeçtikten sonra bile Türkiye bu katılımı terk etmek istememiştir²⁵⁵.

Türkiye'nin, dış politikada duygusallıktan uzak realist bir politika takip etmeye başlaması, Kıbrıs Sorununda yaşadığı hayal kırıklığından sonrasına dayanmaktadır. Kıbrıs Sorunu ortaya çıkana dek Türkiye'nin dış politikasında duygusallığın ön planda oluşunu gözlemleyebilmekteyiz. Hatta Türkiye bu dönemde

Amerika'dan çok Amerikacı idi diyebiliriz. Türkiye'nin bu ABD yanlısı tutumu Türkiye'nin özellikle Ortadoğu'da diğer Müslüman ülkeler ile olan bağlarının zayıflamasına neden olmuştur. Daha önceki bölümlerde ele aldığımız İsrail devleti sorunu gibi sıkıntılarda dönemde Türkiye, diğer Müslüman ülkeler ile fikir ayrılıklarına girmiştir. Türkiye, başta Kıbrıs meselesi olmak üzere önüne gelen siyasi sorunlarını sadece NATO içerisinde kalarak çözemeyeceğini anlamış ve bu dönemden itibaren çok yönlü bir politika takip etmeye başlamıştır. Yani ülkeler ile duygusallıktan uzak realist ilişkiler kurma çabaları içine girmiştir. Türkiye'nin özellikle 1960'lı yıllarda uygulamaya çalıştığı bu politikası sonucunda bu tarihlerde Türk-Sovyet ilişkileri normale dönmeye başlamıştır⁷³.

SONUÇ

II. Dünya Savaşı döneminde Türk dış politikasını yönlendiren temel etkenler, milli çıkarlar ve ulusal güvenlik endişesi olmuştur. Mihver Devletleri ile Müttefikler arasında uygulanan denge siyaseti, savaşın sona erdiği 1945 yılının Şubat ayına kadar sürmüştür. Almanya'ya savaş ilan edilmesi ve Türkiye'nin galip devletler arasında sayılması, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın kurucu üyeleri arasında yer almasını sağlamıştır. Bu süreçte başlayan yeni dünya düzenini şekillendirme arayışları Türkiye'nin dış politikada inisiyatif alma kararını tetiklemiştir. Aynı döneme denk gelen ve Sovyet Rusya'nın Türkiye aleyhine gelişen yayılmacı siyaseti Türkiye'nin güvenlik endişesiyle hareket etmesine yol açmış ve ölçsüz bir şekilde ABD ile ittifak kurma arzusunu doğurmuştur. Savaş sonrası dünyada şekillenen iki kutuplu ortamda (komünist ve liberal Batı) tercihini liberal dünyadan yana koyan Türkiye, Batıya adapte olmaya çalışmıştır. Bu süreçte Türk devlet adamlarını motive eden temel tarihsel etkenler, 19. yüzyıldaki modernleşme hareketlerinin temel kaynağının batılı ülkeler olması ve Osmanlı Devleti'nin sınıfsız bir toplumsal düzene sahip oluşuydu. Dolayısıyla bu temeller üzerine hareket eden Türk devlet adamları, Sovyet Rusya karşısında sağlam tarihsel dayanaklar bulmakta güçlük yaşamamışlardır.

ABD'nin Doğu Avrupa'yı kontrol etme ve Sovyet Rusya'yı çerçeveleme politikası bağlamında Yunanistan ile birlikte Türkiye'nin de güvenlik sistemine dâhil edilmesinin gerekliliği gündeme gelmiştir. Ancak, Türkiye'nin Yunanistan gibi savaşın yıkıcı etkileriyle yüzleşmemiş olması ve bu nedenle ABD kamuoyunda ortaya çıkan Türkiye karşıtı kampanya Türkiye'nin NATO üyeliğini güçleştiren etkiler yaratmıştır. Yani savaş döneminde faydasını gördüğü savaş dışı kalma gayretleri, Türkiye'yi savaş sonrasında birtakım sıkıntılara sokmuştur. Buna rağmen dönemin Türk devlet adamlarının yoğun girişimleri, ABD'nin Ortadoğu'da müt-

73 Sarıay, *Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi*, s.100.

tefik elde etme hususundaki politikası ve Kore'ye Türkiye'nin asker göndermesi Türkiye'nin NATO üyeliğinin önünü açmıştır. Bu anlamda Türkiye'nin NATO'ya üye olarak kabul edilmesi iki taraflı bir zaruretın sonucudur. Aynı zamanda diplomatik bir başarıdır.

Türkiye'nin NATO'ya üye olmasından sonra da devam eden süreç farklı boyutlara ulaşmıştır. Üyelik öncesi başlayan Amerika'ya yakınlaşma süreci üyelik sonrası dozunu arttırarak devam etmiştir. Hatta Türkiye'nin bu tutumu dış politikada tarafsız ve özgün bir tutum takınmasını engelleyerek tarihsel kökenleri ile bağlarını zedelemesine neden olacaktır. Türkiye'nin takındığı bu romantik tutum dış politikada Kıbrıs meselesinde Amerika ile ters düşmesine kadar devam edecektir. Bu dönemde gerçekliği görececek olan Türkiye için geçen süre dış politikada bazı onarılamayacak hatalar yapmasına neden olmuştur.

KAYNAKLAR

1. RESMİ KAYITLAR

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Fon No: 030-0-001-000-000-35-216-2-1.

Fon No: 030-18-01-02-130-92-17.

Fon No: 030-18-01-02-130-73-18.

Fon No: 030-18-01-02-130-90-4.

Meclis Tutanakları

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, C:19, 11 Mayıs 1949, Toplantı:3, Birleşim 84, s.304,307-309.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: IX, C:13,18 Şubat 1952, Toplantı:2 Birleşim 41, s.343.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: IX, C.13, 18 Şubat 1952, Toplantı:2, 41. Birleşim, s. 313.

II. SÜRELİ YAYINLAR

Aydın Tarihi, No:215, Ekim 1951.

Cumhuriyet Gazetesi,11 Mart 1949.

Cumhuriyet Gazetesi, 7 Ağustos 1951.

Milliyet Gazetesi, 19 Şubat 1952.

Tan Gazetesi, 30 Nisan 1949.

Zafer Gazetesi,11 Ocak 1952

Zafer Gazetesi,13 Ocak 1952.

III. KİTAPLAR

- Akalın, Cüneyt, *Soğuk Savaş ABD ve Türkiye-1 Olaylar, Belgeler (1945-1952)*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003.
- Akın, Rıdvan, *Türk Siyasal Tarihi, 1908-2000*, XII Levha Yayınevi, İstanbul, 2010.
- Akşin, Sina, *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.
- Armaoğlu, Fahir; 20. *Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, Cilt:1 Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1993.
- Atabey, Figen, *1939 Türk-İngiliz-Fransız İttifakı*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2014.
- Sabalta, Nevin, *Türkiye'nin Dış Politikası 1950-1980*, Lazer Yayınları, Ankara 2005.
- Bayur, Yusuf Hikmet, *Türkiye Devletinin Dış Siyaseti*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1995.
- Burçak, Rıfki Salim, *On Yılın Anıları 1950-1960*, Nurel Matbaacılık, Ankara, 1998.
- Feroz, Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Hil Yayınevi, İstanbul, 2010.
- Fırat, Melek, Yunanistan'la İlişkiler, Baskın Oran (Edt.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşında Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, C.I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, 1919-1980.
- Gönlübol, Mehmet vd. *Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1965*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1969.
- Gürel, Şükrü S. *Türk Dış Politikası (1919-1945)*, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C. 2, İletişim Yayınları, s. 534.
- Halil, Ali, *Atatürkçü Dış Politika ve NATO ve Türkiye*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1968.
- Karakaş, Nuri, *Türk Amerikan Siyasi İlişkiler*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2013.
- Liebmann, George W. *Diplomacy Between the Wars, Five Diplomats and the Shaping of the Modern World*, I.B. Tauris, London&New York, 2008.
- Nato el Kitabı*, Office of Information and Press, Brussels, Belgium, 2011.
- Öke, Mim Kemal, *Unutulan Savaş'ın Kronolojisi Kore, 1950-1953*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1990.
- Sander, Oral; *Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1979.
- Saray, Mehmet; *Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye'nin NATO'ya Girişi*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000.
- Sarıay, Yusuf; *Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi ve NATO'ya Girişi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1988.
- Şemsutdinov, A. – BAGİROV, Y.A. *Bir Karagün Dostluğu Kurtuluş Savaşı Yıllarında Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri*, Bilim Yayınları, İstanbul, (t.y.).
- Ülman, A. Haluk; *NATO ve Türkiye*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1968.
- William, Hale, *Türk dış Politikası 1774-2000*, Mozaik Yayınları, İstanbul, 2003.

IV. MAKALELER

- Acun, Fatma, “Osmanlı’dan Türkiye Cumhuriyeti’ne: Değişme ve Süreklilik”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Osmanlı Devleti’nin Kuruluşunun 700. Yılı Özel Sayısı*, (Ekim 1999), ss.155-167.
- Armaoğlu, Fahir, “Sovyet Amerikan Münasebetlerinin Üç Yılı (1945-1948)”, *A.Ü.S.B.F.D. C. 4*, Ankara, 1949, s.417-418.
- Atabey, Figen, Türk-İngiliz Siyasi İlişkileri (1936-1939), *History Studies*, ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print) Volume 7 Issue 1, A Tribute to Prof. Dr. İbrahim GÜLER, p. 25-45, March 2015.
- Babaoğlu, Resul, “İngiliz Belgelerinde Türkiye’nin Demokrasiye Geçiş Yılları: Demokrat Parti’nin Kuruluşu ve 1946 Seçimleri”, *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.10 (2017), ss. 371-402.
- _____, “Muharebeden Diplomasiye: Lozan Konferansı’nda Türk Delegation Heyetinin Karşılaştığı Zorluklar”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 35 (1), 99, (2019), ss. 95-140.
- Deringil, Selim, “The Preservation of Turkey’s Neutrality During the Second World War: 1940”, *Middle Eastern Studies*, Vol. 18, No. 1 (Jan. 1982).MELEK
- _____, “Aspects of Continuity in Turkish Foreign Policy: Abdülhamid II and İsmet İnönü” *International Journal of Turkish Studies*, Vol.4, (1987).
- Saraçoğlu, Cenk, “Türk Dış Politikasının Tarih Yazımında Soğuk Savaş ve Türkiye-SSCB İlişkileri”, *Praksis*, S.17, (Kış 2007), ss.57-68.
- Şener, Bülent, “Sevr Fobisi/Sendromu: Türkiye’nin Güvenlik Endişesini anlamak üzerine Düşünceler”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 9/5(Spring 2014). P. 1835-1837.
- Ülman, A. Haluk - Sander, Oral, “Türk Dış Politikasına Yön Veren Temel Etkenler II (1923-1968)”, *A.Ü. SBF Dergisi*, C. 23, No. 3, Eylül 1968, s.s. 241-273.
- Ünsal, Pelin, “Türk Tarih Yazımında Çok Partili Hayata Geçiş (1945-1950)” Cumhuriyet döneminde Türkiye’de Tarihçilik ve Tarih Yayıncılığı Sempozyumu, TTK, Ankara, 2011, ss.893-909.

VI. İNTERNET KAYNAKLARI

- Dinç, Sait, “Atatürk Sonrası Türkiye’de İç ve Dış Politikada Gelişmelere Genel Bir Bakış(1938-1965)”, *ERT*:30.01.2017. http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_ataturk_sonrasi_ic_ve_di_s_gelistmelere_bakis.pdf ERT: 15.05.2016.

SIİRT ARAPÇASI'NDAKİ DEYİMLER VE MESELLERİN FİLOLOJİK ÖZELLİKLERİ

Sedat AKAY*

Özet

Atasözleri bir milletin tarih boyunca edindiği tecrübelerini, kimliğini yansıtan değerleri ve kültürünü süzgeçten geçirerek yeni nesillere aktardığı eşsiz bir hazinedir. Aynı zamanda bir milletin yaşantısı, duyguları, geçmişine ışık tuttuğu gibi, dilinin yapısı hakkında bilgi sahibi olmanın şifreleridir.

Bütün toplumlarda olduğu gibi, Anadolu'da yaşayan çeşitli din, dil ve kültüre mensup vatandaşların da kendine özgü deyim ve atasözleri vardır. Bunlardan birisi Siirt'te yaşayan Arapların oldukça zengin birikimini yansıtan ve kendine has Arap lehçesiyle söylenmiş deyim ve atasözleridir.

Bu makale Siirt Arap atasözlerinin anlam boyutunun yanında morfolojik, sentaks ve fonetik yönünden incelenmesi ile Fasih/standart Arapça ile karşılaştırma yapılarak, benzer ve farklı yönlerinin ortaya konulması amacıyla hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siirt, Folklor, Atasözü, Arapça

Gönderilme Tarihi: 01.05.2019

Kabul Tarihi: 16.06.2019

* Öğr. Görevlisi, SİÜ, Yabancı Diller Yüksekokulu, sedatakay56@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0256-4339

PHRASES IN SİİRT ARABIC DIALECT AND PHILOSOPHICAL PROBLEMS

Abstract

The proverbs are unique thesaurus of experience that a nation has got along its history and by reflecting its identity and filtering its culture carries it to next generations. Meanwhile it is the codes of the language by which its life style, senses, language and structure is illuminated. As in all societies, many of our citizens living in Anatolia own different languages, cultures, proverbs and idioms. One of those languages is Arabic language that has its own rich culture, dialect, idioms and proverbs. In this study the meaning of some Arabic proverbs are given and their syntax, and morphologic dimensions are examined. And Arabic proverbs and idioms of Siirt are compared with proverbs and idioms in Pure Arabic. So the similarities and differences of two dialects are examined.

Key words: *Siirt, Folklor, Proverb, Arabic*

GİRİŞ

Her toplumun kendine ait atasözleri ve deyimleri vardır. Bunlar o toplumun yaşam tarzını, kültürünü, dilini ve geleneklerini yansıtır. Atasözleri ve deyimler aynı zamanda dil ve kültürün taşıyıcısı, hafızası konumundadır.

Anadolu çok eski tarihlerden beri çeşitli din, dil ve kültüre sahip milletlere ev sahipliği yaptığı gibi, birçok lehçenin konuşulduğu ve bunun hoş görüşle karşılandığı bir yurt olmuştur. Bu kültürel mirasın birisi de yüzyıllardır bu topraklarda yaşayan ve atalarından aldığı mirası nesilden nesile sözlü olarak aktaran Siirt Araplarının kullandığı Siirt Arapçası ve edebî ürünleridir.

Atasözlerinin kalıplaşmış olması ve şiirsel özellikler taşıması sebebiyle insanları etkilemesi ve akılda kalması daha kolaydır. Bunlar sözlü olarak aktarıldığı için de kayıt altına alınması ve gelecek nesillere aktarılması son derece önemlidir. Siirt Araplarının geçmişten günümüze kadar taşıdıkları bu mirasın, yeterince incelenip araştırıldığını söylemek mümkün değildir. Ayrıca bu konuda yapılan çalışmalarda deyim ve mesellerin, sadece Latince veya sadece Arapça olarak yazılması, çalışmanın kapalı bir muhit içinde kalmasına, etki sınırlarının daralmasına yol açmaktadır. Bu yüzden her iki dilin beraber kullanılarak Fasih Arapça ile de karşılaştırma yapılması daha faydalı olacaktır.

1-Deyim ve Meseller

Arapçada mesel (çoğulu emsal) “benzemek, benzeri olmak” manasındaki مثل/musul kökünden türemiş bir sıfat olup “benzeyen” demektir. Misil de aynı anlamda kullanılır. Mesel ayrıca “sıfat, vasıf, söz, ibret ve kıssa” manalarına gelir. Mesel: “Açıklamak amacıyla benzeri hakkında söylenen söz” şeklinde de tanımlanmıştır.

Mesel, atalardan gelen ve onların yüzyıllar içindeki deneyim ve gözlemlerine dayalı düşüncelerini değişmez kalıp ve klişeleşmiş özlü sözlerle öğüt ve hüküm içerecek biçimde yansıtan, lafzı ve anlamı beğenilerek nesilden nesile aktarılan, çoğunlukla asıl durumuna benzeyen halleri açıklamak ve örneklemek amacıyla kullanılan anonim mahiyetteki özdeyiştir. (Durmuş, 2004: 293)

2-Anadolu'da Konuşulan Lehçeler ve Sözlü Kültür Ürünleri Hakkında Yapılan Çalışmalar

Batı ülkelerinde diyalektoloji ve sözlü kültür çalışmaları konusunda yoğun faaliyetler yapılmakta, enstitüler kurulmakta ve azımsanmayacak fonlarla desteklenmektedir.

Anadolu'daki Arapça lehçeleri ve edebi ürünleriyle ilgili ilk araştırmalar batılılarca yapılmıştır. Son yıllarda bu gelişmelerin etkisiyle yerli bilim adamı, yazar, akademisyen ve araştırmacıların, konu üzerine eğilmesi sonucunda birtakım ürünler ortaya çıkmıştır. Bu çalışmalara örnek olarak konumuzla ilgili:

Abdulhadi Timurtaş (2016)'ın; “*Siirt Arapçasında Halk Atasözleri*”, Ahmet-Fatih Arıtürk (2003)'ün; “*Siirt'le İlgili Anekdötler*”, Ayhan Mergen(2017)'in, “*Siirtlinin Gönlünden Diline Yansıyan Atasözleri ve Deyimler*”, Mehmet Şirin Çıkar-Abdülhadi Timurtaş (2009)'ın; “*Siirt Yöresinde Kullanılan Arapçanın Temel Özellikleri*”, Necim Gül'ün; ” *Siirt Arapçasını Kurtarmak*”, M. Şefik Görgin(2014)'in; ”*Arapça Qeltu Lehçesi Siirt Arapçası 'Arabi l-Welêye'* ve Yaşar Acat'ın; ”*Muhalleme Lehçesinde Kullanılan Atasözü Ve Deyimlerin Siirt Arapçasında Kullanılan Atasözü Ve Deyimlerle Karşılaştırılması*” adlı çalışmaları zikre diledi.

3-Siirt Deyim ve Mesellerinin Filolojik Özellikleri

Mesellerin filolojik ve edebi özelliklerinin başında değişmez kalıp ve klişeleşmiş ifade olmaları gelir. Meselin aslî formu her yerde ve herkes tarafından korunarak tekrar edilir. Hatta mesel lügat, sarf ve nahiv kurallarına aykırı da olsa değiştirilmez. Aslî formu koruma zarureti sebebiyle mesellerde lügat ve gramer kurallarına aykırılığa ve kıyas dışı hususlara sıkça rastlanır. Halk mesellerinin tamamına yakını bu türdendir. (Durmuş, 2004: 296)

Bu başlıkta Siirt Arapçasında kullanılan meseller/atasözleri –öncelik ve özellikle- şekil, ses bilgisi ve cümle dizimi yönünden incelenmeye tabi tutulmuş, Latince transkripsiyonu yapılmıştır. Siirt lehçesinin Arapça yazımında, Fasih Arapçaya en yakın yazılış biçimi verilmiş olup vokaller hareketlerle gösterilmiştir. Fasih Arapçada ise tam karşılığı değil; hangi isim, edat veya fiile denk geldiği verilmiş, böylece isim, fiil ve edatlarda meydana gelen değişiklikler, telaffuz farklılıkları ile Siirt Arapçasının cümle yapısı gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Transkripsiyonda Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi (DİA) sistemi esas alınmıştır. İmâle “ê” ile gösterilmiştir. Siirt Arapçası için “Sa”, Fasih Arapça için “Fa”, Latince transkripsiyon için ”La” kısaltmaları kullanılmış, müennes/dişil kelimeler[d] ile gösterilmiştir.

No: 1

Sa: اللَّهُ كِلْ عَرَفَ فِي الْحَيَّةِ حَطَّ إِجْرِيَا فِي جُورَفَا

La: *Alla kil araf fi'l-hayyé haç icreye fi cõfê*

Fa: *أَللَّهُ قَدْ عَرَفَ فِي الْحَيَّةِ حَطْرَ رَجُلِيهَا فِي جَوْفِهَا*

Anlam: Allah yılanın ne olduğunu bilmiş; ayaklarını karnına koymuş. Kötü niyetli olup ta elinde bir güç bulunmayan kişiler için kullanılan bir deyimdir. (Acat, 2017: 251; Gül, 2013: 103; Mergen, 2017: 27; Timurtaş, 2012: 106)

Alla: Allah

Kil/كـ: *كِلْ* terkiibinden oluşmaktadır. Sa. da “كـ”, “قـ” gibi pekiştirme işlevi görmektedir. Kamerî harflere bitiştiğinde “lam” harfî ile telaffuz edilir. Şemsî harfle başlayan kelimelerde ise vasledilerek/ulanarak telaffuz edilir.

araf (*bilmiş*): Sa. da mazi fiil, Fa. daki gibi fetha üzere mebni olmayıp genellikle sakin olarak gelir.

fi l hayyê (yılanı): Burada *فِي*/fi, öncesindeki *عَرَفَ*/araf fiiline yardımcı olarak gelmiştir.

ḥaṭ: Koymuş

icreye (ayaklarını): [Fa: *رَجُلِيهَا*/ricleyhê] Fa. da bir isim, fiil veya edata bitişen zamirlerdeki “he” sesi, Sa. da hafzedilir veya “v”/و “ye dönüşür. Fakat harekesi med ile telaffuz edilir. Örneğin *كُتَابُهَا* < *كُتَابَا* < *لُ* < *لُو* şekline dönüşür.

fi cofe (Karnına): *فِي*/fi: En fazla kullanılan harf-i cerlerdendir. Anlam bakımından:

a. Zaman ve mekan zarfı manasındadır. “-e, -a, -de, -da” şeklinde tercüme edilir.

b. “Mevcut, vardır” manasında kullanılır. Bu durumda genellikle cümle başında kullanılır. Burada ikinci manada kullanılmıştır.

Cofe: [Fa: *جَوْفِهَا*/cevfehê] Sonundaki *h* sesi düşmüştür. Ayrıca Sa. da kelime ortalarındaki *v* sesi sakin olduğunda genellikle “o” şeklinde telaffuz edilmektedir.

Ör: *يَوْم*/yevm → *يَوْمٌ*/yovm(gün), *موت*/mevt → *مُوتٌ*/movt(ölüm)

No: 2

Sia: *بِنْتِ الْبَيْتِ إِىَ عَوْرَا*

La: *Binti 'l beyt iyê avrâ*

Fa: *بنت البيت هي عوراء*

Anlam: Evin kızı kördür. İnsanlar yakınında bulunan varlıkların kıymetini bilmez anlamın da kullanılır. (Gül, 2013: 103; Mergen, 2017: 110; Timurtaş, 2012: 96)

بِنْتِ /*Binti'l-beyt* (Evin kızı): Burada *الْبَيْتِ* /*el-beyt* (ev) kelimesi, *بِنْتِ* /*bint(kız)* kelimesini tamlamaktadır. Dolayısıyla *الْبَيْتِ* /*el-beyt* (ev) kelimesi tamlayan; *بِنْتِ* /*bint(kız)* kelimesi ise tamlanandır.

İyé (o, -dır, -dir): Sa. da cümlede belirtme eki olarak, şahıs kipleri (*أُو* /*uvé* /*iyé*, *إِنَّه* /*inné* vb.) kullanılır. Bunlar cümlede kişi veya kişileri belirtmekten ziyade “-dır, -dir, -dırlar, -dirler” manasında kullanılmaktadır. Bunun yanısıra şahıs kiplerinin başında bulunan /ha harfi /elif” e dönüşür. Burada *هِي* /*hiye*, *أُو* /*iyé* ye dönüşmüştür.

avrâ (Kör)[d]: [Fa *عوراء* / *avra*] Sa. da kelime sonunda bulunan *ء* /hemze düşürülüp, telaffuz edilmemektedir.

No: 3

Sa: *الْجَاهِلُ أَوْ أَخُو الْمَجْنُونِ*

La: *Îl- cêhêl uvé ehu'l- mecnûn*

Fa: *الجاهل هو أخو المجنون*

Anlam: Cahil, delinin kardeşidir. ”Cahil insanla muhatap olma!” anlamında kullanılır. (Timurtaş, 2012: 95)

Îl-cêhêl (*cahil*): Sa. da isimler Fa. da olduğu gibi başına *ال* /*el* takısı getirilerek marife yapılmaktadır. İsme getirilen bu ek, *إِل* /*il* şeklinde telaffuz edilmektedir. (Cengiz, 2018: 244)

Uvé (o, -dır): Sa. da cümlede belirtme eki olarak, şahıs kipleri (*أُو* /*uvé* /*iyé*, *إِنَّه* /*inné* vb.) kullanılır. Bunlar cümlede kişi veya kişileri belirtmekten ziyade “-dır, -dir, -dırlar, -dirler” manasında kullanılmaktadır. Bunun yanısıra şahıs kiplerinin başında bulunan *ء* /ha harfi /elif” e dönüşür. Burada *هو* /*hüve*, *أُو* /*uvé* ye dönüşmüştür.

ehu'l-mecnun: Burada *الْمَجْنُونِ* /*el-mecnun* (deli) kelimesi, *عَهْ* /*eh* (kardeş) kelimesini tamlamaktadır. Dolayısıyla *الْمَجْنُونِ* /*el-mecnun* (deli) kelimesi tamlayan; *عَهْ* /*eh* (kardeş) kelimesi ise tamlanandır.

No: 4

Sa: *الْحَيْطَانُ لِيَهْنَ آوَانِي*

La: *Îl hîtan lihén evênî*

Fa: الحيطان لهن أذان

Anlam: Duvarın kulağı var. Türkçede “yerin kulağı var” şeklinde kullanılan deyimle aynı anlamda kullanılmaktadır. (Gül, 2013: 104; Mergen, 2017: 96; Timurtaş, 2012: 95)

İl hîṭân (duvarlar): Sa. da isimler Fa. da olduğu gibi başına elif-lam/ ال takısı getirilerek marife yapılmaktadır. İsme getirilen bu ek, il/إِ şeklinde telaffuz edilmektedir.

lihén(onların):

evênî (kulaklar): Dil ünsüzlerinden olan *ẓ/z* sesi Sa. da kullanılmamakta ve çoğunlukla *v/v* veya *z/z* gibi farklı bir sese dönüştürülerek telaffuz edilmektedir. Fa. da *أذن/üzn* kelimesi, Sa. da *إُون/iven* şekline dönüşmüştür. (Timurtaş-Çıkar, 2018: 208; Cengiz, 2018: 234)

No: 5

Sa: دُونَا مِنْ عُونَا

La: *Dudnê min udnê*

Fa: دودنا من عوننا

Anlam: Kurdumuz dalımızdandır. “Ağacı kesen baltanın sapı da ağaçtandır” deyiimiyle aynı anlamdadır. (Acat, 2017: 251; Mergen, 2017: 106)

Dudnê (kurt, solucan, tırtıl): Kelimenin sonundaki *nâ/nê*, aitlik eki olup “bize ait, bizim” anlamlarını ifade etmektedir.

min (-den, -dan): Sa. da bu cer harfi tam olarak telaffuz edildiği gibi, şemsî bir harfe bitiştiğinde “n” sesi, bitiştiği sese dönüşebilmektedir. Burada cins ve türünü bildirip “-den, -dan” anlamını vermektedir

udnê (sopa, dal): Kelimenin sonundaki *nâ/nê*, aitlik eki olup “bize ait, bizim” anlamlarını ifade etmektedir.

No: 6

Sa: دِنْيَاةَ الْفَنَاءِ مَا فِينَا لَا فَرْحَهُ وَ لَا هَنَّا

La: *Dinyéti 'l- fenê mê fîyê lê ferḥa û lê henê*

Fa: و لا هناء الدنيا الفانية ما (ليس) فيها لا فرحة:

Anlam: Fani dünyada ne mutluluk ne de afiyet vardır. (Gül, 2013: 103; Mergen, 2017: 215; Timurtaş, 2012: 96)

Dinyéti 'l-fenê (Fanî dünya, kalıcı olmayan): Burada اَلْفَنَّا/el-fene kelimesi, دِنْيَا/dinyé kelimesini tamlamaktadır. Dolayısıyla اَلْفَنَّا/el-fene kelimesi tamlayan; دِنْيَا/dinyé kelimesi ise tamlanandır. Bunun yanı sıra اَلْفَنَّا/el-fene ve هِنَا/henê kelimelerinin sonunda bulunan ة/hemze düşürülmüştür.

mê fiyê (içinde yoktur): مَا/mê, genellikle mazi fiili olumsuz yapmak için kullanılır. Bazen de bu örnekte görüldüğü gibi, isim cümlesini olumsuzlaştırmak için cümlenin başına Suriye ve başka Arap ülkelerinde olduğu şekilde مَافِي/mê fi ifadesi kullanılır. (Timurtaş-Çıkar, 2018: 216) Burada “yoktur” anlamında kullanılmıştır. Kelime sonunda bulunan zamirdeki ة/h sesi düşmüştür.

لَ /Lê: Muzari fiili olumsuz yaptığı gibi isimle birlikte kullanılır. İkileme şeklinde kullanıldığı zaman “ne... ne de” anlamını vermektedir.

ferha: Mutluluk, ferahlık, sevinç

û (ve): İki kelime veya cümleyi birbirine bağlamak için kullanılan atıf /bağ-
laç harfidir. Sa. da aynen Farsça ve Osmanlıcada olduğu gibi “û” şeklinde telaffuz edilmektedir.

lê henê (afiyet, huzur yok): لَ /Lê olumsuzluk edatıdır. İkileme şeklinde kullanıldığı için “ne mutluluk ne de afiyet ve huzur var” anlamını vermiştir.

No: 7

Sa: شَيْءٌ الْكُوتِي مُوْ يَصِيبُ شَيْءٌ

La: Şi 'l-kûtî mo 'yşibû şî

Fa: شَيْءٌ كَرِيهٌ لَا يَصِيبُهُ شَيْءٌ

Anlam: Kötüye bir şey olmaz. Türkçede “Acı patlıcanı kırağı çalmaz” deyimiyile aynı anlamda kullanılmaktadır. (Acat, 2017: 250; Timurtaş, 2012: 107)

Şi 'l-kûtî (Kötü şey): شَيْءٌ/şî Fa. daki شَيْءٌ/şey' kelimesinin telaffuz şeklidir. /kutî Türkçeden geçmiş “kötü” kelimesinin telaffuzudur.

Mô: Muzari/geniş-şimdiki zaman fiilini olumsuz yapmak için kullanılır. Mısır Arapçasında da bu şekilde kullanılmaktadır. (Mohammad, 2015: 206)

yışibû (isabet eder): Sa. da muzari fiilin sonu daima sakın okunup, ilk harfi bazı Arap lehçeleri gibi esreli okunur ki bu olguya “Teltele” adı verilir. (Dayf, 1994: 27; el-Kaysî, 2013: 34; Paşa, 2003:86)

şî: Fa. daki شَيْءٌ/şey' kelimesinin telaffuz şeklidir.

No: 8

Sa: فِي شَيْءٍ أَصْعَبٍ مِنْ شَيْءٍ

La: *Fî şî asa 'b min şî*

Fa: (فى هناك) شئ أصعب من شئ (آخر)

Anlam: Beterin beteri var. (Gül, 2013: 102; Timurtaş, 2012: 94)

Fî: Sa. da harf-i cer görevinin yanında, “Mevcut, vardır” manasında da kullanılmaktadır. Bu durumda genellikle cümle başında kullanılır.

as'ab(daha zor): Ef`el/أَفْعَلْ kalıbı, İsm-i tafdil (karşılaştırma ve üstünlük sıfatı) oluşturmak için kullanılır. Bir varlıktaki niteliğin, başka bir varlıktakinden daha fazla veya üstün olduğunu gösteren sıfatlardır.

min: Harf-i cer olup “-den, -den başlayarak” anlamlarını verir.

şî: Fa. daki *şey* kelimesinin telaffuz şeklidir

No: 9

Sa: كَلِّ مَسْكِينٍ فِي تَحْتِهِ سِكِّينٌ

La: *Kil miskîn fî tehtû sikkîn*

Fa: كَلِّ مَسْكِينٍ فِي تَحْتِهِ سِكِّينٌ

Anlam: Her zavallının altında bıçak var. “Ağzında bal olan arının, kuyruğunda zehir vardır” deyimiyile aynı anlamda kullanılmaktadır. (Acat, 2017: 249; Mergen, 2017: 136; Timurtaş, 2012: 105)

Kil: ”Tüm, bütün, her” gibi manalarda kullanılmaktadır. Fa. daki *Kül* kelimesinin telaffuz şeklidir.

miskîn:Zavallı

fî (vardır): Sa. da harf-i cer görevinin yanında, “Mevcut, vardır” manasında da kullanılmaktadır

tehtû (altında): [Fa. /tehtuhu] Yer ve yön zarflarındandır. İsim, fiil veya edata bitişen zamirlerdeki “he” sesi, Sa. da düşürülür. veya” v/ “ ye dönüşür. Fakat harekesi uzatılarak telaffuz edilir. *tehtehü*; *tehtû* şekline dönüşmüştür.

sikkîn: Bıçak

No: 10

Sa: لَهُ كِ الشَّبَّطِ الْمَنَارَةِ كِلْ حَوْرٌ أَقَارًا

La: *Le ki 'şşabaṭi 'l- minara kil ḥavvor afârâ*

Fa: الذي قد سرق المنارة قد أحضر أرضها

Anlam: Minareyi çalan yerini hazırlamış. “Minareyi çalan, kılıfını hazırlar” deyi-miyle aynı anlamda kullanılır. (Gül, 2013: 89; Mergen, 2017: 197; Timurtaş, 2012: 98)

لئه/le: Fa. daki “الذى” ve çekimli halleri ile diğer ism-i mevsullerin yerine kullanılır. “o kimse ki, -en,- an” anlamlarını verir.

ki’şşabat(çalmış): Sa. da “ك”, “قد” gibi gibi pekiştirme işlevi görmektedir. Kamerî harflere bitiştiğinde “lam” harfi ile telaffuz edilir. Şemsi harfle başlayan kelimelerde ise vasl edilerek telaffuz edilir.

il-minâra/umnâra: Minare

kil havvor(hazırlamış): “ك”, “قد” gibi pekiştirme işlevi görmektedir.(bkz. üst-teki açıklama). Sa. da ض / đ harfi; و/v, ف/f, ظ/z harflerine dönüşür. حضر/hağara fiilindeki ض / đ harfi و/v harfine dönüşmüştür. Bunun yanısıra lazımı/geçişsiz olan fiilin ortasındaki و/v harfi müteaddî/geçişli yapılmak için şeddelenmiştir.

Afârâ (yerini): Fa. أرؤها/arđaha kelimesindeki ض /đ harfi ف/f harfine dönüş-müş ve sonunda bulunan ه/h sesi düşmüştür. أأرؤ/afar kelimesi; أرؤ/arf kelimesin-deki harflerin yer değiştirmiş halidir.

Sonuç

Siirtlilerin günlük yaşantılarında sıklıkla kullandıkları atasözleri ve deyimler ile diğer dillerde kullanılan atasözleri ve deyimler anlam olarak benzerlik göstermekte-dir. Bu olgu bütün dillerin sözlü ve yazılı kültürlerinde son derece tabîi bir sonuçtur.

Siirt Arapçası Anadolu ve Anadolu dışında konuşulan Arap lehçeleriyle şe-kil, ses ve cümle dizimi bakımından kıyas edildiğinde, benzer ve ortak yönlerinin çok fazla olduğu; Fasih Arapçadan ise bir takım farklılık ve değişiklikler göster-diği müşahede edilmiştir. Bu farklılıklar aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

1. Fiiller yönünden: Sa. da tesniye/ikili kalıbı bulunmayıp, muzari fiillerin ilk harfi esreli olarak telaffuz edilmektedir.
2. İsimler yönünden: Harf ve hareke değişiklikleri vardır.
3. Fonetik yönünden: Harfler bazı değişikliklere uğramış, bazı harfler kulla-nılmazken, Fasih Arapçada bulunmayan harfler eklenmiştir.
4. İrab yönünden: Fasih Arapçada bulunan çoğu kurallar ihmal edilmiştir.
5. Sözcük yönünden: Özellikle Türkçe ile Farsçada kullanılan çok sayıda kelime ve edat ödünç olarak alınmıştır.
6. Cinsiyet yönünden: Fasih Arapçanın en belirgin özelliklerinden olan fiil ve zamirlerdeki eril ve dişil ayrımları bazı kullanımlarda ihmal edilmiştir.

KAYNAKLAR

- Arıtürk, A. ve Arıtürk, F. (2003). *Siirt ile İlgili Anekdolar*; Siirt.
- Acat, Y. (2017). “Muhalleme Lehçesinde Kullanılan Atasözü ve Deyimlerin Siirt Arapçasında Kullanılan Atasözü Ve Deyimlerle Karşılaştırılması”. *The Journal Of Academic Social Science Studies*, (62), 246-253
- Başa, A. T. (2003). *Lehecâtu'l-Arab. Mısır: Mektebetu'l-Sakafiyye*
- Cengiz, E. (2018). *Türkiye'de Konuşulan Arap Diyalektleri*. Ed. Y. Acar. İstanbul: Akdem Yayınları.
- Çıkar., M., Ş. & Timurtaş., A. (2009) Siirt Yöresinde Konuşulan Arapçanın Temel Özellikleri, *Nüsha* 9(28), 87-112
- Gül, N. (2013). *Siirt Arapçasını Kurtarmak*. Ankara: Sage Yayıncılık.
- Dayf, Ş. (1994). *Tahrîfatu'l ammiyye li'l fushâ fi'l kavâid ve'l-binyât ve'l-hurûf ve'l harekât*. Kahire: Daru'l- Maarif
- Durmuş, İ. (2013). “Mesel”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 31: 293. İstanbul: TDV Yayınları.
- El-Kaysî, M. M. (2013). *Mevsûatu'l Lugâti'l-Ammiyyet'il Bağdâdiyye*. Amman: Daru'l-Edib
- Görgin, M. Şefik. *Arapça Qeltu Lehçesi Siirt Arapçası 'Arabi'l-Welâyê*, Özel Basım, 2014.
- Mergen, A (2017). *Siirtli'nin Gönünden Diline Yansıyan Atasözleri Ve Deyimler*. Siirt: İmge Kitabevi. Şahsi Yayın
- Mohammad, R. (2015). “Bazı Arap Lehçelerindeki Atasözlerinde Geçen Türkçe Kelimeler”. *Dil Araştırmaları* (Güz/17), 199-213.
- Timurtaş, A. (2016). “Siirt Arapçasında Halk Atasözleri”. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (30), 89-110
- Timurtaş, A., Çıkar, M. Ş. (2018). *Türkiye'de Konuşulan Arap Diyalektleri*. Ed. Y. Acat. İstanbul: Akdem Yayınları.

